

33 8/38

magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1992

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 1 (1998)
ianuarie 1992

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, Intrarea Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 15.02.00, inte-
riore 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghir, Ioan
Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ștefan
(responsabil de număr)

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Corectura: Georgeta Apreotessei, Constanța
Avram

Dactilo: Floărea Dragne, Tudora Petre

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revista tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Suma existenței noastre: Cristian Popișteanu	2
Unirea din 1859. Oameni și fapte: C.C. Giurescu, Tudor Voinea, Vicontele de Saint-Vallier	3
Războiul de reîntregire văzut de la Iași: G.G. Mărzescu	12
Amintiri din România: Arhiepiscopul Netzhammer	18
1845. Auguste de Gérando despre Transilvania și locuitorii săi: Dan A. Lazărescu	24
Prințul Dimitrie Sturdza iubește istoria	28
Muzeul Național Cotroceni: Ioan Opris	29
Cît timp am fost vecini cu rușii?: Virgil Căndea	33
Arhivele otomane în rapidă modernizare: Yusuf Halaoğlu	36
Brincoveanu și stolnicul Cantacuzino în corespondență diplomatică inedită: Paul Cernovodeanu	39
Petru cel Tânăr, Petru Cercel sau... Radu Paisie?: Jean N. Mănescu	43
Epilog la Cariola cu 7 000 de galbeni: Eugen Sendrea	45
Pagini de viață: Artur Gorovei	47
13-21 octombrie 1940. Mihail Manoilescu: convorbiri cu Mussolini, Ciano, Badoglio și Papa Pius XII	51
28 ianuarie 1941. De la cabinetul generalului Antonescu: Marian Ștefan, Tiberiu Velter	58
Noiembrie 1940 — U.R.S.S. la porțile Pactului tripartit: Ștefan Lache	61
În București, acum 50 ani	68
Prizonieri de război americani la Timiș și București: Donald R. Falls	73
Septembrie-octombrie 1944. Însemnările unei călugărițe — din zile de restriște	77
Desant secret la Sofia: Aleksei Medvedev	81
„Cazul” grupului Pătrășcanu: Cristian Popișteanu	85
Martirii de la Niculițel trebuie să apară: Petru I. David	91
• Cărți sosite la redacție ... 23 • Ancheta Magazin istoric ... 31 • Rebus istoric	92
• Dialog cu cititorii	94

Suma existenței noastre

De un sfert de secol suma existenței noastre este *Magazin istoric*. El a fost dintru început gândit și făcut spre a aduce satisfacție iubitorilor de istorie. O istorie care de mult nu mai ajunsese la cititori. O istorie care îngloba zbuciumul și eroismul unei nații ce trecuse nu doar prin imense prăbușiri, ci și printr-o perpetua înălțare.

Aparut în plină dictatură comunistă, dar într-un moment de relaxare a frînelor încâtușării spirituale și într-o perioadă cînd Ceaușescu devenea rasfașatul oaspete al lumii occidentale, *Magazin istoric* a reușit de la început ilustre nume ale istoriografiei române.

În paginile *Magazinului istoric* au apărut de la început multe, foarte multe semnături de primă valoare ale științelor istorice universale. Iar în jurul său o entuziastă grupare de istorici din generația de mijloc s-a dedicat operei de a scrie și rasplîndi istoria în sute de mii de exemplare lunar. Nu puțini tineri absolvenți au debutat în *Magazin istoric*, au lucrat sau mai lucrează în redacție.

Toate acestea se petreceau însă sub regimul totalitar, cînd revista plătea — am spus-o încă din decembrie 1989 — tribut cultului personalității și unor adevăruri incomplete, iar în ultimii ani se înmulțiseră concesiile din paginile noastre către dictatura bicefală. Era însă singurul mod de a exista. În care-l aveam alături nu numai pe istorici, ci și sutele de mii de cititori.

Aceiași cititori care după decembrie 1989 ne-au sprijinit fără rezerve, scriindu-ne cu mîile despre cit de bine ne-au înțeles ei, iubitorii de istorie, concesiile noastre. Le mulțumim încă o dată mai mult pentru că în acele luni au venit mai aproape de revista. Și le vom mulțumi mereu.

Sîntem datori să le spunem că sperăm să vedem cîndva apărute *Caietele Magazin istoric*, în care sînt consemnate vicisitudinile existenței noastre: cum era să dispărem de 7-8 ori ca revista; cum am fost acuzați în plenarele C.C. al P.C.R. pentru publicarea memoriilor lui Argetoianu; cum am fost calificați în fața tuturor redactorilor șefi drept monarhiști, pentru că am publicat istoria adevărată a instaurării regatului în România; cum am fost anchetati pentru felul cum am prezentat 23 august 1944, fara a preamări îndeajuns rolul P.C.R. și pentru că am publicat-o pe Martha Bibescu; cum am fost interogați pentru reabilitarea burgheziei române deoarece scrisesem prea mult despre familia Brătienilor și aminteam prea des pe Iuliu Maniu, Take Ionescu, I. G. Duca, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu sau P. P. Carp, pe D.A. Sturdza și Al. Averescu, pe Ion Mihalache, Armand Călinescu, Grigore Gafencu și mulți alții; cum ni s-a cerut să nu mai pomenim despre numele de români mari morți în străinătate și nici despre luptele dintre moldoveni și muntenii; cum a fost *topit* un întreg tiraj pentru două articole biografice despre Forș și Patrascanu.

Și vor fi în aceste *Caiete ale Magazinului istoric* și oamenii care ne-au ajutat să trecem prin asemenea sute de momente, dintre care unul ar ajunge pentru a mutila sufletul unui intelectual pe toată viața.

Dar, am spus, acest *Magazin istoric* a fost și este suma existenței noastre.

Pentru felul cum ne-au susținut, le sîntem recunoscători și istoricilor străini, colaboratorii noștri, ca și presei române, deseori solidara cu noi, în felurite forme.

La acest început de an, pentru noi an aniversar, gîndul nostru este din nou cu cititorii. Lor le mulțumim acum pentru că au ajuns să ne citească plătînd, rînd pe rînd, 6 lei pînă în mai 1990, 10 lei în octombrie 1990, 18 lei în ianuarie 1991, 25 lei în mai 1991 și 50 de lei din decembrie 1991. Deocamdata!!! Noi știm ce înseamnă acest efort. *Îl știm și mai ales îl apreciem. Și căutăm să-l răsplătim.* Am introdus toate rubricile sugerate de Dumneavoastră. Am reluat concursurile. Nici un subiect nu mai este *tabu*.

Credem că am făcut în acești doi ani ca revista să fie mai vie, mai substanțială, mai frumoasă. I-am redat cele 96 de pagini altfel de necesare. Sîntem deschiși oricăror propuneri și inițiative. Ne-am largit sedea colaboratorilor din țară și din străinătate; am publicat mai ales documente inedite.

Programul nostru științific, realizat azi în deplină libertate în redacție și în afara ei, urmărește și va urmări statornic să redea adevărul istoric, pentru a oferi cititorilor o pasionantă carte de istorie, citită din scoarța în scoarță, cu subiectele cele mai interesante ale trecutului românesc și al celorlalte națiuni. Dar nu putem ști pentru cît timp. Tranzitia la economia de piață acționează fără menajamente, iar revista noastră se sprijină doar pe forțele proprii. În anul acesta aniversar, numerele noastre vă vor aduce, sperăm, numeroase surprize.

În acest an, va lua ființă *Fundația Magazin istoric*. Va fi fundația Dumneavoastră, a cititorilor, al cărei statut îl veți cunoaște și prin care ne veți putea ajuta direct.

Pîna atunci, vă mulțumim pentru minunatele urări trimise de Anul Nou și la aniversarea revistei, mulțumim tuturor abonaților și colaboratorilor din țară și din străinătate și vă oferim în continuare drept cea mai sigură formă de dialog cu noi *Abonamentul*, care, sperăm, într-un viitor cît mai apropiat, să-l facem mai accesibil posibilităților Dumneavoastră financiare.

Am rezistat un sfert de secol. Este o performanță. Mai mult ca oricînd ajutorul Dv. ne va face să rezistăm acum furtunilor financiare.

Avem o datorie de împlinit pînă la capăt, pînă cînd vom preda torța altor și altor împătîmiți ai istoriei.

Cristian POPIȘTEANU

Constantin C. Giurescu:

DOMNUL UNIRII

Timpul, acest judecător inexorabil și drept, care așază pe fiecare la locul ce i se cuvine, nu în raport cu pretențiile și larma pe care a stîrnit-o, ci cu opera pe care a creat-o și cu iubirea și înțelegerea pe care a avut-o față de semenii săi, a dat dreptate lui Alexandru Ioan Cuza. În perspectiva istorică, slăbiciunile sale, omeneste, se estompează; rămîne opera sa, de mari proporții, una dintre cele mai mari din întreaga istorie a poporului român. Domnul Unirii, al secularizării averilor mănăstirești, al dreptului lărgit de vot, al desființării clăcii și al împrietăririi țăranilor, a fost reprezentativ pentru aspirațiile societății noastre, pentru ceea ce a dorit și realizat poporul român în vremea sa. De aceea, chipul lui Cuza crește cu trecerea timpului...

Judecata asupra vieții și operei lui Cuza Vodă se poate face astăzi „fără ură și fără părtinire”. A pierit ura celor loviți de marile reforme din timpul domniei lui, s-au potolit patimile; nu e nevoie nici de părtinire, căci faptele vorbesc de la sine și-i proclamă meritele. În 1881, la 25 mai stil vechi, Zoe Sturdza, sora lui Costache Negri, scriind la Paris lui Baligot de Beyne afirma: „Prințipele Cuza va avea întotdeauna o pagină strălucitoare în istoria țării sale. Căci dacă omul a avut slăbiciuni inerente sărmanei noastre naturi umane, suveranul a fost întotdeauna integru și pătruns de cel mai mare patriotism”. Ne însușim această judecată și adăugăm că patriotismul nu numai că i-a arătat teoretic lui Cuza măsurile ce trebuiau luate spre ridicarea nivelului material, politic și cultural al poporului, dar i-a dat și puterea suflătoare necesară pentru a decide și pune în practică aceste măsuri, luptînd împotriva unei opoziții îndirjite și asumîndu-și riscurile unei asemenea acțiuni. Cuza a fost, în fond, un mare revoluționar al poporului român; a urmărit statornic îndeplinirea programului revoluției de la 1848 și a contribuit în chip esențial la îndeplinirea unor puncte principale ale acestui program. A binemeritat astfel de la patrie: numele lui va rămîne înscris cu litere de aur în cartea istoriei poporului nostru, alături de numele marilor voievozi și domni ai lui” (*Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, pp. 444-445, 448).

24 ianuarie 1859. A treia zi a lucrărilor Adunării Elective a Munteniei. Zi hotărâtoare, în care deputații trebuie să se pronunțe asupra persoanei alese spre a domni. Zi, mai ales, hotărâtoare pentru înfăptuirea idealului Unirii. Orele 11. Deputații se îndreaptă spre sala de ședințe, cînd unul dintre ei propune organizarea, imediată, a unei întruniri secrete. Deputații acceptă. Cel ce făcuse propunerea rostește un scurt cuvînt:

„Pentru ce sîntem împărțiți în două cîmpuri? Pentru ce ne numim «noi» și «voi»? Ori nu avem toți aceeași patrie? Ori nu sîntem toți fiii aceleiași mame? Pentru ce să zicem «noi» și «voi»? De ce să nu zicem «noi românii»? Nu avem toți aceeași iubire, nu simțim aceleași sentimente pentru mama noastră comună?...

Să ne unim dar toți asupra principiului de Unire, asupra acestui mare principiu ce are să reinvieze naționalitatea noastră. Să ne dăm mîna ca frați și să cugetăm că sîntem muritori, că avem să trăim cîțiva ani și că copiii și strănepoții noștri au să moștească un viitor glorios, creat de noi.

A ne uni asupra principiului Unirii este a

ne uni și asupra persoanei ce reprezintă acest principiu. Această persoană este Al. I. Cuza, domnul Moldovei.

Să ne unim ca frați asupra acestui nume și posteritatea ne va binecuvînta, țara ne va întinde mîinile și conștiința noastră va fi împacată că ne-am împlinit cu religiozitate o datorie sfîntă“.

Aceste inflăcărâte cuvinte au avut un puternic răsunet în cugetele celor prezenți, determinîndu-i pe toți deputații munteni, indiferent de pozițiile pe care se situaseră pînă atunci (deosebiri ce vizau doar persoana, nu și principiul Unirii) să voteze pentru Alexandru Ioan Cuza, alesul și de la Iași, din memorabila zi de 5 ianuarie 1859. În felul acesta, prin dubla alegere, marea năzuință a românilor de unitate națională se realiza într-o primă etapă, punîndu-se bazele statului modern român.

Hotărîta intervenție a tînărului deputat care luase inițiativa organizării întrunirii secrete nu era singulară. La 28 ani, Vasile Boerescu — acesta era numele său — avea în urmă o bogată activitate pusă în slujba ideilor unității și propășirii naționale.

UNIREA —

EXPRESIE A PATRIOTISMULUI ROMÂNILOR

TUDOR VOINEA

Născut în București, la 1 ianuarie 1830, în casa unui mărunt funcționar — pitar, după unele informații —, Va-

În imagine: ședința din 24 ianuarie/5 februarie 1859 a Adunării Elective a Țării Românești (tablou de Th. Aman).

sile Boerescu a urmat studiile liceale la Colegiul național „Sf. Sava”, unde, ca și alți tineri, s-a pătruns de sentimentele iubirii de patrie și popor, avînd profesori patrioți, precum I. Heliade Rădulescu. De altfel, acesta re-

marca „seriozitatea, dorința de studiu și maturitatea de gîndire” a tînărului Boerescu. Cu aceste convingeri s-a avîntat în toii evenimentelor revoluționare de la 1848. A colaborat la ziarul lui C.A. Rosetti *Pruncul român*, ple-

dind pentru unirea tuturor forțelor revoluționare, principiul unirii fiind, „inviolabil, sfânt, pe care nici o putere omenească să nu-l poată sparge”.

Pe baricadele revoluției

A fost arestat la Poiești de trupele țariste, fiind eliberat cu ajutorul subprefectului Manolache Șoimescu. Împreună cu frunțași revoluționari (N. Bălcescu, C.A. Rosetti, D. Brătianu, N. Kretzulescu) (*Magazin istoric*, nr. 2,3/1988) și cu alți peste 2 000 de bucureșteni; a adresat o petiție sultanului solicitând „încetarea masacrelor ce făceau soldații [otomani] veniți în țară și a abuzurilor față de populație și mai ales față de patrioți”.

După înfrângerea revoluției de trupele intervenționiste otomano-țariste, V. Boerescu și-a continuat studiile, obținând în decembrie 1850, certificatul de absolvire a Colegiului național „Sf. Sava”. Doi ani mai târziu, în 1852, cu ajutorul material al negustorului Ion Hagi Tudorache, a plecat la studii la Paris, oraș în care se aflau numeroși revoluționari români. A urmat cursurile Facultății de drept și a audiat prelegeri la Collège de France, obținând în 1855 licența în drept. Doi ani mai târziu, în august 1857, și-a luat titlul de doctor în drept, tot la Paris, cu o cercetare consacrată delictelor și pedepselor privite comparativ, din punct de vedere filosofic și juridic.

În anii în care s-a aflat la Paris, au avut loc lucrările Congresului de pace din 1856, precum și alte dezbateri diplomatice ce vizau și statutul și viitoarea organizare a principatelor dunărene. Alături de ceilalți militanți unioniști, Vasile Boerescu a desfășurat o susținută activitate în favoarea idealurilor Unirii, destinate să prezinte cancelariilor diplomatice și opiniei publice a vremii, temeliile istorice ale unității naționale, precum și statutul autonom pe care ță-

rile române l-au avut în raporturile lor cu Poarta, statut consfințit prin Capitulațiile încheiate între domnitorii români și sultanii otomani. Astfel, în 1856 a publicat o lucrare în care erau sintetizate aspirațiile unioniste ale românilor: *Mémoire sur la question politique et économique de la Moldo-Valachie*, distribuită atît plenipotențiarilor străini prezenți la Paris, cît și unor oameni politici din străinătate.

Tot în 1856, a redactat și a publicat *La Roumanie après le traité de Paris du 31 mars 1856*, prefațată de un renumit jurist francez, Royer-Collard¹. Susținând unitatea românească, lucrarea afirma, prin însăși includerea în titlul ei a numelui de România, faptul că națiunea și pămîntul românesc nu se limitau numai la Moldova și Muntenia.

Cea mai mare zi

Evocînd tradițiile istorice ale unității țărilor române, V. Boerescu amintea faptele de eroism și vitejie ale unor domnitori precum Mircea cel Bătrîn, lăncu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul care au acționat în numele unității românești, chiar realizînd-o, precum Mihai Viteazul, la cumpăna veacurilor XVI și XVII.

Totodată, în lucrare era preconizată și înapoierea unor reforme sociale, privind transformarea proprietății și dezvoltarea agriculturii, abolirea rămășițelor feudale etc., în vederea consolidării și progresului țării, nu numai pe plan politic, ci și economic și social.

Prin bogata ei argumentație, prin documentele și informațiile cuprinse, scrierea lui V. Boerescu s-a bucurat de interesul diplomaților, oamenilor politici sau al savanților vremii. Între aceștia, marele naturalist german Alexander von Humboldt (1769-1859) îi scria autorului că fusese profund impresionat de starea țăranimii române, așa cum o

prezentase el, și aprecia măsurile pe care le preconiza în vederea îmbunătățirii condițiilor ei de viață.

Reintors în țară în 1857, V. Boerescu s-a angajat, alături de ceilalți militanți unioniști, în lupta pentru înapoierea unirii celor două țări surori, pentru coordonarea acțiunilor forțelor progresiste de-o parte și de alta a Milcovului.

Spre sfîrșitul lui octombrie 1857, a scos publicația *Naționalul*, ale cărei pagini au fost deschise popularizării acțiunilor în vederea Unirii, informării cercurilor largi de cititori despre circulația ideilor unioniste etc. Era ajutat în munca sa de doi intelectuali cu largi vederi democratice, patriotice, G. Bozianu și G. Costa-Foru.

În timpul lucrărilor Divanului ad-hoc al Munteniei, V. Boerescu — ca specialist în probleme de drept — a fost consultat în repetate rânduri asupra redactării documentelor juridice, precum și în formularea doleanțelor poporului, cuprinse în actele Divanului.

El milita pentru respingerea oricărui amestec străin în soluționarea problemelor interne ale țării, pledînd, totodată, pentru spirit de moderație și conciliere între cele două curente, liberal și conservator, în timpul desfășurării alegerilor pentru Adunarea electivă, care urma să desemneze viitorul domn. În pofida opoziției unor conservatori — care l-au scos de pe listele electorale —, a fost repus în drepturi datorită intervenției lui G. Costa-Foru și a luat parte la lucrările Adunării electivă, afirmîndu-se printre cei mai fervenți susținători ai dublei alegeri a lui Al. I. Cuza, demonstrînd cu argumente ale dreptului internațional ca Unirea putea fi săvîrșită prin voința poporului. De aceea, în istorica zi de 24 ianuarie 1859, în amintitul discurs, rămas celebru, invita pe toți deputații să se realizeze principiul național, realizînd astfel Unirea.

Imediat după desemnarea lui Cuza ca domn și al Munteniei, în entuziasmul gene-

¹ Albert Paul Royer-Collard (1797-1865), jurist, profesor și decan al Facultății de drept din Paris.

ral, a vorbit iarăși V. Boerescu: „Această zi — spunea el — este cea mai mare ce au văzut românii în analele istoriei lor. Actul ce am făcut noi astăzi este un act ce dovedește la noi un patriotism și o dezinteresare așa de mare, cum rar se poate vedea exemplul la națiunile cele mai civilizate ale Europei”.

Demonstrînd îndreptățirea legală și morală a Unirii, el încheia: „Numai o singură persoană, unind amîndouă guvernele, poate face ca aceeași politică să domineze în amîndouă Camerele și Comisiunile și ca aceeași acțiune să se vadă între ambele țări; atunci vom ajunge cu mai înaltă realitate și tărie la scopul propus de Puterile garante. Actul nostru dar este din cele mai legale. El nu va lipsi, peste puțin, a fi aplaudat de Europa întreagă, precum astăzi este aplaudat de toată națiunea română”.

Istoria — rațiunea de a fi

După înfăptuirea Unirii Principatelor, V. Boerescu, alături de alți fruntași politici, atît din Muntenia cît și din Moldova, a acționat în continuare pentru consolidarea ei, pentru realizarea programului de reforme preconizat de Al. I. Cuza. Pe lingă activitatea sa didactică (între 1857 și 1859) a predat dreptul comercial la „Sf. Sava”, apoi a fost unul dintre întemeietorii Facultății de drept din București, în 1859, unde a profesat pînă în 1882). V. Boerescu a avut și o susținută activitate politică, făcînd parte din mai multe cabinete, fiind ministru de justiție (1860, 1860-1861, 1868-1870) și de externe (1873-1875, 1879-1881).

O mențiune specială trebuie făcută pentru inițiativa sa din 1860, cînd — deținînd interimatul cultelor și instrucțiunii publice — a preconizat realizarea unui tratat de istorie națională. Într-un apel adresat către A.T. Laurian, I. Maiorescu, I.C. Brătianu, Al. Odobescu, P. Cernătescu, Fl. Aaron, I.H. Rădulescu, el îi solicita să colaboreze la alcă-

tuirea unei sinteze asupra istoriei noastre naționale. Istoria, arăta el, conține învățăminte trecutului pentru prezent, ea „conservă drepturile și ne aduce aminte datorită, ea laudă virtutea, trimbiță gloria, dă omagii eroilor și ne face a ne înfiora de vițiu, a disprețui lășitatea, a admira bravura”. Istoria, mai preciza el, reînvie faptele, „arătînd rațiunea de a fi a lucrurilor”, explicînd fenomenele vieții sociale la fel ca științele naturale care se ocupă de fenomenele „vieții fizice”.

În scopul realizării acestui proiect de tratat, a hotărît acordarea unor fonduri din bugetul ministerului. De asemenea, în perioada cînd s-a aflat în fruntea Ministerului de externe, a stimulat și sprijinit aducerea în țară a unor mărfuri din arhive și biblioteci străine referitoare la istoria patriei noastre, precum și executarea unor muleaje și reproduceri după obiecte de artă aflate la Roma, reprezentative pentru trecutul țării noastre. Tot el l-a sprijinit cu substanțiale sume de bani pe Al. Odobescu, în investigațiile sale științifice privind deosebit de importantul tezaur de la Pietroasa.

Ca legislator, V. Boerescu a acționat în vederea alcătuirii unui sistem legislativ care să asigure atît dezvoltarea statului modern român, cît și menținerea autonomiei sale pe plan extern. Cînd, în 1865, Poarta a încheiat un tratat de jurisdicție consulară cu marile puteri europene — ale cărui prevederi le vroia extinse și asupra Principatelor Unite —, V. Boerescu, la solicitarea lui Cuza, a publicat la Paris o lucrare, *Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés Unies Roumaines*, în care argumenta că niciodată jurisdicția consularilor, din capitala Porții cu alte state, nu s-a extins asupra țărilor române, acestea păstrîndu-și statutul de autonomie, atît în raporturile lor cu Imperiul otoman, cît și cu alte state.

În viziunea sa asupra vieții politice, sociale și culturale a statului român modern, V.

Boerescu acorda o semnificație deosebită apărării drepturilor fraților aflați sub dominație străină, în primul rînd ale românilor transilvăneni. În paginile publicațiilor *Naționalul* sau *Pressa*, conduse de el, s-au tipărit articole referitoare la situația românilor de peste munți, reliefind tradițiile legăturilor comune de limbă, cultură, obiceiuri etc. Astfel, la 1 septembrie 1859, apărea în *Naționalul* o semnificativă scrisoare a folcloristului bănățean At. Marienescu care, salutînd îndoița alegere a lui Al. I. Cuza, își exprima bucuria „de a vedea România” realizată, Bucureștii devenind capitala „românimii viitoare”.

Atunci cînd V. Boerescu s-a stîns din viață la 18 noiembrie 1883, i s-au organizat funeralii naționale.

Evocîndu-l, în 1906, într-o conferință sub cupola Ateneului Român, Gr. Tocilescu — vicepreședinte atunci al Ateneului — spunea: „Boerescu a fost printre cei dintîi agoreți [luptător pentru drepturi publice]; nu e act mare național la care el să nu fi luat parte: unire, autonomie, neatințare, regat, drept, reforme economice, politice, sociale, la care el să nu fi fost un factor, ba la unele inițiatorul, indemnătorul, primul ca și ultimul lucrător. În ministere [consilii de miniștri], el redactorul mesagerilor, în Parlament, el raportorul general; adeseori muncitor anonim, lăsa voios ca opera lui să treacă drept a altora, numai ca legea să treacă, ca lucrul să se facă, modest, uneori pînă la exces, bun și afabil totdeauna și cu toți neputînd să urască pe cineva, rece față de dușmani, cald, sincer și devotat pentru amicii lui...”

V. Boerescu nu era un teoretician, un filosof cîrmuit de idei generale și de principii raționale, dimpotrivă, el era un spirit eminamente practic, pozitiv, consultînd la fiecare pas faptele, așa precum navigatorul consultă starea cerului... ■

La 23 septembrie 1861 sosea în București un oaspete francez viconte de Saint-Vallier, înalt funcționar al Ministerului afacerilor străine al Franței, trimis în misiune diplomatică în Turcia. Călătoria lui Saint-Vallier prin Principate (și nu pe mare, pe unde era mai ușor de ajuns în Turcia), nu era întâmplătoare. Din cel puțin două motive: mai întâi, o percepere a atmosferei politice otomane prin intermediul ecurilor acestora în lumea românească, puternic legată încă de Imperiul otoman, dar mai ales din punctul de vedere al perspectivelor Principatelor Unite și al intereselor franceze față de aceste perspective. Pentru că, după propria-i mărturisire, viconte urma ca în intervalul pe care-l petrecea în Principate să se pună la curent cu situația internă a celor două țări, cu opiniile diferitelor grupări politice față de actul de desăvârșire a Unirii, pregătit de mai multă vreme (și care va fi înfăptuit în decembrie 1861, în urma călătoriei lui Cuza la Constantinopol; Magazin istoric, nr. 4/1991), precum și pentru a cunoaște părerea principalilor oameni politici ai țării despre personalitatea atât de controversată a domnitorului Unirii.

Observator atent al fenomenului românesc, viconte de Saint-Vallier, după cum, de asemenea, ne mărturisește, nu era pentru prima dată în Principate. Memoriul alcătuit de el, la Terapia (lingă Istanbul), îndată după plecarea din țările române, ne oferă o imagine, chiar dacă nu completă, în orice

caz deosebit de interesantă asupra atmosferei care exista în capitala țării, înaintea desăvârșirii Unirii. Greutățile pe care trebuia Cuza să le învingă, atât pe plan intern cit și extern, sînt evidente. Calitățile sale (dar și defectele) atât de relevante pentru observatorul francez, probitatea sa nu-l vor ajuta să tempereze animozitățile manifestate de principalele grupări politice ale vremii și, de asemenea, nici să evite concursul armatei în momentul în care interesul acestor forțe va impune schimbarea sa. Este — alături de sublinierea unanimității dorinței de Unire — meritul de seamă al acestui memoriu: acela de a depista în nuce motivele ce vor duce, atunci cînd mandatul încredințat de națiune va fi fost îndeplinit, la îndepărtarea lui Alexandru Ioan Cuza din scaunul domnesc. Documentul vede pentru prima oară lumina tiparului; el a fost depistat cu prilejul unei călătorii de documentare în Franța și se află la Arhivele Statului București, Colecția Microfilme-Franța, rola 265 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques, C.P. Turquie, vol. 352, f. 90-106). O dată oferite aceste date, lăsăm cititorul să se convingă de pertinenta observațiilor diplomatului francez de acum 130 de ani.

În imagine: ianuarie 1862. Populația Bucureștilor salută întoarcerea lui Alexandru Ioan Cuza de la Istanbul. Unirea deplină a Principatelor era oficial recunoscută.

Viconte de Saint-Vallier:

„UNIREA E DORITĂ CU TOATĂ ARDOAREA“

Am căutat să profit de scurtul popas pe care l-am făcut la București pentru a mă pune la curent cu situația țării, cu poziția prințului Cuza și pentru a-mi face ascultate sfaturile de moderație și prudență, [date] atât prietenilor prințului, cât și adversarilor săi politici.

Starea sănătății domnului Tillos m-a împiedicat; am căutat să remediez aceasta, întrebând îndelung pe domnul Hory asupra atitudinii luate de agentul nostru; asupra limbajului folosit de el în discuțiile cu diversele partide și asupra raporturilor în care se afla Consulatul general cu oamenii politici pe care i-am întâlnit. Peste tot, trebuie să încep prin a spune, am găsit exprimată aceeași impresie asupra domnului Tillos: o mare stimă, o vie simpatie, o reală grațitudine pentru contestabilele servicii făcute cauzei acestei țări prin atitudinea sa demnă și fermă și prin limbajul cumpătat și energic uneori pe care l-a folosit față de prinț ca și față de partidele ostile... Am găsit aceste sentimente exprimate cu aceeași vivacitate de către toți oamenii politici pe care i-am văzut, indiferent de nuanța politică de care aparțin; le-am întâlnit de asemenea și la colegii săi din corpul consular.

Relațiile, anterioare voiajului meu, pe care le-am avut cu câțiva dintre oamenii politici din Valahia mi-au permis să profit de scurtul meu popas la București pentru a avea lungi conversații asupra stării actuale a țării, asupra cirmuirii prințului și asupra rezultatelor probabile ale Unirii. M-am mărginit, de altfel, cel mai adesea de a fi un auditor și nu am luat deloc cuvântul, decît pentru a îndemna pe interlocutorii mei la răbdare și respectarea Convenției.

Rezultă pentru mine din toate aceste întrevederi că Unirea este dorită cu ardore de toată lumea ca un mijloc de a ieși dintr-o situație în care nu se mai poate sta și care ar duce în viitor la o criză; entuziaștii o consideră

ca pe un panaceu [leac] destinat să vindece toate relele din țară; cei mai înțelepți prevăd reîntoarcerea greutăților actuale după Unire, dar, adaugă ei, lucrurile au fost împinse pînă acolo ca trebuie de ales între Unire și revoluție. Pe scurt, și după mărturia tuturor, Unirea nu are rădăcini în țară; valahii și moldovenii nu se cunosc și arată chiar sentimente prea puțin plăcute unii pentru alții; țărănul nu se sinchisește și ignoră chiar că ar fi vorba de ea; cît despre oamenii politici, din toate partidele, ei s-au compromis prea pe față și prea adesea pentru aceste idei, pentru a le mai fi posibil de a nu o primi cu un entuziasm real sau prefăcut. Dar teama generală, pe care am putut să o constat aici, este îndoiala asupra sentimentelor actuale ale moldovenilor în această privință; o violentă reacție s-a întîmplat în Moldova: Unirea este judecată astăzi ca în întregime favorabilă Valahiei și ca aducînd mari sacrificii pentru Moldova care ar pierde capitala sa și care vede interesele sale confundate cu acelea ale vecinei, foarte înapoiată pentru ea din punct de vedere al administrației și al lucrărilor publice.

Toate partidele sînt de acord în a face elogiul calităților amabile și seducătoare ale prințului, ca om de lume și bun companion, dar toți, chiar prietenii săi, îl acuză de o instabilitate, de o ușurință și de o lenie ale căror efecte le resimte deja, pentru că el nu mai inspiră nici cea mai mică încredere diverselor partide în seama cărora s-a lăsat succesiv, fără măsură și fără rezervă, și pe care și le-a înstrăinat apoi discutîndu-le fațis.

Există desigur ceva adevărat în reproșurile pe care le-am auzit adresate prințului; el este nesocotit [ușuratic], schimbător și patimas; are oroare pentru orice fel de ocupație serioasă; detestă să fie contrazis; are gustul plăcerilor și mai ales pentru o viață ușoară, fără tracăsări,

fără muncă, cu intimi complazenți și servili; nu este moderat în limbaj și prin glumele sale mușcătoare și-a făcut dușmani. Pe lîngă aceste defecte, Cuza are calități reale: multă finețe, un spirit strălucit și uneori seducător, o veritabilă probitate într-o țară în care aceasta este foarte rară. Cred, mai mult încă, că cel mai mare elogiul care i se poate aduce este de a spune că este cu siguranță superior celei mai mari părți a oamenilor politici din Principate; conduita sa este ușor de criticat, dar comparîndu-l cu adversarii săi ajungi la convingerea că există puțini printre ei care ar fi putut să țină frîiele cirmuirii cu o mină mai abilă și mai prudentă. Valahii sînt niște copii mari; singurul lor mobil este vanitatea, singurele lor preocupări sînt distincțiile onorifice. Un ministru (beizadeaua Dimitrie Ghica) îmi spunea, vorbindu-mi de Unire, că unul din serviciile însemnate pe care ar trebui să le aducă țării, ar fi [aceia] de a permite prințului să creeze o decorație. Alții, vorbindu-mi de un prinț străin, îmi mărturiseau, cu naivitate, că una din marile atracții pe care le-ar oferi această combinație ar fi perspectiva unei curți și a unor onoruri ca o consecință a acesteia. Aceeași oameni care reproșează prințului Cuza firea sa schimbătoare sînt și mai nestatornici decît el. Cel mai mare neajuns al domnului este de a avea cîrînd trei ani de cirmuire și de a nu mai fi o nouate. Au avut timp să se sature de el și mă tem că va fi la fel și cu cel, oricare ar fi, care-i va succeda.

Prințul Știrbei, vicepreședinte al Camerei și unul din șefii Partidului Conservator, a profitat de vechile relații care existau între noi pentru a face să mă întîlnesc la el cu câțiva dintre membrii actualului cabinet și persoanele cele mai considerabile ale dreptei. În lunga convorbire pe care am avut-o, beizadeaua și amicii săi mi-au vorbit mai ales de Unire și mi-au declarat că o privesc ca o necesi-

tate absolută, în situația actuală a țării, dar în același timp se tem că prințul nu este omul care ar trebui pentru îndeplinirea unui asemenea rol.

„Am votat cu entuziasm pentru Cuza, mi-a spus prințul George Știrbei, și am dovedit sincera noastră dorință de a vedea Unirea statornicită sub o putere forte și respectată; de fiecare dată când prințul ne-a întins mîna noi am alergat la el, i-am dat ajutorul nostru; dar, văzînd maniera în care Alteța Sa a respins toate ofertele noastre de conciliere, nu ne este permis de a nu privi cu teamă viitorul pe care ni-l rezervă un astfel de om, cu un caracter slab și schimbător, dominat de prietenii intimi și înconjurat de oameni avînd cea mai proastă reputație și gata la orice pentru a-și satisface ambiția sau lăcomia; prințul, îmboldit de astfel de sfetnici, lucrează neîncetat de cînd este la putere la slăbirea și distrugerea marilor familii și a marilor proprietari. Nimic nu a fost cruțat în acest scop; agenți secreți au străbătut țara și au ațîțat pe țărani nostri împotriva noastră; o lege electorală subversivă a fost pregătită de Comisia de la Focșani, în întregime devotată prințului. Socialiști de soiul domnului [C.A.] Rosetti țin în fiecare zi, în prezența prințului și fără ca el să-i facă să tacă, discursuri a căror morală este că trebuie să dispară întreaga clasă a boierilor și lăsată justiția poporului să se exercite împotriva acelor care l-au împilat prea mult timp (textual). Noi am renunțat de bună voie la privilegiile noastre, am consimțit la toate măsurile liberale, dar agenți ai domnului Rosetti și [I. C.] Brătianu parcurg liberi satele și predică țărănilor exterminarea stăpînilor lor și împărțirea bunurilor lor”.

După ce mi-a expus înde lung pasurile partidului său, beizadea Știrbei a sfîrșit prin a-mi spune că singura poartă de scăpare pentru Principate este înălțarea pe tron a unui prinț străin și că aceasta este dorința vie a întregului Partid

Conservator.

Eu m-am silit să combat toate aserțiunile prințului [Știrbei]; am căutat să-l fac să admită că, presupunînd că prințul Cuza și partidul său n-ar fi avut dreptate, exista de asemenea reproșuri serioase ce se pot aduce Partidului Conservator; i-am citat cîteva fapte în sprijinul celor spuse de mine și l-am întrebat dacă el însuși crede a-și fi făcut datoria de bun cetățean în ziua în care s-a folosit de numele și influența sa în Adunare pentru a obține un verdict de acuzare contra unui guvern care n-a făcut la urma urmei decît a reprimat la Craiova o răscoală de care nu era el vinovat; și i-am atras atenția că există o mare nedreptate în acest vot al majorității, care a dezonorat guvernul Florescu fără a avea de gînd să atingă adevăratul culpabil, prefectul districtului. „În fine, am adăugat, n-ați plătit prea scump prințul prin disprețul și trufia voastră ajutorul pe care a trebuit să-l găsească cîteodată printre voi și conduita d-lui Catargi nu a fost un exemplu?”

„Vă înșelați în ceea ce ne privește, mi-a răspuns dl. Al. Plagino (astăzi ministru de finanțe și, mai mult, cel mai de seamă din actualul cabinet), am acceptat portofoliul finanțelor fără rezervă [gînd ascuns] și cu singura dorință de a-mi sluji patria și de a fi util prințului; am avut toate necazurile la intrarea mea în funcție, știți, între altele, ce conțineau finanțele statului, abia cîțiva galbeni! Totul fusese risipit fără nici o grijă pentru ziua de mîine. Am profitat de starea [averea] mea bună pentru a da un exemplu, urmat de mulți colegi ai mei, acela de a nu ne atinge apuramentele noastre și de a le vîrșa în tezaurul public; încep să văd mai clar în materie de finanțe; am putut să pun puțină ordine; am reluat toate plățile interupte. Cum am fost recompensat în eforturile mele? Sint informat exact că prințul spune în fiecare zi anturajului său că nu așteaptă decît Unirea deplină

pentru a se elibera pentru totdeauna de conservatori și pentru a avea un ministru ales de el”.

Fără a încerca să scot în relief această ultimă aserțiune a ministrului de finanțe, care, din nefericire, știam că ar fi exactă, m-am silit să combat opinia emisă de conservatori asupra aducerii la domnie a unui prinț străin. Le-am explicat îndelung rațiunile pentru care Europa, după părerea mea, nu le va face o asemenea concesie, i-am făcut să înțeleagă imposibilitatea ca un singur moment puterea suzerană să consimtă această combinație; îmi exprim teama că românii, tot ridicînd noi pretenții, să nu sfîrșească prin a indispuce Europa împotriva lor și să nu atragă necazuri asupra țării lor. În fine, i-am făcut să convie cu mine că prințul Cuza era necesar și că ei nu vor putea atinge decît prin el și cu el scopul tuturor doleanțelor lor, Unirea. „Amintiți-vă, le-am spus terminînd, că dacă prințul are nevoie de dumneavoastră, și dumneavoastră aveți nevoie de el, dați la o parte aspirațiile personale, reminiscentele de nume și de familie, nu vă gîdiți decît la țară și nu uitați că viitorul și prosperitatea ei sînt strîns legate de o bună înțelegere între prinț și majoritatea conservatoare a adunărilor. Dezordinele, urmare inevitabilă a unei noi rupturi între domn și Camere, ar putea aduce nenorocirea de care vă temeți mai mult ca orice, ocupația străină”.

Conservatorii, părăsindu-mă, m-au asigurat că vor lăsa încă o dată de o parte toate rachiunile și, fără gînd ascuns, îi vor veni în ajutor prințului; că Alteța Sa poate fi sigură, dacă a pregătit, cum se aude, să încerce a realiza singur Unirea, de a-i găsi în unanimitate pentru a o susține; că nu va exista nici un pericol de disensiuni sau dezordini venind din partea partidului lor și că singurul pericol de care prințul ar avea să se teamă în momentul în care el ar săvîrși lovitura de stat, pe care pare că

o plănuiește, i-ar veni din partea partidului roșu, cu care s-a compromis și căruia i-a dat arme pe care democrații ar putea să le întoarcă împotriva lui însuși.

Am avut ocazia să văd în diverse rânduri un alt șef al Partidului Conservator, pe dl. Ion Ghica, fost prinț de Samos, de atunci director al lucrărilor publice, destituit de opt zile de către prințul Dimitrie Ghica. Este un om de o capacitate incontestabilă, dar de o duplicitate destul de mare pentru a fi remanentată [acceptată] chiar în Orient. Conștient de valoarea sa, se compară cu oamenii care-l înconjură și nu crede că este în locul pe care-l merită. De asemenea, este de o ambiție nemăsurată și găsește toate mijloacele bune pentru a o satisface. Visul său astăzi ar fi de a face popular din ce în ce mai mult pe prințul Cuza, de a-l separa pentru totdeauna de Partidul Conservator, în fine de a mina puterea Alteiței Sale părintă a o apăra. În ziua în care succesiunea ar fi deschisă, el ar ști să se facă destul de necesar pentru a fi ales domn. Este un om într-adevăr periculos; îmi pare că nici prințul Cuza, nici conservatorii nu se păzesc îndeajuns de el. Este mai viclean decât ei toți și își urmărește opera de dezbinare cu o răbdare și o îndrăgire care ar putea fi încununată de succes. Consulul general al Angliei, vorbindu-mi de el, îl poreclea Mefistofelul Valahiei; cred că este un cuvânt destul de nimerit. Dl. Ion Ghica mi-a făcut un mare elogiu al prințului, a arătat cea mai mare încredere în fericită ieșire din criza actuală, s-a arătat cald partizan al Unirii; așa fi putut să-l cred sincer dacă n-aș fi știut că în ajun a vorbit cu totul altfel la Consulatul general al Rusiei și că a făcut d-lui de Giers cel mai trist tablou al rezultatelor de prevăzut ale Unirii și al efectelor incapacității prințului domnitor.

Am văzut adesea în timpul șederii mele la București pe unul din prietenii personali ai prințului, pe generalul Flo-

rescu, fost ministru de război, om fin, inteligent și amabil, care și-a petrecut o parte din viața sa în Franța, și unul din ofițerii cei mai instruiți ai armatei valahe; din nefericire, ambițios și mare risipitor, a cheltuit o frumoasă avere și nu vede în exercitarea puterii decât un mijloc de a-și restabili situația; pare foarte devotat prințului, care îi arată o mare favoare. Știind că tot ceea ce îi voi spune va fi repetat domnului, m-am silit să-l fac să înțeleagă că ar fi de indispensabilă prințului buna armonie cu Partidul Conservator. Domnul Florescu a fost ușor de acord cu mine, dar a adăugat că conduita dreptei face foarte dificil acest acord; a respins cu energie reproșul de nestatornicie adresat prințului și a dat vina pe conservatori care, după părerea lui, au aruncat adesea pe Alteața Sa în brațele Partidului Progresist [avancé, în original — n.n.] prin ostilitatea lor sistematică și înversunată. El face, de altfel, un merit prințului din mobilitatea sa; ea nu provine din caracterul său, este reflectată, cauzată de o profundă cunoaștere a oamenilor și a faptelor. Prințul a trebuit să se servească de maxima „dezbină pentru a domni”; n-ar fi putut să se mențină fără acest expedient în mijlocul dificultăților fără număr; prin aceasta a parvenit să neutralizeze partidele ostile, opunându-le unele contra altora; atacurile conservatorilor l-au constrâns să recurgă la un moment la dl. Brătianu și la prietenii săi; el a putut să se folosească de democrați, dar nu s-a dat pe mîna lor; și proba este că a putut rupe cu ei în ziua în care aceștia nu i-au mai fost necesari.

Am ascultat fără să spun nimic lungul panegiric al d-lui Florescu; mi-am exprimat numai temerea că prințul să nu-și fi făcut puțin iluzii cînd a crezut că nu a dat nimic partidelor pe care, rînd de rînd, le-a folosit, nu le-a dat la fiecare o parte din popularitatea sa? Nu i-a rănit profund separîndu-se succesiv de ei toți după o scurtă

încercare, decernîndu-le astfel un fel de brevet de incapacitate? De altfel, aceste frecvente schimbări de politică, aceste continue înlocuiri a cabinetelor, nu au grave inconveniente din punct de vedere administrativ și deplorabile situație a Valahiei nu este o dovadă prea vizibilă? Cît privește pe domnii Brătianu și Rosetti, prințul nu și-a atras reproșul de ușurință și inconștientă dînd țara pe mîinile unor oameni a căror doctrină, după dl. Florescu, o blamează și a căror propagandă o teme?

Generalul, fără a răspunde în mod precis la întrebările mele, mi-a vorbit de absoluta necesitate a Unirii; mi-a mărturisit că prințul nu-și ascunde că fiecare întîrziere îi răpește o parte din autoritate și că s-ar ști pierdut dacă nu o va încuviința înainte de luna decembrie viitoare; Alteața Sa își dă bine seama că Unirea făcută în afara asentimentului Puterilor oferă o bază foarte puțin solidă; nu-și ascunde pericolul și a întîrziat-o cît a putut; în luna decembrie va fi obligat de a acționa singur, ezitarea nu-i mai este permisă.

Dl. Florescu, la acest subiect, s-a arătat foarte surprins că mai există încă divergență de opinie între cabinete, crezuse că Austria singură face o oarecare opoziție; cît despre Rusia nu-i este permis a se îndoi de bunăvoința ei; în adevăr, trimis cu puțin timp înainte la Odessa pentru a duce împăratului Alexandru felicitările prințului Cuza, el a luat chiar de la Alteața Sa imperială asigurările cele mai favorabile pentru realizarea dorințelor Principatelor. Țarul primise pe dl. Docan și pe el, trimișii unul pentru Moldova și altul pentru Valahia, cu onoruri și o bunăvoință care depășise cu mult speranțele lor. După ce a dat generalului marea cruce a Sf. Vladimir și d-lui Docan marea cruce a Sf. Ana, Malestatea Sa i-a însărcinat să spună prințului Cuza că poate fi sigur de concursul Rusiei; iar cabinetul de la Petersburg ar dori să vadă

Unirea îndeplinindu-se cu promptitudine și că nu ar depinde de el ca să fie făcută deja; că nu e drept să fie acuzat guvernul Rusiei de a fi adus obstacole și că toate dificultățile și toate întârzierile proveneau din partea unor puteri care, tot proclamându-se sus și tare prietenii prințului Cuza și a cauzei române, nu voiesc a acorda Unirea decât cu restricții care ar paraliza bunul rezultat, și aceasta în scopul de a menaja orgoliul Turciei.

N-am putut să mă opresc de a reproșa această singulară confidență a generalului Florescu despre unul din faptele care m-au frapat foarte mult la sosirea mea în București; cantitatea considerabilă a decorațiilor rusești care au fost împărțite în armată și în rîndurile populației. Nu cred că mă înșel admitînd că există în Valahia un partid rus, mai important decît se crede în general, și că o acțiune neîncetată, al cărei centru este în cabinetul d-lui de Giers, se exercită în secret în întreg principatul.

Convorbirile pe care le-am avut cu domnii Green și Strambio [consulii englez și italian] mi-au permis să recunosc că maniera de a vedea a acestor doi agenți nu diferă de aceea a d-lui Tillos și că acțiunea lor politică se exercită în același sens; amîndoi mi-au confirmat ceea ce mi-au spus valahii asupra absolutei necesități în care se găsește prințul de a proclama el singur Unirea înainte de luna decembrie, dacă Puterile nu i-o acordă pînă atunci. Cît despre baronul Eder [consul general al Austriei], el mi-a făcut impresia unuia nevoit să lupte între convingerea sa personală și instrucțiunile în sens contrar ale guvernului său. Din nefericire, nu am avut ocazia să îl întîlnesc pe dl. de Giers.

Nu cred că trebuie să omit de a menționa un ultim fapt, care mi-a părut destul de curios, ca reflectînd opinia armatei și a populației din afara Bucureștiului, opinie în general puțin cunoscută, agenții străini neavînd decît legături

cu locuitorii Capitalei. Fiind pus de către generalul Florescu în legătură cu prefectul de la Giurgiu și cu colonelul comandant al orașului, am profitat de șederea forțată în acest oraș pentru a aștepta vaporul de pe Dunăre și am avut cu acești domni și cu alți cîțiva locuitori din localitate convorbiri asupra situației țării și a binefacerilor așteptate de la Unire. Am găsit la toți aceeași descurajare, o lipsă de încredere absolută în prințul Cuza, un desgust complet de prinț și de sistemul său de conducere, m-am putut convinge de adevărul celor spuse și repetate de domnii Tillos, Green și Strambio, că prințul nu trebuie să pună nici o bază pe armată și că ea va fi prima care-l va abandona în caz de tulburări. „Da, noi toți dorim Unirea, mi-au spus ei, dar o dorim ca un mijloc și nu ca un scop, cu alte cuvinte noi o considerăm ca un pas spre independența absolută, iar prințul străin, acesta este astăzi visul, speranța întregii țări!” Am căutat să le demonstrez raul pe care-l făceau cauzei Principatelor vorbind astfel și ridicînd asemenea pretenții; m-am servit de argumente pe care deja le folosisem față de prințul Știrbei și amicii săi pentru a le dovedi zădărnicia speranțelor lor în ceea ce privește prințul străin. Dar aveam de-a face cu oameni convinși [de dreptatea lor] și nu i-am găsit de aceeași bună alături ca marii boieri din București. Prefectul, dl. Ion Arion, a

sfîrșit întrevăderea spunîndu-mi: „Prințul Cuza și-a trăit traiul; și-a dovedit incapacitatea ca domn, a folosit toate partidele fără a putea fi de acord cu niciunul; este făcut pentru a rămîne toată viața sa colonel și niciodată pentru a cîrmui; nu are nici caracterul, nici instrucția necesare pentru a fi plasat în fruntea conducerii; risipitor, iubitor de plăceri și bună stare, le-nes pînă la exces, nestatornic ca o femeie, defectele sale sînt de așa natură încît eforturile, chiar sincere, pentru a se corija, nu-l vor face niciodată apt pentru afacerile publice”. Acest fel de rechizitoriu contra prințului a avut aprobarea unanimă a ofițerilor, în cea mai mare parte, și a proprietarilor din împrejurimi care erau prezenți și a trebuit să mă despart de nemulțumii din Giurgiu fără ca argumentele mele în favoarea prințului Cuza să fi putut, cît de puțin, modifica sentimentele de răceală care par matur gîndite și fixate în mintea lor.

Am regretat foarte mult de a fi avut prea puțin timp disponibil pentru a încheia voiajul meu prin Moldova; n-am pîut judeca sentimentele locuitorilor ei decît prin ceea ce am auzit spunîndu-se la București și cei cîțiva moldoveni pe care i-am întîlnit în acest oraș — colonelul Ghica, deputatul Catargi etc., socotesc că limbajul lor să nu fie interesat. ■

**Prezentare și selecție
D. IVĂNESCU**

În curînd — concursul Magazin istoric — serie nouă

În numărul viitor al revistei, 2/1992, primele 10 întrebări ale concursului *Magazin istoric* — serie nouă.

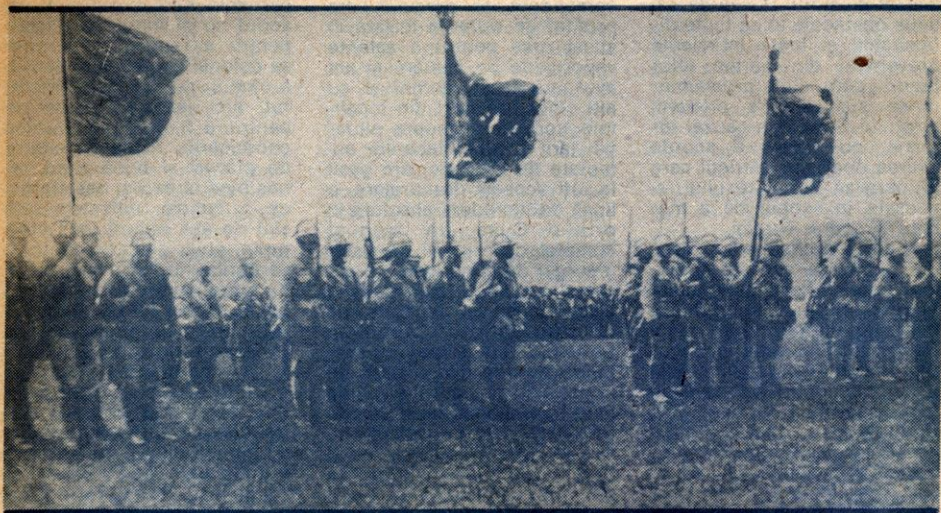
Un concurs nou într-o inedită prezentare.

Bibliografie: cele 25 numere ale revistei apărute în perioada ianuarie 1990-ianuarie 1992.

Un concurs atractiv, pasionant, pentru toți cititorii.

Nu uitați deci să vă asigurați din timp procurarea nr. 2/1992 al revistei. Împreună cu prima serie de întrebări vom publica regulamentul și premiile concursului.

Războiul de reîntregire văzut de la Iași

ÎN TOAMNA LUI 1917...

G.G. MĂRZESCU

Cum am văzut și din episoadele precedente ale însemnărilor inedite aparținând omului politic liberal G.G. Mărzescu (1876-1926, ministrul agriculturii și domeniilor în cabinetul prezidat de I.I.C. Brătianu, aflat la Iași în 1916-1918), în ultimele luni ale anului 1917 autoritățile române se confruntau cu o situație politică și militară extrem de dificilă. După preluarea puterii de către bolșevici, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a avut loc o rapidă destabilizare a frontului din Moldova, trupele rusești, refuzând să mai lupte, se retrăgeau în dezordine, jefuind populația și așezările. Semnarea armistițiului de la Brest-Litovsk din 22 noiembrie/5 decembrie 1917, prin care Rusia sovietică se retrăgea, de fapt, din conflictul militar, a lăsat România total descoperită în fața inamicului. În acest fel, autoritățile române au fost nevoite să accepte și ele semnarea armistițiului cu Puterile Centrale, la Focșani, patru zile mai târziu.

Dar prin aceasta liniștea nu s-a instaurat în țară. Dimpotrivă. Degringolada trupelor ruse a creat o nouă stare conflictuală, aliatul de până nu demult transformându-se în pro-

vocator de dezordine. „Zilnic se produceau tot felul de provocări la adresa românilor — notează Const. Kirilescu, în scrierea sa consacrată războiului pentru întregirea României, lucrare pe care am mai citat-o —, înalți funcționari români erau insultați și chiar arestați pe propriul nostru teritoriu. Soldații români erau poftiți să facă și ei la fel cu rușii: să facă revoluție, să-și detroneze regele, să ceară pace. Rezerva disprețuitoare a românilor irită pe ruși. De teama atentatelor sau a loviturilor revoluționare, românii trebuiau să stea de pază, cu ochii în patru”.

Aceste evenimente se aflau și în centrul preocupărilor guvernului român și ele sint consemnate și de G.G. Mărzescu în însemnările sale inedite din acea perioadă. Să-l urmărim, deci, în continuare, cu mențiunea că documentul pe care-l reproducem acum se află în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, iar precizări privind publicarea lui am făcut în introducerea de la primul episod, în nr. 10/1991.

7 decembrie. Vizita de dimineață a lui Dimitrel Lupu¹ și doamnei Liciu.

Brătianu telefonează să venim la 11 la Consiliu, cu o jumătate de oră mai devreme.

La 11 fix, eram la Brătianu, în așteptarea comunicărilor grave ce bănuiam prin aceste chemare mai devreme la Consiliu.

Venisem numai vre-o cîțiva, numai miniștri liberali, mi se pare Vintilă, Duca, Mortun, Ferechide și Porumbaru, cînd Brătianu ne comunică că situația este foarte gravă și că conservatorii voiesc să pună chestiunea continuării războiului alături de Aliați în orice condițiuni și să dimisioneze din guvern în cazul cînd s-ar pune chestia păcii separate.

Cum au venit primii miniștri conservatori, Delavrancea și Titulescu, Brătianu a întrerupt comunicarea, ceea ce m-a făcut să banuiesc că pentru ora 11 nu convocase decît pe liberali.

Odată Consiliul în complet — afară de Costinescu, care nu poate ieși din casă —, Brătianu ne comunică că chestiunea ce trebuie să hotărîm e aceea dacă intrăm în război cu bolșevicii de aici, care au devenit amenințători.

În adevăr, generalul Iancovescu ne comunică că în conversația avută cu bolșevicii pînă la ora 10 seara, ieri, bolșevicii cer cu stăruință autorizarea să fie lăsați cu 300 oameni armați, să înlocuiască sovietul ce funcționează pe lîngă generalul Curbaceff.

Ei spun lui Iancovescu că n-au intenția să tulbure liniștea în România, dar nu pot admite ca ei, care reprezintă frontul din România, să nu-și poată exercita funcțiunile din cauză că sovietul în funcțiune este apărât de trupele române.

Ei mai declară că n-au intenția de a distruge gara Socola, pentru că distrugînd-o ar muri și ei și noi de foame. Pe acolo vin proviziile din Rusia.

Amenința însă că dacă tru-

¹ Dimitrie G. Lupu, magistrat ieșean; în 1917 era prim-presedinte la tribunalul Iași.

pele române îi vor paraliza în acțiunile lor, ei se vor apăra aducînd un număr îndoit de forțe, și dacă va trebui toată armata de pe front.

Generalul Prezan, ce asista la Consiliu, comunică informațiunea telegrafică că Armata a 4-a rusă a primit ordin de a se retrage de pe front, sub pretextul că guvernul român i-a oprit la Socola șase eșaloane cu provizii și astfel nu se poate aproviziona. Faptul e desigur neexact, dar cu acest pretext își propun să îndrepte armata spre Iași.

Al. Constantinescu confirmă aceeași informațiune.

În afara de aceasta, de la Dorohoi, Covurlui, Bacău și Tutova, vin știrile îngrijorătoare a devastărilor ce trupele ruse comit în retragere.

Stavri, de la Dorohoi, telegrafiază că conacele moșilor Hentefi Zvoriste a sint complet devastate, că rușii se dedau la acte de barbarie și populația îngrozită se refugiază spre oraș. Ceea ce este mai grav e că interesează la mișcare populația noastră rurală, împărțindu-le vitele și produsele proprietăților. Mișcarea ia astfel caracterul unei jacquerii foarte primejdioase.

La Botoșani au dat foc liceului. La Covurlui au devastat Vlădești. La Putna au devastat Valea Seacă și biserica. La Tutova au devastat moșia lui Mihai Vișășcu, și-l caută să-l omoare, Vișășcu a fugit de la țară.

Intrăm în luptă cu bolșevicii, da sau nu? Aceasta e chestiunea care se pune.

Prezan lasă a se întelege că trebuie să intrăm. Miniștrii își rezervă opiniunile pentru un Consiliu de Miniștri cu comandanții armatelor. Generalii Averescu și Eremia Grigorescu fiind în Iași și reținuți la dejun la Palat, se decide să fie invitați la Consiliu la Brătianu la ora 4, rămînînd ca la ora 6 să avem un Consiliu cu regele.

La ora 3 sint convocați Aliații.

Generalul Berthelot lipsește, fiind dus la Kiev. În locul lui va fi consultat colone-

lul Pétin.

Din discuțiunile urmate, pentru mine nu face nici un dubiu că hotărîrea de după amiază nu poate fi decît în sensul intrării în luptă cu bolșevicii.

1) Avem datoria să ne apărăm proprietățile și bisericile. Prin urmare trebuie să reprimăm, dacă vom să reducem devastările. Aceasta cu atît mai mult cu cît participă și țăraniul nostru.

2) Soldații bolșevici au încetat de a fi ambulanți, pentru a deveni agenți politici și încearcă mișcări sociale aci și răsturnarea ordinii politice. Ei sint în legătură cu Racovski.

Chiar acțiunea celor de dincolo de Milcov, pentru pacea cu Germania, ar fi compromisă cu întronarea regimului bolșevic al lui Racovski.

3) Aliații încercînd o acțiune în Ucraina și țara cazacilor și ucrainenii fiind anti bolșevici, a nu lua măsuri ar însemna să îngreunăm în loc să ajutăm acțiunea Aliaților.

Frontul român trebuie ucrainizat. Or, nu se poate lăsa ca Ucraina să fie atacată la sud de bolșevici. În afara de aceasta, Ucraina se obligă să ne aprovizioneze. Rupînd cu ea, jucăm aprovizionările.

4) Curbaceff, care a fost numit comandantul frontului ucrainian², cere să-l ajutăm

² După încheierea armistițiului de la Focșani, Scurbacev a luat unele măsuri pentru restabilirea, cît de cît, a ordinii în rîndul unităților sale. Între acestea, notează Const. Kirilescu, a fost și „ucrainizarea frontului român. Revoluția rusă admisesse împărțirea vechii Rusii în state naționale federalizate. Ca urmare, s-a decis ca și armata să se constituie în unități, grupate pe națiuni. Naționalizarea a reușit în chipul cel mai perfect pentru polonezi, bine organizați mai dinainte din punct de vedere național, conștienți și disciplinați. Ea a reușit mai puțin la celelalte naționalități și a eșuat complet pentru planuita armată ucrainiană, lipsită de consistență, organizație și spirit național... Lucrînd în acord cu miniștrii înțelegerii la Iași, Scurbacev încearcă să se pună la dispoziția guvernului ucrainian, împreună cu armata rusă de pe frontul sud-est. Nici aceasta încercare n-avu vreun rezultat de oarecare durată, din cauza lipsei de încredere reciproca și din cauza că guvernul ucrainian nu era în stare să domine situația” (Const. Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ediția a II-a, vol. III, București, f.a.).

împotriva bolșevicilor. Greceanu și Vintilă Brătianu cer să câștige timp, dar devastările nu vor da timpul voit. Prezan și Iancovescu mai propun, în scop de-a evita devastările, scurgerea trupelor ruse cu trenul.

La 4, Consiliu la Brătianu. Intrînd, întîlnesc pe scări pe St. Aulair, Vopicka, Fasciotti și Barclay¹, care ieșeau de la consfătuire.

La Consiliu asistă toți miniștrii, plus Prezan, Averescu și Grigorescu. Brătianu comunică că Aliții cer să intrăm în luptă cu bolșevicii, aceasta fiind cel mai mare serviciu pe care în ceasul acesta România îl poate aduce Aliților. Brătianu convine, atrăgînd însă atenția că aducînd acest serviciu Aliților, România nu le mai poate aduce un altul și că Aliții trebuie să-i aducă de aci înainte. După acest serviciu, el, Brătianu nu se mai poate obliga față de Aliți, nici la refuzul păcii separate.

Această declarație neașteptată a făcut mare senzație în Consiliu.

Luîndu-se în discuție chestia devastărilor, cu toți sînt de acord că trebuie luate măsuri severe de reprimare și de canalizare a retragerii ruse prin anumite regiuni, evitînd lasul.

Generalul Eremia Grigorescu comunică că erî a executat la Leovo 5 ruși, vinovați de devastare. Trupele ruse au predat înseși pe vinovați.

Se pare că bolșevicii au dat ordin contra devastărilor.

Generalul Prezan comunică că situația s-a modificat de astăzi dimineată, intrucît generalul Cerbaceff i-a declarat că se demite din comandament, ne mai putînd face nimic și că trece comandamentul unui soviet mixt, compus din 3 bolșevici și 3 ucrainieni, după cum s-a făcut și la Odessa. La ora 3 chiar a convocat pe bolșevici.

În această situație, nu mai poate fi vorba de a da un concurs unui comandant ucrainian. Numai de n-ar spune Cerbaceff că a fost redus la neputință pentru că guvernul român nu i-a dat la timp ajutorul, după cum voia Prezan.

După această comunicare, luîndu-se în discuție posibilitățile menținerii frontului rus, atît generalul Iancovescu cît și Averescu declară că nu mai vîd nici o posibilitate, armata rusă fiind în completă descompunere.

Numai generalul Eremia Grigorescu crede că se mai poate face ceva, făcînd un apel la trupe, după cum a făcut el pe frontul lui și unde a putut menține ceva trupe. Părerea lui Grigorescu nu inspiră însă încredere.

Discutîndu-se asupra situației frontului român, prin retragerea trupelor ruse, generalul Averescu declară, dealmîntreli de acord cu Prezan și Grigorescu, că aripile române complet descoperite vor trebui să înceapă retragerea în cele 24 ore ce ar urma denunțării armistițiului de către germani, sau încheierii păcii de către ruși.

Asupra retragerii, se ivese o vie discuție între Iancovescu, Grigorescu și Averescu.

Iancovescu declară că armata, din lipsă de aprovizionare, nu se va putea retrage decît cel mult pe Siret. Averescu crede că se poate retrage pe Bîrlad, dacă va avea aprovizionarea asigurată, iar Grigorescu spune că armata trebuie să rămînă credincioasă Aliților și că trebuie să se lupte pînă la cel din urmă tun și general.

El nu vrea capitulare; și Averescu declară că el nu va

capitula decît dacă va avea ordin. Lui, personal, îi repugnă mai cu seamă capitularea în cîmpie.

Generalul Iancovescu e pentru încheierea păcii separate, chiar în afară de consimțămîntul Aliților.

Take Ionescu combate ideea păcii separate, arătînd că ea ar însemna o pace dictată numai de germani și dezonzoarea noastră față de Aliți.

Ne pierdem toate prietenile.

Brătianu roagă ca militarii să studieze chestiunea retragerii în funcțiune de avantajele ce ar putea aduce Aliților și cu rizicurile [riscurile] pentru armată și țară.

În urma discuției dintre Iancovescu și Grigorescu, s-a risipit impresiunea lui Duca de acum cîteva zile cu privire la conjurația militarilor.

La 6 mergem la Palat unde sub președinția regelui asistă toți miniștrii, afară de Costinescu care e bolnav, și generalii Prezan, Averescu și Eremia Grigorescu.

În Consiliul de la Palat s-au repetat aceleași discuțiuni ca la Consiliul de la 11 la Brătianu și s-au consfințit aceleași hotărîri sub președinția regelui. Consiliul a durat pînă la 8 1/2 și am rămas cu toții impresionați de depriarea regelui, care în mai multe rînduri a avut lacrimi în ochi.

Brătianu, de asemenea, a fost mai stăpîn pe dînsul, atunci cînd discutîndu-se chestiunea capitulării, sau a disoluțiunii armatei, exclamă: „Dar dacă e vorba de un gest frumos și de onoare, prefer ca ostașii români să moară în ofensivă pe cîmpiile Munteniei”.

Propunerea lui Brătianu scapă panașul [onoarea] dar ce trist Consiliu, în cea mai tristă situație în care s-a găsit vre-odată țara.

Averescu spune că dacă ne-am menține pozițiile, și nemții ne-ar ataca, am avea Sedanul nostru. Face expunerea studiului retragerii așa cum am arătat mai sus.

Mișu Cantacuzino îmi spune că ei, pe ideea păcii

¹ Cei patru erau, în ordinea amintită mai sus, reprezentanții diplomației ai Franței, S.U.A., Italiei și Marii Britanii pe lîngă guvernul român. Ei au fost martorii încordatei tensiuni politice în care erau nevoiți să acționeze circumstoriile statului român, aflați atunci, ca și în alte situații din timpul războiului, singuri în vîltoarea evenimentelor. „Indiferent care sînt examenele de conștiință pe care le au moldo-valahii — scria contele de Saint-Aulaire în memoriile sale —, greseliile Aliților lor, mult mai multe decît ale lor, fac să se verse paharul amarăciunii lor. Națiunea lor nu are nici măcar speranța neclintită care-l animă pe belgian, pentru că să-l dea noi puteri suferitului ei îndurerat. Înconjurat de dușmani mincinoși pe teritoriul ocupat și de prieteni nesiguri aiurea, românul se vede parăsit”.

separate, chiar cu consimțămîntul Aliaților, ies din guvern.

La ieșire, duc pe Greceanu pînă acasă vorbind de bietul rege.

8 decembrie. Nu văd pe nimeni dimineață. Brătianu ne convoacă iar la 11 la Consiliu.

Consiliul durează pînă la

în Consiliu, părerile sînt împărțite astfel:

1) Take Ionescu califică de absurditate cererea Aliaților precum și încercarea lor de a recrea armata rusă. Păreră lui este că noi sîntem legați pentru a lupta contra Germaniei, iar nu de a declara război Rusiei, armatei ruse, sau numai Rusiei septentrionale.

cel puțin în aparență, va fi conștientă de cauza Aliaților și de obligațiunile ei.

Aceasta însă sub două condițiuni:

a) Ca, în cazul cînd acțiunea n-ar reuși, și prin urmare România obligată să capituleze și să se abandoneze germanofililor, Aliații să-i lase libertatea de acțiune, adică de

Reprezentanții Germaniei și ai Rusiei Sovietice semnînd armistițiul de la Brest-Litovsk
În p. 12: ostași români pe frontul din Moldova

2 1/2, asistînd toți miniștrii, afară de Costinescu și generalul Prezan.

Ziua de astăzi aduce un fapt nou: generalul Cerbaceff, sub presiunea reprezentanților Aliaților de aci, declară că primește a da, cu concursul României, lupta împotriva bolșevicilor de pe teritoriul nostru. El, în conversația avută dimineață cu generalii Prezan și Iancovescu, cere să i se dea ajutor să schimbe Comitatele, în special cele de la Iași și Roman, să aresteze pe bolșevicii de la Socola și să reguleze chestia transporturilor din Ucraina.

Aliații insistă să-i dăm acest ajutor.

Să lăsăm vreme să-și urmeze cursul și, dacă se va denunța armistițiul, să luptăm cît vom putea și să capitulăm, cău-tînd a salva ființa legală a statului, regele, guvernul și Parlamentul.

2) Mișu Cantacuzino și Titulescu, care sînt de părere să intrăm necondiționat în luptă contra bolșevicilor, așa cum cer Aliații, pentru că, în orice altă soluție, se tem de ruptură cu Aliații și de dezo-narea noastră.

3) Ion Brătianu, care este de părere să încercăm, cu toate puținele șanse de reușită, acțiunea cerută de Aliați, de a recrea armata rusă, transformînd-o dintr-o bandă bolșevică într-o armată, care,

a face chiar pacea separată, fără a pierde nimic, din drepturile ce-i sînt recunoscute prin tratatele de alianță.

b) Ca Aliații să-i garanteze averea mobilă, tezaurul și depunerile Casei de Depuneri și Consemnațiuni, aflate la Moscova, în cazul cînd bolșevicii le-ar ataca, în urma acțiunii noastre.

La părerea lui Brătianu par a se asocia ceilalți miniștri.

Chestiunea fiind însă de o importanță decisivă, conservatorii cer ca să mai avem un consiliu mîine dimineață la 11, iar Brătianu cere un consiliu și cu regele, tot mîine.

Take Ionescu, însă, atrage atenția că nimeni nu poate fi obligat să facă o politică în

care n-are încredere. Admite toate opiniunile și nu banuiește patriotismul nici uneia din ele, dar el preferă să plece din guvern și din țară.

Destăinuiește că a avut un incident pe această chestie cu Brătianu zilele trecute, dar nu e bine, nici drept, ca cineva să fie obligat la o politică în care n-are încredere.

Brătianu declară că primește ori ce soluțiuni mai bune ca ale lui dacă se va ivi vreuna, ceea ce constată că nu s-a ivit. Cere să se discute și să se adopte soluția ce va ieși dintr-o discuție comună, fără deosebire de partid.

Ceea ce nu poate admite în situația actuală este ca țara să aibă un alt guvern, decît un guvern național. În cazul cînd guvernul nu poate să rămîna așa cum este, va supune chestia regelui.

În timpul acestui Consiliu, vine știrea că 6 automobile cu soldați ruși (bolșevici), înarmați, voiesc să intre în țară pe la Sculeni. Întîlnind acolo trupe, s-au îndreptat spre Ungheni, unde nu sînt trupe.

Se cere lui Iancovescu ca să trimită trupe imediat spre Ungheni. Iancovescu se coștește. De fapt, măsurile militare luate sînt slabe. Bolșevicii intră continuu în țară. Ieri, au intrat la Socola 2 500 bolșevici.

Consiliul decide o organizare mai serioasă militară pentru Iași.

Vasile Mîrțun propune — singur în părerea lui —, strămătarea regelui și a guvernului la Vaslui.

Noaptea de 8 spre 9 decembrie. Orele 10 1/2 seara. La 10 1/2 seara, bolșevicii cer generalului Cerbaceff să parlamenteze în chestia comandamentului, cerînd o întrevvedere chiar în această seară un comitet de 6 bolșevici.

Generalul Cerbaceff îi primește, dar în loc de 6 se găsește în fața a 20 bolșevici. El atunci chiamă garda ucrainiană, tot de 20; ivindu-se discuție între ei cu privire la cine reprezintă mai bine comitetul din localitate, un tînar bolșevic, doctor în drept, Corneff, scoate revolverul și

vrea să-l impuste pe Cerbaceff. Este oprit în gestul lui de un ucrainian devotat lui Cerbaceff, la care toți bolșevicii își scot revolverele. Ei sînt dezarmați de ucrainieni și Cerbaceff arestează în chiar casa lui (casa lui Gr.Gr. Iamandi), pe cei patru capi ai mișcării: Corneff, dr. Roșal, trimis special de la Cronstadt, unde organizase mișcarea maximalistă, unul al cărui nume îmi scapă și pe o evreică, Roga.

Imediat după incident, au venit la Cerbaceff, Poklewski-Koziell, colonelul Pétin, generalul Ștefănescu, Al. Constantinescu și, după un moment, eu.

Cerbaceff, înconjurat de colonelul Pétin, cere, prin generalul Ștefănescu, guvernului român concursul trupelor române pentru distrugerea tuturor centrelor bolșevice, arestarea tuturor comitetelor și, în special, ocuparea în zorii zilei a gării Socola, unde e cel mai important centru bolșevic (4000).

În afara de aceasta; Alianții, St. Aulairé, Fasciotti, Vopicka și Barklay, înmînează lui Brătianu o cerere ca România să aducă ultimul serviciu pe care îl mai poate aduce Alianților, de a înfrîna prin intervenția militară, mișcarea bolșevică, care paralizază ucrainizarea frontului. Consideră România achitată de toate datoriile ei față de Alianți, dacă îi aduce acest ultim serviciu.

Orele 11 1/2 noaptea. Întîlnim întîmplător pe trotuarul din fața Statului Major (strada Carol, casele Sturdza) pe generalul Iancovescu, perplex în fața lui Cerbaceff și gata a trata chestia la telefon, îi atrag atenția ca

La 8/21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați au prezentat o notă comună primului ministru, în care recunosteau „extrema gravitate” în care se afla România, „și exprimau, totodată, considerația pentru sacrificiile armatei și poporului român, pentru contribuția la cauza Alianților. Nota exprima, de fapt, atitudinile personale ale diplomaților, nu pe aceea a guvernelor pe care le reprezentau, care se situau pe poziții de dezaprobare a armistitiului semnat de România. Saint-Aulaire a fost chiar dezavuat pentru participarea sa la această notă.

chestia este de o gravitate politică hotărîtoare și că trebuie să meargă la Brătianu cu mine chiar acum noaptea.

Merg cu Iancovescu la Brătianu. Îl sculăm din somn, îi expune Iancovescu chestia și Brătianu ordonă imediat convocarea Consiliului.

Eu mă duc să iau pe Take Ionescu, care doarme la Titulescu (str. Sf. Haralamb, casele Corjescu, unde a stat mama). Îi comunic cu puține cuvinte situația. Take Ionescu, fiert, spune că Alianții vor să ne jucăm „la carte forcé”; un om mîort de frică.

Pe la 1 1/2 toți miniștrii erau la Consiliu, afară de Costinescu reținut în casă, în plus, generalul Prezan.

Brătianu expune foarte clar situațiunea.

Nu este cu putință de a se ieși din această alternativă: sau intrăm în luptă cu bolșevicii, ceea ce echivalează cu războiul contra Rusiei septentrionale, în sensul politicii Alianților și în interesul siguranței interioare a statului român, sau lăsam ca valul bolșevic să ne acopere, să rupem cu Alianții și să întindem mîna Germaniei.

Între două soluțiuni primejdioase, trebuie să ne oprim la aceea care dă un procent cît de mic de speranțe pentru menținerea frontului și scapă panașii României.

Cu toate că în soluțiunea antibolșevică riscăm pierderea tezaurului, represalii împotriva românilor și întreruperea, cel puțin temporară, a aprovizionărilor din Rusia, n-am ezitat să adoptăm această soluție, pentru că ea scapa forma de guvernămînt a țării, dinastia și onoarea obligațiunilor noastre față de Alianți și speranța slabă, dar în definitiv speranța, unei mențineri a frontului nostru, a frontului rus din țară, ceea ce împiedică retragerea devastatoare a trupelor ruse în debandadă.

A fost unul dintre cele mai grele momente de hotărîre, pentru că dacă această acțiune eșuează, nu ne mai rămîne decît una singură, plecarea guvernului și trecerea mînei unui alt guvern, care sa

intindă mina germanilor.

Consiliul în majoritatea lui a hotărât, la orele 4 1/2, războiul cu bolșevicii, fiind contra: Take Ionescu, Pherekide, Greceanu și gen. Iancovescu.

Take Ionescu, prăpădit, declara că el demisionează, pentru că considera totul isprăvit și că nu-și poate lua răspunderea unei asemenea măsuri; în fond, refuză pentru a-și păzi pielea, crezând că situația lui va fi mai ușoară esind din guvern.

Ceilalți miniștri declară că ei se supun hotărârii majorității și se solidarizează cu toate măsurile. Cer lui Take Ionescu să adopte aceeași atitudine, dar Take Ionescu rămâne intransigent și-și scrie demisia la biroul lui Brătianu. Conservatorii toți declară că nu-l urmează și că rămân în guvern.

Brătianu îi reamintește datoria pe care el, Take Ionescu, cu el, Brătianu, o au împreună fața de rege și țara pe care i-au dus în acest război, că trebuie să încerce până la sfârșit toate soluțiile de care se mai poate lega o umbră de speranță și n-au dreptul să se retragă atunci când se mai varsă o picătură de sînge.

Take Ionescu rămâne intransigent.

Atunci, Brătianu observă că o măsura de însemnătate acesteia cere consimțământul tuturor și dacă o persoană ca Take Ionescu refuză, aceasta înseamnă că o face să paralizeze actul și, în asemenea caz, el, ca președinte de Consiliu, consideră că hotărârea Consiliului e caducă, și nu ne rămâne decît să cerem pacea nemților.

Toți protestează, iar Prezan cu ceasul în mină cere hotărîrea Consiliului, deoarece măsurile militare, pentru a avea efectul dorit, cer pregătiri și nu mai avem înaintea noastră decît două ceasuri pînă în ziua.

Brătianu se duce la rege, îi expune criza de guvern, iar regele împărtășește opinia majorității Consiliului și ordona ocuparea gării Socola, arestarea comitetelor etc.

Se fac formele, generalul

Cerbaceff face cererea în scris, gen. Iancovescu raportează cererea lui Brătianu care, în numele guvernului, dă ordin generalului Prezan.

La ora 6 dimineața, Prezan se duce la cartier și noi ne despărțim.

Opt sute bolșevici, armați, amenință cu revolverele personalul gării Burdujeni, au făcut două tenuri și au porinit spre Iași.

S-a dat ordin trupelor de la Podul Iloaiei să-i oprească și să-i dezarmeze.

Din Dorohoi vine știrea că moșia lui Coco Rosetti, Ionășeni din Virful Cîmpului, a fost devastată.

9 decembrie. Trupele române și-au luat pozițiile în jurul Socolei.

La orele 12 fără 5, au început parlamentările între cazați și bolșevicii de la Socola.

10 decembrie. Dimineața vizita lui Demetrescu, șeful stenografilor de la Cameră, și a lui Suculescu, senator.

La 11 1/2 Consiliul la Brătianu, ca de obicei.

Generalul Iancovescu comunică rezultatul operațiunilor de ieri cu bolșevicii: la Socola bolșevicii s-au predat la prima somație a comandantului trupelor române și s-au dezarmat. Erau 3 000. Gara și depozitele sînt astăzi în stăpînire trupelor române.

La Podul Iloaiei au fost de asemeni dezarmate trupele bolșevice ce se îndreptau spre Iași. Erau vreo 3 500 și aveau vreo 60 mitraliere. S-au dezarmat ușor.

La Botoșani două divizii amenință orașul, însă în ultimul timp Săveanu telegrafiază că s-au învoit trupele de acolo, numind doi comisari, unul ucrainian și celălalt rus, ca comandanți. Cel ucrainian asupra trupelor ucrainiene, celălalt, un locotenent, asupra trupelor ruse.

De la Roman și Galați, nici o știre¹.

¹ Ca răspuns la măsurile guvernului român de a curăți teritoriul țării de resturile fostei armate ruse, care produceau dezordine și nesiguranță, guvernul de la Petrograd, pe baza unui ordin semnat de Lenin, a dispus la 31 decembrie 1917 arestarea tuturor membrilor reprezentanței diplomatice

Vintilă Brătianu anunță că soția [Lia Brătianu] și copilul lui au sosit bine, dar că Emil Petrescu², nu. Nemții nu voesc să dea drumul lui Petrescu, cu toate că el a cerut, potrivit convenției, să fie trimis la Iași. Ei pretextează că Emil Petrescu e liber. I-au dat drumul în momentul cînd au început tratativele pentru schimbul de internați.

Bulgarii, pe de altă parte, n-au trimis pe ostacii din Bulgaria, voind să lege pe aceștia de rezerva făcută după semnarea convenției cu privire la cetățenii români din Dobrogea de origine bulgară.

Printre acești ostacii sînt: Pilat Ion, Pleșea Ștefan de la Craiova și magistrații Antoniadă etc., în total 90.

Aceasta este o executare a convenției cu rea credință și trebuia să aibă ca urmare oprirea schimbului, pînă ce se obține executarea cu bună credință.

Se pare că germanii au fost mulțumiți de starea în care au venit internații germani din România și au rămas rușinați de starea internaților români din Austria. În adevăr, Zoe și d-na Olga Sturdza care au văzut pe ostacii români veniți din Austria și adăpostiți în primul moment în sala de triaj din gara Iași au rămas impresionate de starea mizerabilă în care se

(Continuare în p. 23)

a României în Rusia, în frunte cu ministrul C. Diamandy. Agentul diplomatic al Serbiei la Petrograd nota în aceeași zi: „Dupa-amiaza, guvernul rus a comunicat trimisului român să plece în aceeași zi din Rusia, cu toată misiunea, în caz contrar a amenințat că îl va alunga și a respins cererea de a prelungi termenul în vederea pregătirii pentru călătorie. Planul bolșevicilor este: revoluție în România și intrarea sa împreună cu Basarabia, ca republică română, ca un tot unitar, în componența Republicii Federative Ruse. După victorie bolșevicilor în Ucraina, care va duce la încheierea păcii, România nu va putea continua războiul și va fi nevoită, de asemenea, să încheie pacea pentru care va primi consimțământul Aliatilor”.

² Emil Petrescu (1858-1938), mare moșier și politician; prefect de Prahova (1897), prefectul poliției București (1903, 1907), primarul Capitalei (1914); a fost arestat și apoi expulzat de germani în timpul ocupației; senator și deputat în mai multe legislaturi.

Războiul de reîntregire văzut de la București

AMINTIRI DIN ROMÂNIA

RAYMUND NETZHAMMER

În numărul trecut, ne-am despărțit de arhiepiscopul catolic de la București în momentul în care, călătorind spre Viena, schimba trenul militar cu care venise de la București pînă la Orșova și se imbarca într-o altă garnitură, spre a ajunge în capitala dublei monarhii. Să-i urmărim în continuare relațiile despre cele văzute, despre oamenii și subiectele abordate în conversațiile pe care le-a purtat, exprimînd opiniile acestora despre România și, totodată, poziția proprie față de războiul românesc, despre ocupația germană. Plină de interes este descrierea audienței la împăratul Carol I, aspirațiile acestuia și situația catolicismului în răsăritul Europei și tendințele sale.

1917

Miercuri, 27 iunie. O noapte fără somn, în vagon o înghesuală îngrozitoare. Au fost doi curieri germani și tînărul prinț Max von Fürstenberg, care pleca pentru două zile la tatăl lui la Viena. După ora zece seara am ajuns la Viena. Un hamal m-a dus cu tramvaiul la Hotel „Metropol”, unde am găsit o cameră bună, cu telefon, pentru 8 coroane pe zi.

Viena, joi, 28 iunie. Prima vizită am făcut-o bisericii Sf. Ștefan și arhiepiscopului cardinal Piff. El m-a primit dimineața la ora 10. Cardinalul, ca și toți cunoscuții mei, a fost îngrijorat de soarta mea, mai ales din cauza atacurilor aeriene [germane] asupra Bucureștilor. Vorbim despre politica bisericească și anume despre chestiunea unirii bisericilor. El este suflul și inițiatorul unui seminar oriental la Viena. Clădirea este gata terminată și cuprinde 50 locuri: 25 pentru latini și 25 pentru rituri orientale. Acest seminar oriental trebuie să formeze preoții pentru dieceze din Turcia. Au fost deja trimiși capucini și franciscani în Turcia, dar aceștia sînt foarte nemulțumiți. O instituție similară se va crea mai tirziu și pentru

Bulgaria. Actualmente, la Sofia, pentru unire, lucrează un profesor din Strasbourg, și referatele lui sînt favorabile. După părerea mea, Bulgaria ar putea fi convinsă pentru unire, dacă moștenitorul tronului Boris, botezat catolic, s-ar afișa public ca unit și doi-trei episcopi ar fi determinați să facă același lucru.

— Este datoria Austriei, am spus eu cardinalului, să acționeze în România și în Balcani cu toate mijloacele, nu numai cu vorbe, ci cu fapte concrete, în spirit catolic! Dacă n-o va face, se dă cale liberă protestantismului german. Așa cum a făcut pînă acum împăratul, Austria trebuie să subvenționeze nu numai școlile, ci și bisericile...

Cu tramvaiul se ajunge comod de la „Ring” la strada Belvedere, în apropierea străzii Theresianum, unde se înalță noua clădire a Nunțiaturii, cea veche, „Am Hof”, fiind dărîmată. Nunțul Valfré di Bonzo este un bătrîn simpatîc. Curînd după sosirea mea, s-a prezentat secretarul Nunțiaturii pentru chestiuni oficiale. La București am primit diferite întrebări de la Secretariatul de stat [al Vaticanului] referitoare la familiile italiene din capitala României și din dieceza București și

acum mi se cereau răspunsuri și explicații. Toate răspunsurile fuseseră pregătite, ca și referatele către Propaganda Fide și acte către alte foruri din Roma, dar autoritățile austriece [din București] mă sfătuiseră să nu le iau cu mine și se oferiseră să le expedieze ele pe cale diplomatică la Viena. Nunțiatura va trebui să aibă răbdare pînă la sosirea curierului diplomatic. Secretarul de stat al Vaticanului îmi pune diferite întrebări despre familiile Cora și Hoeflich. Apoi s-a rezolvat repede și problema subvenției diecezei mele, nunțul fiind mulțumit că a venit arhiepiscopul însuși, personal. Cît privește subvenționarea diecezei mele de către „Propaganda Credinței”¹ a aflat că în urma dificultăților ivite între centrala din Paris și campania de colectare din Aachen, trebuie așteptată hotărîrea de la Paris. Se pare că numele german al arhiepiscopului [adică R. Netzhammer] a fost o piedică pentru francezi, care de trei ani nu au mai trimis obișnuita subvenție. După rezolvarea problemelor materiale, am spus domnului cardinal ce rău au fost tratați preoții noștri după începerea răz-

¹ Propagation de la Foi, organizație misionară, atunci cu sediul la Paris.

boiului și ce va trebui să se facă în viitor pentru întărirea catolicismului în România și în Balcani. Am reamintit că ar fi timpul ca orientalii din monarhia austro-ungară să fie separați de biserica rusă și de celelalte biserici orientale și am indicat, ca prim pas, introducerea calendarului gregorian în aceste biserici. Nuntialul răspunde că mitropolitul rutean Andreas Sczepticzky, de curind întors din prizonieratul din Rusia, a refuzat reforma calendarului la ruteni, dar a convertit mulți la „Unire” și a hirotonit doi episcopi.

De curind, nuntialul a vorbit cu țarul Ferdinand al Bulgariei, precum și cu moștenitorul Boris. Recunoaște că ambii sînt, ca persoane particulare, oameni buni și credincioși, dar din toată discuția se simte o oarecare neîncredere și adversitate a nuntialului față de dinastia bulgară. La sfîrșit, nuntialul m-a rugat să redactez un memoriu, aici la Viena, cuprinzînd punctele discutate, adică, despre concordat, chestiunea celibatului la clerul unit, perspective unioniste, școli catolice și cadre didactice în Balcani. El vrea să-și formeze un program, pe care să-l expună ministrului de externe Czerinin, la care se va duce zilele viitoare.

După-amiază, m-am dus la Direcția poliției, pe Schotterring, pentru anunțare și acolo am fost întrebat de ce nu mi-au vizat pașaportul austriecii din București. Apoi am vizitat o veche cunoștință a mea, pe prelatul din Schotten, Armand Opitz. Acesta vorbește cu plăcere despre politică. Astăzi discută despre pace! Nu este de acord cu mine cînd critic actualele dezbateri din Parlamentul austriac, care lasă impresia că statul se va dezbina în diferite naționalități. Domnul prelat este tot împotriva național-socialiștilor creștini, el ține la ideile conservatoare și admite doar *Reichspost*, ca fiind singurul ziar care se apropie de tendințele creștine. Prelatul Opitz a cunoscut și pe unul din confrății

mei din Einsiedeln, pe Sigismund von Courten, care a venit la Viena în chestiuni de ocrotire a prizonierilor. El a primit calificativul: „foarte pro-Antantă!”...

Viena, sîmbătă, 30 iunie. În Viena, o situație penibilă are superiorul provincial Lebeau, de la biserica Sf. Anna. Fiind născut francez, aceasta explică dificultățile pe care le are. L-am văzut prima oară la Einsiedeln, unde, ca tânăr preot, a stat o vreme pentru a învăța limba germană... Pentru azi s-a oferit să mă conducă la Hofburg, pentru a depune o cerere de audiență la împăratul Karl [Carol I] ceea ce cardinalul Piffl și nuntialul au considerat că este foarte bine. Apoi am găsit o foarte bună cunoștință la Ministerul de externe, pe baronul di Pauli. El este șeful chestiunilor bisericești de la Ministerul de externe. Ne-a primit în vorbitor, unde mai era o doamnă. Acestui înalt funcționar am început să-i vorbesc imediat despre preoții și „frații” de origine austriacă internați, ca și despre deschiderea școlilor noastre catolice. Să se elibereze „frații-profesori” internați în Moldova, ori să ni se trimită „frați” apți pentru front. Baronul di Pauli ne-a asigurat că se va face tot posibilul, dar că, înainte de sfîrșitul războiului, sînt slabe speranțe. Atunci am început eu:

— Este o chestiune de urgență și trebuie acționat imediat; nu trebuie lăsat totul germanilor și protestantismului; noi, catolicii din România, am luptat prin școli și biserică, pe teren religios și cultural, pentru Austria, noi nu cerem bani, ci cadre didactice bune pentru școlile noastre catolice cu limbă de predare germană! Cînd baronul di Pauli a ieșit din birou să se intereseze dacă au sosit hîrtiile de la București, Lebeau și-a exprimat bucuria și satisfacția pentru franchetea și hotărîrea cu care am vorbit în favoarea instituțiilor mele catolice. Cînd s-a întors, baronul m-a rugat să las un scurt memorandum cu punctele discutate și m-a anunțat

că șeful de secție al Ministerului de externe, contele Flotow, dorește să vorbească cu mine chiar acum.

Contele Flotow era în cabinetul său de lucru. Patru ani (1901-1905) a fost la legația austriacă din București... Conform dorinței lui, să-i vorbesc despre începutul războiului, despre sosirea francezilor [misiunea Berthelot] și a rușilor din București și altele, nu am omis să amintesc despre arestarea preoților ca fiind „cei mai periculoși străini” și tendința lui Brătianu de a îndepărta pe toți preoții noștri și înlocuirea lor cu alții, italieni și francezi.

— A fost entuziasm la izbucnirea războiului?, a întrebat contele.

— Nu prea mare, Excelență. Steagurile au fost arborate aproape opt zile. După catastrofa de la Turutcaia, s-a produs descurajarea, a fost răspunsul meu.

Apoi contele a voit să știe ce este cu regele, deoarece Martha Bibescu îi spusese prieteniei sale, prințesa von Thurn-Taxis, că s-a sfîrșit cu actuala dinastie. Personal, nu o cunoștea pe Martha Bibescu, dar știa că este o femeie frumoasă și că diplomații din ambele „lagăre” intrau și ieșeau de la ea ca la ei acasă.

— În privința dinastiei, am povestit eu, Carp este cu totul împotriva regelui Ferdinand și dorește un fiu de-al împăratului Wilhelm în România. Am atras atenția la pericolul ca germanii să nu supraliciteze mai sus decît Carp.

— Noi îl știm pe Carp, spune Flotow, în primul rînd ca teoretician, dar practic n-a făcut mult! El este prietenul Germaniei, dar nu și al Austriei.

Flotow vorbește despre Hohenzollerni-Sigmaringeni și spune că numai prin regele Carol aceștia au devenit importanți. Părerea lui este că regele Carol avea mult parvenitism în el și purtări de ofițer prusac; nu era prietenul Austriei, dar era un diplomat dibaci.

După ce am discutat ches-

tiuni legate de școli și „Unire”, în care contele Flotow este foarte inițiat, mă întreabă:

— Ce se va întâmpla cu România în viitor?

El este foarte reținut în această chestiune, dar vrea să știe dacă o propagandă pentru o anexare (Anschluss) a României la Austria ar avea succes.

Ar fi foarte greu de dat un

cu toate că Baud nu se arătase ca mare prieten al Austriei.

Conform înțelegerii, la ora 4 a venit la hotel prelatul și profesorul universitar dr. Heinrich Swoboda, să mă ia la o plimbare în Prater. În trecere, am vizitat biserica Sf. Nepomuk, în care Fürich a pictat renumita sa *Calea crucii*. Biserica este întunecoasă, așa că marea operă

cut acolo. Sub aleile umbrite ale Praterului se conversa cu plăcere. Când am oboșit, am luat o gustare sub un platan, la marginea lacului. Swoboda povestea mult. Vorbind despre politica bisericească austriacă, el credea că trebuie să constate cu regret că actualul nuntiu Valfrè di Bonzo nu este iubit din cauză că își procură alimente din Italia și că o scrisoare a lui către

Palatul Schönbrunn din Viena (fațada de nord)

asemenea răspuns!

Contele Flotow s-a interesat de unele personalități pe care le-a cunoscut în România, mai ales de canonicul Baud, fost preot al Catedralei [din București]. A rămas foarte mirat că Baud nu mai este aici, ci a fost nevoit să parasească România din cauza afacerii mitropolitului Miculescu¹. Pe vremuri, Baud era prietenul Goluchowskilor, când aceștia erau la București. Datorită influenței contesei Goluchowski a fost decorat cu Crucea de comandor al Ordinului Franz Josef,

de artă, între timp restaurată, nu-și arată adevărata ei valoare.

A trebuit să-i povestesc prietenului meu cum a început războiul în România, ce rol a jucat regele, cum s-a purtat Maiorescu și ce am pățit noi. De când Swoboda, în calitatea sa de rector al Universității din Viena, a luat parte la jubileul Universității din Iași și de când a ținut o conferință la București despre Aquileia², se interesează foarte mult de România și de oamenii „sus-puși” pe care i-a cunos-

rude în care le cerea alimente a fost publicată în presă, fiind comentată tendențios...

Viena, marți, 3 iulie. Ziarele de dimineață anunță moartea lui Titu Maiorescu la București. Dr. Funder dorește, prin telefon, unele date despre acest însemnat om de stat...

Viena, miercuri, 4 iulie. Prelatul Swoboda telefonează că la ora 11.30 mă așteaptă la [pictorul] Bacher, în atelierul său, în clădirea Academiei de artă. La ora indicată, urc scara unei frumoase clădiri și bat la ușa profesorului Bacher, actualul rector al Academiei de artă. El are o înfățișare modestă și în vorbă și în atitudine: un om simplu,

¹ Vezi amănunte în lucrarea noastră *Le Saint Siège et la Roumaine moderne, 1866-1914*, Roma, 1982, pp. 128-133.

² Oras antic, fondat de romani în anul 181 a.Chr. În nordul Italiei, cu episcopie din primele secole și o basilică celebră datând din sec. IV.

însă foarte simpatic. Din biroul lui intrăm în atelierul foarte spațios și înalt și cu majoritatea geamurilor acoperite. Pe șevalete se aflau trei mari portrete: primulul Neumayer, mare amator de antichități și cărți, și o doamnă. Aceste două tablouri sînt excepțional realizate ca desen și culoare; primulul este într-un mare tablou de sală, în ținută oficială. Din fund, dintr-un al treilea tablou, încă pe șevalete, ne privește o măicuță bătrînă; este matusa artistului. Ochii ei sinceri exprimă bunătațe și dragoste, grija și fericire. Dantela de la mineci și cele mai mici amănunte ale ei sînt redată întocmai. Portretul este lucrat, cu mare dragoste și artistul tot mai pigulește la el.

Rectorul Bacher, care a avut mare succes ca pictor de scene istorice și ca portretist, mă roagă să urc pe podium și să iau loc pe fotoliu, ca să facă o schiță. Verifică lumina, trage perdelele, se mișcă încolo și înapoi, ca să găsească poziția favorabilă, ia o foaie în mînă și începe, fără ca lucrul să-l determine să întrerupă conversația. În mai puțin de o oră ședința s-a terminat. Ne despărțim ca prieteni și Bacher îmi urează succes pentru audiența la tînarul împărat.

Ieri am fost înștiințat telefonic că Maiestatea Sa apostolică, împăratul Karl, mă primește la ora 5.30. După ora 2, din Gara de Sud am luat trenul spre Laxenburg. Chiar lîngă gară se afla palatul imperial. Întîi am făcut o vizită la casa provincială a Surorilor de Cruce, cei mai apropiați vecini ai palatului. În salonul de primire, foarte mare, prin care trecea mereu șambelanul de serviciu, trebuia să mă aștept încă un sfert de oră. Maiestatea apostolică m-a primit în camera altăturată. Tînarul împărat era prietenos, dar serios și m-a pofcit imediat să iau loc. Am exprimat Maiestății Sale devotamentul meu și al catolicilor mei, rugîndu-l să ne acorde și în viitor buna sa voință, că împăratul Austriei a fost în-

totdeauna cel mai mare binefacător al nostru.

— Dacă aveți nevoie de ceva, să vă adresați, întotdeauna la mine!, a spus împăratul cu blîndețe.

A întrebât de numărul diecezanilor și de componența lor. A fost foarte mirat aflînd că 80% sînt supuși austrieci și unguri. Împăratul a precizat că Austria este singura mare putere catolică, că așa trebuie să fie și să rămînă, ceea ce el a spus și papei. Mai este și Spania catolică, dar nu este o mare putere; și Franța se numește catolică, dar este francmasonă, ca de altfel și Italia.

Profundit de această remarcă a împăratului, neprovoacă de mine, am menționat că Austria trebuie să acționeze în străinătate, și mai ales în țările balcanice, ca o adevărată mare putere catolică!

În România și în Balcani domină încă multă religiozitate, de asemenea și în viața statului. Parlamentul nu se deschide fără slujbă religioasă la Mitropolie, se sfințesc pietre fundamentale la clădiri publice, în fiecare lună preoții se duc în clădirile publice sfințindu-le, nici o lucrare importantă nu se începe fără binecuvîntarea bisericii. Ministerii și funcționarii, chiar dacă nu sînt credincioși, se afixează public și fără frică la ortodoxie și la biserica țării.

Ar trebui ca personalul reprezentanțelor diplomatice, profesorii și toți cei trimiși de Austria oficială în țările balcanice, să acționeze catolic, să cultive elementul și spiritul catolic, fiindcă acest spirit este și al Austriei. Este necesar ca statul austriac să subvenționeze bisericile catolice și instituțiile lor și, la subvenționarea școlilor, să nu le prefere pe cele protestante, cum este cazul chiar la București, unde se lucrează „german-național”.

O altă sarcină a Austriei trebuie să fie aceea de a evita ca bisericile orientale [din cuprinsul ei] să se orienteze după centrele din străinătate, stînd cu un picior în

afară granițelor monarhiei. Austria trebuie să încerce totul, ca aceste biserici să grăviteze spre Occident, spre Roma, unde marea putere, Austria, are centrul ei religios. Trebuie să ne reamintim că „Schisma” a fost un produs al politicii și al multor durități, așa cum și „Unirea” poate să fie un produs al politicii și urmărilor războiului. La începerea și realizarea „reunirii” bisericilor ar putea, în caz de nevoie, ca statul și suveranul să intervină cu „mînă forte”! Împăratul, care se uita atent la mine, vrînd să atenueze „mînă forte”, spune:

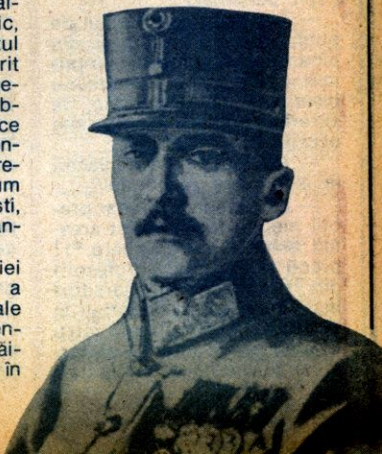
— Dar cu dragoste creștină și înțelepciune.

— Desigur, Maiestate, răspund eu, dragostea și înțelepciunea trebuie să domnească pretutindeni, fără să excludă „mînă forte”!

Pe scurt, am dezbătut situația religioasă din România, perspectivele și posibilitățile unei „uniri” la români și bulgari. Aici, a remarcat împăratul că țarul Ferdinand din Bulgaria s-a împăcat cu biserica și că prințul Boris, în fond nu este ortodox.

Venind vorba despre regele Ferdinand al României, m-am mirat că chiar împăratul a uitat pentru o clipă că regele României este catolic. De vreme ce regina este anglicană și toți copiii ortodocși, uiți ușor că și capul familiei

Ottokar Czernin, un ministru de externe ce nu-și poate stăpîni curiozitatea

poate să fie catolic!

Pînă acum am vorbit mai mult eu, iar împăratul a aruncat din cînd în cînd o remarcă, apoi a devenit vioi și a pus întrebări:

— Regele Ferdinand este, într-adevăr, atît de mărginit precum se vorbește?

— Nicidecum, Maiestate! Se poate dovedi contrariul! Se poate spune că, în privința războiului, a făcut o prostie, dar, nu l-ar fi putut evita nici unchiul său, regele Carol, fiindcă cei mai importanți oameni de stat erau pentru război, la fel și armata! Regele Carol ar fi preferat să abdice decît să intre în război contra vechilor săi aliați, dar pentru regele Ferdinand, cu soția „pro-Antantă” și cu copiii lui, era o imposibilitate.

— Și ce este cu regina? Este chiar așa de mondenă cum se aude?

— Maiestatea Voastră să binevoiască să mă ierte, dacă în această chestiune nu îmi permit să rostesc o sentință! Fără îndoială, se exagerează mult! Drept este că regina a scris și a publicat cîte ceva care, după părerea multor oameni, este prost și imoral.

— Ce este cu prințul moștenitor?

— După părerea oamenilor serioși, nu se poate aștepta mult de la el; a și arătat apucături proaste.

— Dar este încă foarte tânăr!

— Maiestate, prințul moștenitor are 24 de ani!

— Cunoașteți pe regină și copii personal?

— Îi cunosc, dar destul de puțin. Am vorbit cu ei din cînd în cînd, la mese și la primiri, la liturgiile și la concertele bisericești în Catedrală, la surorile engleze și în alte ocazii.

— Ați avut multe neplăceri la izbucnirea războiului?

— Eu personal nu, dar preoții mei au fost imediat arestați și duși la închisoare. 17 preoți și 21 „frați” (profesori) din provincia Strebersdorf mai sînt și astăzi deportați în Moldova. Primul ministru Brătianu avea intenția să termine cu preoții de limbă ger-

mană și ungară, înlocuindu-i cu italieni și francezi.

— Brătianu trebuie să fie un prefăcut abil! Îl cunoașteți bine?

— Da, Maiestate, destul de bine. El se arată binevoitor față de mine, dar am avut de multe ori discuții aprinse; îmi reproșează că prin construirea bisericii unite Sf. Vasile din București și prin parohia acesteia în Regatul român bat o pană în națiunea română care, din păcate, în mare parte va despărți pe uniții de ortodocșii din Transilvania.

— S-a lucrat și ațîțat mult pentru război?

— Desigur, Antanta a lucrat cu toate mijloacele posibile, mai ales prin presa finanțată de Aliați. Reprezentanța germană a fost foarte slabă și a omis să cumpere la începutul războiului o gazetă mai importantă, spre marea supărare a regelui Carol. Și totul numai din zgîrcenie! Cînd au încercat germanii cu mituirea, după obiceiul rusesc, au făcut-o în modul cel mai stîngaci.

— Cum v-ați împăcat cu contele Czernin?

— Excelent! Ne-am văzut și vorbit de multe ori și i-am cunoscut și familia. Politic era mult mai clarvăzător decît colegul lui german von dem Busche, care credea mereu că Czernin este prea nervos și vede totul prea în negru.

— Oare Carp este unicul prieten cinstit al germanilor?

— Carp este un om cu totul remarcabil, de o cinste desăvîrșită și dezinteresat. Cu toate bunele sale teorii, în mod practic, el a înfăptuit mai puțin decît alți oameni de stat români mai puțin dotați! Chiar sub regele Carol, el n-a putut rămîne la cîrma țării mai mult de un an. Acum, deși este izolat, germanii lucrează aproape exclusiv cu el, dîndu-l la o parte pe Marghiloman, în care nu prea au încredere.

— Îl considerați pe Marghiloman mai cinstit decît Carp?

— Asta nu, dar Marghiloman ar putea să lucreze mai bine, avînd în jurul său oa-

meni din partid, ceea ce Carp nu are.

— Ce părere aveți despre Stere?

— Profesorul universitar Stere este un ofițer român, rămas în teritoriul ocupat. El este un revoluționar basarabean rusofob și oarecum simpatizant german. Este foarte apreciat de germani și a obținut autorizație să scoată un ziar propriu românesc!

— În spiritul Triplei Alianțe, adaugă împăratul. Cum este poporul? Ați umblat, desigur, mult prin țară.

— Fără să exagerez, pot să spun că cunosc țara în părțile ei principale și cele mai importante văi ale Carpaților. În călătoriile mele pastorale și excursiile în frumoasele peisaje, mi-a mers întotdeauna bine. Peste tot am întîlnit țărani binevoitori și ospitalieri, care mi-au devenit dragi și simpatici!

— Și românii din Ungaria, spune împăratul, sînt buni ca popor și ca țărani, dar intelectualii — o adunătură!...

În sfîrșit, împăratul mă întreabă despre mareșalul von Mackensen, pe care îl numește „un om fermecător” și despre generalul Sandler, care este foarte îngrijorat de patria lui. Foarte afabil și binevoitor, Maiestatea Sa apostolică m-a concediat, mulțumindu-mi pentru vizită și pentru informații. Audiența a durat 55 de minute. În salonul de primire așteptau multe persoane, sperînd că vor fi permise...

Viena, vineri 6 iulie... Azi am făcut vizita de rămas bun nuntîului Valfré di Bonzo. Este bine dispus, discută și gesticulează cu vioiciune. Mă întreabă despre București și România, despre recolta de grîu și despre perspectivele la porumb și vin. Vorbește mult despre război, despre recolta proastă și mai ales despre marea mizerie din Austria, lucru cunoscut și de Antanta. După părerea lui,

¹ Aprecierea deosebit de subiectivă și nedreaptă se datora poziției ferm patriotice a intelectualilor români, militanți activi pentru unirea cu România.

trebuie să se facă pace. El are și un candidat ca președinte al conferinței de pace. Nunțul rostește numele unui cardinal care are toate calitățile ca să prezideze cu succes o conferință de pace, și anume: onestitate, știință, competență, purtări nobile, cunoaște mai multe limbi și apartenența la un stat neutru. După terminarea treburilor noastre, ne despărțim. Nunțul strigă după mine, cu multă politețe:

— Trimite-mi și mie puțin din vinul vostru românesc!

Viena, sîmbătă, 7 iulie. Stînd „ca model”, la Academia de artă, în fața pictorului, apare și prelatul Swoboda, să vadă înfățișarea „operei”. Pictorul lucrează și noi vorbim.

...Seara la ora 6.30 mă aflu la Ballplatz, la ministrul de externe, contele Czernin. Mă întreabă și mă lasă să-i povestesc ce s-a mai întîmplat la București, după plecarea lui cu ultimul tren diplomatic. Întreabă despre efectul zepelinelor și al atacurilor aeriene, despre impresiile și atmosfera din rîndul populației. Fiindcă se aflau mai multe persoane care așteptau să fie primite în audiență, m-am retras. Contele mă invită la masa de seară în Hetzendorf și dă ordin ca la ora 8 mașina să mă ia de la Hotelul „Metropol” și să mă aducă la minister. Seara, înainte de a ne urca în mașină, contele Czernin mă prezintă ambasadorului german Wedel, care îmi pune cîteva întrebări despre situația din România. La castelul imperial, pe care împăratul l-a pus la dispoziția ministrului său de externe, ca reședință de vară, ne așteaptă contesa Czernin cu unul dintre fiii lor. Ne-am plimbat puțin prin parcul castelului, apoi ne-am așezat la masa pusă lîngă un pîlc de pomi. Contele vorbește puțin, dar îmi pune mereu întrebări. Mi-a plăcut întrebarea:

— Ce i-ați spus împăratului?

(Va urma)

Prezentare și traducere:
Ion DUMITRIU-SNAGOV

ÎN TOAMNA LUI 1917...

(Urmare din p. 17)

găseau: neschimbați de un an, mulți cu pălăria de paie cu care îi apucase războiul.

La Mărășești se găsea și Virgil Arion, care a vorbit cu Tabacovici și pe care l-a concediat, pentru a vorbi cu ofițerii nemți. În scurta conversație avută cu Tabacovici, i-a vorbit de pace și de necesitatea schimbării dinastiei.

După informațiile aduse de d-na Lia Brătianu și comunicate de Vintilă Brătianu în Consiliu, germanofiliile de la București par împărțite în 3 tabere: una rezervată, cu Marghiloman și Costică Arion, care ar vrea schimbarea lui Ferdinand și a prințului Carol, admițînd poate domnia prințului Neculai; a doua, cu P. Carp, care vrea schimbarea dinastiei și înlocuirea cu alta; a treia, cu Stere și Virgil Arion, cu tendințe republicane.

Nici unii, nici alții n-au înșă răsunet în opinia publică.

Societatea bucureșteană, cu care d-na Lia Brătianu a putut veni în contact, în acele 4 zile de libertate, cît i-au acordat nemții înainte de plecare, ne-a trimis răspunsul să mergem înainte, să nu ne ocupăm de ei.

D-na Ghica, soția lui Emil Ghica, fostul nostru ministru la Viena, a făcut un parastas pentru prințul Mircea și toată societatea i-a trimis flori. Au trimis răspuns regelui și regiinei să conteze pe ei, pentru că se știe cît sacrificii au făcut pentru România.

Carp a încercat un plebiscit contra regelui Ferdinand, dar a apărut un altul pentru regele Ferdinand. ■

(Va urma)

Prezentare și note
Ioan LĂCUSTĂ

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Ion Budai-Deleanu — DE ORIGINIBUS POPULORUM TRANSILVANIAE. DESPRE ORIGINILE POPOARELOR DIN TRANSILVANIA VOL. I-II** ediție de **Ladislau Gyémánt**, cu o introducere de **Ștefan Pascu** și **Ladislau Gyémánt**; note și traducere de **Ladislau Gyémánt**.

Editura enciclopedică, București, 1991, vol. I-XCI + 397 pp.; vol. II — 560 pp., 295 lei; opera istorică a unui dîntre reprezentanții Școlii Ardelene, mesaj viu al unei generații de fundamentală însemnată în devenirea culturii românești (vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1991). Lucrarea-a fost premiata de Academia Română.

● **ANTONESCU — HITLER, CORESPONDENȚĂ ȘI ÎNTILNIRI INEDITE (1940-1944) VOL. I-II** (ediție alcătuită de **Vasile Arima**, **Ion Ardeleanu**, **Ștefan Lache**).

Editura Cozia, București, 1991; vol. I — 222 pp., 100 lei; vol. II — 222 pp., 100 lei; scrieror, o serie de stenograme, memorandurii, telegrame, documente pentru patru ani din istoria României. Trebuie să spunem însă că sintem extrem de surprinși de faptul că deși între textele reproduse există și cîteva publicate de *Magazin istoric* de-a lungul anilor (nr. 3 și 7-8/1968), ingrijitorii ediției, încălcînd normele științifice, nu au menționat acest fapt. De asemenea, credem că era de datoria lor să facă precizările științifice necesare și în cazul altor documente, numeroase de altfel, care au fost publicate, parțial sau integral, într-o serie de volume editate de I.C. Drăgan sau Gh. Buzatu și colaboratorii săi ieșeni.

● **N.N. Constantinescu — ACUMULAREA PRIMITIVĂ A CAPITALULUI ÎN ROMÂNIA.**

Editura Academiei Române, 1991, 415 pp., 120 lei; lucrarea răspunde unei necesități de prim ordin pentru cunoașterea devenirii economiei românești, în contextul internațional al celei de-a doua jumătăți a secolului XVIII și al celui următor.

● **I. Igiroșanu — FĂRÎME DE LA UN FESTIN.**

Editura Eminescu, București, 1991, 320 pp., 73 lei; evocări și destăinuirii — despre Joseph Beck, Elena Văcărescu și Nicolae Titulescu, între alții — pe care le sperăm continuate.

1845. AUGUSTE DE GÉRANDO

DESPRE TRANSILVANIA ȘI LOCUIITORII SĂI (II)

DAN. A. LĂZĂRESCU

Consacrînd capitolul al doilea al lucrării sale geografiei Transilvaniei, autorul face mai cu seamă două prețioase notații. Mai întîi, că acest ținut „cuprinde cîte ceva din toate celelalte ținuturi europene, amintindu-le pe toate”. Apoi, că excepționala bogăție a acestui ținut istoric a impresionat întotdeauna pe toți aceia care l-au străbătut.

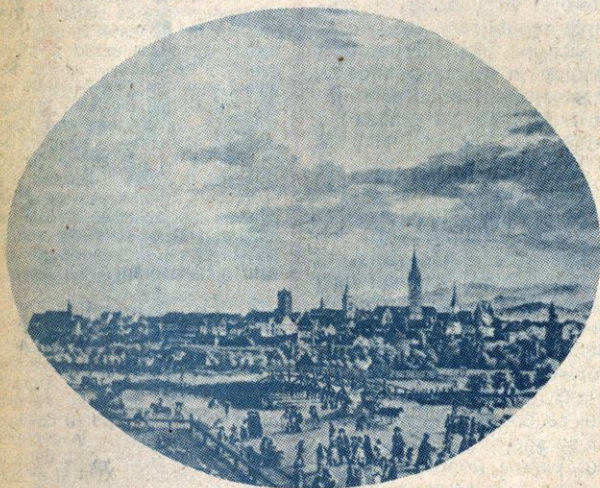
Și Auguste de Gérando le amintește cititorilor săi că romanii obișnuiau să înfățișeze Dacia cucerită de ei sub icoana unei tinere zine.

Poporul cel mai vechi și mai numeros.

„Românii — scrie autorul — sînt odraslele dacilor înfrinți de către Traian și ai os-

mele Daciei părăsite ținutului care despărtea cele două Moesii. Dar, sub iureșul năvălirilor barbare, poporul părăsit pe aceste meleaguri de către împăratul Aurelian își ducea traiul mai departe”.

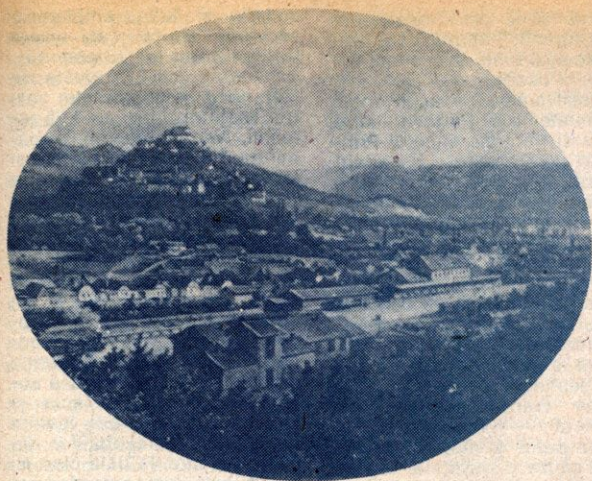
ceririi Daciei, în anul 106, pe seama poporului înfrînt — de vreme ce românii s-au născut din amestecul acestui popor înfrînt cu colonii aduși de împărați — și nici de părăsirea integrală a Daciei de către populația romanizată, din porunca împăratului Aurelian. Dimpotrivă, urmașii dacilor și ai romanilor dăinuiau, sub năpraznicele năvăliri ale călareților stepei, în vechea Dacie. Auguste de Gérando scrie cît se poate de răspicat: „Românii își aveau căpeteniile lor naționale, atunci cînd au ajuns să fie subjugăți de unguri, sau maghiari, după ce, sub conducerea lui Arpad, aceștia cuceriseră Panonia în anul 899”. Anul pătrunderii maghiarilor în Panonia a fost rectificat de istorici, care au stabilit ca dată a venirii lor între Dunăre și Tisa anul 896, an luat de altfel ca reper pentru serbările Mileniumului, în 1896. Dar prezența unor formațiuni militare și politice românești în Transilvania la veriirea maghiarilor în acest ținut nu este contestată de autor, care urmează fără îndoială aici datele furnizate de *Gesta Hungarorum*. Date figurînd și în vestitul *Supplex Libellus Valachorum*, înaintat împăratului Leopold al II-lea de către

Trei orașe transilvane la mijlocul secolului trecut: Sibiu...

tașilor aduși de împărat în Dacia”. În 274, „Aurelian a evacuat legiunile romane din Dacia și pe cei mai de frunte coloni și funcționari, conștinându-se că a putut da nu-

Prin urmare, în această expunere istorică făcută sub controlul nobilului neam cu care se înrudise autorul, nu e vorba nici de genocidul practicat de Traian cu prilejul cu-

...Sighişoara...

un număr de intelectuali români din Transilvania în anul 1791.

La data pătrunderii maghiarilor în Transilvania, scrie autorul, ei nu au găsit aici decât două naționalități mai vechi decât ei: pe români și pe secui. La acea dată, românii alcătuiau un principat autonom în Transilvania, a cărui soartă a fost hotărâtă într-o mare bătălie care a avut loc la Gyula. În această bătălie hotărâtoare, căpetenia românilor, numit Gelu, a fost înfrânt și ucis de maghiari, călăuziți de Tuhutum, care i-a silit pe românii supraviețuitori să-i jure credință într-un loc care de-atunci încolo poartă denumirea de *Eskülo* (de la verbul maghiar *esküdni*: a depune un jurământ). „Este ceea ce ne-a transmis notarul anonim al regelui Bela, unul dintre cei mai învățați dintre istoricii maghiari”, consemnează Auguste de Gérando.

Înțelegem acum cât se poate de limpede de ce, după ce a fost ridicat în slăvi și după ce i s-a înălțat, cu evlavie un monument impresionant în centrul capitalei maghiare, la Budapesta, anonimul notar al regelui Bela a ajuns să fie hulit, răstălmăcit și chiar pus la stîlpul infamiei, pentru a fi transmis in-

formații istorice mincinoase sau fanteziste, de către aproape trei generații de istorici maghiari.

La data la care scria Auguste de Gérando, sub auspiciile soției sale și ale socrului său, nimeni nu cutezase încă să pună la îndoială autenticitatea datelor istorice figurind în *Gesta Hungarorum*. Nici una din numeroasele lucrări privind istoria Transilvaniei nu contrazicea datele expuse de Anonim. Nimeni nu cute-

zase să pomenească de o părărire a Daciei, în mai multe rinduri, de către românii aborigeni; nici de o ciudată admigrare a lor de la sudul la nordul Dunării, prin veacurile XII sau XIII. Ceva mai mult. În calculele politice făcute de nobilimea maghiară liberală din Transilvania — nobilime din care făceau parte și contele Teleki de Szék, socrul lui Auguste de Gérando, și „baronul-orb” Wessellenyi — soarta poporului român, cum vom vedea numaidecît, urma să fie ținută în seamă cu importanța cuvenită unei naționalități pe care ginerele contelui Teleki nu vede nici un motiv să n-o considere ca fiind, în același timp, și cea mai veche, și cea mai numeroasă, și cea mai năpăstuită naționalitate din Transilvania.

Noian de opreliști sociale

Într-adevăr, scrie Auguste de Gérando, „între nobilimea maghiară care a cucerit pămîntul cu sabia, și colonii săsi care se îmbogățesc prin negoț, românii au rămas pînă astăzi un popor de țărani, pentru care nu se constată încă nici un fel de progres sau de dezvoltare”. Este foarte probabil că explicația

...și Medias

istorică a acestei stagnări, a acestei opreliști a capilarității sociale a unui popor întreg, i-a fost dată autorului de către experimentatul său socru. În speță, scrie Auguste de Gérando, „atunci când se în-țimpla ca unul dintre români să se ridice mai presus decât alții, el era numădeci primit în sinul poporului cuceritor și se preschimba în maghiar”. Nu începe îndoială că tot socrul lui Auguste de Gérando și-a îngăduit să-și informeze ginerele de adevărata structura etnică a marii nobilime maghiare: „Magnatii sînt socotiți îndeobște a fi de națiune maghiară și a face parte din elementul maghiar. Numai că numeroase familii de magnatii nu mai știu nici ele că sînt de obîrșie valahă”.

Pe de altă parte, a fost informat autorul, „o mulțime de români care și-au păstrat sentimentul național neştirbit fac parte și acum din nobilimea satească și ca atare au dreptul să ia parte la orice adunare electorală din comitate (*congregatio*) și pot să-și aleagă deputații la Dieta Transilvaniei sau a Ungariei (funcționînd încă la Bratislava, Pozjony, Pressburg), cu mandat imperativ, în baza unor instrucțiuni scrise pe care nu le pot transgresa”. Autorul dă drept exemplu chiar districtul distinct unde era situat domeniul socrului său, Chioarul, unde se puteau întîlni la acea dată cel puțin 100 de nobili valahi pentru un singur nobil ungur; și comitate întregi, cum ar fi Zarandul și Hunedoara, în care pătura nobiliară a rămas alcătuită aproape în întregime din români.

Evident însă că această situație aparent privilegiată a unor pături nobiliare românești menținute în anumite comitate sau districte constituia o excepție. Auguste de Gérando și-a dat seama foarte curînd de aceasta și s-a străduit — evident, cu concursul familiei sale, și chiar cu respectul prejudecăților ei nobiliare și etnice — să deslușească pricinile istorice care făceau ca singura națiune de origine și de

limbă latină din Transilvania și Ungaria, națiune care era, în același timp, și cea mai veche, și cea mai numeroasă în Transilvania și chiar în unele comitate din Partium, între Tisa și hotarele Marelui-Principat al Transilvaniei, era supusă, de multe veacuri, la o penibilă și degradantă opreliște socială, confesională, culturală, politică și chiar civilă. În speță, la un penibil și constant *capitis diminutio*, sintagmă juridică pe care autorul nu are curajul s-o formuleze, dar ale cărei consecințe le consenmează și chiar le deplînge.

„În Transilvania — scrie autorul — naționalitățile nu s-au putut contopi între ele din cauza dispozițiilor legale, impuse inițial de către monarhii maghiari și ulterior de către Dietele Transilvaniei. Fiecare naționalitate a căpătat, precumpănitor din secolul XV, o existență autonomă, sancționată juridic [ceea ce echivalează, de fapt, cu regimul legal de *capitis diminutio*].

În jurul anului 1438 a luat ființă *Trinitatea Transilvaniană*, din care făceau parte maghiarii cuceritori, secuii înrudiți cu maghiarii și dislocați de aceștia spre granița Carpaților răsăriteni, încă de la sfîrșitul secolului XI, pentru a apăra regatul împotriva noilor năvăliri ale popoarelor de stepă (pecenegii și cumanii); în sfîrșit, sașii, așezați în calitate de coloni în diferite ținuturi ale Transilvaniei, în virtutea unor diplome regale prin care li se acordau privilegii importante și perpetue, începînd de la mijlocul secolului XII”.

Nici aceste trei naționalități declarate oficial ca privilegiate nu s-au sudat între ele. În asemenea condiții, nobilimea maghiară, ierarhia militară a secuilor și patriciatul săsesc și-au văzut privilegiile confirmate, constant, inițial de către suveranii maghiari, apoi, începînd cu anul 1545, de către Dieta Principatului Transilvaniei, întrunită la Turda în acel an. Armoariile Principatului Transilvaniei îmbinau vulturul maghiar cu

soarele și luna, emblemele secuilor, și cu cele șapte turle ale sașilor (*Siebenbürgen*). Dar, scrie Auguste de Gérando, „mai jos de cele trei «națiuni unite» se află românii, vechii stăpîni ai pămîntului și cei mai numeroși locuitori ai țării. Ei nu au un teritoriu al lor și sînt împrăștiați pe toată suprafața țării, afară de secu”.

Auguste de Gérando nu se sfîște deci să consenmeze, în paginile lucrării consacrate de el în anul 1845 *Transilvaniei și locuitorilor ei*, care a fost situația istorică și care era situația demografică și politică a românilor din Transilvania și Ungaria, cu trei ani înainte de izbucnirea revoluțiilor din 1848, pe care, la data cînd își compunea lucrarea ginerele contelei Teleki, nobilimea maghiară le pregătea cu mare grijă.

La vremuri de grea cumpănă

Auguste de Gérando nu pune un moment la îndoială faptul că românii au fost „cei dintii stăpîni ai pămîntului Transilvaniei”. Nici că erau cei mai numeroși dintre locuitorii țării, fiind însă risipiți printre comitatele maghiare și scaunele săsești, fiindu-le interzis oficial accesul în scaunele secuiești.

Consemnînd că Transilvania constituie un adevărat mozaic al cutumelor și al stilurilor vestimentare, pe naționalități, autorul consideră că din acest punct de vedere stilul cel mai pitoresc le aparține românilor. El face o descriere cît se poate de amănunțită a fiecărui veșmînt (catrință, șubă, opinci, botfori), termenii fiindu-i indicați de soția sa — fiica contelei Teleki —, care copilărise într-un ținut — Chioarul — locuit în majoritate de români și se putea înțelege cu ei pe limba lor. Ni se arată că se respecta, din moși-strămoși, o distincție vestimentară între fecioare și neveste, cele dinjii purtîndu-se cu capul descoperit și înnodîndu-și o cosită

la spate, pe cînd nevestele purtau un „turban” din mătase albă și se încălțau cu cizme de culoare roșie, pe care le purtau sub braț cînd treceau un rîu prin vad, cu picioarele goale.

O observație de o importanță istorică făcută de către Auguste de Gérando este aceea că evoluția politică paralelă a naționalităților conlocuitoare din Transilvania s-a făcut precumpănitor sub o inspirație confesională. Pentru maghiari, evoluția s-a făcut într-o serie de foarte importante colegii calviniste, mai ales în cel de la Aiud. La acest colegiu învățase marele istoric secui Jozsef Benkő, căruia autorul afirmă că-i datorește multă recunoștință, fiindcă citind importanta lucrare a lui Benkő, *Transylvania, sive Magnus Transylvaniae Principatus, olim Dacia Mediterranea dictus. Orbi, nondum satis cognitus, num multifariam ac strictim illustratus*, a avut prilejul să se inițieze temeinic „în istoria și tradițiile acestei țări”. Prima ediție a vestitei lucrări a lui Benkő apăruse la Viena, în două volume, în anii 1777-1778. E mai probabil însă că autorul a folosit o a doua ediție, tipărită la Cluj, în tipografia liceului regal, tot în două volume, însumînd în total 1 200 pagini, în anul 1833-1834. Jozsef Benkő (1740-1814) se născuse în comuna Brăduț din județul Covasna de astăzi și a fost pastor calvinist, istoric și mineralog, lucrarea lui istorică fiind de importanță excepțională pentru realitățile Transilvaniei.

O strădanie intelectuală analogă cu aceea de la Aiud

se desfășura nu departe, la Blaj, printre români. Acolo funcționa cel mai bun, sau, mai degrabă, singurul colegiu care aparținea cultului grec unit, ne informează autorul, care ne mai spune că, întemeiat sub domnia împăratului Carol VI (1711-1740), colegiul greco-catolic din Blaj pregătea cadrele preoțești necesare celor circa 1 400 de parohii cite avea confesiunea greco-catolică din Ungaria și Transilvania.

Cadre școlare, cu rosturi educative, dar, evident, cu vremea, și *politice*. Căci notează autorul, „românii s-au obișnuit să-și considere preoții drept căpeteniile lor firești. Erau doar neam din neamul lor, vorbeau același grai ca și ei, trudeau pămîntul laolaltă cu ei, astfel că le-a fost foarte lesne să fie proslăviți de neamul lor. Cleul român a priceput admirabil rolul pe care se cuvenea să-l joace și a acceptat să-l îndeplinească. Și astfel, țărănul valah cu plete lungi își scoate pălăria înaintea unui magnat, dar popii străbate drumul să-i sărute mîna”.

Autorul nu ezită, ajuns aici, să-și învedereze cel puțin unul din telurile în vederea atingerii cărora se hotărîse să publice, de comun acord cu familia soției sale, lucrarea de informare asupra Transilvaniei destinată cititorilor europeni de limbă franceză. Anume, planul politic făurit de nobilimea maghiară liberală din Ungaria și Transilvania urma, în cîțiva ani, foarte probabil, să-și încerce posibilitățile de realizare. Evident, acest plan preconiza redobîndirea independenței Un-

gariei față de absolutista casă de Habsburg; dar în cadrul teritorial moștenit de la regele Ștefan cel Sfînt. Planul comporta reunirea politică și administrativă a Transilvaniei la Ungaria. Nobilimea maghiară liberală calcula rezistențele care se puteau ivi, de sus și de jos (de sus, din partea autorităților imperiale și din partea acelor neamuri de magnăți rămase credincioase împăratului; de jos, din partea anumitor naționalități conlocuitoare: croații, sîrbii, slovacii, sașii și, mai primejdioși, ca fiind mai numeroși, românii) în calea programului lor, în același timp liberal și unitar.

Auguste de Gérando învățase, fără îndoială, cîteva cuvinte în limba română; dar, cu o singură excepție mai importantă de care vom pomeni numaidecît, nu prea avusese prilejul să se întîrîtină cu reprezentanți de seamă ai poporului român din Transilvania sau Ungaria. Se vedea astfel silit să preia impresiile curente în familia contelui Teleki de Szék. În acest sens, el considera că „dacă astăzi toți locuitorii Transilvaniei se îndreaptă către un viitor mai bun și se străduiesc să și-l dobîndească, atunci și poporul român, cel care pînă astăzi a progresat cel mai puțin din toate, nu poate fi cel de pe urmă trezit la această solemnă deșteptare!... El nu va întîrzia să se pună în mișcare, la îndemnul clerului său, pe urmele acelor care, de atîtea veacuri, nu l-au părăsit niciodată la vremuri de grea cumpănă!” ■

(Va urma)

Abonamente și colecții

Magazin istoric

Nu lăsați să treacă timpul, fără a vă reînnoi abonamentul la *Magazin istoric*. Vă garantăm, primirea, lună de lună, a revistei și continuitatea colecției dv. *Annual*, abonamentul vă asigură - 1 200 pagini de pasionantă lectură, pentru toate vîrstele și pentru toate preferințele.

O colecție *Magazin istoric* — atractivă și ieftină bibliotecă de istorie.

Prințul Dimitrie Sturdza iubește istoria

O convorbire cu prințul Dimitrie Sturdza este în primul rând reconfortantă. Omul pe care românii îl cunosc foarte bine din aparițiile la Televiziune din ultimii doi ani și din aparițiile în presă tot din această perioadă în care a venit de multe ori în România pentru a aduce ajutoare umanitare pentru oamenii acestei țări pe care îl iubește, degajă o franchețe, o încredere în viață, o dorință de mai bine, aproape contagioasă. Descendente din domnitorii Moldovei, cu alte cuvinte os domnesc, prințul Dimitrie Sturdza se ascunde într-o modestie autentică și în același timp dovedește o statură intelectuală și morală de remarcat prin dragostea pe care o arată țării în care s-a născut.

Conversația noastră a debutat cu întrebarea: ce știți despre istoria României, cum vă reprezentați ideea de patrie acolo departe în Elveția, ce rădăcini simțiți că v-au rămas în țara de unde ați plecat la vârsta de 10 ani?

— De când eram copil, tatăl și mama mea m-au învățat să-mi iubesc patria. Sunt foarte impresionat că după toate nenorocurile pe care le-a avut România în istoria ei, că după toate luptele pe care le-a dat poporul român pentru a putea rămâne un popor independent, el se dovedește astăzi apt și dornic să iasă la lumină. Cred că sunt foarte puține popoare care au fost plasate de Dumnezeu într-o poziție geografică atât de grea: rușii într-o parte, austro-ungarii de altă parte, turcii în josul Dunării. Și totuși, poporul meu, poporul din care mă mindresc să fac parte, a reușit să reziste și să ajungă pînă la ziua libertății din decembrie 1989. Este absolut impresionant, nu numai pentru mine, ci pentru toți cei ce cunosc istoria acestei țări, că luptele pe care domnitorii noștri și apoi marii bărbați de stat au trebuit să le ducă, au reușit să păstreze țara.

— Cum păstrați legătura cu patria, prințe?

— În primul rând, am mai spus, datorită părinților, datorită cre-

dinței și datorită limbii. Trebuie să mărturisesc că mi-a fost foarte greu să pot găsi în străinătate cărți despre România. De aceea eram foarte fericit atunci când prietenii mei, și mai ales Ilie Năstase și Ion Țiriac, ca și alți jucători de tenis români cu care mă vedeam foarte des, îmi aduceau cărți despre istoria României. Din păcate, vă rog să notați, că nici acum nu există în țările străine cărți despre istoria României, cărți adevărate, așa cum găsim despre foarte multe alte state, inclusiv despre vecinii noștri. Îmi permit să spun că o asemenea situație nu poate decît să dea de gînd istoricilor din România. Pentru mine legătura cu țara însemna de asemenea, Eminescu, Enescu, Brăncuși. Revenind în țară, am văzut și locurile unde au trăit acești titani ai culturii românești și m-am închinat memoriei lor.

Sînt deosebit de fericit că am reușit să păstrez cu încăpătinare obișnuința de a vorbi românește. Să știți că nu este lucru ușor, cînd trăiești într-un mediu de altă limbă; să-ți păstrezi graiul în care ai vorbit în primii ani ai vieții.

— Prințul Sturdza îmi arată apoi un celebru album cu figurile domnitorilor moldoveni și munteni. Se consideră foarte norocos că a putut intra în posesia acestui album, editat la începutul secolului. Și conversația noastră continuă.

— Atunci cînd ești născut român, râmii român. Orice! adăsurii ai capătă și oricum te-ai manifestă. Este o chestiune în primul rînd biologică, și apoi istorică. Tatăl meu a făcut un lucru nemaipomenit înainte de a pleca din țară. Eram după cum știți copil și el m-a luat cu mașina să facem turul României pentru a-mi întipări în memorie țara așa cum este. Și acum sînt fericit că am revăzut-o. Îmi amintesc că în timpul acestei călătorii, tata îmi spunea mereu: „Să nu uiti niciodată”. Tatăl meu a plecat în 1948 pe jos, iar după o lună am plecat și noi cu mama, care era norvegiană, cu un avion. Acest avion era al ambasadorului suedez în România în acea vreme, dar ne-a luat cu el intrucît regimul comu-

nist care se instaura ne punea viața în pericol. Tata a sosit abia după două luni, mergînd pe jos, în celebrul oraș Salzburg din Austria. Pot să vă fac o mărturisire foarte personală. Cu toată fuga noastră din România, cu toată ura noastră față de comunism, tata și cu mama nu au spus niciodată, dar absolut niciodată un cuvînt rău despre România.

— Vorbiți-mi puțin prințe despre familia Dv., despre ascendenții Dv.

— Sînt mîndru că port acest nume. Dar eu cred că — și asta m-au învățat părinții mei — prin acțiunea pe care o faci în viața îți cînstesti sau nu-ți cînstesti numele. Ce folos că eu am un nume pe care l-au avut și domnitorii moldoveni, dacă eu aș face lucruri care ar deservi patria strămoșilor mei. Aș spune că *omul sfințește numele*. Este foarte bine că ai moștenit un nume mare, este și mai bine dacă ai moștenit și bani mulți, dar mai important este ce faci tu în viața pe care ți-a dat-o Dumnezeu. De ce îl admir eu atît de mult pe Ion Țiriac? Este un self-made-man. Ceea ce a făcut el, cu viața lui, cu talentul lui, cu inteligența lui, ceea ce a făcut el și ți face pentru România este într-adevăr extraordinar. Cred că este mult mai important un om care face ceva, decît un om care a moștenit ceva. Atît eu cît și cei doi frați ai mei am fost educați în acest spirit.

— Înainte de a ne despărți, Excelența Sa Dimitrie Sturdza mi-a dăruit cartea lui Marius Popescu Un român pentru România, apărută la București, în Editura Militară și mi-a spus:

— Cred cu toată convingerea că o revistă ca *Magazin istoric* ar merita să fie citită de cît mai mulți oameni nu numai în țară ci și de românii din străinătate. Fîind încă foarte puțin cunoscută peste hotare, istoria noastră găsește în *Magazin istoric* un excelent ambasador. *Magazin istoric* ar trebui să se găsească în fiecare casă de român.

Cristian POPIȘTEANU

Muzeul Național Cotroceni

Dr. IOAN OPRÎȘ

Între cele 470 muzee din rețeaua instituțiilor specializate din România a intrat recent și Muzeul Național Cotroceni. Prin legea promulgată la 30 iunie 1990 avînd ca obiectiv funcționarea Președinției României, se menționează în mod semnificativ — în incinta ansamblului arhitectural de la Cotroceni — și funcționarea muzeului. Hotărîrea propriu-zisă de organizare aparține guvernului și este datată 10 iulie 1991, de la 1 august aceiași an Muzeul Național Cotroceni funcționînd cu personal și dotări de sine stătătoare.

Instituțiile muzeale din România primesc, astfel, în rîndul lor un nou muzeu național, avînd aria de reprezentare tematică axată pe reflectarea istorică și artistică a virtuților unui monument de mare însemnătate pentru trecutul nostru. Prin ansamblul său arhitectural cu valoare istorică, noul așezămînt muzeal restituie pagini consecutive de istorie națională începînd din veacul XVII și pînă la începutul secolului XX.

Muzeul este amplasat în spațiul recent restaurat situat pe laturile de nord și est ale palatului, compuse din pivnițele domnești, cuhnile și chiliiile mănăstirești, toate date din veacul XVII. Conservînd componente de arhitectură medievală de cea mai bună factură, datorate ctitorului bisericii palatului, Șerban Cantacuzino, partea veche a clădirii este reprezentativă pentru sistemul zidăriei aparente, marcată de cărămida de epocă, cu bolțile stelate, remarcabile mai ales la cuhnie. Atît arhitectura cuhnii — cea mai mare bucătărie medievală de acest tip păstrată

—, cît și pivnițele domnești masive mărturisesc o epocă de mare înflorire. În interiorul acestora sînt prezentate piese litice, pietre, tombale ale familiei Cantacuzinilor, ustensile și podoabe medievale, documente, coloane, capiteli și alte componente ce au aparținut mănăstirii și bisericii acesteia. Lapidariul expune în spațiul pivnițelor elemente ale vechii arhitecturi românești legate de biserica cantacuzină din Cotroceni, monument demolat în mod abuziv în 1984.

Primul etaj al palatului vechi adăpostește saloanele și spațiile de reprezentare. Pe aripa de răsărit au fost reconstituite încăperile așa cum au fost ele concepute și realizate inițial de arhitectul francez Paul Gottreau la sfîrșitul veacului XIX (sufrageria, biblioteca), precum și cele transformate în timp (salonul de vinătoare, salonul florilor). Reține în mod deosebit atenția biblioteca regelui Ferdinand, construită din lemn de paltin, cu un pupitru de lectură datat 1876, ansamblu de mare semnificație. Ușa din lemn masiv, bogat sculptată, ce desparte biblioteca de marele salon de recepție, poartă pe ea data 1895.

Aripa nordică cuprinde marele salon de recepție și sufrageria, spații reproiectate în anii '30 sub conducerea arhitectului Grigore Cerkez și realizate în spiritul stilului românesc. În urma acestor intervenții, tot atunci, s-au ridicat cele două foșoare și scara aferentă. În cuprinsul marelui salon de recepție se află o masivă masă de marmură, iar în sufragerie vizitatorul reține masa și cele 24 scaune, realizate într-un ate-

lier vienez, la sfîrșitul veacului trecut, la cererea reginei Maria. În aceste spații s-au desfășurat numeroase evenimente și s-au luat decizii semnificative pentru destinul poporului român. Astfel, în salonul de recepție, Consiliul de Coroană de la 14/27 august 1916 a hotărît intrarea României în război de partea puterilor Antantei (*Magazin istoric*, nr. 6/1973). Și tot aici s-a întrunit primul Consiliu de Coroană, în 27 noiembrie 1918, după întoarcerea familiei regale în Capitala din refugiu sau la Iași.

La cel de-al doilea etaj al palatului se găsesc apartamentele, recompuse și ele în spiritul sfîrșitului veacului trecut și începutul secolului nostru. Astfel, diverse obiecte de artă decorativă, de înaltă valoare artistică, prezintă într-un cadru adecvat gustul și specificul perioadei la care ne referim. În cîteva situații sînt incluse în circuit interioare intacte de o incontestabilă valoare istorică și artistică.

Deosebita valoare prezintă mobilierul expus într-un remarcabil spațiu — salonul de pictură și un alt dormitor —, cel compus din pupitrele de lectură din lemn de santal sau patul monumental decorat cu alegoriile nopții, marcat de inițialele regelui Carol I și ale reginei Elisabeta și datat 1876. De asemenea, lambrii și piesele care compun salonul norvegian, executat în lemn de brad, sau mobilierul reprezentînd stiluri europene celebre, toate dînd o înaltă ținută estetică încăperilor din cuprinsul acestui palatului.

În aripa veche a Palatului Cotroceni istoria pulsează în

multe încăperi, restituindu-ne fapte ale unor personalități ce au împlinit rosturi însemnate. Suița pieselor organizate în spațiul de epocă medievală și modernă permite vizitatorului — în mod subtil — să ia contact cu pagini excepționale din istoria politică și culturală a României. Căci Palatul Cotroceni, începând din anul 1681, este legat de domnia Țării Românești, el fiind reședință domnească. Respectiva destinație a rămas în vigoare și în timpul primului domnitor al Principatelor Unite, Al. Ioan Cuza, iar în 1888 edificiul a fost atribuit familiei regale, care a rezidat aici timp de 59 ani.

Așa cum se prezintă azi, Muzeul Național Cotroceni funcționează într-un ansamblu istoric restaurat, refăcut și, parțial, reconstituit în perioada 1977 - 1989. Lucrarea de restaurare aparține arhitectului Nicolae Vlădescu, iar recompunerea și organizarea spațiului muzeal citorva sute de specialiști — muzeografi, conservatori și restauratori — care au recuperat și pus în valoare cele peste 1 500 piese ce au aparținut mănăstirilor și Palatului Cotroceni. ■

După cum știți, la sediul redacției noastre, **str. Intrarea Ministerului, nr. 2, București**, există un punct de difuzare **Magazin istoric**, care vă stă la dispoziție, stimate cititori, pentru procurarea unor numere ale revistei, apărute începând cu ianuarie 1991.

Vă oferim, astfel, exemplare din nr. 2,4-8, 12/1991, 1/1992.

Cititorii din provincie vor achita anticipat **costul exemplarelor comandate, contravaloarea formularelor de expedite și taxele postale, conform tarifulor în vigoare.**

Precizăm, de asemenea, că cititorii din București se pot abona la revista noastră și la sediul redacției, de unde își vor ridica, lunar, exemplarele de abonament.

STRADA

ARMAND CĂLINESCU

Nu de puține ori, de-a lungul unei existențe de un sfert de secol, echipa noastră redacțională a trăit sentimentul satisfacției pentru o acțiune săvârșită tot în domeniul istoriei, dar în afara perimetrului redacțional.

Decizia Consiliului de administrație al Primăriei Municipiului București de a atribui unei străzi din Capitală numele fostului prim-ministru Armand Călinescu, ne-a făcut să trăim un asemenea sentiment. Alegerea prelungirii Italiană pentru noua denumire situată între bulevardul Republicii (Ferdinand) și strada Galați, arteră largă, luminoasă din centrul orașului, ilustrează respectul cu care edilii orașului (exprimînd cu siguranță pioasa aducere aminte și admirația cetățenilor lui) înconjoară memoria unui mare patriot și om de stat.

Dezvelirea în aceeași zi de 21 septembrie 1991 (52 ani de cînd premierul român cădea răpus de gloantele ucigașe ale celor care înăuntrul și în afara țării pregăteau pierderea ei) a unei plăci memoriale lingă locul asasinatului politic ce a întinat istoria românească și europeană s-a bucurat, la sfințirea însemnului memorial de către preotul Valerian Popescu de la biserica Sf. Elefterie, de prezența domnului Costache Olăreanu, consilier șef al Inspectoratului cultural al Municipiului București, reprezentînd pe domnul Doru Pană, primarul general al Capitalei, a domnilor generali Constantin Anghel și Paul Romulus și a domnului colonel Ioan Popa, din partea Ministerului apărării naționale și de la Ministerul de interne a domnilor contraamiral Emil Dumitrescu-Cico și colonel Stelian Alămaș, semne ale prețuirii cu care armata și internele, conduse cîndva de Armand Călinescu, cinstesc eroii neamului.

Tot la 21 septembrie 1991, o stradă centrală din Pitești, oraș de care viața lui Armand Căli-

nescu a fost strîns legată, a căpăt de asemenea numele Armand Călinescu.

Să vă dezvăluim și motivele satisfacției noastre: toate acestea au la origine preocuparea noastră pentru istoria patriei și propunerile scrise adresate forurilor în drept, inițiativă primită cu deosebită sollicitudine atât la București, cît și la Pitești, unde ne-am bucurat și de sprijinul domnului deputat de Argeș Nicolae Popovici.

Am discutat aceste propuneri cu fiul fostului premier, domnul arhitect Barbu Călinescu, care în răstimpul celor doi ani trecuți de la Revoluția din decembrie 1989 a fost prezent cu un substanțial ajutor umanitar și alimentară pentru locuitorii din comuna Ciupa din județul Argeș. Aici sînt astăzi trei puturi cu apă potabilă, iar școala ridicată înainte de război de Armand Călinescu este refăcută, grație fiului său. Am discutat dar nu am putut trece mai departe de stadiul proiectelor, întrucît ca și în cazul volumului de memorii ale lui Armand Călinescu (pregătit pentru tipar încă din 1975 de către regretatul nostru coleg, talentat istoric Al. Gh. Savu) de la cabinetele 1 și 2 ale dictaturii bifecale se opusese un categoric veto.

Acum s-a reușit această adevărată reparație istorică. Să nu uităm că placa de pe locul asasinatului a fost scoasă în timpul scurtiei guvernări legionare. Acțiunea necruțătoare a lui Armand Călinescu contra oricăror extremeisme ce ar fi putut amenința liniștea, securitatea și independența țării rămîne exemplară.

Nu putem să nu vedem în delicatele flori lăsate de oameni ce trec pe lingă placa memorială nu numai un gest de pioasă și creștinească rememorare, dar și de respect și admirație pentru omul de stat ce și-a dat viața pentru România. ■

Interzis copiilor

sub 12 ani

În Forumul Halelor din Paris și-a deschis porțile Muzeul Martirilor, organizat de grupul englez Kunick — aflăm din revista *L'Evenement du jeudi*. Vizitatorii pot vedea scene macabre și mai ales metode de tortură din evul mediu. Sînt prezentate supliciul picăturii de apă, al șobolanilor puși pe piept, al centurilor în jurul capului, al frîngerii pe roată și alte asemenea „delicii”. Pentru ca atmosfera să fie cît mai convîngătoare, în încăperi se aud din cînd în cînd gemete de femei, urlete, zgomote de lanțuri metalice și plutesc mirosuri pestilențiale. Un tip îmbrăcat în negru conduce grupul de vizitatori, rostind cu voce cavernoasă: „La stînga, infernul...”. Urmează un lung culoar, unde se înșiră instrumentele de tortură din castelul de la Nürnberg, care l-au inspirat pe Edgar Allan Poe. În celule, în spațele grațiilor, se văd cadavre din ceră, cu ochii ieșiți din orbite.

Muzeul parizian este inspirat dintr-o instituție similară ce funcționează de mai multă vreme la Londra: *London Dungeon*. În orașul de pe Tamisa, 30% dintre grupurile școlare care îi trec pragul sînt venite din Franța. La Paris însă, prefectura a interzis accesul copiilor sub 12 ani. Mamele celor mai mari, care îi însoțesc în Muzeul din Forum, nu sînt deloc șocate. „La televizor, ei pot vedea lucruri cu mult mai rele. Aici măcar există un interes istoric”, declară una dintre ele.

PRIMA ANCHETĂ MAGAZIN ISTORIC

Ce vă place și ce nu vă place
în Magazin istoric — serie nouă?

Aceasta-i întrebarea, stimați cititori.

După 25 de ani de neîntreruptă apariție, aceasta-i întrebarea pe care v-o adresăm și ne-o adresăm în egală măsură. V-o adresăm avînd zi de zi prin scrisorile, telefoanele și vizitele dv. la redacție, certitudinea iubirii față de comora trecutului românesc, precum și a respectului și a dorinței de a cunoaște istoria celorlalte țări mai apropiate sau mai depărtate cu care am fost prieteni sau care odioasă ne-au vrăjmășit.

În cei 25 de ani în care *Magazin istoric* a pornit, lunar, spre casele și cugetele dv., am simțit statornicia dragostei cu care ne-ați susținut într-un mers adeseori anevoios și plin de obstacole. Altfel, n-am fi putut exista!

Ne adresăm și noi această întrebare pe care nu am putut-o formula însă niciodată direct, deoarece, în condițiile în care am apărut pînă în decembrie 1989, am fi fost constrînși să răstălmăcim răspunsurile. Așa cum am fost siliți, cu multe prilejuri, să facem concesii cultului personalității celor doi dictatori.

Dar iată că acum, după 25 de numere, publicate din noua serie a revistei și după aproape 300 de apariții, vă putem întreba, cu toată sinceritatea, dragi cititori: *ce vă place și ce nu vă place în Magazin istoric?*

Este prima anchetă organizată de revista noastră. Îi vor urma, desigur, altele, pe alte teme.

Vă solicităm, deci, să răspundeți la întrebările din cadrul chestionarului de pe verso acestei pagini și să ne expediați răspunsurile dv. (scrise tot pe această pagină, pe care o veți decupa după linia trasată) pe adresa redacției, pînă la data de 15 februarie 1992. Intenționăm să prelucrăm statistic răspunsurile dv., iar rezultatele le vom publica în nr. 4/1992 al revistei, consacrat celor 25 de ani de la publicarea primului număr din *Magazin istoric*, în aprilie 1992.

Așteptăm, totodată, ideile, propunerile și sugestiile dv. privind conținutul și prezentarea revistei, care intră în al doilea sfert de veac al existenței sale. De asemenea, vă rugăm să ne relațiați despre apropierea dv. de *Magazin istoric*: cum ați descoperit revista, cînd ați început s-o colecționați, ce amintiri deosebite vă leagă de ea, ce a însemnat în viața dv. contactul cu *Magazin istoric* etc. etc. Intenționăm să publicăm fragmente din cele mai interesante scrisori, într-un început de „biografie” a revistei noastre alcătuită de cititorii săi statornici, care la ora actuală se numără cu sutele de mii, mulți transmițîndu-și ștafeta din generație în generație.

Mulțumindu-vă pentru participarea dv. la această *primă anchetă MAGAZIN ISTORIC*, vă dorim multă sănătate și toate cele bune.

COPERTELE

1. Indicați **5 articole care v-au plăcut** din cele 25 numere ale revistei publicate în intervalul ianuarie 1990-ianuarie 1992.

2. Din aceleași 25 numere ale revistei, menționați **5 articole care nu v-au plăcut.**

3. Care considerați că a fost **cea mai atractivă copertă** dintre cele 25 de coperte publicate între ianuarie 1990 și ianuarie 1992?

4. Care dintre cele 25 numere la care se referă ancheta noastră v-a interesat cel mai mult sau îl socotiți cel mai bine realizat în ansamblul lui?

5. Propuneți **5 noi rubrici** pe care ați dori să le întâlniți în paginile noastre viitoare.

① Marele salon de recepție (**sus**) și Sufrageria regală (**jos**) — două semnificative încăperi din așa-numitul „Spatiu Cerkez” al Palatului Cotroceni.

④ Sufrageria germană și Salonul norvegian (**sus**); detalii de arhitectură de epocă cantacuzină și patul lui Carol I datind din 1876 (**jos**) (**Muzeul Național Cotroceni**, p. 29)

② Panoplie cu stema Principatelor Unite din Muzeul Unirii din Iași (**Domnul Unirii**, p.3)

③ Arhivele otomane adăpostesc nu numai valoroase documente, ci și minunății artistice, cum sînt și tuğralele (monogramele) sultanale pe care vi le prezentăm în aceste imagini: a) Süleyman Legiuitorul (1520-1566); b) și c) Mahmud II (1808-1839); d) Abdülmecid (1839-1861) (**Arhivele otomane în rapidă modernizare**, p. 36)

PLANSELE

Bucureștii în epoca Unirii — album istoric constituit din imagini realizate de fotografii vienez Ludvig Angerer în 1856, în timpul ocupației Capitalei de trupele habsburgice (5 octombrie 1854 - 25 iunie 1856). Imaginile reprezintă (**planșa 1**): clădirea Teatrului Național și un segment al străzii Bărăției; (**planșa 2**): două ipostaze ale grădinii Cismigiu la puțin timp de la inaugurare; (**planșa 3**): Piața Sfintul Anton și o vedere a orașului de pe Dealul Spirii; (**planșa 4**): Hanul lui Manuc și un grup de ofițeri austrieci din trupele de ocupație („Unirea e dorită cu toată ardoarea”, p. 7)

Numele și prenumele:

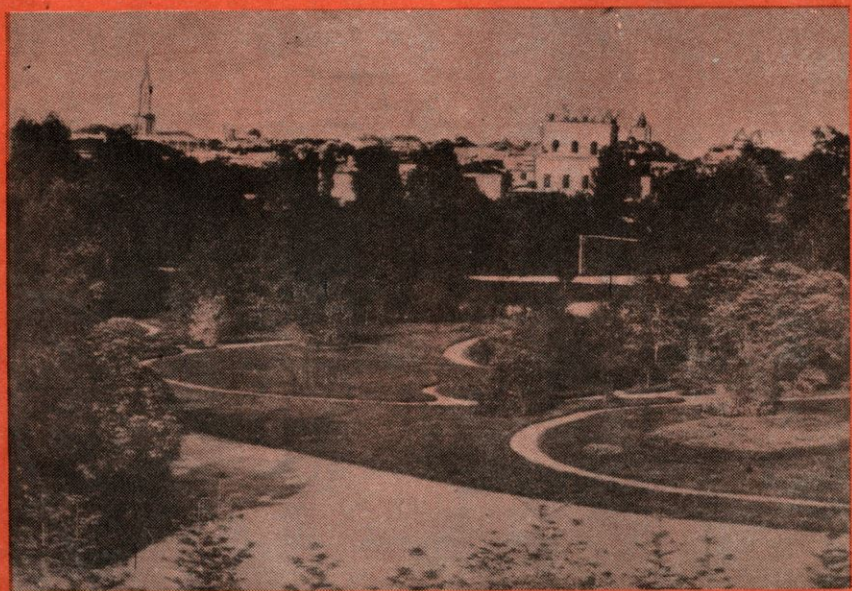
Domiciliul (oraș, stradă, bloc, apartament):

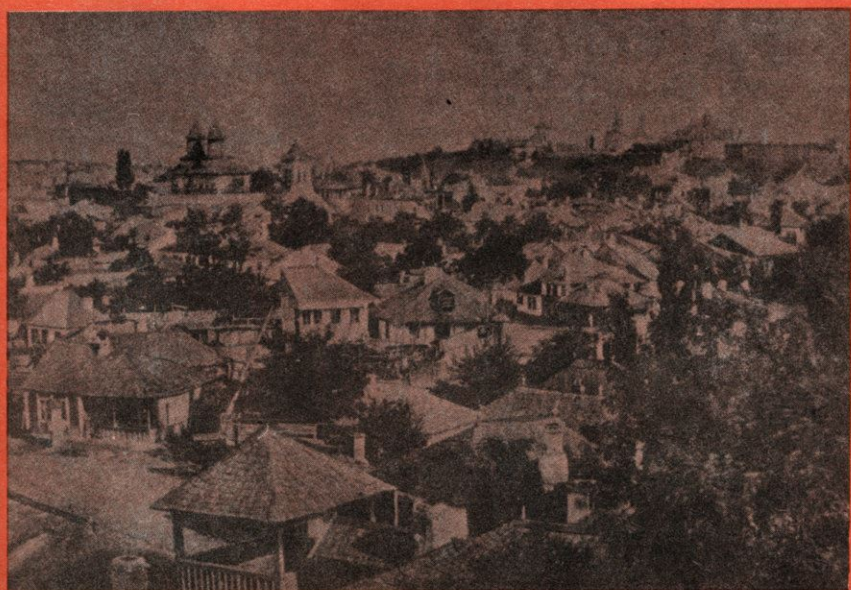
Profesiunea:

Vîrsta:

De cînd citiți revista?:

CÎT TIMP

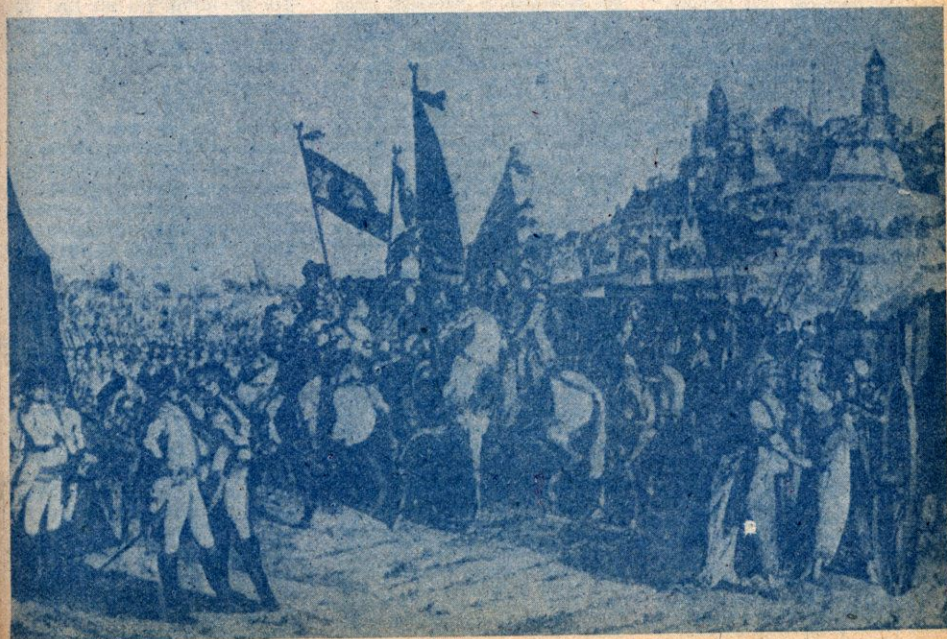
AM FOST VECINI CU RUȘII?

VIRGIL CÂNDEA

● 8 campanii și acte ultimative = 153 ani ocupație ● O insulă de latinitate într-o mare slavă ● Radiograma lui Troțki confiscă 1.922.180.456 lei „oligarhiei române” ● Tot aurul și argintul minelor românești în Țara Sovietelor

La întrebarea: „De cînd sînt românii vecini cu rușii?” oricine cunoaște cît de cît trecutul acestei părți de lume răspunde că, probabil, chiar de la apariția poporului rus ca entitate distinctă, prin secolele XIV-XV. Și se citează ca dovezi relațiile ruso-române statornicite de Ștefan cel Mare (Magazin istoric, nr. 1/1974), căsătoria lui cu Evdochia, nepoata cneazului Vasile I al Moscovei (priveag la Suceava în 1386), schimburile economice și culturale din secolele XVI-XVII, tratatul ruso-moldovean din 1656, activitatea spătaru-

lui Miclescu în Rusia în anii 1671-1708, alianța Moldovei cu Petru cel Mare din 1710-1711, prezența lui Dimitrie Cantemir la curtea țarului ca sfetnic și prieten sau a lui Paisie Velickovski la mănăstirile Dragomirna, Neamț și Secu etc. Numai că toate aceste fapte din trecut nu vădesc decît legăturile noastre cu un stat din nord-estul Europei, mult timp la fel de departe de noi ca Suedia. Dincolo de Nistru românii s-au învecinat citeva secole numai cu Ucraina, teritoriu aflat o vreme (sec. XV-XVII) sub domina-

ția marelui ducat al Lituaniei și parțial a regatului polonez și a hanatului Crimeii. Abia în 1654 rada de la Pereiaslav a hotărât unirea Ucrainei cu Rusia. În același an a izbucnit războiul ruso-polon, încheiat în 1667 prin armistițiul de la Andrusovo. Atunci s-a hotărât ca Smolenskul și Kievul să revină Rusiei, iar Ucraina apuseană și Bielorusia Poloniei, care recunoștea alipirea Ucrainei răsăritene la Rusia. Practic, numai partea de răsărit a țării, la stnga Niprului, a trecut în cuprinsul statului rus, teritoriile ucrainiene pînă la Nistru intrînd sub dominația Porții otomane. În

felul acesta, în anii 1681-1683 Gheorghe Duca, domnul Moldovei, a putut fi și hatman al Ucrainei transnistriene pe care, din curțile sale de la Țigăuancă și Peștera (lingă Nemirov) a încercat s-o dezvolte economic cu importante investiții moldovenești.

Dar frontiera comună cu Rusia românilor n-au avut decît prin efectele păcii de la Iași din 29 decembrie 1791 (9 ianuarie 1792 după stilul nou) care punea capăt războiului ruso-austro-turc din 1787-1791. Care au fost consecințele acestei vecinătăți de două secole pentru poporul român?

La „vremea potrivită“

Pe plan militar, în această lungă perioadă teritoriul românesc a fost pentru Rusia zonă a conflictelor anti-otomane și a expansiunii către sud-est. Moldova și Muntenia, apoi Principatele Unite și România au fost obiectul a nu mai puțin de opt campanii și acte ultimative rusești sau sovietice, totalizînd 153 de ani de ocupație, dintre care 32 pe întregul teritoriu, 153 în Basarabia, 48 în Bucovina de Nord și ținutul Herței și 43 în Insula Șerpilor.

Războiul ruso-turc din 1806-1812¹ a însemnat o ocu-

pație de șase ani, încheiată cu anexarea Basarabiei pînă în 1918, deci alți 106 ani. Războiul ruso-turc din 1828-1829 a luat sfîrșit prin pacea de la Adrianopol, dar trupele țarului n-au părăsit teritoriul nostru decît în 1834, ocupat așadar încă șase ani, iar Rusia și-a arogat dreptul de putere protectoare a Principatelor pînă în 1856. Intervenția militară rusă pentru reprimarea Revoluției din 1848 a însemnat o altă ocupație de un an, încheiată prin Con-

pe riul Prut, de la intrarea lui în Moldova, pînă la vîrsarea lui în Dunăre, pe malul stîng al Dunării, de la confluența acestor două ape pînă la gura Chiliei și pînă la mare. La Rusia a trecut Basarabia cu fortărețele Hotin, Bender, Akkerman, Chișinău și Ismail. Trebuie să recunoaștem că astfel a avut loc separarea unei părți a principatului Moldova (maximum 50% din teritoriu și nu mai mult de 25% din populație). Numai că autorul mai sus citat completează imediat: „Totuși, este neîndoielnic și faptul că populația acestui ținut a fost eliberată de jugul Imperiului otoman, cea mai reacționară și înăpoiată putere a Europei, de incursiunile permanente ale tătarilor și de campaniile pustitoare ale armatelor turcești. Conectată la piața rusească, în condiții de pace, Basarabia a început repede să se dezvolte din punct de vedere economic. O mare importanță a avut libertatea spirituală obținută, funcționarea fără piedici a trebuințelor religioase ale populației, a cărei majoritate absolută era ortodoxă“. Nu credem că asemenea afirmații mai necesită comentarii, la fel ca și altele de acest gen în care articolul menționat abundă. Mai sîntem datorii două precizări cititorului român: revista *Voenno-istoriceski jurnal* este o publicație a Ministerului Apărării al U.R.S.S., iar articolul a apărut în cadrul rubricii: „În sprijinul celui ce studiază istoria militară“. Iată deci că în decembrie 1990 istoriografia sovietică — cel puțin cea militară — nu abandonează încă tezele staliniste, care nu făceau decît să le continue și amplifice pe cele țariste. Altfel spus, în domeniul aprecierilor asupra relațiilor istorice dintre români și ruși, glasnostul este opac.

venția de la Balta Liman din 19 aprilie /1 mai 1849. Războiul Crimeii a avut și episoade pe pămînt românesc și în timpul lor (iunie 1853-septembrie 1854) generalul baron rus Bûdberg a exercitat funcția de președinte al Divanurilor celor două Principate; alt an de ocupație rusă. Prin tratatul de la Paris (1856) a fost retrocedată Moldovei partea de sud a Basarabiei (județele Bolgrad, Cahul și Ismail), dar ele au fost reanexate de Rusia ca efect al păcii de la Berlin (1878). În timpul războiului ruso-român-turc din 1877-1878 relațiile noastre cu Rusia, dîncolo de acțiunile comune pe cîmpul de luptă, nu au fost lipsite de animozități sau tensiune. La intrarea în țară, în trecere spre Dunăre, trupele rusești erau pregătite să ocupe Bucureștii, iar după pacea de la San Stefano (prin care Rusia își rezervase anexarea Dobrogei) intenționau ocuparea întregii țări și dezarmarea armatei române. Cobeligeranța românească, atît de importantă în succesul războiului, a însemnat alți doi ani de prezență rusească pe teritoriu. La fel, perioada 1916-1918 cînd datorită revoluțiilor din Rusia ea a devenit mai puțin o alianță ruso-română cit, mai ales după februarie 1917, un factor de dezordine. Se știe că armata rusă a refuzat să lupte alături de români, retrăgîndu-se pe Siret potrivit ordinelor Statului Major Imperial. Aprovizionarea cu armament a trupelor noastre de către Aliați prin teritoriul rus a fost dezorganizată sau chiar împiedicată. Armistițiul de la Focșani, apoi pacea de la Bucu-

¹ Iată ce spune în legătură cu acest moment domnul A.A. Nikiforov arhivist la Arhivele de politică externă a Rusiei ale Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S., într-un articol apărut în nr. 12/1990 al publicației sovietice *Voenno-istoriceski jurnal*: „La întrevedere monarhilor rus și austriac la Moghilev, în 1780, s-a dezbătut deja un plan de împărțire a Turciei, Rusia, în cazul destrămării Imperiului otoman revendica nu numai Basarabia, ci și Moldova și Valahia. Totuși Austria nu a fost de acord cu aceasta și s-a hotărât să se acorde Principatelor autonomie sub protecția Rusiei. Ca urmare, a avut loc războiul ruso-turc în 1806-1812, în cursul căruia armata rusă a ocupat din nou Moldova și Valahia. Cel mai puternic cîrmuitor din Europa, Napoleon, a recunoscut alipirea Principatelor la Rusia în articolul 8 din convenția ruso-franceză din 1808. Din partea Rusiei aceasta a fost condiția principală a încheierii tratatului de pace cu Turcia. Dar turcii nu au mers la semnarea acestui acord. Timpul a trecut, s-a ivit amenințarea războiului cu Napoleon. Legat de aceasta Rusia a puses la concesiile și comandantul-sef M.I. Kutuzov a primit porunca, la început, „să se limiteze la cererea Moldovei și Basarabiei“ și apoi numai a Basarabiei.

Cu 26 zile înainte de invazia lui Napoleon în Rusia, la 16 (28) mai 1812, la București a fost semnat un tratat de pace, prin care noua graniță între imperiile rus și otoman a fost stabilită

rești au fost impuse României (zadărniciind astfel efectele victoriilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz) datorită dezastrului armatei ruse, armistițiului cu Puterile Centrale încheiat de ruși în 1917 și păcii de la Brest-Litovsk din 1918.

Prin nota ultimativă din 26 iunie 1940 guvernul sovietic a reanexat Basarabia, ocupând și două teritorii românești care nu aparținuseră niciodată Rusiei: Bucovina de Nord și ținutul Herței. Eliberate după un an de armatele române, aceste părți ale pămintului nostru au intrat din nou în cuprinsul U.R.S.S. în 1944. Iar dacă Moldova dintre Prut și Nistru și-a proclamat independența la 27 august 1991, Bucovina de Nord, Herța și sudul Basarabiei rămân încă anexate Ucrainei. Ultima anexiune sovietică a avut loc în 1948: printr-o simplă somație s-a cerut (și s-a obținut imediat), cedarea Insulei Șerpilor.

Să adăugăm că trupele sovietice intrate în România în martie 1944 s-au retras abia în iunie 1958, așadar după alți 14 ani de ocupație. În cursul acestei vecinătăți de două secole au avut loc o intervenție militară și trei ani de ocupație românească în Rusia, în anii 1941-1944.

Vecinătatea Rusiei a influențat întreaga istorie modernă și contemporană a poporului nostru. S-a scris mult despre ce au însemnat Principatele române în politica externă a Imperiului rus în Europa de sud-est. În mod evident, aspirațiile românilor la formarea unui stat național unitar și independent, ca și implicațiile luptelor lor pe plan european, au fost totdeauna considerate la Sankt Petersburg ca dăunătoare intereselor Rusiei în Balcani. Este suficient să privim harta Europei ca să înțelegem că „Romanitatea orientală”, insula de latinătate pe care o reprezintă românii într-o mare slavă, a fost o realitate geopolitică și culturală plină de consecințe negative pentru ideea panslavistă. Anexiunile de teritorii românești,

campaniile și ocupațiile militare, poziția refractară față de Unirea Principatelor și desăvîrșirea unității naționale a românilor sînt atitudini perfect explicabile din punctul de vedere al politicii externe a Rusiei.

Cît privește consecințele economice ale ocupațiilor rusești în aceste două secole,

Grigori Potemkin, semnat, din partea Rusiei țariste, al păcii de la Iași, din 1792

În p. 33: Între anii 1787-1792 s-a purtat unul dintre războaiele ruso-austro-otomane ce au marcat întreg secolul XVIII. Loc predilect de desfășurare a confruntărilor militare era teritoriul Țărilor române. Imaginea înfățișează intrarea trupelor ruse în cetatea Hotin

ele nu vor putea fi cît de aproximativ evaluate decît după laborioase și îndelungate cercetări, îndeosebi pentru perioadele mai vechi. Pentru secolul XX, calculele, mai ușor de făcut, permit însă aprecierea impactului acestor ocupații asupra dezvoltării țării. Prin hotărîrea guvernului sovietic din 26 ianuarie 1918 (data radiografei lui Troțki), s-a confiscat statului român tezaurul Băncii Naționale și alte bunuri evacuate în Rusia în decembrie 1916 și iulie 1917: 314 580 456 lei în aur efectiv și bijuteriile reginei, evaluate atunci la 7 000 000 lei (primul transport), plus 1 600 000 000 lei în valori, efecte și obiecte prețioase depuse de instituții și particulari în tezaurul public, la Banca Națională sau Casa de Depuneri, între care alți 600 000 lei aur. Sovnarkomul (Consiliul comisarilor

poporului) a declarat atunci că refuză să restituie aceste bunuri „oligarhiei române”, dar că le va preda la vremea potrivită poporului român. Să așteptăm deci, „vremea potrivită”.

De la dreptul forței la forța dreptului

Dar ce va dezvălui evaluarea pierderilor economiei românești din perioada aplicării armistițiului din 1944 și a tratatului de pace de la Paris din 1947, a sovromurilor, a livrărilor de produse românești la prețuri minime, ridicole (*Magazin istoric*, nr. 2/1991)? Au funcționat între 1945-1952 șaisprezece sovromuri cuprinzînd toată economia României (industrie, transporturi, bănci, resurse naturale). Participarea era, teoretic, de 50% pentru fiecare parte. În practică, aportul românesc consta din bogățiile solului și subsolului, echipamentul tehnic existent, forța de muncă și mijloacele financiare, iar cel sovietic în fostele proprietăți germane și italiene din România, considerate drept captură de război, dar al căror pasiv era tot în sarcina statului român. Majoritatea directorilor acestor companii mixte menite „să pună în valoare resursele României” erau sovietici. Sovrommetal (înființat în 1950) administra minele de la Baia Mare și din Munții Apuseni. Toată producția anuală (2 tone de aur și 8 de argint) era transferată în U.R.S.S. Chiar după desființarea sovromurilor, cel care exploata zăcămintele de uraniu de la noi (Sovromcuart, înființat în 1952 și controlat direct de armata sovietică) a continuat să funcționeze pînă în 1956, cînd s-a semnat un acord prin care se livra U.R.S.S. 85% din producția anuală.

Consecințele vecinătății româno-ruse pe plan intelectual au fost în mod determinat exagerate în perioada postbelică, exaltîndu-se influen-

(Continuare în p. 42)

PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU:

ARHIVELE OTOMANE ÎN RAPIDĂ MODERNIZARE

● În spatele porților duble de fier ● Documentele trebuiau strinse în fiecare seară ● Mai aproape de locul unde era sultanul ● Vistieria de documente devine Arhivă ● 47 angajați în 1983, 642 azi ● În trei ani mai mult decât în 79 ● Și totuși, doar 12% din fondul de documente inventariate ● Peste 1 000 cercetători străini pe an ● În curind, primele două volume cu documente din Mühimme Defterleri

„De acest studiu [al limbilor orientale] avem azi cea mai mare nevoie... E o pagubă reală că nu putem publica materialul aflător chiar în biblioteca noastră... În cel mai scurt timp va trebui să recîștigăm și aici timpul pierdut”.

Din anul 1913, cînd rostea Nicolae Iorga aceste cuvinte, s-au realizat multe lucruri. Dispunem astăzi de trei volume de cronicile otomane (unul în colaborare), editate de profesor Mihail Guboglu, numit, pe drept cuvînt, întemeietorul turcologiei moderne la noi în țară. Tot regretatului turcolog îi datorăm și două instrumente de lucru: *Tabele sincronice și Paleografia și diplomatica turco-osmană*. Alte două volume de cronică (unul în colaborare) și trei volume de documente l-au avut ca editor pe Mustafa Ali Mehmet. Respectivile ediții prezintă — țin să o subliniez clar, nu din vina autorilor — o mare deficiență: ni se oferă doar traducerea românească fără a

dispune de transliterația în alfabetul latin a documentelor, ca să nu mai vorbim de fotocopii. Neajunsul l-au evitat volumele de documente editate de dr. Tahsin Gemil (pentru secolul XVII) și Valeriu Veliman (pentru secolul XVIII), accesibile, datorită acestui fapt, și cercetătorilor străini. Avem și o *Gramatică a limbii turco-osmane*, scrisă de dr. Mihai Maxim. Tot dintr-o idee a domniei sale s-a născut și Laboratorul de studii otomane (*Magazin istoric*, nr. 9/1986). Laboratorul a funcționat cu foarte bune rezultate, oferind celor interesați cursuri de limbă și paleografie turco-osmană, limbă turcă modernă etc. Dar nu a dispus și nu dispune — la fel ca și Asociația cultural-științifică româno-turcă (*Magazin istoric*, nr. 3/1991) — de fondurile necesare pentru a trimite specialiști la perfecționare și mai ales pentru a lucra în arhivele din Republica Turcia. Adică acolo unde se află documentele despre care vorbea Nicolae

Iorga. O soluție ar fi înființarea la Istanbul a unei școli românești, asemenea celor care au existat înainte — și se pare că vor funcționa din nou — la Paris și Roma.

Istoria celor cinci secole și jumătate de relații neîntrerupte dintre țările române și Imperiul otoman a putut fi rescrisă pe baza documentelor descoperite la Istanbul și publicate în România. Și trebuie să spunem că dacă astăzi la Arhivele Statului din București se află peste 100 000 documente turco-osmane referitoare la istoria noastră, acest lucru a fost posibil și datorită înțelegerii și sprijinului pe care turcologii români le-au găsit întotdeauna la conducerea Arhivelor Otomane (*Magazin istoric*, nr. 4/1976). A fost astfel definit mai bine statutul juridic al țărilor române și am putut cunoaște în detaliu natura raporturilor lor cu Poarta (politice, militare, economice, culturale). S-au lămurit episoade mai puțin cunoscute din surse documentare in-

terne sau occidentale, după cum momente ale istoriei noastre le găsim consemnate doar în izvoare osmane. Citez cu titlu de exemplu campania lui Mircea la Karinovasi, informația că domnii români percepeau o cotă-parte din vama lăuată la Dunăre de către otomani pentru vitele și sarea exportate în Imperiu, sau imaginea manufacturii de la Chiperești, publicată pentru întâia oară de revista *Magazin istoric* (nr. 5/1988). După cum se vede, documentele editate până acum privesc mai ales aspecte politice și juridice. Dar în arhivele otomane se află încă foarte multe documente pentru istoria noastră economică. Este adevărat, ele sînt și mai greu de descifrat. Efortul trebuie făcut însă, căci pe baza izvoarelor aflate la Istanbul se va putea rescrie istoria unor orașe și zone, aflate temporar între granițele Imperiului otoman, pe ani și, uneori, chiar pe luni de zile, cît și o istorie a vieții economice mult mai aproape de adevăr. Și tot cu documentele de acolo vom putea alcătui celebrele serii de date — măcar pentru aspectele comerciale — care au schimbat complet fața istoriografiei occidentale.

Beneficiind de o invitație la cursurile din vara anului 1991, organizate de Universitatea din Istanbul (căreia i-am putut da curs doar cu sprijinul domnului Cristian Popișteanu, director și redactor-șef al revistei noastre) am profitat de prilej și, prin intermediul domnului Valeriu Veli-man, primul secretar al Ambasadei române la Ankara, am obținut o întrevvedere cu profesor dr. Yusuf Halacoğlu, director general-adjunct al Arhivelor Statului și director al Departamentului Arhivelor Otomane. Domnia sa a avut amabilitatea să acorde un interviu în exclusivitate revistei *Magazin istoric*, relevind — dacă mai era nevoie — importanța pe care arhivele din Republica Turcia — căci sînt mai multe instituții arhivistice acolo — o au pentru istoria noastră. Tinărul profesor dr.

Yusuf Halacoğlu (un istoric energic și foarte bun cunoscător al arhivelor otomane) a fost numit în funcție de puțin timp, dar rezultatele se și văd.

— Domnule director, vă rugăm să schițați, pentru cititorii revistei *Magazin istoric*, un scurt istoric al Arhivelor Otomane și modul lor actual de organizare.

— Sultanii otomani, asemenea tuturor suveranilor orientali, au păstrat arhive în care strîngeau, cu multă rigurozitate, atît actele emise de statul otoman, cît și pe cele permise. Locul lor era în Capitală, deci prima s-a aflat la Bursa, cea dintîi reședință imperială, apoi la Edirne. Invazia lui Tamerlan și disputele pentru tron care i-au urmat au provocat distrugerea, în cea mai mare parte, a documentelor strînse pînă în acel moment. După cucerirea Constantinopolului, în 1453, fortăreața celor Șapte Turnuri (Yedikule) a devenit sediul primei arhive a statului otoman în adevăratul sens al cuvîntului. De acolo, ea s-a mutat la Topkapı Sarayı, pentru a fi mai aproape de locul unde se găsea sultanul. Trebuie să precizăm însă că abia de la jumătatea secolului XVI încolo ni s-au păstrat documente în număr mare și în serii continui. Pentru perioada dintre domnia lui Mehmed Cuceritorul (1451-1481) și Süleyman Le-giuitorul (1520-1566) dispunem doar de cîteva sute de condiții și documente.

La Topkapı Sarayı, arhivele au fost păstrate mai întîi la Trezoreria imperială (Hazine-i Amire), fiind protejate cu uși duble de fier. Locul respectiv era cunoscut drept Casa condicilor (Defterhane). Cheia se afla la hazine-dar-başı, iar sigiliul era rupt doar în prezența Marelui Vizir. În secolul XVIII, intrările Divanului imperial și-au pierdut din importanță. Drept urmare, o parte a arhivelor a fost transportată la vechiul palat imperial, situat în Piața Bâyezid. Restul au fost depo-

zitate la Tomruk Dairesi, lîngă Sublima Poartă (Bab-ı Ali). Acolo se afla sediul birocratiei otomane, care căpătase un rol major în guvernarea imperiului. O altă parte a documentelor a fost depozitată tot la Topkapı Sarayı, în zona Kubbealtı, unde se afla Divanul imperial. Azi acolo este adăpostită Colectia de arme. În sfîrșit, arhivele financiare au fost duse lîngă Sultanahmet, la Cadir, Meh-terleri Kışlası.

În vremea sultanului Abdülhamid I (1774-1789) s-au sistematizat și regulile care guvernau activitatea arhivelor otomane: 1) toate documentele, înțelegerile și notele trebuiau păstrate; 2) palatul Marelui Vizir era desemnat drept principalul loc de depozitare a arhivelor; 3) cel ce răspundea de păstrarea lor era meh-terbaşı; 4) acesta trebuia să strîngă, în fiecare seară, documentele cerute peste zi de diverși dregători și să le încuie; 5) doar persoanele autorizate puteau pătrunde în clădirea arhivelor. Dar, cum am văzut deja, palatul Marelui Vizir nu dispunea de suficient spațiu, așa că documentele erau împrăștiate în patru puncte diferite. Încă înainte de 1785 s-a vînturat ideea construirii unei singure clădiri, încăpătoare, dar abia în 1846 a dat sultanul Abdül-mecid poruncă să se ridice noua Vistierie a documentelor (Hazine-i Evrak). Ministrul de finanțe, Safveti Paşa, i-a scris atunci Marelui Vizir Mehmed Emin Rauf Paşa sugerîndu-i separarea documentelor vechi de cele noi. Tot el a inaugurat un nou sistem de clasificare. Construcția noii clădiri — plasată în curtea reședinței Marelui Vizir — a durat un an de zile și s-a făcut sub conducerea arhitectului Foscati. Din 1848 acolo s-a aflat principalul loc de depozitare pentru vechile documente otomane.

În timpul celei de a doua epoci constituționale (1908-1923), arhivele au fost reorganizate. În fruntea lor s-a aflat Abdurrahman Şeref Bey, istoricul oficial (Vakanu-vis). A sporit interesul față de

istoria otomanilor, impunându-se tot mai mult ideea scrierii ei pe baza documentelor. În acest scop s-a creat Societatea istorică otomană (Tarih-i Osmani Encumeni). De asemenea, cu permisiunea sultanului, au avut acces la documente și istoricii străini. Perioada războaielor balcanice (1912-1913) și a primului război mondial a fost foarte dificilă pentru arhive, mai ales după dispariția imperiului și mutarea guvernului la Ankara. Din 1923, arhivele de la Istanbul au trecut în subordinea Președinției Consiliului de Miniștri. La 20 mai 1933, ele s-au unit cu cele din Ankara, sub o singură conducere. Încă din 1931, o comisie avându-l în frunte pe Muallim Cevdet a început o nouă acțiune de catalogare, continuată de Kamil Kepeci, din anul 1937. În acel an, titulatura lor a fost schimbată din Hazine-i Evrak în arhive. Al doilea război mondial a adus din nou vremuri grele pentru arhivele din Istanbul. Li s-au trimis spre păstrare multe documente, peste capacitatea lor de depozitare. Din octombrie 1976, arhivele din Ankara au devenit Directoratul Departamentului Arhivelor Republicane; acolo se păstrează documente de la războiul de independență a Turciei (1919-1923) încoace. La Istanbul s-a creat Directoratul Departamentului Arhivelor Otomane. Iar la 18 iunie 1982, cele două unități arhivistice au fost puse din nou sub conducerea unui Directorat General al Arhivelor Statului. Iată deci organizarea actuală a arhivelor statului. Țin însă să precizez că în Republica Turcia există și alte arhive, fie ale unor instituții de stat, fie particulare (Arhivele Muzeului Topkapı Sarayı, cele de la Dolmabahçe Sarayı, Arhivele Muftiatului, cele ale Directoratului general al fundațiilor pioase, ale Directoratului general al cadastrului, arhivele marinei și cele ale armatei).

— Domnule director, ce intenționați să faceți pen-

tru a valorifica și mai bine imensul tezaur de documente — dintre care multe piese privesc și istoria poporului român — pe care îl adăposteste instituția ce o conduceți?

— Fiind una dintre cele mai bogate colecții arhivistice din lume, este normal ca instituția noastră să atragă un mare număr de cercetători din toată lumea. Și tot atât de firesc este ca noi să le oferim cele mai bune condiții de lucru și modalități cât mai prompte de informare. O primă măsură a fost sporirea numărului de angajați, de la 47, câți erau în 1983, la 642 în 1990. S-au organizat cursuri de perfecționare pe probleme de istorie generală a Imperiului otoman, cit și pentru paleografie și diplomatică turco-osmană, de arhivistă. Serviciul nostru tehnic este dotat cu șase mașini de fotocopiat (ceea ce a redus sub 48 ore termenul de realizare a fotocopiilor solicitate), 10 computere, o tipografie, o legătorie, un departament de microfilmare și două mașini de tipărit direct de pe microfilm. Tot acolo se restaurează documentele și condicele deteriorate. De asemenea, după cum puteți vedea, ne-am mutat într-o clădire nouă, funcțională. Prin sporirea personalului angajat, s-a putut prelucra și oferi spre cercetare o cantitate mult mai mare de documente. Voi face apel la cifre. Astfel, dacă într-un interval de 77 ani (1911-1987) au fost catalogate 59 425 condici (adică 26% din cele 226 000 condici cit presupunem că avem în total), din noiembrie 1987 până în august 1989 au fost prelucrate 97 593 condici (adică 41%). Sint deci inventariate și catalogate 157 018 condici, adică 67% din numărul total. În ceea ce privește documentele izolate (considerăm că avem în total 100 000 000), între 1918-1987 au fost catalogate 2 585 144 (doar 0,26%). Între 1987-1990 s-au inventariat 3 375 800, adică 0,34%; în total deci 5 960 944 documente, adică 0,60% din total. Până în 1987 fuseseră pregă-

tite 819 cataloage; de atunci și până în 1990 li s-au adăugat încă 133, numărul lor total atingând 952. Din luna septembrie 1989 s-a introdus sistemul de clasificare pe calculator. Să vă fac o mică demonstrație. Deci pe dumneavoastră vă interesează să știți ce documente, în primul rând, ce fonduri arhivistice, conțin informații despre România. Compunem pe claviatura calculatorului numele țării dumneavoastră și pe display apar, iată, datele solicitate. Sistemul va fi în curând accesibil la sală, alături de clasicele cataloage.

Tot pentru o mai bună informare și coordonare a cercetărilor, am început să edităm un *Buletin al Arhivelor Otomane*, care oferă date despre colecțiile deja catalogate, cit și despre cele în curs de prelucrare, ca și temele de cercetare anunțate de cei ce ne trec pragul. *Buletinul* urmează să apară cu o periodicitate de patru numere pe an. Să mai adaug faptul că din 1988 Arhivele Otomane sint membre ale Consiliului Internațional al Arhivelor. Așa cum spuneam la început, numărul cercetătorilor care apelează la noi a sporit considerabil, de la 227 în 1987, la 1 084 până în luna august a anului 1990. La fel și numărul fotocopiilor pe care le-am executat, de la 5 000 bucăți la 19 859, în același interval de timp. Tot pentru a le veni în ajutor, Consiliul de Miniștri a adoptat *Reglementările privind instituțiile și persoanele, turce și străine, care doresc să facă cercetări în Arhivele Statului din Republica Turcia*, ce au simplificat formalitățile necesare.

Cît privește efortul propriu de valorificare a tezaurului documentar, vă pot spune că pregătim pentru tipar primele două volume de documente din valoroasa — și importantă și pentru istoria dumneavoastră — colecție intitulată *Mühimme Defterleri* (Condicile afacerilor importante).

**Interviu realizat de
Dorin MATEI**

Brîncoveanu și stolnicul Cantacuzino

în corespondență diplomatică inedită

PAUL CERNOVODEANU

Se cunosc strînsele legături epistolare, schimburile de daruri și emisari ce au avut loc între Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, influentul său unchi și sfetnic Constantin Cantacuzino stolnicul și lordul William Paget, cel care între anii 1693-1702 a fost ambasadorul regelui Angliei la Istanbul, mai cu seamă în decursul mediației și tratativelor care au precedat încheierea păcii de la Karlowitz (26 ianuarie 1699) între Imperiul otoman și adversarii săi din Liga Sfîntă (Austria, Polonia, Veneția și Statul papal). Paget a avut chiar prilejul să se întâlnească cu amintii săi interlocutori români, cu prilejul trecerii sale prin Țara Românească (18 aprilie-5 mai 1702), în drum spre Londra, după încheierea misiunii sale la Curtea sultanilor (vezi date despre el, în Magazin istoric, nr. 12/1974 și 11/1976).

Fără a mai avea același grad de intimitate, alături de succesori săi la Poartă, Sir Robert Sutton¹, cîț și colegul acestuia de la Viena, George Stepney², au căutat să mențină legăturile stabilite cu domnitorul muntean și

înaltul său dregător, îndeosebi pentru a facilita trecerea corespondenței pe care o schimbau cei doi diplomați englezi prin Țara Românească, într-o vreme în care răscoala curuților condusă de principele Transilvaniei Francisc II Rákóczi făcea nesigure căile de acces prin Serbia între Viena și Istanbul. În același timp, în depeșele expediate de către cei doi diplomați către Secretariatul de stat din Londra, dar în mod special de către Sir Robert Sutton, se întîlnesc diferite informații despre domnul Țării Românești și învățatul stolnic. Toate aceste materiale documentare descoperite la Public Record Office, fondul Turkey și la British Library, în decursul ultimei deplasări de studii pe care am efectuat-o în 1988 în Marea Britanie, prin bunăvoința centrului de studii Great Britain/East Europe din Londra, sînt inedite.

Pentru cititorii revistei Magazin istoric voi reproduce pentru prima dată cîteva extrase dintre cele mai importante din corespondența celor doi diplomați englezi privitoare la unele evenimente contemporane lor: răscoala curuților (Magazin istoric, nr. 12/1973 și 3/1976), călătoria lui Brîncoveanu la Adrianopol (1703), campania de la Prut (1711), căderea domnului Țării Românești (1714) și a Cantacuzinilor (1716).

Pentru început, textul scrisorii adresată de George Stepney stolnicului Cantacuzino în primăvara anului 1703, această epistolă fiind singura primită de învățatul muntean în limba franceză. Ea conține date de tot interesul privitoare la politica europeană și ne furnizează noi elemente despre gradul de familiarizare a stolnicului cu asemenea probleme. Iată conținutul scrisorii:

¹ Sir Robert Sutton (1671-1746) l-a însoțit pe unchiul său omonim, lordul Lexington, numit ambasador al Angliei la Viena, în 1694, în calitate de capelan. În 1697 a renunțat la cariera clericală și a intrat în diplomatie, îndeplinind funcția de secretar și apoi de rezident al Ambasadei engleze din Viena (nov. 1697-5 dec. 1700), pînă ce a fost mutat la Istanbul, unde a înlocuit ca ambasador pe lordul Paget. În timpul misiunii sale în capitala Imperiului otoman (7 ian. 1702-vara lui 1716), Sutton a fost confruntat cu probleme deosebit de delicate, activînd cu mult tact și înțelegere pentru a tempera tendințele agresive ale unora dintre dregătorii otomani, dornici să implice Imperiul otoman într-un conflict cu Imperiul habsburgic, aflat în război cu Franța pentru succesiunea la coroana spaniolă (1702-1714) și făcînd față cu greu răscoalei curuților condusă de principele Transilvaniei Francisc Rákóczi II (1703-1711). Totodată, Sutton a mediat și în conflictul ruso-turc din 1710-1711, pentru ratificarea păcii de la Prut (1712-1713), iar mai târziu, după plecarea sa din Istanbul, a fost solicitat de Curtea din Viena ca mijlocitor al păcii de la Passarowitz (21 iulie 1718). Ulterior, a servit ca ambasador al Marii Britanii la Paris (1720-1721); în 1722 a intrat în Parlament, dar n-a avut o carieră fericită, retrăgîndu-se din viața publică în 1741.

² George Stepney (1663-1707) a fost profesor de poezie la Trinity College din Cambridge și diplomat. Mai înainte rezident la Dresda, pe lîngă principele elector al Saxoniei (1693-1695), iar apoi pe lîngă electorii din Mainz,

Trèves și Köln (1696-1697) și în cele din urmă ambasador la Viena (1701-1706). A încercat, fără a reuși, ca împreună cu colegul său olandez Jan Jakob van Hamel Bruyninx, să medieze pacea între răsculații curuți și Habsburgii (1704-1706). Stepney și-a încheiat cariera ca ambasador la Haga (1706-1707); împotriva lui s-a înalțat oarecare opoziție, încetînd din viață curînd după aceea.

„Scrisoarea domnului Stepney către Co[n]f[er]ența Cantacuzeno

Domnule,

Această [scrisoare] este [alcătuită] pentru a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că Milord Paget a sosit în sfârșit cu bine la Londra la 12/23 ale lunii trecute. Două nave de război pe care le avea ca escortă au fost atacate de o escadră de 7 vase de război franceze și în timp ce lupta fusese angajată toate yachtsurile au avut timp să scape, dar unul din vasele noastre de război a avut nefericirea să fie capturat de francezi.

Fortăreața din fața Bonnullui a fost cucerită cu sabia în mină în noaptea dintre 9 și 10 [mai] și mai multe deșezee ne asigură că însuși orașul ar fi capitulat la 14 ale lunii de față, despre care așteptăm confirmarea prin curierul de poșta următor².

Circulă un zvon după care 50 000 de turci ar mărșăli în prezent fie împotriva moscovitilor, fie a polonezilor³. Rog pe Excelența Voastră să mă înștiințeze prin câteva rânduri despre ce este vorba. Sintem nerăbdători să știm ce vor înțrepinde francezii după joncțiunea lor cu electorul Bavariei⁴ în apropiere de Villen-

¹ Familia Cantacuzino dobândise de la împăratul Leopold I titlul de conte al Sfîntului imperiu romano-german.

² Este vorba despre un episod al campaniei din Flandra și nord-vestul Germaniei purtată de aliații anglo-austrieci, sub comanda vestitului general John Churchill, duce de Marlborough (1658-1722), împotriva trupelor principelui episcop elector de Köln, Josef Clement de Wittelsbach, de care depindea orașul Bonn.

³ Zvonul s-a dovedit fals, otomanii rămînînd în neutralitate la începutul războiului nordic (1700-1721), în care erau angajate Rusia și Suedia; în ceea ce privește Polonia, aceasta era împărțită în două facțiuni rivale ce sprijineau doi regi care se dușmăneau, August II al Saxoniei, aliat al lui Petru cel Mare, și Stanislav I Leszczyński, aliat al regelui Suediei Carol XII.

⁴ Maximilian II Emmanuel, principe elector al Bavariei (1679-1726), aliat al regelui Franței Ludovic XIV (Regele Soare) în războiul de succesiune la tronul Spaniei. Întîlnirea cu trupele franceze comandate de vestitul mareșal Louis Hector de Villars (1653-1734) a avut loc în apropierea orașului Villingen (nu Villengen, cum greșit scrie Stepney) din Bavar-

gen.

Viena, 23 mai 1703" (British Library, Additional Mss. 7 075, f. 11-12, ciornă originală în epistolarul lui George Stepney).

O altă serie de rapoarte, datorate de această dată lui Sir Robert Sutton, se referă la faimoasa călătorie efectuată de Brîncoveanu la Adrianopol în primăvara anului 1703, la porunca marelui vizir Rami Mehmed pașa, în urma înfrîngerii dușmanilor domnu-

Constantin Brîncoveanu...

lui, în special ale marelui dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care sperau că voievodul muntean va fi mazișt și i se vor confisca averile. Cu tactul și diplomația sa recunoscută, dar și cu ajutorul prietenilor și al pungilor cu bani, Brîncoveanu a reușit nu numai să răstoarne uelțiile adversarilor săi, dar chiar a fost confirmat domn pe viață de către sultanul Mustafa II, este drept, în schimbul mării haraciului către Poartă. Pe lângă datele pline de interes pe care ni le dă asupra acestei călătorii Brîncoveanu însuși în însemnările sale de taină (vezi *Foietul Novel*, editat de Emil Virtosu), apoi de cronicarul de curte Radu Greceanu și secretarul lui vodă, Anton, Maria Del Chiaro, precum și alți diplomați străini de la Poartă (francez, venețian, rus și austriac), iată că

acest important eveniment politic românesc apare consemnat și în rapoartele ambasadorului englez la Istanbul. Însemnările sale completează sau, în alte cazuri, confirmă unele știri cunoscute din alte izvoare mai sus amintite.

De pildă, la 9 mai 1703, Sir Robert Sutton scria din Pera secretarului de stat pentru afaceri externe din Londra, Sir Charles Hedges, că „Poarta a trimis după domnul Țării Românești să vină la Adrianopol. El [domnul] a încercat să răscumpere această călătorie, oferind, se spune, 1 000 pungi cu bani [o pungă = 200 galbeni]. Dar vizirul n-a admis nici un refuz. Domnul este nevoit să se prefacă a consimți la venirea sa, dar aduce ca scuză că este foarte bolnav și incapabil să facă această călătorie, de aceea a depus noi eforturi să o răscumpere în bani. Este cunoscut ca fiind foarte bogat și este posibil ca scopul [chemării sale] să fie acela de a-l prăda de toate bunurile ce le are, dacă va scăpa [cu viață] și fără exercitarea vreunei violențe împotriva sa. Toată lumea este în mare așteptare să vadă dacă [domnul] va încerca să scape prin fugă, ceea ce i-ar aduce mari neplăceri, sau dacă va îndrăzni să vină la Adrianopol" (Public Record Office, State Papers, fondul Turkey, dosar 97/21, f. 132).

Abia câteva luni mai târziu, Sir Robert Sutton revine asupra acestei chestiuni, într-un nou raport din 23 septembrie 1703, expediat tot din Pera, și în care afirma următoarele: „Cred că nu am informat mai înainte pe Excelența Voastră de felul în care a fost tratat domnul Țării Românești de către fostul vizir Rami Mehmed⁵ la venirea sa la Adrianopol, toate încercările sale

⁵ Într-adevăr, domnitorul suferea de erizip, fiind permanent sub îngrijirea medicului său Iacov Pyrlinos, care l-a și însoțit în cursul călătoriei la Adrianopol.

⁶ Marele vizir fusese îndepărtat în timpul marii răscoale a ienicerilor din iulie 1703, soldată și cu uciderea muftiului și îndepărtarea de pe tron a sultanului Mustafa II.

...și stolnicul Constantin Cantacuzino au fost în relații intense cu diferiți diplomați britanici, între care...

de a-și răscumpăra această călătorie dovedindu-se deșarte. Tributul său a fost ridicat de la 270 la 400 pungi pe an și a fost obligat să dăruiască sultanului la audiența sa 200 pungi și alte 100 mamei acestuia, Sultana Validé. Dar nici vizirul, nici muftiul, sau kışlar aga n-au primit nimic de la dînsul. Totuși, cheltuielile celelalte ale călătoriei sale s-au ridicat la 400 pungi. Păreră că el a plătit tribut și împăratului german mai stăruie încă în mintea poporului său [zvonul fiind cu totul fals]" (Ibidem, f. 142).

În sfîrșit, la 18 octombrie 1703, ambasadorul englez revenea cu precizarea că „domnul Țării Românești a fost obligat să plătească 500 de pungi cu bani pentru confirmarea sa [în scaun] de către noul sultan [Ahmed III, succesorul fratelui său Mustafa II]" (Ibidem, f. 146).

La 15 august 1703, Stepney a făcut și el o mențiune a întoarcerii lui Brîncoveanu de la Adrianopol, în raportul înaintat secretarului de stat Hedges: „De la ultima [mea depeșă], mai mulți negustori englezi din Alep și Smirna au sosit aici; ei au însoțit pe domnul Țării Românești, din Turcia pînă la reședința sa din București, și în drumul lor prin Ungaria s-a întîmplat

să treacă prin Arad, Szeged și alte locuri" (Archivum Rakoczianum, I, Pest, 1871, pp. 28-29, nr. 14).

O altă serie de scrisori schimbate între ambasadorii britanici de la Viena și Istanbul, sau rapoarte ale acestora către Secretariatul de stat pentru afaceri externe din Londra se referă la implicațiile răcoalei antihabsburgice a curuților pentru domnul Țării Românești și poziția complicată a acestuia, încercînd să-și păstreze neutralitatea între beligeranți, deși era supus presiunilor atît de Habsburgi, cît și de răsculații lui Rákoczi. Din Pera, Sir Robert Sutton scria lui George Stepney, la 23 septembrie 1703, că „nu am primit nimic de la dvs. neconfirmat, după cîte știu eu, exceptînd [scrisoarea] din 11 iunie și o alta pe care am primit-o astăzi datînd din 29 trecut, pe calea Țării Românești, pentru care vă sînt foarte obligat" (British Library, Additional Mss 7 075, f. 122). Același emitent revenea la 27 septembrie, precizîndu-i că „drumurile sînt așa de infestate de rebelii din Ungaria, încît știrile pe care consulul [britanic din Smirna, William] Sherrard mi le-a adus sînt cele mai recente pe care le-am putut obține pînă astăzi din lumea creștină, deoarece în vremuri de liniște scrisorile venind de la Viena pe calea Țării Românești fac în general 25 de zile" (Ibidem, f. 124).

În scrisoarea adresată secretarului de stat la 18 noiembrie 1703, Sir Robert Sutton îl informa că expediase ultimul raport la 27 octombrie, prin curier imperial la Viena și spera că ajunsese cu bine în mîinile sale. Arătînd că drumurile prin Țara Românească și Transilvania deveniseră, pentru moment, nesigure din pricina raidurilor rebelilor curuți, diplomații engleze afirma că va încerca de data aceasta și calea Belgradului, pe care o socotea, deocamdată, mai oportună (Ibidem, f. 160).

La 8 ianuarie 1704, Sutton revenea cu știri către Hedges, informîndu-l că „ceea ce

provoca spaimă pentru Transilvania sau Ungaria era: 1. marile succese ale rebelilor și condiția precară a treburilor împăratului în Germania, după pierderea [orașului] Landau, împreună cu permamentele solicitări [la Poartă] ale francezilor și emisarilor unguri care de curînd au prezentat chiar o scrisoare a principelui Rákoczi către marele vizir. 2. Poarta a dat poruncă domnului Țării Românești să nu îngăduie trecerea nici unei scrisori prin acest principat către teritoriile împăratului, iar mai de curînd [obligația] să construiască 30 de brigantine noi [ambarcațiuni ușoare], ca acelea folosite pe Dunăre în trecutul război [din 1683-1699]" (Ibidem, f. 168). Sutton revenea apoi la 18 ianuarie, arătînd că „Poarta a dat strașnică poruncă domnului Țării Românești să nu îngăduie trecerea nici unei scrisori prin principatul său de la sau către țările împăratului". Totuși, în mod curios, „dregătorii [Porții] s-au grăbit foarte tare și ne-au presat, pe ambasadorul olandez și pe mine, să ne expediem de îndată și fără zăbavă curierul, încît eu cred că aceasta au făcut-o spre a-și ascunde un anumit scop, altfel neputînd obține nici un fel de știre din lumea creștină" (Ibidem, f. 176).

Totodată, la 20 februarie,

...și George Stepney, ambasadorul Marii Britanii la Viena

Sutton făcea cunoscute secretarul de stat Hedges febrilele pregătiri de război ale Porții, lăsând impresia că, în urma presiunilor Franței, ar voi să atace Imperiul habsburgic, spre a veni în ajutorul răsculaților curuți; printre alte porunci, Poarta trimisese și pe aceea de a se procura „sase sute de cai din Țara Românească și patru sute din Moldova, cai apți să care pieșele de artilerie” (Ibidem, f. 178). Copia aceluiași raport a fost trimisă și lui Stepney, la Viena (Ibidem, f. 149 v°).

Slăbiciunea militară a otomanilor și dezbinările interne i-au împiedicat, însă, să intervină față în față în conflict; ei au fost temperați în zelul lor războinic și de intervențiile Angliei și Olandei, dar și de

teamă față de puterea militară a Imperiului habsburgic. Cu toate insistențele Franței, Poarta s-a mulțumit să dea doar un ajutor indirect curuților, pe care, în final, în urma insuccesului răscoalei lor, i-a și abandonat fără nici un scrupul. Poziția ambiguă a Porții rezultă de altfel limpede și din raportul înaintat de Sutton, la 21 iunie 1704 către secretarul de stat: „...Nu se poate nega că ei [otomanii] doresc cu ardoare succesul rebelilor și le-a oferit pînă acum ajutor pe sub mînă, ca și sprijin moral, iar uneori chiar și cîte o mică asistență. Au acordat un pașaport și scrisori de recomandare către domnul Țării Românești pentru secretarul Ambasadei franceze care se

duce în Ungaria¹. Amintitul domnitor a remis de asemenea mai multe sume de bani din partea francezilor către unguri, ceea ce este de presupus că n-ar fi făcut-o fără îngăduința și știința Porții” (Ibidem, f. 153).

Politica abilă a lui Brincoveanu l-a menținut pe domnitor român într-o stare privilegiată de arbitru, acordind ajutoare umanitare și posibilități de refugiu răsculaților curuți și totodată păstrîndu-și în tăină relațiile cu Habsburgii prin corespondență și trimiteri de emisari. ■

(Va urma)

¹ Louis Michel, secretarul marchizului Charles de Ferriol, ambasadorul Franței la Poartă, a părăsit Istanbulul la 2 aprilie și a ajuns în Ungaria la 15 mai 1704.

CÎT TIMP AM FOST VICINI CU RUȘII?

(Urmare din p. 35)

ența binefăcătoare rusească în filosofie, științe, literă, arte și învățămînt. În realitate, contribuția rusă la modernizarea Principatelor (de pildă prin Regulamentul organic *Magazin istoric*, nr. 3-7/1991) nu trebuie supraevaluată: modelele occidentale au fost preluate de români direct din Franța, Germania, Austria sau Italia prin oameni politici și intelectuali educați în acele țări, precum principii pămînteni de după 1834 (Alexandru Dimitrie Ghica, Gheorghe Bibescu, Barbu Știrbei, Mihail Sturdza) sau învățații din generația pașoptistă. Cît privește perioada de după Unirea Principatelor și chiar cele patru decenii de după cel de-al doilea război mondial, cultura românească a privit în tot acest timp în mod precumpănitor, prin opțiuni și tradiție, spre Occident. Lipsa de interes pentru limba rusă în mediile intelectuale — deși o vreme impusă de programele de învățămînt liceal și universitar — este, în acest sens, concludentă. Valorile majore ale culturii ruse mo-

derne în literatură, muzică, arte plastice, au fost, firește, recepționate și la noi, potrivit circulației lor pe plan universal, dar mult timp operele celebre ale lui Dostoievski, Tolstoi, Bunin au fost traduse în românește după versiuni franceze, mai accesibile nouă.

Dincolo de aceste sumare considerații privind efectele unei vecinătăți de două secole, nu trebuie scăpat din vedere că românii vor avea totdeauna spre Răsărit unul dintre cele mai mari popoare ale lumii, cu un teritoriu, resurse naturale, potențial industrial și efective militare uriașe. Acestea sînt realități de care orice program politic, orice proiect de dezvoltare, orice doctrină privind destinația României va trebui să țină seamă. Mai mult ca oricînd se cuvine să reflectăm la cuvintele lui Nicolae Iorga din 1938, actuale atunci ca și acum, dar parcă scrise azi: „Ne găsim lîngă oameni cari s-au ridicat de pe urma unui regim tiranic, cari, cîta vreme era acest regim, nu mișcau, dar, îndată ce au ieșit de sub amenințare, merg” (*Enciclopedia României*, București, 1938, vol. I., p. 41).

Recapitularea raporturilor noastre cu vecinii de la Răsărit nu are ca scop să des-

chidă rîni vechi sau să exacerbze atitudini pasionale. Au fost, în cele două veacuri de frontieră comună și schimburi fertile sau episoade de conviețuire calmă de la nivelul oamenilor simpli pînă la cel al intelectualilor fără prejudecăți, dincolo de contradicțiile politice inerente dintre o mare putere agasată de vecinătatea unui stat mic dar înverșunat în apărarea drepturilor sale. După cum au fost și momente de luptă militară comună (1877-1878, 1916-1917, 1944-1945) ca și relații politice de colaborare (momentul Titulescu-Litvinov, sau eliberarea Transilvaniei de nord și consfințirea apartenenței ei la România prin Conferința de pace din 1946, ori intrarea țării în O.N.U., în 1955).

Așadar, aceste rînduri au ca scop numai să atragă atenția asupra unui moment din trecut și mai ales asupra necesității de a ne regîndi raporturile vechi cu un mare vecin al nostru, tocmai pentru ca, în lumina lor, să ne aproximăm corect viitorul. Căci noi credem într-o lume în care relațiile dintre state vor fi așezate — cum spunea un artizan realist al raporturilor româno-ruse — nu pe dreptul forței, ca pînă acum, ci pe forța dreptului. ■

PETRU CEL TÎNĂR, PETRU CERCEL

SAU... RADU PAISIE?

JEAN N. MĂNESCU

În anul 1908, la Istanbul au fost descoperite mai multe bule sigilare de aur, aparținând unor voievozi români, dintre care una a rămas pînă în prezent printre problemele controversate ale sigilografiei românești.

Bula în chestiune are pe avers portretul unui domn român cu coroană și mantie, ținînd în mîna dreaptă o cruce cu trei traverse și stînd pe un pavaj din lespezi romnice; pe revers, reprezentarea — foarte tradițională — a scenei Schimbării la Față a lui Iisus Hristos. Traducerea *ad litteram* a legendei este următoarea: „Această bulă de aur o creează Io Petru Voievod și domn al Țării Românești (avers) + și o aplică [se subînțelege o atîrnă la documentul dat] Mănăstirii de la Sinai de [cu] hramul Sfînta Schimbare la Față (revers)“.

A fost studiată pentru prima dată de Constantin Moisiș în articolul *Bule de aur românești*, publicat în anul 1923 în *Cronica Numismatică și Arheologică*, fără însă ca autorul să o atribuie atunci vreunui dintre voievozii cu numele de Petru care au domnit în Țara Românească în sec. XVI.

În anul 1925, tot el relua cercetarea asupra întregului lot de bule de aur achiziționate la Istanbul, în articolul *Bule de aur sigilare de la domnii Țării Românești și ai Moldovei*, apărut în *Revista Arhivelor*, atribuind bula

Mult controversata efigie...

...și (sus) Petru Cercei (frescă din biserică mănăstirii Călușu)

lui Petru Cercei (1583-1585), pentru considerente de ordin tipologic (relieful jos al literelor pe care îl interpreta ca o inovație de la sfîrșitul sec. XVI, ce avea să se precizeze în secolul următor), precum și pentru asemănarea ce i se părea că o găsește între efigia bulei de aur și portretul votiv al lui Petru Cercei de la Mitropolia din Tîrgoviște. O opinie aparte a avut N. Iorga, care, încă în 1923, în nota *Două hrisobule românești*, din *Revista istorică* semnală articolul lui C. Moisiș și opina că Petru voievod „trebuie să fie Radu Paisie (Petru de la Argeș)“.

Ulterior, Nicolae Iorga a stăruit

în opinia sa în tratatele și manualele de *Istoria românilor*, dar părerea specialistului care era C. Moisiș a fost preluată și larg difuzată, între alții și de Constantin C. Giurescu în tratatul său de *Istoria românilor*.

Lucrurile s-au complicat însă în 1935, cînd cunoscutul colecționar Gustav Finkelstein a achiziționat, zice-se tot la Istanbul, un inel sigilar a cărui pecete ovală (18 x 16 mm) reproducea aidoma, cu legenda cu tot, aversul bulei în discuție. Inelul din colecția Finkelstein a fost publicat în 1940 de George D. Florescu în broșura *Un inel domnesc din veacul XVI și cîteva considerații noi cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*. Judecînd după dimensiunile inelului, care nu ar fi putut încăpea nici pe degetul cel mic al unui bărbat de constituție robustă ca Petru Cercei, dar s-ar fi putut potrivi pe degetul unui copilăndru, G.D. Florescu îl atribuia lui Petru cel Tînăr (1559-1568), urcat, cum se știe, pe tronul Țării Românești la vîrsta de 12 ani.

Argumentația în acest sens a fost reluată (avîndu-se în considerație și unele mărturii contemporane scrise) de către Ștefan Pascu în lucrarea *Petru Cercei și Țara Românească*, apărută în anul 1944.

În urma apariției broșurii lui G.D. Florescu, C. Moisiș a revenit asupra chestiunii în articolul

Cercetări sigilografice publicat în 1940 în *Revista Arhivelor*, unde un întreg capitol trata despre „inele sigilare domnești de aur”. Moșii nu mai stăruia asupra identificării sale din trecut, dar nici nu și însușea părerea lui G.D. Florescu, întrucât „cu [datele] ce ne stau la dispoziție, identificarea lui Petru Voevod din bulă și inel nu se poate face cu deplină siguranță...” și adăuga că alături de Petru de la Argeș citi și Petru cel Tânăr au murit în Orient. Tot în Orient murise însă și Petru Cercel, dar Constantin Moșilă omitea acest amănunt. Nu uita însă să remarce că legenda inelului era copiată după aceea a bulei de aur „literă cu literă, aproape mecanic”.

Toate aceste controverse au fost rezumate mai târziu de către Emil Vîrtosu în memorabila sa lucrare *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești* (inclusiv în culegerea *Documente privind istoria României. Introducere*, II, 1956). Fără a se pronunța în mod categoric, Em. Vîrtosu părea să incline spre ipoteza Petru cel Tânăr.

Și totuși, Nicolae Iorga avu-
sesse perfectă dreptate. Bula nu

apartinea nici lui Petru cel Tânăr, nici lui Petru Cercel, ci lui... Radu Paisiei! Căruia fapt i se da-
torea, în acest caz, numele Petru
din legenda bulei sigilare? Voie-
vodul rămas în cronologii cu nume-
le Radu Paisie sau Radu Că-
lugăru (1535-1545) se numise
din botez Petru și în călugărie
Paisie, iar la urcarea pe tron lu-
ase numele Radu, frecvent în fa-
milia Basarabilor. Argumentele
în favoarea identificării persona-
lului de pe bulă cu acest domni-
tor sînt următoarele: efigia dom-
nească de pe bulă seamănă în
chip izbitor cu aceea din portre-
tul votiv al domnului de la
Curtea de Argeș. Și nu este
vorba numai de costum (aceeași
mantie cu minci despicate prin
care ies minciile strimte ale veș-
mintului de dedesubt, încins cu
brii) sau de atitudine (din profil,
cu minile întinse și ținînd în cea
din al doilea plan crucea cu trei
traverse, dar mai cu seamă de
faptura uscată, de chipul de
oriental cu oarecare prognatism,
de portul relativ neîngrijit al ple-
telor și al bărbii, de aerul mai de-
grabă ascetic decît voievodal al
ambelor portrete ce par a pro-
veni dintr-un izvod comun, un fel

de portret oficial al domnului.
Deasupra portretului lui Radu
Paisie din fresca de la Curtea de
Argeș citim inscripția IO PETRU
VOEVD, întocmai ca în legenda
bulei de aur; asemenea predece-
sorului Basarab voievod, numit
în aceeași frescă Neagoe, Radu
Paisie înțelegea să folosească în
împrejurări atîngătoare de cele
bisericești nu numele său dom-
nesc, Radu, ci pe cel de Petru
primit la botez și sub care ținea
probabil să fie pomenit la litur-
ghie.

Cît despre inelul descris
cîndva de George D. Florescu și
care a stat la baza ipotezei Petru
cel Tânăr, discuția în jurul său ni
se pare astăzi zadarnică, pentru
că acel inel este fără doar și
poate un fals dintre cele mai
naive, lucrat după modelul bulei
de aur, fie la Istanbul, în răstîm-
pur în care această piesă s-a
aflat pe piața de anticități a
Orientului, fie mai târziu, la noi
sau aiurea. Îl denunță ca fals, din
capul locului, legenda transcrisă
literă cu literă, dar cu altă cut: „+
Această bulă de aur o crează io
Petru Voevod...” N-avea ce
căuta o asemenea legendă pe un
inel sigilar autentic! ■

Nou!... Nou!... Nou!...

• Într-o după-amiază a lunii iulie, 1990, arheologul John Hohmann a reușit să găsească intrarea în catacombele a căror existență era doar bănuită de locuitorii așezării Springerville, din sud-vestul Statelor Unite. Mai întîi a apărut o scară în spirală, săpată în stîncă. Apoi, dintr-o încăpere cu tavanul foarte coborît s-a deschis un lanț de camere, unele boltite. Sînt primele catacombe — cimitir subteran — descoperite în acea parte a Americii. Acolo și-au îngropat morții indienii Mogollon, acum 800 ani, spre deosebire de restul indienilor, care au preferat cimitirele de suprafață. Viața materială a indienilor Mogollon este mai bine cunoscută, dar cea religioasă, socială și culturală rămîne încă o enigmă. La fel ca și motivul care a dus la dispariția lor bruscă, în jurul anului 1400.

Descoperirea a fost posibilă datorită unei legi din 1966, care cere oricui dorește să construiască pe un teren federal să stabilească mai întîi dacă acolo nu se află obiecte de interes arheologic. Locuitorii din Springerville — o așezare cu 2 000 oameni — au dorit să înființeze la Casa Malpais un parc arheologic și l-au angajat pe John Hohmann să efectueze prospecțiunile necesare. Catacombele scoase la iveală sînt apreciate drept un element esențial pentru înțelegerea civilizației indienilor din sud-estul Statelor Unite. Chiar dacă „este prea de-
vreme să spunem că la casa Malpais este un nou Pompei”, cum a declarat Stephen Lekson, de la Muzeul din New Mexico.

• Șapte universitari francezi au scris o *Istorie a Franței colo-
niale*, în două tomuri, anunțat *Le Monde*. Primul volum
merge pînă în anul 1914, iar al doilea continuă pînă în zilele
noastre. Sînt prezentate jocurile politice, mobilurile econo-
mice, financiare, religioase sau diplomatice, organizarea ad-
ministrativă, rolul armatorilor și al negustorilor, rivalitățile in-
ternaționale, atitudinea opiniei publice, raporturile dintre colo-
niști și băștinași.

O PRECIZARE

Mult stimat domnule redac-
tor-sef,

V-aș fi profund recunoscător
dacă ați publica în revista Dvs.
următoarea precizare:

În Editura „Cozia” a apărut lu-
crarea în 2 volume: *Antones-
cu-Hitler. Corespondența și întîl-
niri inedite (1940-1944)*, întoc-
mită de d-nii Vasile Arimia, Ion
Ardeleanu și Ștefan Lache. Am
constatat cu surprindere că figu-
rez pe foaia de titlu în calitate de
„coordonator științific” al ediției.
În realitate, dl. Iordache, direc-
torul editurii, mi-a solicitat un re-
ferat asupra lucrării, cînd ea era în
manuscris, rugăminte căreia
i-am dat curs. Oricine este avizat
își dă lesne seama de marea dis-
tanță dintre un referat și o coor-
donare științifică de ediție. Nu
vreau nici să mi se atribuie me-
rite pe care nu le am, nici să pri-
mesc critici pentru eventuale
erori de care nu sînt responsabil.

Precizarea mi se pare cu atît
mai necesară cu cît, la scurt timp
după publicarea lucrării de mai
sus, a apărut, în Editura „Danu-
bius”, cartea mea *Între Hitler și
Stalin. Românii și pactul Ribben-
trop-Molotov*, ceea ce ar putea
da naștere la nedorite confuzii.

Cu mulțumiri,
Florin Constantiniu

EPILOG LA CARIOLA

CU 7 000 DE GALBENI

La 7 septembrie 1868, diligența poștei, avîndu-l ca vizitiu pe Nicolae Teodosiu (în același timp și poștaş) transporta de la București la Iași o ladă în care se afla prețioasa comoară. La Mărășești, Teodosiu a oprit pentru a minca, supraveghind cu atenție lada din spatele diligenței, unde se aflau fișicurile cu galbeni (așezați în două genți de piele) și diverse hîrtii de valoare.

Pornit mai departe — noaptea și pe un drum plin de hîrtoape — în dreptul localității Domnești, nu departe de Ajud, i-a venit ideea de a verifica conținutul lăzii. A găsit închizătura deschisă, iar „înăuntrul ei — cum avea să declare la anchetă — numai cîțiva pepeni ce avea și alte mici obiecte”.

Înspăimîntat, a anunțat autoritățile, iar acestea l-au informat pe Anton I. Airon, ministru de justiție și ad-interim la interne, departament de care depindea și Poșta.

*În imagine: vizitiu român, gravura de Michel Bouquet din albumul *Galérie royale des costumes*.*

În numărul 9 din anul 1969, revista Magazin istoric relatează împrejurările în care s-a petrecut una dintre cele mai curioase enigme: dispariția, din trăsura poștei ce circula pe traseul Mărășești-Ajud, a două genți cu fișicuri de aur, însumînd 7 000 galbeni (după alte surse, 10 000). Articolul publicat atunci reconstituia principalele date ale misterioasei dispariții. Iată, în cele ce urmează, împrejurările descoperirii și recuperării unei părți a acestei considerabile comori.

Mai întii, pe scurt, întîmplarea.

Ancheta a fost încredințată lui Ion Fălcoianu, directorul general al Poștelor și Telegrafului. Ajutat de „prefecții de Putna și Tecuci, un procuror de la curtea din Focșani, subprefecți, șefi și agenți ai poliției locale, dorbantii”, Fălcoianu a trecut la cercetarea minuțioasă a întregului traseu, la investigarea locuințelor unor săteni și a tuturor celor cu care poștașul Teodosiu intrase în legătură. Fără nici un rezultat însă.

Zelul autorităților era deosebit. Directorul Poștelor a „torturat pe acei nenorociți într-un mod așa de îngrozitor, încît vîro doi surugii au murit și alții au rămas nevolnici”. Nereușindu-se să se afle nimic, revista *Telegraf și Poșta* a emis ipoteza că „banii sînt furai, iar nu perduți, fiindcă dacă s-ar fi deschis ușa singurii sau chiar ar fi fost uitată deschisă, cariola umblînd, ar fi trebuit să cadă întii pepenii și celelalte obiecte ușoare și pe urmă gențile, care erau mai grele”.

Între timp, opinia publică, sensibilizată de duritatea cu care desfășura ancheta directorul Fălcoianu „s-au ridicat cerînd pedeapsa schingiuitorului”. Ca urmare a valului de proteste, Fălcoianu a fost destituit, arestat și condamnat la închisoare, „unde se pare că a și murit”.

Ancheta a mai continuat o

vreme, dar, neobținîndu-se nici un rezultat, a fost abandonată.

Au trecut șapte ani. Praful se așternuse pe dosarul „cazului de la Mărășești”. Chiar și cei implicați începuseră să dea uitării întîmplarea, cînd, iată, ea a revenit spectaculos în atenție. Într-o zi, la Curtea cu jurați din Focșani se judeca o pricină în care erau implicați cinci țigani din Valea Seacă — Bacău, apărati din oficiu de avocatul Costache Radu, o remarcabilă personalitate a vieții juridice băcăoane. Membru al Comitetului de Rezistență din Bacău, care avea ca scop declararea „sprijinirea și ajutorarea celor „obijduiți”, Costache Radu a susținut o elevată pledoarie, în urma căreia „și după cum erau dovezile”, țiganii au fost eliberați.

Trei luni mai tîrziu, Costache Radu s-a trezit acasă cu unul dintre împincați, care, în semn de recunoștință că l-a scăpat de la ocnă, i-a oferit o mie de galbeni din... „banii de la Mărășești”. Revenindu-și din uimire — cum singur a explicat în amintirile publicate în 1906 —, C. Radu și-a dat seama că, după atîta amar de vreme, a dat de urma comorii. A doua zi, dis-de-dimineață s-a dus la procurorul C. Balais, căruia i-a relatat totul. Balais — relatează Radu — „a ris, dar ca să nu-mi strice cheful s-a im-

brăcat și a plecat la Valea Seacă", unde C. Radu îi dăduse întâlnire celui ce-i adusesese fișicul cu galbeni. Iată, în continuare, relatarea lui C. Radu: „Lîngă primărie, găsesc țișanul, care ne arată casa unuia, Petrea Dobos, zicînd că acolo sînt banii. Am intrat înăuntru, era numai nevasta lui acasă. Eu făceam pe portărelul și de la ușă am luat pe femeie, întrebînd unde sînt banii. Femeia de frică, auzind de procuror, merge în tindă și scoase din puțină o legătură cu galbeni, apoi de sub streșina casei cutii de sardele pline cu galbeni. La primar, soția sa ne-a scos de sub talpa coșarului altă legătură cu bani. Apoi, la preutul Borcea, ne-au dat și ei alți bani și vreo cîteva ceașornice de aur și argint.

Peste tot [în total] s-a găsit vr'o 2 100 galbeni". Toți cei asupra cărora s-au găsit bani, au fost trimiși înaintea Curții cu juri «pentru faptul de abuz de încredere, adică-telea dacă au găsit banii, de ce nu i-au dat cînd au auzit că au fost pierduți».

În sfîrșit, după atîția ani de căutări, misterul dispariției galbenilor și hîrtilor de valoare era dezlegat. Întreaga Curte cu juri asculta mărturisirea, desprinsă parcă din 1001 nopți: „Ei, Petrea Dobos și Cură se întorceau în zori de ziuă, cu căruțele goale căci dusesse niște făină la Focșani. Pe șosea, în dreptul Mîndrișcăi, au găsit jos în drum o geantă mare de piele, pe care au luat-o și au pus-o în căruță, fără să caute ce-i întrînsa. Ajungînd noaptea

acasă, au descuiat geanta și au găsit în ea o muțime de suluri în care erau galbeni și mai multe hîrtii. Hîrtille le-au ars, iar banii i-au împărțit. Cură, spunînd preotului la spovedanie, acesta i-a cerut să-i facă și lui parte și i-au dat. A simțit și Primarele și i-au dat și lui. Am trăit bine de-atunci, ne-am luat boi și-apoi țișanii din sat ne-au mai furat. Că ei, n-au auzit de cele ce au fost la Mărășești, ei nu știau carte și nici nu le-a spus nimeni”.

După îndelungate delibereări, Curtea i-a achitat. Din cei 10 000 galbeni se recuperaseră doar 2 000, întrucît „s-ar mai fi înfruptat și alții din banii aceia, dar țărani n-au mai arătat pe nimeni”. ■

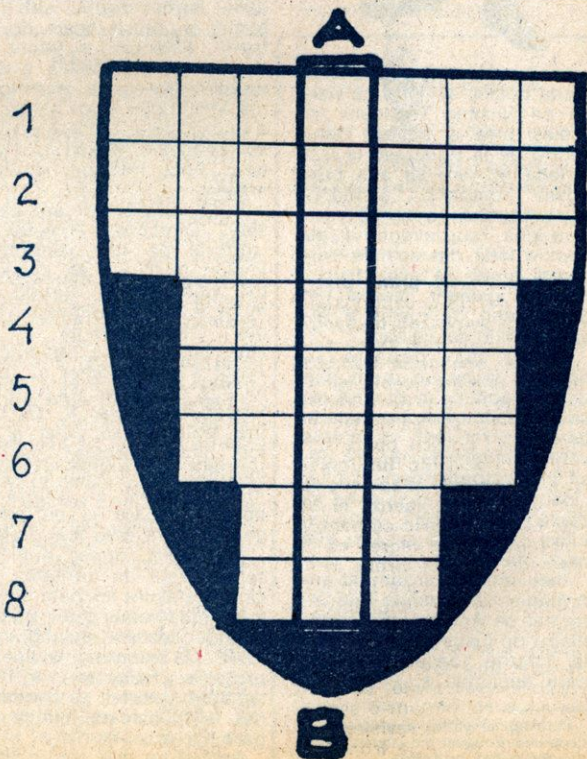
Eugen ȘENDREA

ARITMOGRIF

SUB SCUT

1. Soldat sub scutul crucia-dei
2. Voievodul întemeietor al Țării Românești
3. Naționalitatea lui d'Ar-tagnan (masc.)
4. Cetate moldovenească la hotarul de nord-est
5. ...Igor, de Borodin (neart.)
6. Pașă tras în țepă la Giurgiu
7. În viață
8. Perioadă istorică

Pe vertical, de la A la B, principe cărturar român, autor al unor lucrări istorice de deosebită valoare, care i-au atras, drept răsplată, titlul de membru al Academiei din Berlin.

PAGINI DE VIAȚĂ

ARTUR GOROVEI

„Îndată ce am primit primul număr, l-am citit cu o poftă excepțională și am simțit că visul meu îl realizați d-voastră. O asemenea revistă doream să încep și eu, bineînțeles numai cu concursul învățătorilor. Cînd am văzut că alții au început ceea ce eu întîrziam prea mult, în loc de a simți vreun resentiment, mi-am zis: să fiu ajutorul, dacă nu întemeietorul acestei opere salutare. Și m-am hotărît să vorbesc tuturor amicilor despre revista d-voastră și să scriu despre ea și s-o laud după cum merită și bine meritată.

Și vă mărturisesc că pentru întîia dată am simțit un adînc regret că activitatea mea este prea mult absorbită în altă direcție decît în aceea în care intrați d-voastră. Prea multul lucru m-a împiedicat de a vă saluta începutul, dar pentru aceasta-mi cer iertare și mă leg să vă fac toate serviciile ce-mi vor sta în putință.

Cu aceste cuvinte, Barbu Ștefănescu-De-lavrancea saluta, într-o scrisoare din 3 aprilie 1892, apariția revistei *Sezătoarea*, publicație, cum scrie pe frontispiciul ei, „pentru

literatură și tradițiuni populare”. Scrisoarea era adresată directorului revistei, Artur Gorovei, cel care, la Fălțiceni, împreună cu un grup de intelectuali localnici, inițiaseră apariția revistei amintite, a cărei existență de peste trei decenii (a apărut pînă în 1929) a marcat un moment important în evoluția cercetărilor de folclor din țara noastră.

Asemeni lui Delavrancea, numeroși alți cărturari, scriitori, intelectuali, din țară sau străinătate — între care amintim pe N. Iorga, Titu Maiorescu, Al. Philippide, I. Bianu, Ioan Bogdan, Gh. T. Kirileanu sau Gustav Weigand, Arnold van Gennep, Moses Gaster, Angelo de Gubernatis — și-au exprimat de-a lungul anilor interesul și aprecierile elogioase atît față de *Sezătoarea*, cit și pentru directorul ei, unul dintre cei mai înzestrați cercetători ai folclorului românesc din prima jumătate a veacului nostru, cu o bogată operă, răspîdită de-a lungul a șapte decenii de activitate culturală, scriitoricească și publicistică.

În cele ce urmează publicăm o selecție

din jurnalul rămas inedit pînă azi al lui Artur Gorovei — și păstrat la Biblioteca Academiei Române —, document istoric relevant pentru cunoașterea unor aspecte ale vieții culturale și politice românești de la sfîrșitul secolului trecut și din primele decenii ale veacului nostru. Deși ducea o existență mai mult retrasă în lumea cărților și cercetărilor sale de la Fălticeni, prin legăturile permanente pe care le-a întreținut cu personalități reprezentative ale vremii — oameni de cultură, oameni politici, scriitori, artiști etc., — Artur Gorovei a surprins în însemnările sale o bogăție de fapte și evenimente din fundul istoric al epocii.

Cîteva cuvinte despre autorul acestor însemnări.

S-a născut la 19 februarie 1864, în Fălticeni (Folticeni, cum apare în scrierile sale). Tatăl său, Petru Gorovei, era descendentul unei vechi familii cu îndelungată tradiție cărutară. Un străbun, Vasile Gorovei uricariul, a avut o bogată activitate la curtea lui Vasile Lupu. Mama sa, Maria, era fiica banului Iancu Bors, tot dintr-o veche familie de moldoveni. Un unchi al Mariei, Alecu Grigoriu (Văsescu), a luptat pentru Unirea din 1859, fiind membru în comitetul unioniștilor din județul Suceava, a cărui reședință era la Fălticeni, dat fiind că fosta capitală a Moldovei lui Ștefan cel Mare se afla sub stăpînire austriacă.

După studii primare în comuna Rădăuți Prut și Fălticeni, Artur Gorovei a continuat liceul la Iași. Aici a luat contact cu ideile socialiste, frecventînd, din 1882, întrunirile grupului din jurul lui Ioan Nădejde și al revistei Contemporanul. A colaborat la ziarul socialist Drepturile omului, în paginile căruia a semnat cu inițialele A.P.G. și la Românul lui C.A. Rosetti. Într-o scrisoare din 21 noiembrie 1883, C. Mille îi scria: „Iubite cetățene. Mă grăbesc a-ți răspunde, trimițîndu-ți ziarul Drepturile omului. În același timp, te rog a scrie cît mai mult pentru ziar și totodată să faci tot ce vei putea pentru răspîndirea ziarului nostru, care fără sacrificiile prietenilor de idei nu poate trăi.

Îți alătur și o listă de abonamente, rugîndu-te a face tot ce-î posibil pentru a face cît mai multe. Banii strînși te rog a-i trimite cît mai curînd. Mulțumindu-ți, al d-tale prieten, Mille”.

În 1886 s-a înscris la Facultatea de drept din București, transferîndu-se anul următor, 1887, la Iași, unde a continuat să frecventeze întrunirile socialiștilor, în casa lui V.G. Morțun, deși, după cum mărturisește în Amintirile sale, „nu eram înscris în partidul socialist — în care nu am fost înscris niciodată — dar adeseori mă consideram dintre ai lor...”. În 1891, Gherea și Morțun i-au propus chiar să candideze pe lista socialiștilor în județul Suceava.

După ce a funcționat ca profesor suplinitor, ajutor de judecător, judecător, procuror în diferite localități din țară (Birlad, Con-

stanța, Broșteni, Pașcani, Rîmnicu Sărat), A. Gorovei s-a stabilit la Fălticeni, unde a practicat avocatura. A fost pentru scurt timp prefect de Suceava (1905) și inspector agricol (1909-1911). Dar politica nu l-a atras. S-a dedicat cercetărilor de folclor, studiilor de istorie culturală și locală, activității literare și ziaristice. A colaborat, astfel, la Adevărul, Convorbiri literare, Albina, Junimea literară, Viața Românească, Revista Fundațiilor, Cetatea Moldovei ș.a.

Dintre lucrările sale de folclor, amintim pe cele mai cunoscute: Cimiliturile românilor (1898), Descîntecele românești (1925, reeditare completată în 1931), Noțiuni de folclor (1933).

A fost ales membru corespondent, în 1915, și apoi de onoare al Academiei Române, în 1940. S-a stins din viață la 19 martie 1951.

Prezentăm, așadar, în cele ce urmează, citoritorilor noștri un serial din jurnalul inedit al unui cunoscut om de cultură, care ne introduce în universul devenirii sale intelectuale. De la însemnările din anii tinereții și ai uceniciei studioase — grăbite, dar entuziasmate, frapante prin laconismul lor — vom trece la notațiile bărbatului pornit pe calea virstelor, care își sedimentează impresiile și își divulgă trăirile stăpînit de sentimentele onestității față de sine și față de contemporanii săi. Cunoaște lume multă, din toate straturile și mediile, de la oamenii mărunti ai tirgului său, pînă la suveranul țării. Peste tot în notațiile sale este stăpînă simplitatea cu care abordează oamenii și evenimentele, viziunea democratică (în tinerețe chiar înclinată spre socialiști, apoi virajul spre alte partide, propriu multor intelectuali din epocă — situație pe care Constantin Stere o ilustrează cel mai convingător; Magazin istoric, nr. 7-11/1989, 10-12/1990, 1/1991).

Înainte de a da cuvîntul memorialistului, să mai precizăm că, pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile în text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, inclusiv unele regionalisme (Folticeni pentru Fălticeni, mart pentru martie etc.). Datele sînt pe stil vechi. Titlul, notele de subsol și intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin. Unele fragmente de scrisori, precum și alte informații au fost preluate din volumul Scrisori către Artur Gorovei, ediție îngrijită și introdusă de Maria Luiza Ungureanu, Editura Minerva, București, 1970. Menționăm că tot la Editura Minerva a fost reeditat în 1972 studiul Cimiliturile românilor și a apărut, în 1976 și 1982, sub titlul Literatură populară, o amplă selecție, în două volume, din studiile de folclor ale lui A. Gorovei (ediție îngrijită de Iordan Datcu), iar în 1972 P. Ursache a publicat monografia Șezătoarea în contextul folcloristicii.

Ioan LĂCUSTĂ

1887. București

27 februarie. Astăzi pentru întâia oară am fost la Cameră. Caton Lecca și-a dezvoltat interpelarea – cel puțin așa avea aerul – privitoare la Gara centrală. Nu a spus nimic. E o nutilitate în toată forma. Nu poate alcătui o frază cum se cade. Și bieții stenografi erau nevoiți să scrie toate nimicurile lui. Radu Mihai care i-a răspuns are ușurință la vorbă și uneori chiar trăsături de spirit. Flevia e simpatic și vorbește bine. E cam pedant.

4 mart. Am fost la D. Basilescu. D. Stăncescu a ținut conferința sa despre „Cauzele revoluției franceze”. Subiectul, destul de frumos; ar fi putut fi bine scris. Pentru 18 mart trebuie să fac și eu conferința mea. Adopțiunea în dreptul roman.

5 mart. Am fost la bibliotecă, am scris câteva note pentru conferința ce trebuie să o fac. M-am servit de *Dreptul roman* al lui Clercq, tipărit în Bruxelles la 1810. Credeam că fiind o lucrare în opt volume voi putea găsi amănunte mai deslușite. Nu am găsit însă nimic nou.

În astă seară a vorbit la Ateneu [Petre] Panu: „Estetica pozitivă” a fost subiectul conferinței.

Astăzi am primit *Respectul legii* cu notița redacției, relativ la scrisoarea mea. Le place să mă numească „excelentul lor amic”.

6 mart. Am fost la Academia Română. Era ședință publică. A vorbit Ștefănescu²-geologul despre ultimul congres de geologie din Berlin. Apoi a citit Hasdeu din *Magnum Etymologicum*, cuvântul *am* (a avea, verbul). Om care se pricepe în astfel de lucruri, trebuie să facă ceva bun. [V.A.] Urechia trebuia să comunice niște documente istorice nouă, descoperite de el; dar, sub cuvânt că ar fi nesărate pentru ascultă-

tori, a găsit de cuviință să cetaască o poveste, alcătuită de el, *Ion istețul*, un ceva adevărat nesărat, turnat tot în calupul cel vechi.

La Cercul studiilor sociale³ s-a serbat aniversarea Comunei din Paris. A vorbit Mille⁴. După conferința banchet.

14 mart. Am fost prin Cismigiu, apoi la Vintilă Rosetti⁵, dar nu l-am găsit. Venind spre casă m-am întâlnit cu Mille.

Geologul Grigore Ștefănescu
În p. 47: Artur Gorovei și Strada Mare
din Fălticeni

M-am dus la el acasă și am luat două liste de prenumerație pentru romanul său *Dinu Milian*, din care am trimis una la Fălticeni. Peste câteva zile apare. După cite am citit din acest roman, îmi pare bun, poate cel mai bun din cite s-au scris până acum în literatura noastră.

Astă seară m-am dus la așa-zisul lumpen bal, balul ștrengarilor, la [sala] Bossel.

Mă simteam înjosit de a mă

afla în mijlocul acelei lumi pierdute și așa fi ieșit îndată ce am intrat, dacă nu m-aș fi dus numai cu gîndul de a studia viața bucureșteană în toate straturile ei. Cînd am văzut acolo și pe Vlahuță, care venise desigur tot cu acest gînd, am stat pînă la 2 1/4. Vreau să cunosc bine toate mișcările vieții acesteia din capitală, din toate punctele de vedere.

17 mart. Astăzi am cumpărat de la faliții librari Nerly cîteva cărți foarte ieftine. Nu am găsit și altele cari căutam și chiar nici parale nu prea am. Am cumpărat două volume din operele complete ale lui Edgar Quinet cu cite un franc-volumul. Falimentele – un rău pentru unii, un bine – pentru alții; iată dar că totul în lume e relativ și aceasta e o idee a mea demult formată.

19 mart. La nouă ceasuri și jumătate, cu scrisoarea lui moșu Petrea [unchiul său, din partea mamei, Petre Borș] către Peticari în buzunar, am plecat spre Ministerul de finanțe. S-a hotărît intrarea mea acolo. Am dat scrisoarea, ca un umilit ce eram, și răspunsul a fost că miine la 11 ceasuri să intru în slujbă, în serviciu.

22 mart. La cursul lui Basilescu au asistat și Mirzescu⁶ și Neculai Ionescu⁷. A vorbit despre constituțiunea engleză și a studiat în parte *Magna Charta*.

Mi se pare că cea mai interesantă istorie a tuturor popoarelor este istoria Angliei. O voi studia.

23 mart. Pînă acum slujba mea nu mi-adeuce multe deslășeri. Este puțin de lucru și pot să cetesc ceva. Astăzi chiar am putut citi 68 pagini din Schopenhauer.

Astăzi mi-am călcat conștiința; am făcut nu ca un om, dar ca un automat și aceasta nu aș fi făcut-o dacă nu aș fi sărac; am fost nevoit. Unde ți-este libertatea conștiinței, li-

⁶ Gheorghe Mirzescu (1834-1901), om politic, profesor de drept civil la Iași (1869) și București (1896), ministru de culte în mai multe rânduri.

⁷ Nicolae Ionescu (1820-1905), om politic, profesor de istorie universală la Universitatea din Iași, deputat, senator, ministru de externe (1876-1877), membru al Academiei Române.

¹ Nicolae Flevia (1840-1914), om politic, ziarist; fruntas al Partidului Liberal; în 1899 a trecut la conservatori.

² Grigore Ștefănescu (1838-1911), profesor de geologie și mineralogie, organizatorul Muzeului geologic din București; autorul primei hărți geologice a României.

³ Cerc socialist, organizat în Capitală la 9 decembrie 1884; a editat gazeta *Drepturile omului*.

⁴ Constantin Mille (1861-1927), ziarist și scriitor român, militant socialist; a contribuit la înființarea Cercului de studii sociale de la București. A lucrat în redacția publicațiilor *Românul*, *Lupta*, *Munca*, *Lumea nouă*. A condus ziarul *Adevărul*, între 1895 și 1926. În 1887 a publicat romanul *Dinu Milian*.

⁵ Vintilă Rosetti (1853-1916), fiul lui C.A. Rosetti; a contribuit în 1884 la înființarea revistei socialiste *Dacia vitoare* (*Magazin istoric*, nr. 3/1972).

bertatea cugetării, libertatea acțiunilor? Să juri în numele lui Dumnezeu când ești ateu și ai de gând să lupți în numele ideilor tale e trist, precum e ridicul. Iată-mă dar căzută, pierdut până în acel grad, scoborit până la acea treaptă încît să jur în numele lui D-zeu și să fac concesii și să sărut crucea, ca cel mai nimernic și mai orbit de minciunile religiei. Eram emoționat. Stăteam cu mina pe cruce și cetiam foaia de jurămint și o cetiam tremurîndu-mi glasul. Cîteva minute mai înainte stăteam la îndoaială dacă trebuia să jur sau să le spun curat că nu cred în D-zeu și cruce, că nu pot să încalc conștiința. Dar îmi aduceam în dată aminte că sînt sîrac, că tata acasă e bolnav și împovărat, că abia își cîștigă traiul lui și nu mai are puțință de a-mi da și mie bani ca să trăiesc aici în mijlocul străinilor. Îmi închipuiam că ar trebui să sufăr și mai mult dacă nu aș avea această slujbă, că ar trebui să îndur ceva care nu cunosc și atunci mi-am zis: haide să fac și aceasta.

Nu a fost de ajuns atîta: a trebuit să jur credința regelui Carol I și dinastiei sale.

25 mart. Am fost la experiențele cu microscopul electric ale dr. Klug în sala băilor Eforiei. Interesante experiențe. E bine să fie cunoscute.

31 mart. Astă seară întrunirea studenților în sala loji, pentru a protesta contra maltratării sergentului - licențiat în drept - Cudalbu de către niște sălbatici ofițeri de roșiori. Sala plină. La urmă se propune o moțiune prin care ofițerii bătauși se declară nedemni de a mai figura în rîndurile armatei și se cere reformarea lor și, pe altă parte, se cere Camerei legiuitoare legi care să ocrotească demnitatea de om a soldaților. Fleva era de părere ca să se facă o reclamație și să se înmîneze, cu tot respectul, regelui. Am avut îndrăzneala să strig: „nu se face nimic cu aceasta”, cuvinte

la care Fleva a răspuns că ar fi trist dacă și această ultimă speranță ar rămîne desartă.

13 aprilie. Am sosit [de la Fălticeni] astăzi dimineață. Am fost la Mille. Credeam că-l voi găsi bolnav, cu mina bandajată, sau poate chiar în pat. Din contră, l-am găsit în capul scării, teafăr, sănătos. Rănilor de care se vorbește prin jurnale nu-s decît niște zgîrieturi, mai mari mi le fac eu cîteodată cu cuțitașul sau lovindu-mă de ceva. Prea mult se măresc lucrurile la noi, de aceea e bine să crezi totdeauna pe jumătate.

25 aprilie. Am vorbit mai mult astăzi cu Haimann librărilor. Îmi spunea că din toate cărțile românești cite s-au tipărit, nici una n-a avut un succes ca *Dinu Millian* al lui Mille. În opt zile a vîndut, în prăvălie, trei sute de exemplare. Pînă în vacanțe va scoate volumul I din operele lui Conta¹ și pînă după ianuar vor apărea și restul de volume.

10 mai. Zece mai. Sărbătoare națională. Proclamarea regatului. Ce batjocură! S-au revărsat fericirile asupra poporului cu regalitatea.

Deși nu am avut bilete de tribună, tot am văzut blîșor defilearea. Am fost curios nu pentru defilarea trupelor, ci pentru că tot mi se spuneau lucruri mari despre aceste păpușerii. Se minunează că armata defilează bine; ce copilărie! Dar ce vroiti să faceți armata decît să defileze. Să se maimuțarească?

Regina era în trăsura, regele călare. Iancu Tabără, căpitan în roșiori, vărul meu, mergea călare la stînga trăsorii reginei.

Iluminația, în timpul serii, a fost destul de frumoasă. Nu am văzut eu alta mai frumoasă pînă acum; dar... tot fleacuri. Cît despre focurile de artificii, în program se spunea că la 8 ore seară se vor in-

cepe. Dar domnul rege s-a făcut așteptat pînă la zece ceasuri, parcă serbările naționale se fac pentru rege, nu pentru popor.

18 mai. Ieri am fost la cursele de cai de la hipodrom. Deși pentru înția dată am văzut curse, nu m-au impresionat deloc. Dacă așteptarea de alergări de cai nu m-au impresionat, două minute mai multă impresie mi-au făcut astăzi. Numai două minute am stat cu Delavrancea, pe care l-am văzut pentru înția dată și mi-a făcut o frumoasă impresie. Fîgura lui e plăcută și foarte simpatice, cel puțin după cît am putut prinde în așa scurt timp.

Dejună cînd m-am dus la el ca să-i vorbesc într-o afacere a matusii mele. L-am trimis cartea mea [de vizită] și după cîteva minute s-a ivit în ușa un cap cam lunguieț, cu barbă mai mult blondă, Henri IV, și cu părul capului în neregulă, cam buclat. M-a pofcit în casă, în cabinetul lui, o odaie fără nici un aranjament; biblioteca un talmeș-balmeș și masa de lucru plină cu de toate. Între altele, am văzut niște foi de carton pline cu notițele care-i slujesc la studiul său critic o *familie de poezi*. Pe înția filă era Matilda Cugler²; versuri din volumul ei de poezii stăteau rînduite unele sub altele.

- Doream și eu să te văd, mi-a zis el.

Fie că aceste vorbe erau de minturală, precum se spune întodeauna, fie că exprima sinceritatea lui, el le-a spus.

5 iunie. Nu am nici cinci bani în buzunar. Ultimii cincizeci de bani i-am dat ieri sara la Orfeu.

Nu mai am mult de stat în București. Cred că peste zece zile voi pleca. ■

(Va urma)

² Matilda Cugler-Poni (1851-1931), scriitoare, căsătorită cu chimistul Petru Poni, în 1874 a publicat la Iași un volum de *Poezii*, retipărit în 1885 la București.

¹ Vasile Conta (1845-1882), filosof materialist român, profesor de drept civil la Universitatea din Iași.

13-21 octombrie 1940

MIHAIL MANOILESCU: CONVORBIRI CU MUSSOLINI, CIANO, BADOGLIO ȘI PAPA PIUS XII

● Contele Ciano știe că e impopular în România ● Italia și Germania, vor tranșa întâi chestiunea Greciei și apoi pe cea a Iugoslaviei ● Mareșalul Badoglio manifestă interes față de programul generalului Ion Antonescu ● O vizită la ambasadorul german von Mackensen ● Ideea prea îndrăznească a ministrului italian de finanțe, dar românii nu sînt încă stăpîni la ei acasă ● Aluzii la viitoare recompense teritoriale pentru România ● Ducele nu poate să-și ia cuvîntul înapoi ● Papa Pius XII e nedumerit de absurditatea noli frontiere

Mihail Manoilescu

Ducele Benito Mussolini

Contele Galeazzo Ciano

După 44 ani de la redactarea lor, în mai 1991, la București, în Editura Enciclopedică, au apărut memoriile fostului ministru de externe M. Manoilescu. Sub titlul *Dictatul de la Viena*, autorul consemnează evenimentele care au dus la tragedia României din august 1940, evidențiind înălțările și ciocnirile de interese politico-economice din Europa de est, dominată în acea epocă de cursa dintre cele două puteri totalitare — Germania nazistă și Uniunea Sovietică stalinistă — care, prin intermediul unui tratat de amicitie, căutau să-și asigure sferile de dominație și influență ca și poziții teritoriale cât mai favorabile.

Nu este nici locul, nici intenția noastră să însoțim autorul în analiza și coroborarea lucidă a evenimentelor care au avut ca finalitate monstruoasa sentință formulată de reprezentanții lui Mussolini și Hitler, la Viena, în ziua de 30 august 1940. În calitate de îngrijitor al volumului¹ amintit, doresc însă a aduce o completare importantă la dosarul documentar al dictatului de la Viena, punând în circuit un document inedit a cărui valoare nu mai trebuie, credem noi, subliniată.

Știm cum au înțeles autoritățile ungare să respecte angajamentul luat de ministrul de externe ungar Csáky István în fața miniștrilor de externe ai Axei „că vor face față de români o politică din cele mari lărgi (!)”, atunci când Ribbentrop și Ciano i-au declarat că înțeleg să supravegheze ceea ce se va întâmpla în Transilvania cedată ungurilor, accentuând: „cauza românilor din Transilvania este, din ziua de azi, și cauza noastră”. Ciano și Ribbentrop — notează M. Manoilescu — „i-au vorbit în cuvinte foarte energice lui Csáky, atrăgându-l atenția că socotesc această clauză ca un punct esențial. Cu tot caracterul solemn, hotărât și spontan al gestului celor doi miniștri de externe și cu toată declarația lui Csáky — arăta el în continuare —, eu am rămas tot sceptic, fiindcă cunoșteam care este temperamentul ungurilor și cât de ușor alunecă ungurii în ex-

cese, chiar cind acestea pot să le facă rău lor înșiși. Căci ungurii sint totdeauna pasionați și niciodată politici”.

Evenimentele ce au urmat ocupării zonei de nord a Transilvaniei de către trupele și administrația ungară au confirmat temerile lui Manoilescu. Ele au luat un asemenea curs încît i-au determinat pe noul conducător al statului român, generalul Ion Antonescu, să trimită în misiune oficială la Roma între 13-21 octombrie 1940 pe M. Manoilescu iar la Berlin, pe Valer Pop, ambii cu însărcinarea de a informa cercurile conducătoare din cele două capitale despre abuzurile și atrocitățile comise de horthyști în teritoriul ocupat.

În continuare, publicăm ample extrase din raportul înaintat de M. Manoilescu conducătorului statului român la întoarcerea sa din misiunea pe care a avut-o la Roma. În opinia noastră, acest document inedit prezintă un interes deosebit, consemnând opiniile multor personalități de marcă din conducerea politică, militară și religioasă pe care M. Manoilescu le-a contactat (cu multe era în relații bune de ani de zile) și cu care a avut convorbiri în timpul misiunii sale la Roma. Importanța istorică a acestui document constă și în faptul că el a fost redactat la mai puțin de două luni de la consumarea dramaticului eveniment de la 30 august 1940, iar autorul său este unul din principalii actori ai acelei drame, purtând acum calitatea de trimis al noului conducător al României într-o misiune care arăta că statul român, în ciuda situației sale internaționale deosebit de complexe, nu se putea dezinteresa de soarta Transilvaniei. În plus, M. Manoilescu nu era dintre apropiații generalului Ion Antonescu, el fiind nu numai ultimul ministru de externe în guvernul lui Carol II dinaintea instalării generalului la cîrma țării, ci și o personalitate științifică și politică bine cunoscută și prețuită de mulți ani la Roma și inițial unul dintre sfetnicii din cercul intimilor prințului devenit monarh la 10 iunie 1930.

Cum vor constata cititorii înșiși, raportul către conducătorul statului reprezintă o piesă inedită, deosebit de importantă, pentru istoriografia dictatului de la Viena din 30 august 1940, ceea ce ne-a și determinat să-l punem în circuit public prin intermediul Magazinului istoric, revistă care în cursul anilor a publicat numeroase articole, documente, studii și reportaje consacrate acestui eveniment.

Prof. dr. ing. Valeriu DINU

¹ Despre caracterul și implicațiile pactului Molotov-Ribbentrop, *Magazin istoric* a publicat un amplu reportaj-documentar în nr. 12/1989, reproducind, pentru prima dată în istoriografia românească, principalele piese de arhivă referitoare la acest subiect.

Reamintim cititorilor noștri că în numerele 8-10/1985, sub titlul *Delegații români consemnează*, revista noastră a reproduș în premieră ample extrase din memoriile lui M. Manoilescu referitoare la zguduitorile evenimente din vara și toamna anului 1940. Departate de a fi un act accidental, apariția fragmentelor respective era expresia unei preocupări constante a revistei, care, în ciuda cunoscutelor dificultăți din epoca dictaturii, s-a străduit să pună în circuit cât mai multe surse memorialistice inedite, purtând semnăturile lui: C. Argetoianu, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, I.G. Duca, Martha Bibescu, V. Slăvescu, R.R. Rosetti, I. Blănuș, Gh.T. Kirileanu etc.

Domnule General,

Misiunea mea la Roma a fost definită prin ordinele permise de la dumneavoastră, prin indicațiile pe care mi le-a dat dl. ministru de externe M. Sturdza și prin scrisoarea adresată de dl. ministru de externe conțelului Ciano și pe care am înmănat-o acestuia din urmă.

Îmi permit să reamintesc că această scrisoare care se referea la atrocitățile și abuzurile comise de unguri în Ardealul cedat, se termina cu următoarele sugestii:

a) Să se facă o anchetă de către delegații germani și italieni la fața locului, pentru a se examina faptele incriminate.

b) Ca vinovații să fie pedepsiți și anchetatorii să fie informați de sancțiunile, care se vor da.

c) Ca, pentru a evita în viitor astfel de delictе și abuzuri, să se instituie comisii germane și italiene în județele ungare (comitate, provincii) locuite de români, cu misiunea de a controla tratamentul la care sînt supuși aceștia.

La acest din urmă punct se adaugă că guvernul român este gata de a primi un control identic și reciproc.

Materialul care întovărășea această scrisoare nu avea un caracter definitiv și sigur. La observațiile pe care le-am făcut asupra exactității conținute în cele două liste a) și b) de atrocități, dl. ministru Sturdza a ordonat să se facă o revizuire a acestor liste și astfel am primit, printr-un curier special, la Veneția, listele modificate. În urmă, ivindu-se multe contestații și corectări a acestor liste din partea domnului Valer Pop, un nou curier a sosit la Roma din Berlin, pentru a-mi aduce listele în forma definitivă, formă în care au fost prezentate în același timp la Berlin de dl. Valer Pop și la Roma de mine.

Convingerea mea este că și sub această din urmă formă listele au conținut greșeli, de altfel inevitabile, pentru că noi nu avem mijloacele de a ne informa absolut exact despre tot ce se petrecea în fiecare sat din Transilvania cedată.

Intrevederea cu Ciano

Sosit duminică 13 octombrie ora 8 dimineața la Roma am fost primit imediat la ora 10 de către contele Ciano, fiind însoțit de către dl. [Raoul] Bossy, ministrul României.

Am început prin a spune că nu mă adresez ministrului de externe al Italiei, ci arbitralului de la Viena, fiindcă, conform textului arbitrajului datorită arbitrilor rămîne permanentă pentru aplica-

rea actului. Ciano a confirmat această interpretare apoi ne-a citit cu multă satisfacție, ca să dovedească bunăvoința sa, instrucțiunile către [Pellegrino] Ghigi [ministru al Italiei la București în perioada 1939-1943] prin care anunța plecarea marți în Transilvania a ministrilor plenipotențieri Roggieri și Altenburg pentru anchetarea întregii situații.

I-am mulțumit pentru acest prim pas, dar i-am arătat că prin această cererea guvernului român nu este complet împlinită și nici misiunea mea epuizată, fi-

Mareșalul Pietro Badoglio

indcă rămîn două mari chestiuni deschise și anume instituirea în ambele țări a unor comisii permanente italo-germane în fiecare departament [județ, respectiv, comitat] cu minoritari și pregătirea regimului legal al minorității române, în Ungaria, care nu se va putea institui fără ajutorul Axel.

Pentru a-l convinge de necesitatea acestor două măsuri am dezvoltat toată teza românească, arătînd întîi cum sînt eliminați intelectualii români și apoi expunînd atrocitățile pe care în parte le cunoștea de la Bossy.

Ciano nu a negat și nu a atenuat nimic din cele spuse și nici nu le-a socotit ca exagerări.

A notat cu grijă propunerea noastră de a se institui comisii permanente mixte departamentale, probabil pentru a o transmițe Duceiui, arătînd că nu este împotriva acestei idei dar că hotărîrea definitivă urmează să se ia după ce comisia Roggieri-Altenburg își va spune părerea. A întrebat ce înțelegem noi prin comisii permanente și a fost de acord cu noi că poate fi vorba de comisii care să stea multă vreme, pînă s-ar calma spiritele, pînă s-ar stabili și aplica un regim al minorităților și pînă s-ar încheia pacea în Europa. În ce privește

regimul minorităților ne-a dat același răspuns, în sensul că nu este bine să se ia hotărîri mari înainte de a cunoaște constatările comisiei Roggieri-Altenburg.

În altă ordine de idei i-am arătat că o legendă — pe care eu nu o cred — îi atribuie lui Ciano personal rolul cel mai sever față de noi în arbitrajul de la Viena. A răspuns că nu este exact și că între cele două proiecte inițiale, german și italian, cel mai nefavorabil nu era cel italian. El știe că este azi impopular în România și o regretă, dar vom vedea la cel dintîi prilej că el va da satisfacții concrete României (aluzia a fost evidentă la eventuale cîștiguri teritoriale în alte direcții). În orice caz, trecutul este lichidat, Italia și-a împlinit loial promisiunile față de Ungaria, căreia de altfel nu-i datora nimic decît recunoștință pentru neparticiparea la sancțiuni¹, chestiune în care România a fost net dușmănoasă. De altfel, Ciano a insistat mult că Italia a făcut în mod continuu Ungariei nenumărate servicii fără nici o contrapartidă. De acum înainte Italia, rămînd în raporturi intime de colaborare cu Ungaria, dorește, nu mai puțin, legături de strînsă prietenie și colaborare cu România...

Între altele eu i-am arătat că noi am putea să facem în chestia Transilvaniei „la politique du pire”, adică să lăsăm pe unguri să continue ticăloșiile pentru a dovedi că arbitrajul de la Viena nu poate dăinui, dar că sîntem prea onestți pentru a recurge la acest procedeu. Am mai arătat că Ciano are acum ocazia unică de a repara în parte cu un singur gest, care nu costă nimic, impresia marelui sacrificiu care ni s-a impus la Viena, că comisiile permanente departamentale vor da prilejul apariției uniformelor italiene chiar și în Transilvania românească etc., etc.

Renunțînd însă la a relata aci dezvoltările mele foarte variate asupra tezei noastre, notez un ultim amănunt. Vorbind cu multă simpatie despre rolul ingrat pe care l-am avut eu personal la Viena, Ciano ne-a amintit în paralelă că și marele Cavour a trebuit să cedeze Nisa și Savoia, și că — mai mult decît atît — a fost tratat chiar ca trădător de Gari-

¹ Aluzie la sancțiunile economice adoptate de Societatea Națiunilor împotriva Italiei, ca urmare a cuceririi Abisinie de către armatele lui Mussolini; rezoluția votată de Adunarea generală a Societății Națiunilor în ședința din 10 octombrie 1935 a fost susținută cu hotărîre de N. Titulescu, atît în plen, cît și în comisiile create cu acest scop.

baldi în plin Parlament.

A adăugat apoi — ceea ce a vrut poate să fie semnificativ și pentru noi — că aceasta nu va împiedica pe un altul (adică Ducele) să intre, după 70 de ani, în Nisa.

La această relatare, care este conformă și cu telegrama cifrată pe care am dat-o atunci de la Roma, trebuie să adăug că aluzia pe care a făcut-o Ciano referitor la acțiunile în care s-ar putea să se dea satisfacție României, a fost, după impresia mea și a lui Bossy, viitoare cîștiguri ale României în partea Rusiei și chiar în partea Iugoslaviei... Sprijin această impresie și pe modul extrem de rece și ostil în care Mussolini mi-a vorbit mai târziu de Rusia, precum și pe faptul că după tot ce am constatat la Roma și mai apoi la Trieste, unde m-am oprit o zi la însoțire, nu este un secret în Italia faptul că chestiunea Iugoslaviei va fi într-o zi apropiată aranjată de Italia și de Germania într-un chip foarte sever pentru Iugoslavia.

De altfel, cînd eram la Roma, se știa că înții se va trea tranșa chestiunea Greciei și numai după aceea a Iugoslaviei. Cea de a doua urmînd cu aceeași certitudine cu care se procedează azi la aranjarea celei dintîi.

Diferite întrevederi

La 15 octombrie am vizitat pe maresalul Badoglio, comandantul suprem al armatei italiene, cu care am legături foarte vechi, de pe vremea maresalului Averescu, cînd am fost trimis la Roma pentru a perfecta recunoașterea Basarabiei și cînd m-am bucurat de sprijinul cel mai cald al maresalului pe lîngă Duce.

Maresalul a fost extrem de impresionat de atrocitățile ungurești și mi-a promis din proprie inițiativă că va sprijini pe lîngă Duce ideea instituirii unor comisii italo-germane în Ungaria și în România, cu atât mai mult cu cît astfel se va da prilejul uniformelor italiene să-și facă o apariție simbolică în România. Maresalul mi-a arătat cu discreție preocuparea sa de faptul că în România se găsește numai armata germană [aluzie la Misiunea militară germană] iar nu și italiană. Lă-sîndu-mi a înțelege că dacă noi am fi cerut și instructori italieni, ei ni i-ar fi dat cu plăcere pentru unele specialități militare.

Am ocolit un răspuns direct, spunîndu-i că, desigur, în această chestiune, ca în toate celelalte, există un acord perfect între Roma și Berlin și că este sigur că s-a stabilit în mod amical rolul și compoziția misiunii mili-

tare din România, astfel că noi nu am putut probabil să facem singuri o alegere între cele două puteri.

În legătură cu comisiile mixte permanente de control compuse și din militari italieni, maresalul mi-a reamintit că armata italiană, care a apărut în timpul războiului mondial în Orient, a lăsat cele mai bune amintiri chiar în țările învinse, cu atât mai mult am putea fi siguri de cavalerismul italian față de noi, în această funcțiune delicată de prevenire împotriva unor abuzuri și atrocități.

Maresalul Badoglio s-a interesat mult despre domnia voastră personal și despre opera de redresare a României care începe sub conducerea domniei voastre. Adaog că harta prezentată de mine, arătînd distribuția etnică a populației în Ardealul cedat, i-a făcut o mare impresie.

Prezentarea hărții și teza indivizibilității Ardealului

Redau aci în rezumat teza românească pe care am întrebunțat-o față de toți demnitarii italieni pe care i-am văzut.

Cunoșcînd că este imposibil și inoportun de a discuta acum în fond arbitrajul de la Viena, am luat o cale ocolitoare pentru a demonstra absurditatea acestui arbitraj și anume, am putut înfățișa harta etnografică a Transilvaniei cedate, nu pentru a dovedi că românii sînt în majoritate față de unguri în regiunea cedată, ci demonstrînd că românii formează o masă compactă și unitară...

Pornind de la această teză am putut prezenta fiecăruia din demnitarii italieni, începînd cu Ducele, harta italiană *D'Agostino*¹, reeditată de mine în albumul pe care l-am alcătuit pe cînd eram ministrul afacerilor străine, hartă în care se vede că în Transilvania cedată ungurii reprezintă abia o fisie galbenă la frontiera de apus a României Mari și o pată galbenă a secuiilor în colțul extrem din est al Transilvaniei cedate, tot restul Transilvaniei cedate fiind constituit de o pată mare compactă și omogenă roșie, de români.

Impresia pe care o face această hartă este într-adevăr extraordinară și vorbește în chip direct împotriva arbitrajului de la Viena...

Tot în ziua de 15 octombrie am vizitat pe [Hans Georg] von

Mackensen, ambasadorul Germaniei [la Roma] pe care îl cunoșteam, și care a fost extraordinar de binevoitor și de precis în concluziile sale. Mi-a promis că va susține la Berlin să se numească comisiile departamentale germano-italiene fie imediat, fie mai târziu, după primul raport de situație al comisiei Altenburg-Roggieri...

Am vizitat apoi pe prietenul meu [Umberto] Ricci, ministrul Corporațiilor, care a fost și el impresionat de atrocități, promițînd să uzeze de influența lui în sensul nostru.

Am mai primit vizita lui Gayda, directorul lui *Giornale d'Italia*, a lui Maratea, redactorul lui *Messagero*, a profesorului celebru Costamagna², deputat, și a altora la care am găsit aceeași înțelegere pentru cauza românească.

Declarațiile ambasadorului [Alfredo] Rocco

Ambasadorul Rocco, directorul presei străine, a explicat reprezentanților presei străine prezența mea la Roma, ca fiind încadrată în colaborarea permanentă inaugurată după Viena între Axă și România și ca avînd drept obiectiv de a expune starea actuală a concretizării arbitrajului de la Viena, care trebuie aplicat nu numai în litera ci și în spiritul său.

Rocco a adăugat că am fost primit în Italia cu cordialitate maximă, cu toate că misiunea mea nu a avut caracter oficial.

Textul declarațiilor lui Rocco, pe care le-am avut la dispoziție, este foarte semnificativ, întrucît insistă asupra raporturilor care urmează să existe de azi, înainte între Italia și România și prezintă într-o formă mascată misiunea mea, care este de a protesta împotriva atrocităților ungurești, drept o misiune menită să pună la punct diferitele chestiuni rezultînd din arbitrajul de la Viena. Interesant este apoi faptul că Rocco a insistat mult în declarațiile sale că arbitrajul de la Viena nu este numai o chestiune de literă, ci și una de spirit, ceea ce înseamnă o dezavuare fațășă a unguirilor care prin atitudinea lor sînt departe de a fi manifestat acel spirit împăciucitor care în intenția arbitrilor de la Viena trebuia să se nască din acest arbitraj și să consolideze definitiv raporturile dintre România și Ungaria. Declarațiile lui Rocco pot fi considerate astfel ca o adevă-

¹ Istituto Geografico de Agostini-Novara. Harta întocmită în 1916 prezintă structura etnică a Transilvaniei după mai mult de trei decenii de acțiune consecventă de colonizare și de asimilare condusă de statul maghiar.

² Carlo Costamagna, profesor universitar, autorul tratatului *Elementi di Diritto Costituzionale corporativo fascista*, 1929.

rată morală discretă făcută ungurilor.

Alte întrevederi

În ziua de 16 octombrie am fost primit de (Alessandro) Pavolini, ministrul culturii populare și al propagandei, care s-a arătat realmente impresionat de ororile ungurești și s-a informat foarte exact de cererile noastre, inclusiv pretenția de autonomie teritorială pentru românii din Ungaria.

Merită semnalat faptul că Pavolini a dat ordin, după cererea mea, să se retragă din cinematografele din Roma un film de propagandă ungurească, destul de prost făcut, care recapitulă faze din istoria Ungariei pentru ca să sfârșască a glorifica arbitrajul de la Viena.

La Pavolini am observat o frică mare — ca de altfel și la alți membri ai guvernului italian — ca difuzarea în lume a ororilor ungurești să nu arunce un discredit asupra arbitrajului de la Viena și să nu dea prilej englezilor să atace și să ridiculizeze puterile Axei.

Între timp am primit vizita marului teoretician al fascismului Bortoloto¹ și am vizitat în ziua de 17 octombrie pe ministrul de finanțe cu care sînt în excelențe raporturi, Thaon di Revel.

Acesta mi-a vorbit mult despre o colaborare vastă și generală pe terenul economic român și italian, îndemnându-mă să vorbesc și Duceului de această chestiune, ceea ce după cum se va vedea în urmă nu am făcut, fiindcă nu eram autorizat să merg în această direcție.

Ministrul de finanțe a mers atît de departe încît mi-a propus nu numai o colaborare a capitalurilor italienești, dar chiar și invers, o colaborare a capitalurilor românești în Italia. Ideea sa este că pentru a echilibra balanța transferurilor este foarte indicat să facem un schimb de proprietăți între Italia și România, italienii devenind proprietari de industrii în România și românii în Italia.

Am răspuns că această idee este prea îndrăzneată pentru vremurile noastre, cînd noi românii nu sîntem încă stăpîni la noi acasă și cînd capitalurile românești ar avea ca primă funcțiune de a înlocui capitalurile străine existente. Dacă însă ideea s-ar putea discuta ar fi numai acolo unde ar exista o legătură organică între anume industrii italiene și române și anume, de pildă, la industriile italiene cum

ar fi cele de țesătorii care exportă mult în România sau, mai ales, la industriile italiene cum sînt rafinăriile de petrol care importă mult sau aproape exclusiv din România.

Menționez acest lucru fiindcă s-ar putea ca această idee să revină în conversațiile ce vor avea loc la Roma cu prilejul vizitei domniei voastre, Thaon di Revel, pe care l-am văzut întîmplător și în momentul cînd intram a doua zi, la 18 octombrie, în audiența la Duce, a revenit asupra propune-

Papa Pius XII

rii sale și este sigur că nu o va abandona ușor.

Audiența la Duce

Am fost primit de Duce vineri 18 octombrie, ora 11, în prezența contelui Ciano, care ca totdeauna a stat în picioare în timpul celor trei sferturi de oră cit a durat audiența.

Mi s-a trimis un însoțitor la hotel și toate atențiile protocolare care mi s-au dat au fost asemănătoare cu cele acordate ministrilor de externe în funcțiune. De altfel și comunicatul de la sfîrșit, pe care Ducele l-a hotărît la plecare, cînd mă conducea la ușă, și care vorbește de un „cordiale colloquio”, întrebunează formula tipică pentru întîlnirile cu ministrilor de externe în funcțiune.

I-am făcut o expunere absolut completă a tezei noastre, prezentînd și o hartă a ororilor ungurești, foarte expresivă, alcătuită cu ofiterii Legației.

A fost afectat în special de persecuții și de invocarea pe care am făcut-o asupra obligațiilor morale de protecție pentru românii pe care le antrenează pentru el arbitrajul de la Viena și prezenta simbolica a Lupoacei de la Cluj.

A fost de asemenea impresio-

nat cînd i-am arătat că, pentru prima dată în istorie, Transilvania propriu-zisă este împărțită în două, ceea ce ridică grele probleme de viață pentru cele două părți, probleme care nu pot fi rezolvate fără o destindere reală ungaro-română... Am demonstrat indirect, dar clar, absurditatea soluției de la Viena.

De asemenea, de la început i-am propus Duceului să admită în principiu colaborarea noastră cu experți tehnici italieni, în domeniul ce urmează să se stabilească.

Ducele a răspuns întîi făcînd istoricul relațiilor sale cu Ungaria și afirmînd că în mare parte datorită lui problema ungurească s-a închis prin satisfacția dată ungurilor. A amintit că din vreme i-a observat lui Teleki [prim-ministru al Ungariei (1939-1941)] că Ungaria va deveni stat naționalitar dar că acesta i-a făgăduit o politică ultra liberală față de minorități.

Astăzi relațiile Italiei cu Ungaria intră într-o nouă epocă, fiindcă de azi înainte el vrea să facă o politică „pentru România”. Această politică „pentru România”, asupra căreia a insistat și a revenit, este dictată și de considerațiuni politice și de obligații sentimentale fiindcă este vorba de un popor roman (niciodată în numeroasele mele audiențe cu Ducele, publice și private, nu l-am mai auzit accentuînd latinitatea noastră).

Această nouă politică va privi toate domeniile și întreg ansamblul relațiilor cu România, fiindcă astăzi are a face cu o Românie de care se simte legat.

De aceea a invitat pe CONDUCĂTORUL Statului Român, căruia îi va face o primire atît de frumoasă că va fi însuși surprins și este sigur că și poporul italian se va asocia călduros la această manifestare...

În comparație cu toate cunoștințele și amintirile mele despre Duce pot conchide că dispozițiile sale față de România sînt acum incomparabil mai călduroase și mai sigure decît au fost vreodată.

Țin să accentuez că dispoziția Duceului a fost în mare parte cîștigată prin propunerea pe care i-am făcut-o de la început de a ne desemna experți pentru unele domenii ale vieții economice. Am fost foarte bucuros că această idee a fost aprobată de domnia voastră și de dl. ministru de externe, fiindcă constituie o compensație foarte bună de oferit Italiei în momentul în care trupe germane atît de numeroase intră în România. Bineînțeles, conform instrucțiunilor pe care le-am pri-

¹ Guido Bortoloto, cel mai de seamă teoretician al fascismului, autorul lucrării în două volume *Lo Stato e la dottrina corporativa*, 1931.

mit și pentru a calma și aprehensiunile d-lui Valer Pop, nu am vorbit Ducele de experți decît în mod vag, fără să indice care vor fi domeniile în care vom cere experți. I-am citat ca titlu de exemplu ameliorările terenurilor inundeabile, electrificările prin căderi de apă și unele consultări referitoare la organizarea corporativă, în care eu personal nu am încetat să cred niciodată, ca o soluțiune de mare valoare practică pentru România.

Accentuez apoi faptul că Ducele, întocmai ca și Ciano, a împărțit o foaie de hirtie vertical în două, ca pentru a scrie o socoteală cu activ și pasiv, recapitulînd relațiile cu Ungaria în scop de a constata că ei au făcut totul pentru Ungaria și Ungaria nimic pentru ei, afară de un gest cu prilejul sancțiunilor. Bineînțeles acest lucru nu era spus ca un reproș pentru unguri, ci ca o motivare a faptului că azi se simt complet degajați față de unguri în clipa în care au împlinit o obligație pe care și-o luaseră în mod benevol și fără nici o contrapartidă.

Mai remarc din convorbirea cu Ducele faptul că mi-a îngăduit, fără să se supere, să-i fac indirect o critică a arbitrajului de la Viena... Tot astfel a ascultat cu o atenție extraordinară mica expunere pe care i-am făcut-o despre greutatea de a trasa granița nouă într-o provincie indivizibilă ca Transilvania și despre pericolul pe care îl riscă Ducele ca și Führerul de a construi așezăminte politice nestabile dacă nu țin seama de anumite realități organice și economice.

Tot astfel este de observat că Ducele nu a avut cuvinte de apărare a arbitrajului de la Viena, nici nu a dat vreo replică în fața atacurilor mele destul de pronunțate și nu a manifestat vreun fel de preocupare de a nu atinge susceptibilitatea ungurească.

A fost extrem de impresionat cînd i-am arătat chipul în care am pierdut Basarabia, felul brutal al lui Stalin de a se purta cu noi și amănuntul cu creionul cu care Stalin a trasat noua graniță care avea pe hartă o grosime [echivalentă cu] 20 km. Mi-a mărturisit că a admirat modul cum populația românească s-a comportat în nenorocirile sale. La cuvîntul de resemnare pe care l-am introdus eu pentru a caracteriza atitudinea noastră, Mussolini m-a corectat spunînd: „nu este o resemnare ca oricare alta, este o resemnare cu demnitate și asta este ce mi-a plăcut”.

Cît despre contele Ciano n-a prea avut mare rol în această

conversație. La un moment dat a spus numai un cuvînt spiritual referitor la raporturile lor cu Rusia, cînd Mussolini îmi explica de ce nu poate face nici o intervenție pe lingă ruși: „Cu rușii stăm așa, ne cunoaștem dar nu ne vorbim”.

Mai semnez, că Ducele a fost impresionat de expunerea mea asupra tendințelor ungurești care, prin nimicirea elitei românești intelectuale, urmăresc să transforme toți țărănii din Transilvania cedată în iobagi, ca acum cîteva veacuri...

De asemenea mi-a dat dreptate atunci cînd am subliniat faptul că noi nu dorim să facem la „politique du pire”, care ar avea unele avantaje pentru noi și că nu voim să întreținem un focar permanent în Transilvania care să dea tuturor sentimentul caducității arbitrajului de la Viena. A apreciat onestitatea unei politici care, cel puțin pentru moment, se așează pe terenul aplicării corecte a acestui nenorocit arbitraj.

În concluziile practice cu care plec de la Duce doresc să semnez ca un fapt cîștigat definitiv acela că Ducele a aprobat — și contele Ciano a notat — că îndată după sosirea primului raport al comisiei Roggieri-Altenburg să se constituie comisii permanente italo-germane în fiecare comitat, comisii care ar dura pînă cînd trei condiții s-ar împlini:

1) Destinderea raporturilor între unguri și noi.

2) Instituirea unui regim legal satisfăcător pentru minoritarii români din Ungaria.

3) Încheierea păcii generale. Îmi permit să atrag atențiunea că asupra acestui punct cîștigat nu trebuie să revenim sub nici un preț și nici un pretext. Fără un control permanent al unor reprezentanți italieni și germani în fiecare capitală de comitat, în Transilvania ungurească, nu vom avea nici măcar un minimum de liniște și de crutare pentru românii din Ardeal. Ducele nu poate să-și ia cuvîntul înapoi, mai ales în atmosfera care domnește azi la Roma, și nici contele Ciano nu poate să facă acest lucru, chiar dacă ar voi să fie agreabil ungurilor. Așa încît acest punct trebuie considerat ca un noli me tangere.

Eu am avut o autoritate deosebită ca să insist și să obțin acest punct, fiindcă i-am reamintit Ducele că la 27 iulie cînd am fost la Roma și cînd s-a vorbit de o soluție blindă a unui schimb de populație, i-am atras atenția că între noi și unguri trebuie interpusă armata italiană și germană,

ba după propunerea mea acceptată de Führer și de Duce — chiar și armata spaniolă. De aceea acum am putut să argumentez că dacă numai pentru raporturile trecătoare dintre unguri și noi, care ar fi durat în timpul schimbului de populație, era nevoie de intermediul lor, cu atît mai mult este nevoie de acest intermediu în momentul cînd arbitrajul de la Viena vrea să creeze un regim de contact permanent între unguri și noi.

În rezumat, accentuez încă o dată ceea ce spuneam mai sus: îl cunosc pe Mussolini de 14 ani, în care timp l-am întîlnit de multe ori, dar niciodată nu l-am văzut mai prieten cu România decît azi...

Alte întrevederi

Deosebit de interesantă a fost întrevederea cu vechiul meu prieten [Giuseppe] Bottai, ministrul educației naționale și amicul cel mai intim a lui Ciano:

a) Bottai mi-a promis tot sprijinul pentru noi.

b) Ca și mulți alți miniștri, Bottai m-a întrebat cu insistență cînd introducem organizația corporativă în România.

c) Tot el mi-a spus că guvernul italian a decis acum cîva timp să-l trimită la inaugurarea Universității ungurești din Cluj. Eu i-am făcut însă lui Bottai un alt fel de mare scandal (aceasta este expresia vulgară dar potrivită) pe chestiunea aceasta încît mi-a promis că nu mai merge și că este sigur că și guvernul italian va renunța la această idee nebunescă.

Consider ca un fapt cîștigat renunțarea definitivă a lui Bottai și a oricărui alt reprezentant al guvernului italian de a veni la Cluj.

Audiența la Papa și la Cardinalul Secretar de Stat Maglione

Papa m-a primit cu onoruri protocolare deosebite și a fost extrem de afabil.

Am expus atrocitățile combătînd teza ungurească dezvoltată de trimisul ungur Barcsi. Am arătat că dacă ororiile săvîrșite de statul sovietic anticreștin în Basarabia nu ne surprind, în schimb sîntem nespuse de uimiți de sălbăticiile prea catolicei Ungarii.

De asemenea am declarat că vom considera ca o provocare eventuala reînviere a Arhiepiscopiei de la Hajdudorog care să dirijeze episcopiile românești din Ardealul unguresc.

Papa a condamnat faptele ungurilor și mi-a făgăduit că, după ce va avea unele informații cerute la Nuntul din Budapesta, va blama atrocitățile și va cere măsuri pentru a înceta imediat ase-

menea acțiuni. A fost impresionat de teza mea relativă la Hajdudorog și cred că nu-și va da niciodată asentimentul său în sensul unguresc.

Impresia generală a celor două audiențe este foarte favorabilă dacă trebuie să judec numai după declarațiile care mi s-au făcut.

Interesant de semnalat este faptul că papa a examinat îndelung harta etnografică cu noua graniță și s-a informat de ce s-a trasat o astfel de frontieră pe care avea aerul s-o mărturisească absurdă.

În ceea ce privește expunerea ororilor — pe lângă mine trebuia ca a doua zi și episcopul Niculescu, care era prezent la Roma,

să fie primit de Înalțul Pontif și sint sigur că acesta a făcut cu acest prilej o expunere și mai impresionantă.

Un amănunt, pe care nu l-am încredințat telegramelor și care merită să fie semnalat, este că la Vatican domnește o atmosferă de compătimire simpatică pentru fostul suveran Carol al II-lea. Probabil că este singurul loc pe lume în care există astfel de sentimente. În orice caz, Secretarul de Stat Maglione mi-a spus că oricare ar fi păcatele fostului suveran, pe care le vom fi știind noi românii, ei au fost mulțumiți de dînsul și că în timpul domniei lui relațiile cu Vaticanul au fost mai mult decît fericite. Am avut astfel o confirmare a unor vechi

informații după care fostul suveran pregătea o apropiere mai mult decît suspectă cu Vaticanul, poate chiar cum s-a vorbit, o integrare a Bisericii noastre ortodoxe în papalitate sub forma unei noi uniuni.

Este bine înțeles că sint la dispoziția Domniei Voastre pentru oricare alte lămuriri și precizări în legătură cu misiunea mea la Roma.

Îmi veți îngădui, domnule general, să vă mulțumesc cu acest prilej încă o dată pentru misiunea cu care m-ați onorat și să vă rog a primi mărturisirea mea respectuoasă mele prețuriri.

Devotatul D-Voastră,
M. Manoilescu.

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

CÎND A AJUNS HOMO SAPIENS ÎN LUMEA NOUĂ?

La întrebarea de mai sus, cei mai mulți arheologi răspund — bazîndu-se pe descoperirile făcute la Clovis (New Mexico, S.U.A.), în urmă cu aproximativ 50 ani — că primii oameni și primele animale s-au aventurat din Asia peste strîmtora Bering, pe atunci un istm neacoperit de apele oceanului, al căror nivel era cu 100 m mai scăzut, datorită glaciațiunilor care s-au succedat între 70 000 și 10 000 i.e.n. Dar cum un imens zid de ghețari bara atunci continentul nord-american de la est la vest, cam pe unde se află azi frontiera dintre Alaska și Canada, primii locuitori ai Americii au așteptat deschiderea unei breșe. Ea s-a produs aproximativ în jurul anului 1200 i.e.n. Astfel s-ar explica de ce nu s-au găsit în America de Nord urme mai vechi decît cele de la Clovis, datele la scurt timp după formarea breșei amintite.

Teptat, o serie de descoperiri arheologice au coroborît foarte mult data sosirii primilor oameni în Lumea Nouă. Mai întîi, așezarea de la Meadowcroft, în Pennsylvania, dataată prin metoda carbon 14 acum 19 600 ani. În Peru, urmele de locuire dintr-o cavernă au fost datele ca avînd 24 000 ani.

O adevărată revoluție a produs așezarea preistorică de la Boqueirao de Pedra Furada, din Brazilia. În anul 1963, primarul din São Raimundo Nonato, un satuc din statul Piani, s-a dus la Sao Paulo și a cerut să vorbească cu un arheolog de la Muzeul Paulista. L-a primit Niede Guidon, o tînară arheoloagă. El i-a arătat pozele unor picturi rupestre, aflate în apropierea localității sale. Dar cum Guidon tocmai trebuia să plece la Paris pentru a-și continua studiile sub conducerea lui André Leroi-Gourhan, abia în

1970 a reușit să vadă respectivele descoperiri. Pe pereții grotelor se desfășurau fresce uimitoare: scene de vînătoare, de dragoste, animale diferite, pictate în galben, negru și gri. Fascinată, Niede Guidon s-a reîntors la Paris și a alcătuit o expediție comună franco-braziliană. Abia în 1978 a ajuns echipa, formată din șapte persoane, la Boqueirao de Pedra Furada. Obiectivul ei: inventarierea și datarea picturilor. Căutînd indicii care să le permită acest lucru, arheologii au descoperit, în mod întîmplător, urmele unei așezări umane: vetre înconjurate cu pietre, unelte rudimentare (cutite, răzătoare etc.) și resturi carbonizate. Datele cu ajutorul carbonului 14, s-au dovedit a avea o vechime de 25 000 ani. În 1987, cînd au ajuns cu săpăturile la 5,5 m adîncime, au descoperit urme datele, prin aceeași metodă, ca fiind vechi de 39 000 ani. „Acum — declara arheoloaga braziliană revistei *L'Express* — am ajuns la 48 000 ani!”

Adeptii primei teorii refuză însă concluziile la care a ajuns echipa franco-braziliană. Pretinsele unelte, spun ei, nu sînt decît pietre sparte, metoda de lucru nu a fost suficient de riguroasă, iar datările sînt dubioase. Denis Vialou, subdirector la Muzeul național de istorie naturală din Paris și unul dintre sceptici, este de părere că cercetătorii caută cu orice preț să își învechească descoperirile pentru a le „vinde” mai bine.

Pînă cînd se vor lămuri pe deplin lucrurile, Boqueirao de Pedra Furada, zonă aridă, arsă de soare, paradis al șerpilor cu clopoței și unul dintre locurile cele mai sărace din lume, rămîne locul unde s-a descoperit una dintre primele așezări umane de pe continentul american.

28 IANUARIE 1941:

DE LA CABINETUL

GENERALULUI ANTONESCU

Cititorilor noștri le sînt destul de bine cunoscute împrejurările prăbușirii regimului dictatorial personal al lui Carol II (Magazin istoric, nr. 9/1990), ale preluării puterii de către generalul Ion Antonescu și Garda de fier, cum la fel de bine le sînt cunoscute și evenimentele care au marcat perioada guvernării legionaro-antonesciene (septembrie 1940-ianuarie 1941), timp în care, prin teroare, crime și jafuri ridicate de legionari la rang de politică de stat, Garda de fier s-a prezentat opiniei publice românești și lumii întregi, în adevărata ei lumină. Conflictul dintre legionari și generalul Antonescu (Magazin istoric, nr. 12/1970, 1/1971), rămas o vreme în sferele înalte ale puterii, a izbucnit cu mare violență în ultima decadă a lunii ianuarie 1941 (Magazin istoric, nr. 1/1991). Deznodămîntul nu a mirat pe nimeni. Mai mult, înăbușirea rebeliunii legionare a fost un act necesar, întrunind aprobarea unor largi categorii sociale și a tuturor factorilor politici importanți ai țării. Mai trebuie spus că soluția reprimării rebeliunii adoptată de generalul Ion Antonescu fusese sugerată inclusiv de cercurile politice și militare germane, de Hitler însuși.

Guvernul format la 28 ianuarie 1941 a avut o componență preponderent militară: din cei 13 miniștri secretari de stat 9 erau militari, 3 erau profesori universitari și unul funcționar de carieră. Situația era asemănătoare și în privința subsecretarilor de stat: 7 erau militari, iar 5 civili. Întreaga organizare și structurare a noului puteri exprima caracterul ei autoritar-militar, fie că acest fapt rezultă din concepția însăși a generalului Antonescu privitoare la natura și misiunea acesteia, fie că formula fusese impusă de realitatea obiectivă a momentului respectiv. Caracterul și conținutul noului regim rezultă la fel de limpede și din modul în care acesta și-a constituit structurile la diferitele eșaloane ale aparatului de stat. Astfel, toți cei 48 prefecți delegați de Antonescu în fruntea județelor la 30 ianuarie 1941 erau militari activi (37 colonel și 11 locotenent-colonel), toate posturile cheie din aparatul de stat central și local fiind preluate de armată.

Constituirea noului puteri politice și administrative a fost un proces derulat în timp, evoluția sa putînd fi reconstituită printr-o succesiune de ordine, dispoziții și decrete-legi promulgate exclusiv de conducătorul statului în perioada imediat următoare înăbușirii rebeliunii și care au vizat, concomitent cu distrugerea structurilor „statului național-legionar”, instituirea și consolidarea noului său regim.

Cunoscute fiind împrejurările în care s-a format noul guvern (eludarea de către I. Antonescu a cererilor formulate de diferiți reprezentanți ai celui de-al III-lea Reich de a menține colaborarea cu

legionarii în opera de guvernare, faptul că populația a întîmpinat cu satisfacție măsurile represive inițiate de conducătorul statului, că principalele forțe politice — în primul rînd național-jărăniștii și național-liberalii — au aprobat înăbușirea rebeliunii, dar, dintr-o prudență pînă la un punct motivată și explicabilă, au evitat să se angajeze la opera de guvernare prin formula unui guvern de uniune națională) se pune întrebarea: cabinetul din 28 ianuarie 1941 a fost o soluție forțată sau una bazată pe opțiunile politice ferme ale generalului I. Antonescu?

Cunoscînd reacțiile și atitudinile manifestate în alte împrejurări, am inclina spre părerea că formarea guvernului a avut doar aparențele unei soluții forțate, că, într-un fel, evenimentele i-au venit în întîmpinare lui Antonescu, acesta impunîndu-și punctul de vedere. Din toate declarațiile și luările sale de poziție premergătoare evenimentelor din ianuarie 1941 se desprinde limpede apelul la ordine, disciplină, unitate și organizare, obiective pe care nu le putea vedea realizate decît cu sprijinul armatei. Întreaga sa concepție politică se baza pe ideea și convingerea că armata — care prin însăși natura și componența sa simboliza sinteza națiunii — era singura instituție capabilă să răspundă necesităților de unitate națională și continuitate statală. „Guvernul ce am constituit — declara generalul I. Antonescu — are scopul de a asigura ordinea și a restabili mersul normal al administrației. Țara are nevoie de liniște și de muncă. Activitatea administrativă trebuie să-și reia fără întîrziere rosturile sale firești, impunînd tuturor prestigiul autorității. Un guvern pe bază militară este expresia unității și disciplinei pe care o impun împrejurările de azi pe întreg cuprinsul țării!”

Această idee se desprinde în toată complexitatea ei și din documentul pe care îl reproducem în continuare. Îl publicăm cu convingerea că el conține numeroase elemente care permit o analiză mai temeinică a acelor împrejurări istorice, dar și stabilirea mai exactă a concepțiilor, temperamentului și personalității celui care a fost Ion Antonescu. În orice caz, credem noi, acest document, prin conținutul și destinația pe care a avut-o, a stat la baza întregului complex de măsuri gîdite și inițiate de generalul Ion Antonescu în vederea instituirii regimului politic ce a durat în România din ianuarie 1941 pînă în ziua de 23 august 1944.

Precizăm că textul documentului a fost preluat cu respectarea normelor ortografice în vigoare, iar completările în paranteze drepte și notele din subsol ne aparțin.

Marian ȘTEFAN,
Tiberiu VELTER

MĂSURI DUPĂ REBELIUNEA DIN IANUARIE 1941

A. Conceptele ordinelor date de dl. g-ral Antonescu la 28.1.1941

28.1.1941

1. Pînă la organizarea guvernului sub forma prevăzută în graficul nou, generalul [Ilie] Șteflea va lua direcția generală a Secretariatului Președinției [Consiliului de Miniștri], pentru a evita zăpăceala și dezordinea constatată în ultimul timp din cauza lipsei de canal unic pentru comunicări de sus în jos și de jos în sus.

În consecință, *ordin circular* pentru ca toți să știe și să se conforme.

2. Generalul Șteflea va începe reorganizarea Președinției pe bazele graficului. Va îndeplini, pînă la noi dispozițiuni, rolul subsecretarului de stat de la Președinție. *Ordin circular*.

3. Va da *ordin (circulară)* ca toți care vin, chemați sau din proprie inițiativă, de la miniștri pînă la particulari, la Conducător, sint obligați să treacă imediat în scris — la biroul ce se va indica — înstrucțiunile primite, cererile sau comunicările făcute precum și timpul de execuție. Aceasta pentru a se ține evidența dispozițiunilor luate și [a se] urmări executarea lor.

4. *Ordin circular*

Nimeni nu are dreptul să transmită în afară sau la alți funcționari din minister sau de la alte autorități ceea ce fac. Cine o face, va trage consecințe — se vor face legi sau aplica cele existente; dispoziția privește și pe familii.

În afară de serviciu, pe stradă, în prăvălii sau în familie, nu se va discuta nimica. Cine o face, riscă. Riscă și cel ce a ascultat la astfel de discuții și nu le-a adus la cunoștință.

Se va discuta ce legislație trebuie făcută.

5. Nimeni, orice funcție ar ocupa, nu are dreptul să discute chestiuni politice, economice sau militare cu legațiile străine sau cu membrii lor.

Politica nu se discută decît de șefii legațiilor direct cu mine și numai cu mine; militare numai cu șeful Statului Major General; economice numai cu dl. colonel Dragoimir, Cancicov și Dimitriuc¹, împreună cu persoanele destinate oficial de șefii legațiilor.

Cine nu anunță, oricine ar fi, va trage consecințele.

6. *Ordin circular*

— Toți funcționarii profesioniști care au participat la rebeliune ieșind în stradă, hotărînd pe alții, împărțind manifeste, ținînd cuvîntări, scriind articole în contra ordinii în stat, trebuie destituiți din funcție, ridicat dreptul la pensie și trimiși la muncă forțată. Să se facă legislație și să se treacă la execuție².

— Toți care au scos arme sau muniție din depozite, cazărmi sau fabrici — pedeapsă cu moartea și execuția fără întîrziere;

— Cei care au prădat de-

¹ Nicolae Dragoimir, Mircea Cancicov și Victor Dimitriuc ocupau funcții de răspundere sau conduceau diferite departamente ale economiei naționale.

² Pînă la 25 februarie 1941 au fost operate numeroase arestări: 4 638 în București și alte 4 714 în provincie. Potrivit datelor publicate în presă, în perioada 4 februarie-7 august 1941, numai Tribunalul Militar al Capitalei a judecat 2 980 legionari, dintre aceștia 1 842 fiind condamnați la pedepse ce variau între cîteva luni de închisoare și muncă silnică pe viață. În vara anului 1941 au fost judecați principalii conducători ai Gărzii de fier, pronunțîndu-se următoarele sentințe: Horia Simă, Vasile Iașinski, Nicolae Pătrașcu, Constantin Papanace, Viorel Trifa, Dumitru Grozea, Ilie Gîrneăț, Gheorghe Sirbu, Traian Borobaru, Corneliu Georgescu — *muncă silnică pe viață*; Alexandru Ghika și Ștefan Zăvoianu — *15 ani muncă silnică*; Victor Birș și Ilie Niculescu — *10 ani muncă silnică*; Radu Mironovici — *10 ani temniță grea*; Constantin Petrovicescu — *7 ani temniță grea*; Constantin Maimuca (*Magazin istoric*, nr. 1 și 6/1991) — *5 ani temniță grea*; Mihail Sturza — *5 ani închisoare corecțională*.

Toți Tribunalul Comandamentului Militar al Capitalei a judecat în iulie 1941 pe legionarii ce se făceau vinovați de comiterea sau înlesnirea asasinatelor din 26-27 noiembrie 1940. Din 38 acuzați 20 au fost condamnați la moarte, sentința fiind executată în ziua de 28 iulie 1941 la închisoarea Jilava; celor 20 li s-au adăugat alți doi legionari condamnați la moarte pentru că asupra lor fuseseră găsite arme.

pozitele publice și case de bani — idem;

— Celelalte banditisme, conform legilor în vigoare;

— Clemență pentru cei care au mers orbește fără să știe de ce;

— Pedeapsa cu moartea pentru militarii rebeli;

— Darea în judecată pentru insultă contra demnitarilor. Acei care au semnat manifeste sau au scris în ziare, care au afirmat că în guvern domnește spiritul iudaic și masonic să dovedească cu fapte concrete. Cine nu va putea, să tragă consecințele;

— Să se facă apel la ajutorul public pentru repararea localurilor publice care au fost devastate de rebeli și pentru acoperirea cheltuielilor făcute pentru înăbușirea rebeliunii, hrană, suplimenturi soldați, transporturi materiale, comunicații etc.

Publicul este dator să deschidă în special punga, fiindcă numai astfel voi putea face față cheltuielilor.

Sumele vor fi puse și în sarcina rebelilor, care vor fi condamnați și care vor trebui — prin lege — să plătească cu toată averea lor.

7. Să se pună sub sechestru toată averea Malaxa și a tuturor care au ațîțat, au pregătit și au condus revolta (P.P. Panaiteanu, Greceanu, Radu Gyr, Zăvoianu, Milcoveanu, Trifa, Grozea, Mailat, Sirbu etc., etc.)³.

8. Zilnic în presă istoricul rebeliunii, devastările, morți, răniți, autori, prinderi. Să se arate cum au murit și unde ai noștri (din care să se reiasă că eram în apărare) și ai lor în atac.

Pe Calea Victoriei, [legio-

³ Cei menționați în acest pasaj erau fruntași ai mișcării legionare sau sprijinitori ai acesteia (cazul industriașului Nicolae Malaxa; *Magazin istoric*, nr. 10/1988). Unii dintre ei ocupaseră funcții înalte în timpul guvernării instituite în septembrie 1940: P.P. Panaiteanu fusese rector al Universității București, Constantin Paul Greceanu ministru al României la Berlin, Radu Gyr director general al teatrelor, Ștefan Zăvoianu prefect al Prefecturii Poliției Capitalei. Toți au fost destituiți și au căzut sub incidența măsurilor represive inițiate după înăbușirea rebeliunii legionare.

narii] atacînd Președinția, atacînd poștele, telefoanele, M. St. M.

— Cu comuniștii, îmbrăcați în soldați și ofițeri, cu femei și copii în rîndurile întii.

— La Brăila au murit 11 [rebeli] care au atacat Prefectura în cap cu Mazilu pe care îl destituise de 3 săptămîni din serviciu, rămînînd la loc fiindcă Sima, Petrovicescu, Ghica¹ și prefectul local se opuneau la executarea ordinului meu. Cei 11 care au murit în cămașă verde erau comuniști înșcriși numai de cîteva zile în Legiune de Mazilu². Să se întrebe Potopeanu.

— Să se dea la iveală toate abuzurile comise de legionari; cîți erau plătiți din cîți bani, luxul cu automobilele, cu casele în care s-au instalat (Brăileanu, Gîrneată) ce au făcut cu lucrurile furate.

— Să se dea la iveală armele avute de rebeli, procurarea lor, eforturile făcute de Sima, Petrovicescu, Stoicănescu, Pătrașcu, Zăvoianu pentru a-i înarma.

— Mașinile, camioanele etc. să fie redat proprietarilor. Despăgubiri din averile proprii ale acelor care au făcut aceste abuzuri.

— Să se arate cît a primit d-na Codreanu de la Rioșeanu, cum l-a răsplătit, ce atitudine are acum.

9. Idem să se divulge opiniei publice pe toți aceia care îndrăznesc încă să mă acuze că eu am trădat Legiunea, pentru ca opinia publică să vadă cine sînt în realitate trădătorii.

10. Să se facă un tabel în care să se arate ofițerii, subofițerii și soldații morți și răniți, starea lor militară, familiară, materială și socială, pentru a vedea în ce direcție trebuiesc ajutate familiile lor

— părinți, soții, copii, frați.

Doresc să se împartă pămînt sau fond de comerț dacă sînt comercianți, în afară de un mic ajutor în bani. Trebuie întrebați ce preferă. Li se va comunica intenția mea.

— Cei ce vor muri de acum înainte dintre răniți sau prin noi acțiuni vor intra în aceeași categorie ca onoruri și ca răsplătă.

— Cercetarea gestiunii tuturor prefecților, șefilor de organizații, ajutor legionar, casa partidului etc., etc.

Domnul Portocală cu Mihai Antonescu pun în studiu legea de organizare a ministerelor.

Stabilirea pagubelor pricinuite de rebeliune în ultimul timp și de regim de la instalarea lui (dolari America, Londra, tratative Moscova, grecii, ungurii etc.).

— În ce stare au primit ministerele, în ce stare le-au adus?

— Valoarea aceloră din jurul lui Sima.

Se va reaminti apelul făcut către preoți și se va dispune:

a) Cei care au aruncat din mînă Crucea și au luat revolverul să fie imediat rași în cap, dați în judecată și trimiși repede la ocnă grea.

b) Cei care au făcut în mănăstiri acte de rebeliune trebuie rași și trimiși la ocnă neîntîrziat; de acolo vor fi chemați și judecați.³

c) Acel care au *întreținut* anarhia prin articole și cuvîntări în Capitală, broșuri, prin gazete sau întruniri — idem.

Disciplina cea mai mare în biserică și școală.

Deci pentru profesori la fel. De la rector pînă jos.

ss General Antonescu

Propuneri la recompensă a ostașilor, funcționarilor și cetățenilor care s-au purtat brav.

³ După cum citim în *Timbul* din 20 martie 1941, printre miile de arestați care au fost deferți instanțelor sub acuzația de participare la rebeliune s-au aflat și 218 preoți.

Ministerul de externe

Comunicat cu destituirea d-lui Greceanu.

— Pentru că a părăsit postul [de ministru la Berlin] și a venit în țară fără să aibă aprobare.

— Pentru că în săptămîna premergătoare rebeliunii a jucat un rol care, după faptele ulterioare și dovedite, a fost de rea credință.

— Pentru că în timpul rebeliunii s-a oferit, fără să i-o ceară [nimeni], să facă pe împăciuitoarul între mine și legionari.

— Pentru că m-a anunțat că voi fi învins dacă nu mă supun cererilor Legiunii, pe care le găsea justificate.

— Pentru că mi-a cerut demiterea în favoarea d-lui Sima.

Di. Greceanu a fost pus și în urmărire pentru această atitudine.

ss General I. Antonescu

— Reamintirea ordinului de a fi arestați pe loc cei care vor fi găsiți cu arme. Responsabil cine nu o face.

— Studiul organizării și înarmării oamenilor de treabă pentru ca să se poată apăra singuri.

— Organizarea militară a oamenilor de treabă, instruirea, șef, control, sancțiuni, jurămînt.

— Organizarea funcționării birourilor.

Memorii, studii etc., care ne sînt trimiți. Nu mi se prezintă decît ceea ce nu a fost luat în considerare. Ce se face cu restul. Cum se procedează pe întreaga Președinție. Reclamații în contra nedreptății, abuzurilor etc.

Libertatea presei

Presa provincie

Presa străină

Presa de specialitate sau

confidențială

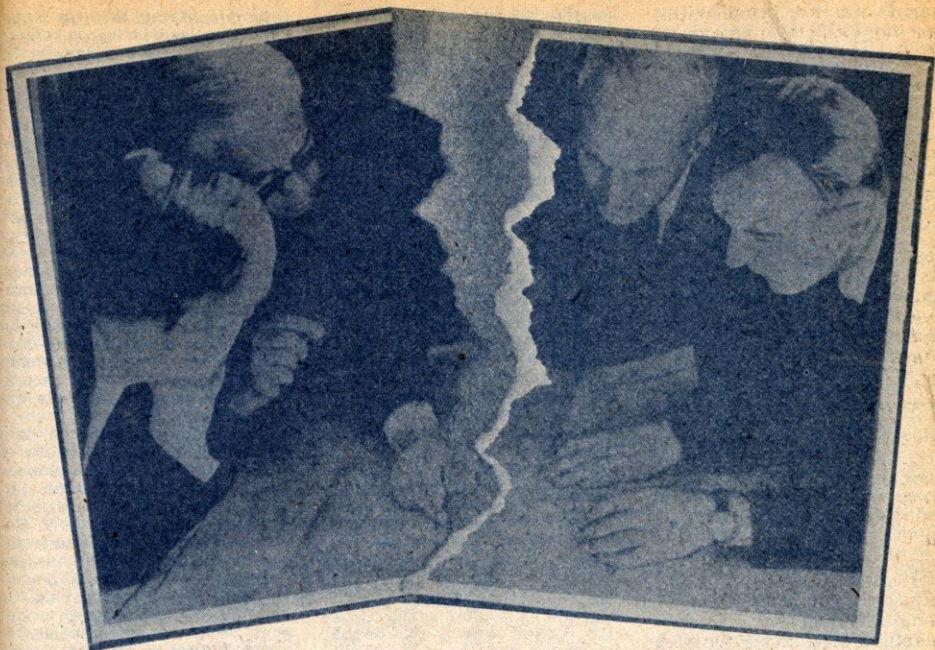
Reviste

Etc.

ss General Antonescu

¹ Constantin Petrovicescu, în calitate de ministru de interne, și Alexandru Ghica, din postul de director al Siguranței statului, înlesniseră pe diferite căi înarmarea legionarilor.

² Precizarea merită toată atenția și ea nu trebuie să surprindă. Și în alte momente ale deceniului patru, comuniștii s-au aflat pe aceeași baricadă cu legionarii, cum a fost cazul alegerilor din decembrie 1937, cînd în diferite zone ale țării comuniștii au sprijinit cu voturile lor listele legionare.

În culisele diplomației secrete

NOIEMBRIE 1940:

U.R.S.S. LA PORȚILE PACTULUI TRIPARTIT

ȘTEFAN LACHE

În diferite studii și lucrări apărute în ultimii ani se fac referiri la tratativele germano-sovietice din toamna anului 1940, considerându-se că acestea au reprezentat un moment-cheie în erodarea relațiilor dintre cele două mari puteri ce păreau atât de strins legate prin pactele semnate la Moscova, în august și septembrie 1939 (prezentate amplu pentru prima dată în istoriografia română de Mircea Mușat, în *Magazin istoric*, nr.12/1989). În spe-

ranța că vom răspunde unora dintre întrebările pe care și le pun numeroși cititori, dornici să cunoască culisele celui de al doilea război mondial, vom prezenta, pe baza documentelor de arhivă, desfășurarea și rezultatele acestor tratative¹.

¹ Documentele provin, între altele, din următoarele lucrări: *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, Series D, vol. XI; *Akten zur deutschen auswärtigen Politik*

1918-1945, vol. I; *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung, 1939-1945*; *Documents des Oberkommandos der Wehrmacht; Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I; W. Churchill, *La seconde guerre mondiale*, tom IV; G. Gafencu, *Préliminaire de la guerre à l'Est*; C. Bogdan, E. Preda, *Sferele de influență*; P. Renouvin, *Les crises du XX-e siècle*, II, *De la 1929 à 1945*; P. Sevastian, *À la veille de la grande bataille. Septembre 1939 - juin 1941* (eseu apărut în *La vie internationale*, Moscou, nr. 6/1978); L. Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, vol. I.

Invitat de însuși Hitler

La 10 noiembrie 1940, seara, comisarul sovietic pentru afaceri externe, Viaceslav M. Molotov, a plecat din gara „Bielorusia” spre Berlin. Invitația fusese făcută de Hitler însuși, printr-o scrisoare trimisă lui Stalin la 18 octombrie. În timpul vizitei lui Molotov la Berlin, preciza un comunicat al Ambasadei Germaniei la Moscova, „vor fi discutate probleme interesind cele două state, precum și probleme europene și mondiale. Întinderea acestui schimb de vederi și idei nu este limitată. Un an de colaborare sinceră între două popoare tinere și revoluționare s-a realizat. Un mare viitor ne așteaptă”.

Ziarele germane au publicat articole și comentarii ce se întreceau în aprecieri măgulitoare la adresa conducătorilor de la Kremlin. Molotov era considerat „un mare diplomat”, iar Stalin drept „un mare om de stat realist, a cărui politică prudentă și fermă a ținut Uniunea Sovietică în afara conflictului”.

Unui observator atent și avizat cum era Grigore Gafencu, ministrul României la Moscova, toate acestea nu-i puteau ascunde, desigur, stadiul real al colaborării germano-sovietice în acel moment. Guvernele celor două puteri încetaseră în practică a se mai informa reciproc despre intențiile lor, deși, prin Pactul de neagresiune semnat la 23 august 1939, conveniseră să se consulte și să se înștiințeze „asupra chestiunilor care afectează interesele lor comune”. De ambele părți se acționase prin surprindere, cei doi parteneri punându-se reciproc în fața unor fapte împlinite. Pe măsură ce terenul de înțelegere pe seama altor state se restringea, șansele de evitare a conflictului dintre ele erau tot mai mici. Cele două state erau atât de aproape unul de altul, încât nimic, nici o zonă geografică, de luat sau împărțit, nu le mai putea separa ambițiile sau interesele.

Anticipind puțin, vom aminti că un prim punct al neînțelegerii, dintre Stalin și Hitler în problema împărțirii sferelor de influență îl constituia ultimatumul adresat la 26 iunie 1940 de guvernul sovietic guvernului român (*Magazin istoric*, nr. 6/1990), în urma căruia U.R.S.S. ocupase nu numai Basarabia, dar, încălcând clauzele secrete ale Pactului germano-sovietic din 23 august 1939 și Bucovina de Nord. Tensiunea fusese apoi alimentată și

sporită de o serie de acțiuni politico-diplomatice și militare, printre care: tratativele comerciale anglo-sovietice, nemotivate, în opinia germanilor, de necesități sovietice obiective; pătrunderile germane în zona Balcanilor cu tendința de eliminare a Uniunii Sovietice din această regiune, ca și de la gurile Dunării; dictatul de la Viena, din 30 august 1940 și garantarea simultană de către Germania și Italia a frontierelor ciopîrtite ale României; Conferința dunăreană de la Viena din 25 octombrie 1940, care dizolvase Comisia europeană și internațională a Dunării și crease Comisia dunăreană unică, compusă numai din cei opt riverani (Bulgaria, Italia, Iugoslavia, România, Germania, Slovacia, Ungaria și U.R.S.S.), reuniune desfășurată fără participarea unei delegații sovietice; acordul germano-finlandez în baza căruia trupe ale Wehrmachtului pătrunseseră în Finlanda; intrarea trupelor misiunii militare germane în România, în octombrie 1940 ș.a.

Dar elementul de tensiune maximă în raporturile dintre cele două state îl reprezenta, desigur, Pactul Tripartit, încheiat la 27 septembrie 1940, la Berlin, între Germania, Italia și Japonia. Deși, potrivit articolului 5 al acestui pact, cele trei puteri semnatare conveneau că înțelegerea lor „nu atinge în nici un fel statutul politic existent” între fiecare dintre ele și Uniunea Sovietică, aceasta din urmă a dezavuat în mod public Pactul Tripartit, apreciind că el va duce la extinderea conflictului, întrucât S.U.A. vor ajuta Marea Britanie să se refacă și să continue războiul.

Prăbușirea rapidă a frontului occidental, soldată cu încheierea armistițiului germano-francez din 22 iunie 1940, îl determinase pe Hitler să ia în calcul posibilitatea unei colaborări cu U.R.S.S. în vederea lichidării Imperiului britanic. La rîndul său, temându-se că războiul se putea termina în scurt timp cu o victorie germană sau cu o eventuală înțelegere germano-britanică, Stalin gîndea că sositese momentul să-și asigure o „stare de posesiune” asupra regiunilor poloneze, românești și baltice, cuprinse în „zona sovietică de influență”, și chiar să încerce o extindere a acestei zone, îndeosebi în Balcani.

Unele studii și lucrări emit pe bună dreptate ipoteza că negocierile germano-sovietice din noiembrie 1940 „n-au făcut dovada unui dialog real și sincer”, că efortul diplomatic n-a fost decît „o cortină în spatele căreia pregătirile de război ocupaseră

fotoliile principale”. Ce spun însă documentele și în primul rînd stenogramele tratativelor?

Reproșuri reciproce

După două zile de călătorie, Molotov a sosit la Berlin, fiind primit cu onoruri deosebite de către omologul său german, Joachim von Ribbentrop, și de alte persoane oficiale. Prima rundă de convorbiri a avut loc în ziua de 12 noiembrie, fiind precedată de înmînarea unei scrisori adresate de Stalin lui Hitler, scrisoare în care se preciza misiunea lui Molotov, se elogia puterea Germaniei, care stăpînea o mare parte a continentului, și se preconiza iminenta prăbușire a Imperiului britanic.

Deschizind discuțiile (la care participau, în afară de Molotov și Ribbentrop, Vladimir Dekanozov — adjunct al comisarului poporului pentru afacerile externe, G. Hilger, V.N. Pavlov și V. Berjokov, în calitate de interpreți), după o scurtă privire asupra „prezentului și viitorului omenirii”, Hitler s-a ocupat mai ales de relațiile bilaterale de-a lungul unui „*fructuos an de colaborare*”. N-a omis să arate că existau și câteva neînțelegeri, dar el le-a pus pe seama stării de război în care se afla Germania și a apreciat că se impunea eliminarea grăbnică a divergențelor. „*În cazul Rusiei și Germaniei — releva Hitler — este vorba de națiuni foarte mari, care, în mod natural, nu au voie să aibă vreun conflict de interese, dacă fiecare națiune înțelege că cealaltă are anumite necesități vitale, fără garantarea cărora existența ei este imposibilă*”. Aluziile privind perceperea „necesităților vitale”, îndeosebi economice, vizau desigur Germania sovietică. În ceea ce privea Germania — preciza Hitler —, prin măsurile întreprinse, ca și prin cele ce urmau, „nu vor fi afectate în nici un caz interesele Rusiei”, cu condiția ca ambele țări să înțeleagă faptul că vor putea colabora pentru avantajul lor reciproc și „vor putea să-și evite dificultăți, fricțiuni și încordarea nervoasă”.

Molotov a replicat că declarațiile Führerului erau de natură generală și că, în mare, era de acord cu ele. A accentuat că ar fi în interesul ambelor țări „dacă ar colabora și nu ar lupta una împotriva celeilalte” și că „ambii parteneri au dobîndit beneficii substanțiale” de pe urma Pactului din 23 august 1939. „Germania — arăta Molotov — a obținut o regiune interioară sigură, ceea

ce, după cum se știe, în genere, a avut o mare importanță pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor în cursul unui an de război. În Polonia, de asemenea, Germania a câștigat avantaje economice considerabile. Prin schimbul Lituaniei pentru voievodatul Lublin¹ s-au evitat toate fricțiunile posibile dintre Rusia și Germania". După părerea lui Molotov, Pactul din august 1939 „poate fi considerat ca îndeplinit, cu excepția unui singur punct”, anume acela care plasa Finlanda în sfera de influență sovietică și care, a fost nerespectat de Germania prin trimiterea de trupe în această țară, inițierea de schimburi comerciale ample cu materiale de război și desfășurarea unei intense propagande antisovietice aici.

Afirmările lui Molotov au dat naștere însă unei controverse, care și-a pus amprenta pe întregul curs al negocierilor. Hitler a susținut că trupele germane nu vor staționa în Finlanda, că acestea se aflau în drum spre extremul nordic al Norvegiei, unde se vor concentra spre a împiedica puterile anglo-saxone să-și formeze acolo un cap-de-pod. Relațiile economice cu Finlanda au fost justificate pe baza interesului Germaniei pentru livrările de nichel și cherestea.

Încercând să pună capăt disputei în „chestiunea finlandeză”, pe care partea germană o considera minoră, von Ribbentrop, având asentimentul lui Hitler, a conchis: „1. Finlanda rămâne în zona de influență a Rusiei și, ca urmare, Germania nu va mai trimite trupe pe teritoriul ei; 2. Germania nu are nici un fel de amestec în manifestările antiruse din Finlanda și, dimpotrivă, ea influențează în direcția opusă; 3. Pentru viitorul îndepărtat al celor două țări, problema importantă este colaborarea care, în trecut, a și avut mari avantaje pentru Rusia”.

Disputa a continuat însă și în cadrul discuțiilor din dimineața

de 13 noiembrie. De această dată, Hitler a susținut că Germania a respectat prevederile Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune din 23 august 1939, „ceea ce nu este exact cazul cu partea rusă”, argumentând, între altele, cu exemplul Bucovinei. Răspunzând, Molotov a arătat: „La început, Rusia a confirmat cerințele ei [numai] față de Bucovina de Nord. În actualitate, Împărerii, Germania trebuie totuși să înțeleagă interesul Rusiei față de Bucovina de Sud. Dar n-a primit nici un răspuns la întrebarea ei referitoare la acest subiect. În loc de aceasta, Germania a garantat întregul teritoriu al României și a desconsiderat cu totul dorințele Rusiei cu privire la Bucovina de Sud”².

Refuzul lui Hitler de a accepta această „dorință”, cit și cererea de anulare a garanției date României la 30 august 1940, a fost astfel consemnat în minuta convorbirii: „Führerul a răspuns că chiar dacă numai o parte din Bucovina urmează să fie ocupată de Rusia, aceasta înseamnă o concesie considerabilă din partea Germaniei. Potrivit unui acord oral, fostele teritorii austriece urmau să cadă în sfera de influență a Germaniei. În afară de aceasta, teritoriile aparținând de zona rusă au fost menționate pe nume, de pildă, Basarabia. În sfârșit, semnificația exactă a expresiei «sferă de influență» nu a fost definită ulterior. În orice caz, Germania, în această chestiune, nu a încălcat acordul cituși de puțin... În privința garanției date României de Italia și Germania, Führerul a declarat că

această garanție a fost singura posibilitate de a obține ca România să cedeze fără lupte Basarabia Rusiei. În afară de aceasta, din cauza sondelor petroliere, România reprezintă pentru Germania și Italia un interes absolut și, în sfârșit, însuși guvernul român a cerut Germaniei să preia protecția aeriană a regiunii petrolifere, întrucât el nu se simte pe de-a întregul asigurat împotriva unor atacuri din partea englezilor. Referindu-se la amenințarea unei invazii a englezilor la Salonic, Führerul a repetat în legătură cu aceasta că Germania nu va îngădui o asemenea debarcare, dar el dă asigurarea că la sfârșitul războiului toți soldații germani vor fi retrași din România”.

În acest punct al discuțiilor, Molotov a propus ca Uniunea Sovietică să acorde la rîndu-i garanții Bulgariei, pentru a-și usura astfel ieșirea la Marea Egee. Propunerea n-a fost respinsă de Hitler, dar era evident că n-a agreat-o, declarând că nu se împotrivesc „dacă Bulgaria însăși a cerut o garanție”, dar nu știa nimic despre o astfel de cerere. În privința obținerii de către Bulgaria a unei ieșiri la Marea Egee, el a evitat să se pronunțe, motivând că în această chestiune trebuia să se consulte cu Mussolini.

În cursul întrevederii din 12 noiembrie, Hitler îl întrebase pe Molotov cum intenționa U.R.S.S. „să-și salvgardeze interesele din Marea Neagră și Strîmtori”, promițând sprijinul Germaniei în obținerea „unei îmbunătățiri pentru Rusia în ceea ce privește regimul Strîmtorilor”. Pornind de la această ofertă, Molotov a exprimat dorința părții sovietice de a fi asigurată la Marea Neagră și de a reglementa problema Strîmtorilor împreună cu Turcia, avind în vedere relațiile bune cu această țară. Partea germană și-a confirmat oferta inițială, ceea ce ar fi impus revederea sau actualizarea Convenției de la Montreaux, din 1936, sau chiar renunțarea la ea. Cum se știe, Conferința internațională din 22 iunie-21 iulie 1936, la care participaseră delegați ai Angliei, U.R.S.S., Australiei, Franței, Turciei, Bulgariei, Greciei, României, Iugoslaviei și Japoniei, proclamase libertatea de navigație prin Strîmtori pentru navele comerciale și, cu unele restricții, și pentru cele de război.

¹ Molotov se referea la unele modificări aduse Protocolului adițional secret al Pactului din 1939, privind frontiera dintre Germania și U.R.S.S. pe teritoriul fostului stat polonez. În cadrul întrevederii din 12 noiembrie 1940, Hitler aprecia că „schimbările din acordul inițial germano-rus s-au datorat în esență inițiativei ruse. Poate fi lăsat în sfera discuției faptul dacă dificultățile — pentru a căror evitare rusii au oferit propunerea lor — ar fi rezultat într-adevăr în urma împărțirii Poloniei. În orice caz, voievodatul Lublin din punct de vedere economic nu constituie o compensație pentru Lituania. Totuși germanii au văzut că în cursul evenimentelor a rezultat o situație care necesită revizuirea acordului inițial”.

² Un document din 18 septembrie 1940, semnat de consilierul Ambasadei germane la Moscova, dr. Gustav Hilger, reiterează declarația lui Molotov, potrivit căreia „guvernul sovietic a notificat [dorința sa] guvernului german înainte de luarea măsurilor cu privire la Basarabia și Bucovina. Mai mult chiar, la cererea ambasadorului german, guvernul sovietic a amînat executarea hotărîrii sale pînă la stabilirea atitudinii guvernului german. Pe baza acestei atitudini, guvernul sovietic și-a redus pretențiile sale inițiale care includeau întreaga Bucovină, dar a declarat în mod special că în anumite circumstanțe el contează pe sprijinul german în privința pretențiilor sale asupra Bucovinei de Sud”. În memorandumul înaintat Berlinului la 21 septembrie 1940, guvernul sovietic reamintează că, în cursul consultărilor din iunie 1940, „a venit în întâmpinarea punctului de vedere al guvernului german, reducîndu-și în mod substanțial intențiile sale cu privire la Bucovina. Totodată, el și-a exprimat speranța că guvernul german îi va acorda sprijinul pe viitor, cînd se va pune chestiunea Bucovinei de Sud”.

Dincolo de mirare și ironie

În ultima rundă de convorbiri, desfășurate în noaptea de 13 noiembrie, în adăpostul antiaerian al Ministerului de externe german, Berlinul aflându-se sub stare de alarmă aeriară, Ribbentrop a reluat încercările de a-l convinge pe Molotov că germanii nu aveau în Balcani alte interese decât cele economice și că doreau să nu fie incomodați de englezi în această regiune. Repetând declarațiile lui Hitler privitoare la garanția acordată României, el a spus că aceasta a fost probabil greșit interpretată la Moscova. În consecință, se vedea nevoit să accentueze faptul că atunci, în august 1940, „s-a pus problema de a se evita o ciocnire între România și Ungaria” și că, dacă el, în calitate de ministru de externe al Reichului, nu ar fi intervenit, „Ungaria ar fi declarat războiul împotriva României”. Pe de altă parte, guvernul român nu ar fi putut fi determinat să cedeze un teritoriu atât de mare fără să primească o garanție pentru teritoriul care mai rămânea României. În toate aceste hotărâri, a subliniat Ribbentrop, „guvernul german s-a călăuzit numai de dorința de a menține pacea în Balcani și de a împiedica Marea Britanie să obțină acolo un cap de pod și de a interveni pentru stingerirea livrărilor către Germania. În acest fel, alțiunea noastră din Balcani a fost motivată în mod exclusiv de împrejurările războiului împotriva Marii Britanii”.

În acest context, Ribbentrop a insistat să obțină din partea interlocutorului său un răspuns clar privind disponibilitatea Uniunii Sovietice de a colabora cu Germania împotriva Marii Britanii. Molotov a răspuns însă evaziv, declarând că „germanii presupun că războiul împotriva Angliei este de pe acum câștigat. Prin urmare, dacă, așa cum s-a afirmat într-o altă ordine de idei, Germania duce o luptă pe viață și pe moarte împotriva Angliei, el poate interpreta această afirmație numai în sensul că Germania luptă „pe viață”, iar Anglia „pe moarte”, pentru ca, mai apoi, să observe ironic: „Dacă Anglia este învinsă și neputincioasă, de ce oare a trebuit să stăm de vorbă în adăpostul antiaerian?” Ambiguitatea reflecțiilor lui Molotov, inclusiv accentele lor aparent involuntar ironice erau și rezultatul aplicării exacte a instrucțiunilor primite din partea lui Stalin.

Scopul principal al vizitei lui Molotov la Berlin l-a constituit desigur tentativa celui de-al III-lea Reich de a prinde diplomația sovietică în jocul mecanismului Pactului Tripartit sau al unei alianțe politico-militare mai largi, pe care Hitler o vedea formată la scurt timp după înfrângerea Imperiului britanic și pe care o dorea compusă din Germania, Spania, Franța de la Vichy, Italia, U.R.S.S. și Japonia, alianță care să domine întregul spațiu din Africa de Nord pînă în Asia Orientală. La întrevvedereea din 12 noiembrie, Molotov îl întrebase pe Ribbentrop „care este sensul noii ordini în Europa și Asia și ce rol se va acorda U.R.S.S.?” Aceste chestiuni — adăugase el imediat — trebuie discutate în timpul convorbirilor de la Berlin și în timpul vizitei proiectate la Moscova a ministrului de externe al Reichului, pe care rușii conțează în mod cert. În afară de aceasta, mai există probleme care trebuie clarificate privind interesele Rusiei în Balcani și Marea Neagră referitoare la Bulgaria, România și Turcia. Guvernului sovietic i-ar fi mai ușor să dea răspunsuri specifice la problemele ridicate de Führer, dacă ar putea deține explicațiile ce au fost cerute. El ar fi interesat de noua ordine în Europa și în special de ritmul și forma acestei noi ordini. El ar dori de asemenea să capete o idee cu privire la frontierele așa-numitei sfere a Marii Asii Răsăritene¹.

Răspunsul lui Hitler a fost astfel sintetizat de stenograf: „Problema este de a realiza viitoarea colaborare dintre țările care fac parte din Pactul Tripartit — Germania, Italia și Japonia —, pe de o parte, și Uniunea Sovietică, pe de altă parte, și în acest sens el consideră că în primul rînd este necesar să se găsească o cale pentru a „defini în linii mari sferile de influență ale acestor mari puteri și a se ajunge la o înțele-

gere în problema Turciei”.

În cadrul convorbirilor finale din 13 noiembrie, Ribbentrop i-a propus lui Molotov proiectul unui acord precum cel sugerat de Hitler și care avea următorul conținut:

„ACORD ÎNTRE STATELE PACTULUI CELOR TREI PUTERI, GERMANIA, ITALIA ȘI JAPONIA, PE DE-O PARTE, ȘI UNIUNEA SOVIETICĂ, PE DE ALTĂ PARTE

Guvernele statelor celor trei puteri, Germania, Italia și Japonia, pe de o parte, și guvernul U.R.S.S., pe de altă parte, animate de dorința de a stabili în cadrul frontierelor lor naturale o ordine care să contribuie la bunăstarea tuturor popoarelor interesate și de a crea o bază fermă și trainică pentru munca lor comună, îndreptată spre realizarea acestui țel, au căzut de acord asupra următoarelor:

ARTICOLUL I

În pactul celor trei puteri, încheiat la 27 septembrie 1940, Germania, Italia și Japonia au căzut de acord să se opună cu toate mijloacele posibile transformării războiului într-o conflagrație mondială și să colaboreze în vederea restabilirii grabnice a păcii mondiale. Ele și-au exprimat dorința de a extinde această colaborare și la națiuni din alte părți ale lumii, care sînt interesate să-și consacre eforturile aceluiași scop. Uniunea Sovietică declară că este de acord cu aceste feluri și în ceea ce o privește este hotărâtă să colaboreze cu cele trei puteri pentru atingerea lor.

ARTICOLUL II

Germania, Italia, Japonia și Uniunea Sovietică își asumă obligația de a respecta în mod reciproc sferile lor naturale de influență, în măsura în care aceste sfere de influență vin în contact cu alta, ele se vor consulta reciproc, în permanență și în mod prietenesc, cu privire la problemele care iau naștere din această situație.

ARTICOLUL III

Germania, Italia, Japonia și Uniunea Sovietică își asumă obligația de a nu adera la nici o uniune de puteri și de a nu sprijini nici o uniune de puteri care este îndreptată împotriva uneia din cele patru puteri.

Cele patru puteri se vor ajuta reciproc pe toate căile în problemele economice și vor completa și extinde acordurile existente între ele².

Acordul era prevăzut pentru o perioadă de 10 ani, cu posibilitate de prelungire printr-o înțelegere între guvernele celor patru

¹ Molotov viza art. 2 al Pactului Tripartit, care prevedea că „Germania și Italia recunosc și respectă conducerea de către Japonia a sferei de creare a unei noi ordini în marea spațiu răsăritean asiatic”. Pentru diplomația sovietică nu era un secret faptul că acest „spațiu”, desi nu se făcea nici o referire la dimensiunile lui, cuprindea și teritoriul și zone de interes sovietic din Extremul Orient, inclusiv Insula Sahalin. În 1942, „Marea Asie Orientală” aflată sub stăpînire Japoniei, îngloba pe lingă vaste regiuni din China, și Filipinele, Singapore, Hong-Kong, Birmania, Indonezia, Indochina (rămăseă formal sub administrație franceză), Tailanda, parte din Noua Guinee și numeroase insule din Oceanul Pacific ce aparținuseră S.U.A. și Marii Britanii.

puteri, realizată înainte de expirarea termenului respectiv.

Acordul, în forma lui reprodusă mai sus, era destinat opiniei publice. În afară de acesta, dezvoltând experiența din august 1939, Ribbentrop a propus încheierea unui „acord secret – sub o formă ce urmează să fie determinată – în care să se fixeze punctele focale în aspirațiile teritoriale ale celor patru țări”. El a precizat apoi cum vedea partea germană aceste puncte focale:

„În ceea ce privește Germania, în afară de revizuirile teritoriale ce urmează să fie făcute în Europa după încheierea păcii, aspirațiile ei teritoriale se concentrează în regiunea Africii Centrale.

Aspirațiile teritoriale ale Italiei, în afară de revizuirile ce urmează a fi făcute în Europa după încheierea păcii, se concentrează în Africa de nord și nord-est.

Aspirațiile Japoniei urmează încă să fie clarificate pe căi diplomatice. Și în acest caz, se poate găsi cu ușurință o delimitare a sferei de influență, posibil prin fixarea unei linii care să treacă pe la sud de insulele japoneze și Manciuko.

Punctele focale în aspirațiile teritoriale ale Uniunii Sovietice se presupune că vor fi concentrate la sud de teritoriul Uniunii Sovietice, în direcția Oceanului Indian”.

Cei doi miniștri de externe erau convinși că nu puteau ajunge în acel moment la o înțelegere finală și au decis să continue negocierile prin intermediul ambasadurilor celor două țări în capitalele respective. Molotov a propus de altfel să dea un răspuns oficial după ce se va sfătui cu ceilalți membri ai guvernului sovietic și, bineînțeles, cu I.V. Stalin. Pentru definitivarea documentelor, von Ribbentrop urma să se deplaseze la Moscova, unde fusese deja invitat.

De la două, la cinci protocoale secrete!

La 14 noiembrie, Molotov și însoțitorii săi au părăsit Berlinul, iar în dimineața de 16 noiembrie au ajuns la Moscova. Într-o sinteză a Comisariatului poporului pentru afaceri externe cu privire la rezultatul convorbirilor de la Berlin, trimisă reprezentanței sovietice de la Londra, se arată: „Germanii și japonezii ar dori mult, după cum se pare, să ne împingă spre Golful Persic și în-

Fermitatea cu care Molotov explicase colegului său Ribbentrop interesul U.R.S.S. față de Bulgaria nu a împiedicat patrunderea trupelor germane în această țară în chiar ziua aderării ei la Pactul Tripartit

dia. Noi am refuzat oferta de a discuta această problemă, fiindcă noi considerăm că astfel de sfaturi sînt deplasate”. Evaluînd aceleași convorbiri germano-sovietice, ambasadorul britanic la Moscova, Sir Richard Stafford Cripps, raporta la Foreign Office: „Rezultatele întîlnirii au fost negative; rușii au vrut să-și mențină libertatea de acțiune și nu au reacționat la eforturile lui Hitler de a-i antrena să coopereze cu Germania în Balcani și în Orientul Apropiat”.

Documentele ne spun însă că există și o altă față a acestor

negocieri, pe care, din motive ce nu mai trebuie subliniate, nu o putea cunoaște ambasadorul britanic. La 25 noiembrie 1940, Molotov l-a invitat pe ambasadorul german, contele Werner von Schulenburg, să-i facă o vizită, cu care prilej i-a remis următoarea declarație: „Guvernul sovietic a studiat conținutul declarațiilor făcute de ministrul de externe al Reichului în cadrul convorbirilor finale din 13 noiembrie și adoptă următoarea poziție:

Guvernul sovietic este dispus să accepte proiectul unui pact al celor patru puteri, proiect pe

care l-a schițat ministrul de externe al Reichului în cadrul convorbirii din 13 noiembrie cu privire la colaborarea politică și la sprijinul economic reciproc, cu următoarele condiții:

1. Dacă trupele germane sînt retrase imediat din Finlanda, țară care, în conformitate cu acordul din 1939, aparține sferei de influență a Uniunii Sovietice. În același timp, Uniunea Sovietică își asumă obligația de a asigura relații pașnice cu Finlanda și de a proteja interesele Germaniei în Finlanda (importul de cherestea și nichel).

este recunoscută ca centru al aspirațiilor Uniunii Sovietice.

4. Dacă Japonia [renunță] la drepturile sale de concesiune a cărbunelui și petrolului din Sahalinul de nord.

În conformitate cu cele menționate mai sus, proiectul unui protocol cu privire la delimitarea sferelor de influență, după cum l-a descris ministrul de externe al Reichului, va trebui să fie astfel întocmit încît să stipuleze centrul aspirațiilor Uniunii Sovietice la sud de Batumi și Baku, în direcția generală a Golfului Persic.

care Turcia refuză să se alăture celor patru puteri, Germania, Italia și Uniunea Sovietică sînt de acord să ia măsurile militare și diplomatice necesare pentru încheierea unui acord separat.

În plus, noi am dori să cădem de acord asupra:

a) unui al treilea protocol secret între Germania și Uniunea Sovietică cu privire la Finlanda (vezi punctul 1 de mai sus);

b) unui al patrulea protocol secret între Japonia și Uniunea Sovietică privind renunțarea de către Japonia la concesiunile petroliere și cărbonifere din Sa-

În vreme ce diplomații nazști și sovietici negociau, Hitler le-a devansat proiectele apelînd la „jocurile” cu teme războinice (în imagine, împreună cu Keitel, Brauchitsch și Halder, studiind harta cu Planul „Barbarossa”)

2. Dacă în decurs de cîteva luni securitatea Uniunii Sovietice în Strimtori este asigurată prin încheierea unui pact de asistență mutuală între Uniunea Sovietică și Bulgaria, țară care din punct de vedere geografic este situată în interiorul zonei de securitate a frontierelor Uniunii Sovietice la Marea Neagră și prin stabilirea unei baze pentru forțele terestre și navale ale U.R.S.S. în Bosfor și Dardanele, prin intermediul unei concesiuni pe termen lung.

3. Dacă regiunea care se află la sud de Batumi și Baku, în direcția generală a Golfului Persic,

De asemenea, proiectul unui protocol sau acord între Germania, Italia și Uniunea Sovietică, cu privire la Turcia, va trebui să fie astfel întocmit, încît să garanteze o bază pentru forțele [terestre] și navale sovietice în Bosfor și Dardanele, prin intermediul unei concesiuni pe termen lung, inclusiv – în cazul că Turcia este dispusă să adere la pactul celor patru puteri – garantarea independenței teritoriului Turciei de către cele trei țări menționate.

În acest protocol va trebui să se prevadă faptul că în cazul în

halinul de nord (în schimbul unei compensații adecvate);

c) unui al cincilea protocol secret între Germania, Uniunea Sovietică și Italia, în care să se recunoască faptul că Bulgaria este situată din punct de vedere geografic în interiorul zonei de securitate a frontierelor Uniunii Sovietice de la Marea Neagră și, în consecință, încheierea unui pact de asistență mutuală între Uniunea Sovietică și Bulgaria constituie o necesitate politică, ce nu va afecta în nici un fel regimul intern al Bulgariei, suveranitatea sau independența ei”.

În încheiere, Molotov a menționat că guvernul sovietic propunea cinci protocoale secrete în loc de două, cite preconizase ministrul de externe german, și că „ar aprecia favorabil o declarație cuprinzând punctul de vedere al Germaniei”.

O asemenea declarație n-a mai sosit niciodată la Moscova. În schimb, Hitler a dispus urgentarea măsurilor militare. La 29 noiembrie, 3 și 7 decembrie 1940 s-au desfășurat, sub conducerea generalului Paulus, „jocurile de război” cu tema unui atac prin surprindere împotriva Uniunii Sovietice. Concluziile militare și dispozițiile lui Hitler au fost incluse, în planurile operative ale O.K.W. de către generalii Walther Warlimont și Alfred Jodl; la 18 decembrie 1940, ele au primit consacrarea oficială sub forma Directivei nr. 21 său, codificat, Operația „Barbarossa” (*Magazin istoric*, nr. 5/1974).

De altfel, la începutul anului 1941, relațiile dintre cele două puteri au luat un caracter tot mai duplicitar, fiecare încercând să-și ascundă cât mai bine adevăratele intenții și lipsa de încredere în partener. Astfel, la 10 ianuarie 1941, la Moscova, s-a parafat un nou acord economic sovieto-german, iar după șapte zile Molotov i-a prezentat ambasadorului german W. von Schulenburg următoarea declarație:

„Deoarece cele mai importante probleme economice în cadrul relațiilor dintre Germania și Uniunea Sovietică au fost rezolvate prin tratativele recent încheiate, acum ar fi timpul să ne îndreptăm atenția din nou spre probleme cu caracter pur politic.

Guvernul sovietic este surprins că nu a primit nici un răspuns din partea Germaniei la declarația sa din 25 noiembrie cu privire la problemele ridicate în cursul convorbirilor de la Berlin și ar aprecia în mod pozitiv faptul dacă s-ar atrage atenția guvernului Reichului în acest sens, aducându-i-se la cunoștință că „guvernul sovietic contează pe un răspuns urgent al Germaniei”.

Conform instrucțiunilor primite, Schulenburg a răspuns că „nu există nici un motiv pentru impacițare, deoarece problemele implicate trebuie discutate în primul rând în mod amănunțit cu Italia și Japonia. Îndată ce aceste deliberări se vor încheia, desigur că guvernul sovietic va fi informat despre poziția noastră [a Germaniei] cu privire la demersul său”.

Cu același prilej, Molotov a abordat și problema Balcanilor, precizând: „Conform tuturor rapoartelor pe care le avem la dispoziție, un mare număr de trupe germane au fost concentrate în România, fiind gata să pătrundă în Bulgaria cu scopul de a ocupa această țară, Grecia și Strimtorile. Fără îndoială că Anglia va încerca să anticipeze operațiile trupelor germane și în acest scop va ocupa Strimtorile, declanșând operații împotriva Bulgariei, alături în dispută cu Turcia, pentru a transforma Bulgaria în teatru de război. Guvernul sovietic a atras în repetate rânduri atenția guvernului Reichului asupra faptului că el consideră teritoriul Bulgariei și Strimtorile ca fiind în zona de securitate a U.R.S.S. și că, în consecință, nu poate rămâne in-

diferent în fața evenimentelor care amenință această securitate. Prin urmare, guvernul sovietic consideră că este de datorie să să atragă atenția asupra faptului că el va considera apariția oricăror forțe armate străine pe teritoriul Bulgariei și al Strimtorilor ca o violare a intereselor de securitate ale U.R.S.S.”.

Moscova a rămas fără răspuns la aceste sesizări. În schimb, la 1 martie 1941, trupele germane au pătruns în Bulgaria, dar cu aprobarea guvernului acestei țări, care aderase la Pactul Tripartit.

Cu aceste ultime ecouri, documentele nu mai înregistrează nici un fel de dialog între cele două mari puteri totalitare, cursul evenimentelor indicând o degradare tot mai pronunțată a raporturilor dintre ele.

În istoria diplomației secrete, negocierile sovieto-germane din toamna anului 1940 constituie una din secvențele cele mai semnificative ale perioadei de început a celui de al doilea război mondial. Cunoașterea lor aruncă o lumină în plus asupra împrejurărilor și cauzelor care au dat naștere celei mai pustiitoare conflagrații din cîte a cunoscut istoria omenirii. În orice caz, cunoscând conținutul acestor negocieri, ne putem explica mai ușor procesul de apropiere ulterioară a U.R.S.S. de viitorii parteneri din coaliția antifascistă, proces determinat nu numai de agresiunea hitleristă și de necesitatea înfringerii celui de al III-lea Reich, ci și de posibilitatea pentru diplomația sovietică de a-și satisface aspirațiile geopolitice într-o altă constelație de puteri. ■

Nepotul lui
W. Churchill:
- Bunicule,
dă-mi și mie
luna!
- ??
- Dar lui Stalin
i-ai promis
Europa!

(Caricatură
apărută
în ziarul
Viața, 1942)

IANUARIE
1942

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Societatea Anonimă de Telefoane adresează un drastic avertisment abonaților ei, într-un comunicat publicat în presa cotidiană, Societatea constată că, în pofida repetatelor ei apeluri de reducere a numărului convorbrilor, mulți bucureșteni „au continuat să întrebuințeze în mod excesiv serviciul telefonic”. În consecință, Societatea s-a văzut silită să procedeze la suspendarea temporară a serviciului telefonic unui prim lot de abonați la care s-a constatat un număr prea mare de convorbiri. Reducerile numărului de convorbiri trebuie aplicate între orele 9-13.

● Guvernul la sancțiuni foarte severe împotriva speculanților care: dosec mărfuri pentru ca, la momentul oportun, să le vândă cu prețuri exorbitante; nesocotesc prețurile fixate de autorități; încearcă să dobândească câștiguri nepermise în dauna consumatorilor. După cum anunță ziarul *Curentul*, din 1 ianuarie, „peste patru mii de sabotori au defilat prin fața instanței pentru reprimarea sabotajului, care a pronunțat pedepse de sute de ani închisoare, internări în lagăr și amenzi de milioane lei”.

● General de divizie, Constantin Pantazi, subsecretar de stat al armatei de uscat, este numit ministru al apărării naționale; își părăsește și vechile atribuții.

● Mareșalul Antonescu dispune internarea în lagăr a 14 persoane: Joroslavi Nicolae, Livianu Ilie, Untermann Marcel, Manissailan Grigore, Ghenădescu Nicolae Alfred, Verona Albano, Ivan Ghica, Danielopol Constantin, surorile Nicodem — Nadia și Luiza, Ileana Mureșanu, Lucia Aliot — născută Caragea, Radu Lobey și Eugen Titeanu. Motivul: „în timp ce armata luptă pentru drepturi și onoare, iar țara unită face toate jertfele războiului, cei de mai sus,

Ceea ce predomină în paginile presei bucureștene în acest început de An Nou 1942 sînt relatările, știrile, informațiile, comentariile asupra desfășurării războiului, pe care istoria avea să-l înregistreze drept cea mai mare conflagrație a tuturor timpurilor, cit și îngrijorarea cu care opinia publică urmărește desfășurarea lui.

Parcursind evenimentele acestei luni, ca de altfel și ale lunilor trecute, se cuvine să nu uităm că presa era sub regimul cenzurii de război, iar țara era guvernată de o dictatură militară.

Și fiindcă am scris cuvîntul cenzură, să precizăm că în publicistica noastră mai veche ea era poreclită „coana Anastasia”. O cucoană pe care caricaturistii o imaginau sub înfățișarea unei matroane mătăhăloase, cu trăsături hîde și hilare și agitînd în mina dreaptă, butucănoasă, un imens foarfece cu brațele deschise, gata oricînd să sfîrtece slova așternută pe hîrtie. Fiind deci că nu s-a pomenit nici un gazetar ori scriitor care să-i facă urări de sănătate și viață lungă. Totuși, pentru că excepția — zice-se — confirmă regula, există un singur caz, pe care îl semnalăm. În *Universul*¹ din 12 ianuarie 1942 se poate citi un articol intitulat: *Urare cenzurii*. Articolul este al cunoscutului jurnalist al vremii, Ion Panait, care semnează Kir Panait: „Dragă cucoană Anastasia, te rog să mă ierți că te sorcovesc cu cîteva zile întîrziere. Am crezut că-și vor face această elementară datorie alți confrăți, mai simpatizați de dumneata, dar vîd că nici nu s-au sinchisit. Te-au lăsat să-ți rumegi bilanțul în tîhnă, ca să observi măcar la sfîrșitul anului golul din jurul dumitale.

Te superi că-ți spun adevărul? Dar parcă dumneata nu-l știi? Ești soacra noastră, a gazetarilor, și nu mi te închipui atît de naiva ca să crezi că ai măcar un ginere care să-ți dorească încă un an de viață”.

Urmînd tradiția romînească și creștină din prag de An Nou, conducătorul statului dă o proclamație: „Îmi deschid sufletul vouă, romîni de pretutindeni și de toate vîrstele, pentru ca din frămîntarea cugetului meu și din credința noastră, să durăm temelii noi pentru anul care începe. Din durerile anului sfîrșit, să torcăm fir de viață nouă și de nouă împlinire romînească. Anul 1942 va fi an de întemeiere a unor instituții romînești în care toți romîni, curați, întregi, muncitori și conștienți de răspunderea lor, să-și poată uni eforturile pentru izbăvirea Patriei”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întrefurările de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Noutăți
editoriale
ale lunii

Marea interpretă
a folclorului românesc
Maria Tănase

Deocamdată, în continuare, trupele române mobilizate pe front desfășoară acțiuni de luptă în Crimeea și la sud de Harkov, inițial pentru lichidarea breșei făcute de forțele sovietice în zona Iziurm și apoi pentru respingerea acestora la est de Doneț (*Magazin istoric*, nr. 7/1991).

În ceea ce privește viața internă, restabilirea unității teritoriale a statului în hotarele sale istorice rasăritene s-a bucurat de aprobarea opiniei publice și a principalelor forțe politice naționale, dar ostile oricărei acțiuni militare românești în afara frontierelor istorice ale țării. Astfel, la 19 ianuarie, Iuliu Maniu, președintele P.N.T. și C.I.C. Brătianu, președintele P.N.L., înaintează un nou memoriu marelui mareșal Antonescu protestând împotriva continuării războiului dincolo de Nistru: „Războiul actual nu poate fi popular dacă este împins prea mult în afara hotarelor țării. Retrageți trupele din Rusia, pe care Germania le poate ușor înlocui. Reconstituți armata, refăcând cadrele și armamentul. Îndreptați situația economică și financiară a țării. Numai în acest mod vom putea apăra țara noastră, o vom putea reintregi și o vom emancipa de influența străină, ca astfel să avem o țară liberă și stăpina pe destinele ei”.

Dintre evenimentele menționate de presa acestei luni este și semnarea la 1 ianuarie la Washington a Declarației Națiunilor Unite (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1985) de către guvernele (în funcțiune sau în exil) a 26 de țări: Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Cehoslovacia, Republica Dominicană, Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburgul, Noua Zeelandă, Nicaragua, Norvegia, Panama, Polonia, Uniunea Sud-Africană și Iugoslavia. Roosevelt semnează declarația în numele Statelor Unite, Churchill în numele Angliei, Litvinov pentru Uniunea Sovietică, iar pentru China, Soong, ministru al afacerilor externe. Semnatarii declară — scrie *Timpul* din 5 ianuarie (cu toate că țara se afla în război cu marile puteri inițitoare ale declarației Națiunilor Unite): „1) - guvernele menționate se angajează să pună la dispoziție, în lupta împotriva statelor membre ale Pactului Tripartit și aderentilor lor, ce se găsesc în stare de război cu guvernele în chestiune toate rezervele lor și toate resursele militare sau economice și 2) guvernele se angajează să coopereze cu ceilalți semnatori și să nu semneze vreun armistițiu de pace separată cu inamicii lor”. Am atras atenția cititorilor asupra faptului că deși țara se afla în plin război cu U.R.S.S., S.U.A., Anglia și în plină dictatură militară, ziare românești informau obiectiv despre situația din lume.

Cronică mărunta

între care unii au de dat socoteli nației, își îngăduiau, ca printr-o viață de petreceri dezordonate și prin răspindiri de știri neserioase să umilească jertfa soldatului și țînuta demnă a neamului”, scrie *Timpul* din 26 ianuarie.

● Curentul, din 1 ianuarie anunță: Direcțiunea Generală a teatrelor trimite tuturor directorilor de teatru următoarea adresă: „Este interzisă angajarea evreilor sub orice formă în teatre, varieturi și localuri cu orchestra; este interzisă, de asemenea, reprezentarea oricărei piese, reviste etc., la care a colaborat sub orice formă vreun evreu; sint interzise executările oricăror bucați muzicale scrise de evrei, și este interzis oricărui evreu de a se amesteca în înscenarea oricărui spectacol, fie ca lucrători, om de servicii, tehnician, pictor, regizor sau director de scenă. Este, de asemenea, interzisă și finanțarea de către evrei a oricăror întreprinderi teatrale”. Aceeași publicație, din 22 ianuarie, menționează: pentru înlăturarea zăpezii în orașele în care a căzut, la cererea autorităților, Inspectoratul general al taberelor de muncă dispune următoarele: „Toți evreii din cuprinsul țării, obligați prin statutul militar al evreilor la presta munca de folos obștesc, fără absolut nici o excepțiune, trebuie să presteze pînă la 15 februarie 1942 cel puțin cinci zile de muncă la zăpadă. Programul: 7-13 și 15-19. Repartizarea se va face de cercurile de recrutare de acord cu autoritățile comunale. La finele celor cinci zile, se eliberează evreilor o adeverință de culoare galbenă, de mărimea unei file a livretului militar, adeverință ce o vor purta la li-vret. Evreii care vor fi găsiți în viitor fără dovada de cinci zile de muncă la zăpadă și cei care pînă în prezent s-au sustras în mod regulat de la muncă, vor forma pri-

IANUARIE
1942

Mareșalul
Ion. Antonescu
urcându-se
în mașina
ce i-a fost oferită
de Hitler

Cronică măruntă

mele batalioane de lucrători evrei, ce vor pleca în primăvară în Transnistria".

● Liviu Rebreanu vorbește la Weimar despre Viața sufletească a poporului român. Cunoscut în Germania prin traducerea romanului său Pământul care îmbată (Ion). L. Rebreanu începe expunerea sa plecând de la originea istorică a poporului român pentru a ajunge la starea de azi. „Dacă poporul român nu numai că a suferit, dar a și rezistat la toate furtunile care s-au abătut asupra lui, acest fapt se datorește țăranului român care a fost întotdeauna reprezentantul românismului și și-a cultivat și apărut pământul de la început și până acum cu răbdare și neclintire. Originea poporului român dispăre în întunecimea istoriei, însă el a fost întotdeauna acolo unde trăiește acum. Țăranul român este începutul și sfârșitul acestui popor și numai prin el și în el se poate păstra acest popor”.

● Revista Fudanțiilor Regale, din ianuarie, publică un studiu semnat de Nunzio Coppola, despre Legăturile lui Vittorio Imbriani cu românii.

Este vorba despre relațiile de afecțiune dintre Imbriani cu Matei Sturdza și Gheorghe Petrescu. Matei Sturdza, frate cu Dimitrie A. Sturdza, a învățat mai întâi la Ber-

Un alt subiect tabu comentat de presă este vizita ministrului britanic al afacerilor externe Anthony Eden la Moscova la începutul lunii ianuarie.

În declarațiile făcute de Radio-Londra după această călătorie — comentează *Timpul* din 7 ianuarie —, șeful diplomației engleze subliniază că a mai fost la Moscova în urmă cu 7 ani și „ca atunci, ca și azi, s-a convins că între cele două țări nu exista nici o opoziție reală de interese”.

Convorbirile de la Kremlin cu Stalin și Molotov au avut ca obiect, menționează publicația citată, două chestiuni și anume: continuarea războiului și organizarea păcii și securității după război. Declarațiile lui Eden dau prilej presei germane să reamintească numeroasele articole aparute în ultima vreme în ziarele engleze prin care se arată că Anglia a promis lui Stalin Europa în schimbul ajutorului militar.

Astfel *Berliner Boersen Zeitung* reproduce în prima pagină articolul transmis de ziarista americană Hellen Kirkart din Londra, relativ la convorbirile dintre Eden și Stalin. „Această ziaristă — menționează *Timpul* — foarte bine văzută la Foreign Office scrie: „Conversațiile de la Moscova s-au purtat asupra tuturor chestiunilor discutate în primăvara și vara anului 1939. Nu există nici un motiv să se creadă că cererile de atunci ale Moscovei, adică predarea statelor baltice, Basarabiei și Bucovinei, precum și necesitatea unui contact direct cu Bulgaria au fost micșorate. Dimpotrivă, este posibil că în afară de acestea s-au discutat și alte probleme”.

Vizita domnului Eden la Moscova stârnește vii îngrijorări și în cercurile politice din Istanbul, unde se face observația că Anglia voiește să cedeze Rusiei Sovietice influența în Europa Orientală. Se reamintește un articol din *Times* care propunea să se împarta Europa în zone de influență, cedând Rusiei Sovietice Europa Orientală împreună cu Turcia. De asemenea, se face cu îngrijorare observația că ambasadorul englez de pe lângă guvernul din Ankara a asistat la convorbirile de la Moscova.

Nevoile purtării războiului cer, evident, mari resurse financiare. Pentru a și le procura, guvernul Antonescu apelase, înainte cu câteva luni, la lansarea unui mare împrumut intern, pe care-l numise „Împrumutul Reîntregirii”. Dar, în ciuda unei intense propagande prin ziare, afișe sau radio, rezultatele subscrierilor nu s-au ridicat la înălțimea așteptărilor. Mai mult, s-a vădit că tocmai deținătorii de capitaluri importante au fost și cei mai reticenti în a subscrie. De aceea, relevând această anomalie, într-un articol publicat la 24 ianuarie în ziarul *Curentul*, se observa: „Dacă marea masă a cetățenilor, cu averi care abia pot fi

¹ Patriot și literat, născut la Napoli (1840-1881): luptător pentru unitatea Italiei. Și-a petrecut tinerețea în exil; a luptat alături de garibaldieni în 1859 și 1866; luat prizonier de austrieci, s-a întors în 1867 la Napoli, unde a condus diverse ziare. Autor de romane și povestiri, studii de folclor și poezie. În 1907, celebrul filosof Benedetto Croce alcătuiește o colecție din opera lui Vittorio Imbriani, sub titlul *Studi litterarie e bizzerranie satiriche*.

Ziua de 24 ianuarie
la Patriarhie:
I.P.S.S. patriarhul Nicodem
și profesorul I. Petrovici,
ministru culturii naționale

numite astfel, a contribuit din primul moment cu tot prisosul — adesea chiar cu frânturi din necesar — la împlinirea nevoii financiare a țării, o anumită parte din populația ei, cea avută, propriu-zis, aceea care întotdeauna a putut consacra o parte din reala ei avere unei destinații fără ca totuși să se resimtă, această «elită» — ca s-o numim cu un termen din nefericire impropriu — a precupețit avântul ce i s-a cerut și a dat puțin și greu.

Concluzia ce se desprinde din articol este: „Vrem numai să-i întrebăm, așa nevinovat, dacă le-ar face plăcere ca mine, după închiderea definitivă a subscrierilor la împrumutul Reîntregirii, să li se publice numele întreg cu, alături, suma derizorie — pentru opulența lor — pe care au destinat-o țării în cele mai grele cearuri prin care poate trece o țară și un popor”.

La 9 ianuarie are loc prima ședință de lucru a Academiei Române pe anul 1942. Este prezidată de prof. Ion Simionescu care, deschizând lucrările, anunță cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la nașterea lui Iacob Negruzzi, sărbătorită la începutul lunii, ca urmașa acestuia, Ella Negruzzi, a donat Bibliotecii Academiei un număr de 119 cărți care aparținuseră scriitorului și carturarului ieșean.

Grigore Antipa prezintă colegilor proaspăta și importanta sa lucrare *Marea Neagră* vol. I, *Oceanografie, Bionomie și Biologie generală a Mării Negre*, apărută în colecția de publicații a Fundației Vasile Adamachi.

Prof. Alex. Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, procedează la o amplă trecere în revistă a volumelor anuale din *Memoriile* celor trei secțiuni — Literară, Istorică și Științifică —, a unor noi lucrări de Ion Nistor, Ștefan Ciobanu, precum și a cărții lui Carlo Tagliavini *In Rumania* (Roma, 1940).

La rândul său, acad. Dimitrie Pompei înfațisează și supune aprecierii plenului vol. XVII, pe 1941, al revistei *Matematica*, publicată a Seminarului de matematică al Universității din Cluj, mutat provizoriu la Timișoara.

Luind din nou cuvântul, acad. I. Simionescu atrage luarea aminte asupra citorva lucrări ale dr. M. Ciuca și colaboratorilor sai și oferă în dar fondurilor Bibliotecii Academiei din partea lui Ioanițu, traducerea în românește a operei lui Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, apărută în 1940 la Moscova.

În final, prof. Ion Petrovici menționează publicarea, în colecția *Biblioteca pentru toți*, a volumelor P.P. Carp, *critic literar și literat*, de Eugen Ionescu și *Titu Maiorescu, 1840-1917*, al cărui autor este Ion Petrovici. ■

Cronică măruntă

lin — unde l-a cunoscut pe Imbrioni, aflat în exil din cauza luptei lui împotriva dominației austriece — iar apoi la Paris. După doctorat — om cu o vastă cultură istorică și filozofică și cu bogate cunoștințe de limbi și literaturi moderne — o dată întors în țară s-a ținut departe de politica militantă și a acceptat doar să fie membru al micii comune Micăușeni, moșia familiei. În 1869, a putut, în sfârșit, să-și satisfacă o veche dorință de a vizita Italia: s-a revăzut la Florența cu Imbrioni, care locuia acolo, rămânând împreună câteva zile. Apoi, în noiembrie același an, a plecat la Napoli, unde a rămas până în februarie următor, când, bolnav de febră tifoidă, s-a stins din viață la 16 martie 1870. De pe urma lui au rămas 14 scriori către Vittorio Imbrioni.

Un alt prieten român al acestuia — scrie autorul articolului din Revista Fundațiilor Regale — a fost Gheorghe Petrescu, student la Berlin în timp ce junele italian se afla acolo. Imbrioni a fost atât de legat de el, încât — în primăvara anului 1861 — a compus un lmn închinat fratelui de sine româno-italiene pe care i l-a dedicat prietenului român. Din păcate, istoria n-a păstrat nici o amintire despre Gheorghe Petrescu, care a rămas cunoscut doar grație lui Imbrioni.

● Academia Română comemorează vineri 23 ianuarie pe Galileo Galilei. Cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la nașterea sa vorbește profesorul Vasilescu-Karpen despre viața și opera lui Galileo. D-sa arată că epoca în care a trăit Galileo (1564-1642) este dominată în Europa Occidentală de reforma protestantă și de reacția bisericii catolice împotriva acelei reforme și a spiritului Renașterii.

● Postul britanic de radio [B.B.C.] — menționează *Timpu* din 16 ianuarie — comunică faptul că în această săptămână la Malta s-a dat a 1 200-a alarmă aeriă.

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

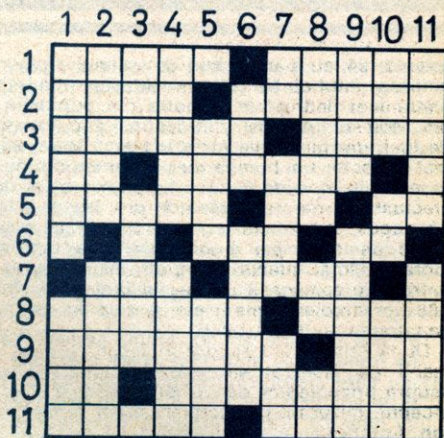

• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS

ARGONAUȚII

ORIZONTAL: 1) Căpetenia argonauților, plecată în Colhida în căutarea liniei de aur — Tară asiatică cu capitala la Pergam, în care au poposit argonauții la dus. 2) Rege în Iolco, tatăl viteazului Iason — Fratele Medeei, pruncul ucis de aceasta pe Argo, pentru a scăpa de urmăritori. 3) Mare poet liric elen, care-l descrie pe Iason ca pe un tânăr ce purta o singură sanda, celălalt picior rămânându-i desculț — Orașel în Franța. 4) Numeral — Crematoriu improvisat, în ale cărui flăcări Eson a ars un iepure în loc de a-și sacrifica fiul conform poruncii regelui Pelias (pl.). 5) Iason și Pelias, în disputa lor pentru tron (sing.) — Cupru — Cetatea regelui Eete, posesorul liniei de aur. 6) Afișe la început! — Negație. 7) Combinatul Siderurgic Hunedoara (abr.) — A provoca o luptă sau o furtună dintre cele întâmpinate de expediția argonauților. 8) Munte în Elada unde a copilărit și s-a instruit Iason — Săgeți și sulii argonaute, într-un singur cuvânt. 9) Rege în Ithaca, tatăl lui Odiseu — Materie primă pentru lina furată de Iason. 10) Atins în creștet! — Cea de corăbier aparține vasașilor de pe Argo. 11) Învăluia scopul sosirii argonauților în țara lui Eete — Monștri cu șase brațe, răpuși cu săgețile de către Iason și tovarășii săi de drum (sing.).

VERTICAL: 1) Animal sălbatic, ars pe rug de Eson în locul fiului său, pentru a-l feri pe acesta de minia regelui Pelias — Neteș ca puntea unei corăbii. 2) Măgari — Fenomen meteorologic care a îngreunat de mai multe ori navigația argonauților. 3) Început de sondaj! — Mijloc de propulsie în apă, din care, se spune, Argo dispunea de 50 de perechi (pl.). 4) Actriță cehoslovacă de film (Anny) — Centaur care-l crește de mic și-l instruește pe Iason în ascunzișurile Muntelui Pelion. 5) Sală de ceremonial — Țuca slabă (reg.). 6) Cap de argonaut! — Regele profet caruia zeii i-au trimis ca pedeapsă harpiile ce-i furau mâncarea și pe care doi dintre argonauți le-au gonit fără drept de întoarcere. 7) Baza rombului! — Răpus, ca Iason cel strivit de surparea propriei sale corăbii, putrezită de vremuri — Spuse din ca-

pul locului! 8) Numele antic al Dunării, către care s-au îndreptat argonauții la întoarcerea din expediție — Comparativ — Argo, la prora! 9) Ordine, rânduială (reg.) — Povestiri. 10) Virf de iridiu! — Intrarea în cetatea Eete! — A scufunda în apă. 11) Zeiță a înțelepciunii, care a pus la prora corăbiei Argo o ramură ocrotitoare cu proprietăți vorbitoare — Numele roman al zeiței Demeter, protectoarea argonauților cât au poposit ca agricultori în ținutul Arcadie.

Dicționar: *TRIE, AFI, OTCA, SIRI*

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *File din trecutul Bucureștilor*. **Orizantal:** BUCUR — ANTIPA — ALEXANDRU — OR — LI — ILAI — MOSI — ATA — ULEI — ATN — SARE — S — AR — CUD — A — HSU — IANA — S — PIATA — BI — AP — COVRIGI — VAMI — ETAC — APRETAT — AR — UAP — ARENA — SAT — TANASE — L.

Prizonieri de război

americani

la Timiș și București

Maior DONALD R. FALLS,
U.S. Air Force

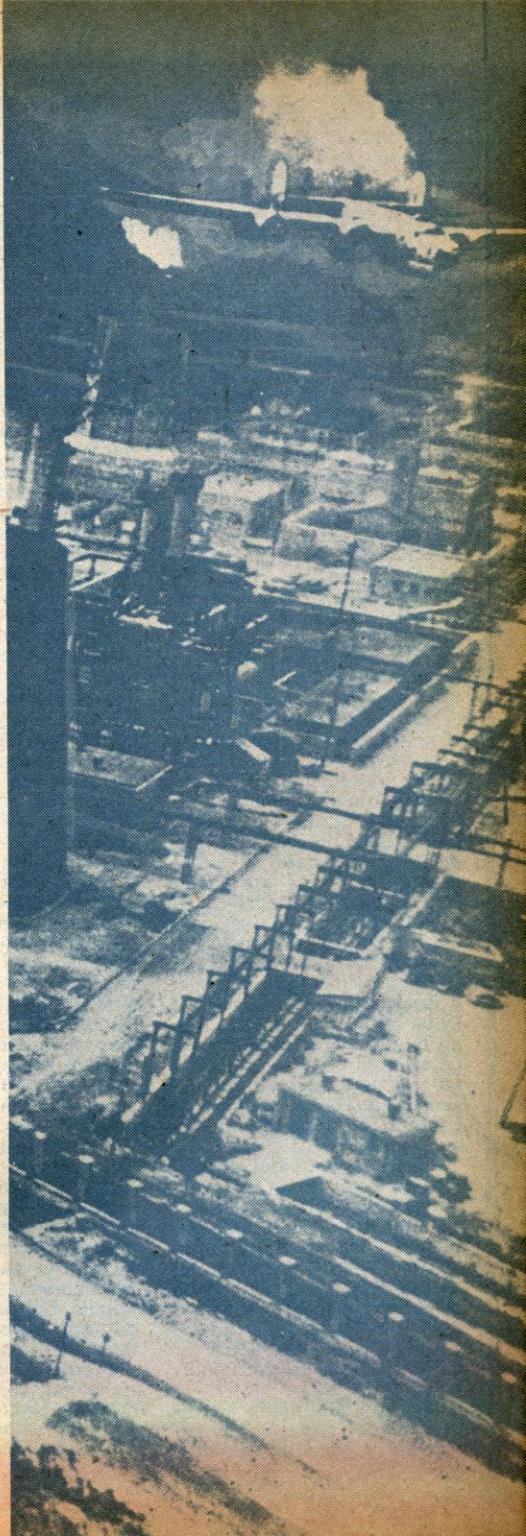
La 1 august 1943 zeci de avioane americane B-24 au părăsit bazele lor din Libia pentru primul dintre cele 26 raiduri de bombardament îndreptate împotriva rafinăriilor din Ploiești¹. Au fost distruse 127 000 tone de țiței, dar pierderile forțelor americane au fost ridicate: un bombardier doborât la fiecare 2 300 tone de țiței. În timpul raidurilor efectuate la mare altitudine, între 4 aprilie și 19 august 1944, cifra s-a dublat la circa 4 600 de tone per bombardier scos din luptă. În total, atacurile împotriva centrelor petrolifere românești au dus la doborârea a 286 bombardiere americane și moartea sau capturarea a 2 829 piloți.

După primul raid asupra Ploieștiului, germanii au încercat să revindică controlul asupra prizonierilor de război americani. La început, guvernul pro-german al generalului Ion Antonescu a părut dispus să accepte cererea. A intervenit însă prințesa Caragea², care stabilise o legătură de suflet cu piloții doborâți și a reușit să convingă autoritățile române să nu cedeze prizonierii americani.

¹ Reproducem acest articol — trimis nouă de autor (prin prof. dr. John Ion Mihu) — cu titlul și substituirile redacției *Magazin istoric* din revista *Air Power History*, nr. 1/1990. Primul articol din istoriografia română consacrat acestui subiect a fost publicat tot în *Magazin istoric* și aparține dr. Eugen Preda (*Magazin istoric*, nr. 8/1982).

² Ecaterina Caragea este nepoata lui Grigore Cantacuzino-Nababul, mare mosier și președinte al Partidului Conservator (1899-1907). A fost furată de tatăl ei și dusă în Anglia, la o vîrstă fragedă. Disperată, mama a cîtoror leagănul de copii Sfînta Ecaterina, de lîngă biserica Cășin. După mulți ani de căutări, bunicul a reușit să-și găsească nepoata și să o readucă în țară, la 18 ani. S-a căsătorit cu Costea Caragea. Pe moșia lor de lîngă Ploiești a oferit adăpost aviatorilor americani, care, mai tîrziu, cînd a fost nevoită să plece din țară, i-au reîntors ajutorul primit. Prințesa Caragea are astăzi 98 ani și trăiește în Statele Unite, unde a făcut, prin sute de conferințe, o propagandă favorabilă poporului român. Mulțumim doamnei dr. Georgeta Penelea-Filitti, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție aceste date (nota redacției).

În imagine: fotografia, luată în timpul bombardamentului executat la 1 august 1943 asupra orașului Ploiești, surprinde un aparat B-24 deasupra Rafinării Astra Română.

Problemele cresc odată cu altitudinea

Pilotul Robert O'Reilly și-a zdrobit avionul B-24 pe întinsa moșie a prințesei, lângă rafinăriile din Ploiești. Din nefericire pentru navigatorul Richard Britt, impactul l-a ținut în interiorul aparatului. În cele din urmă, localnicii l-au eliberat pe Britt, care fusese părăsit de ceilalți, dintre resturile deformate ale avionului drept în brațele a doi soldați germani. Înainte ca aceștia să apuce să îl ia, prințesa Caragea l-a luat pe pilotul nedumerit și i-a informat pe germani că prizonierul este al ei.

Prințesa era hotărâtă să-i păstreze pe americani în mîini românești. Ea le-a înstruit pe soțiile demnitarilor guvernamentali, care la rîndul lor și-au influențat soții în acest sens. Tactica a dat roade: germanii au acceptat și astfel România și-a păstrat răspunderea pentru soarta prizonierilor. Jurnalul de război al unui membru din echipajul pilotului O'Reilly, locotenentul Ernest Poulson, oferă unica mărturie a peripecțiilor prin care a trecut grupul de piloți. După prăbușire, Poulson și ceilalți s-au ascuns. Curînd, au fost descoperiți și duși în cel mai apropiat sat. Pe drum au fost loviți cu palmele și picioarele. A sosit și prințesa Caragea. După ce i-a informat pe țărani curioși care se adunaseră că aviatorii nu erau ruși, cum se crezuse, ci americani, aceștia au adus mîncare și băutură, iar iritarea mulțimii s-a potolit.

Prințesa i-a predat pe prizonieri celei mai apropiate garnizoane române, unde li s-a luat primul interogatoriu. Echipajul avionului B-24 pilotat de O'Reilly a fost mutat de mai multe ori înainte de a fi reunit cu alți aviatori americani, la București. Acolo, germanii i-au interogat și ei, dar nu au aflat nimic important.

Ulterior, autoritățile au trimis pe cei circa 100 prizonieri la un hotel, în stațiunea

Timișul de Jos, situată la 12 km sud de Brașov. Ofițerii au obținut o mică soldă și cazare chiar în hotelul care se lăuda cu „o sufragerie spațioasă, două băi, patru spălătoare, și paisprezece dormitoare”, fiecare dotat cu un lîghean (dar nu cu apă caldă) și saltele cu paie. Soldații și gradații s-au instalat într-o școală de fete din apropiere. Bucătări ruși și ajutoarele lor, și ei prizonieri de război, s-au ocupat de gătit și de problemele menajere.

Cei mai mulți dintre cei răniți au primit tratament medical la un spital militar din Sinaia, la 32 km sud de tabără.

Zilele și nopțile erau în general petrecute jucînd bridge și citind diverse cărți puse la dispoziție de Crucea Roșie. Uneori, făceau cîte o partidă de volei pe terenul de joc amenajat de ei.

Hrana consta din pîine (obținută din făină de grîu necernută) și supă de arpacas, uneori cu legume de sezon. „Cînd se găsea carne, aceasta sosea sub forma capului de vită de pe care bucătării ruși scoteau pielea și îl trînteau în cazanul pentru supă”.

Rezidenții hotelului au avut parte de cadouri neașteptate. De exemplu, la 15 noiembrie, prințesa Caragea i-a vizitat pe „băieții ei” pentru a le distribui lenjeria de corp atît de necesară. În ajunul Anului Nou (1943-1944) episcopul Bucureștiului a trimis șampanie, iar la 4 martie chiar generalul Antonescu a vizitat tabăra, lăsînd în urmă țigări (și o mulțime de promisiuni neîndeplinite).

Spre deosebire de tovarășii lor, care executau zboruri la joasă altitudine, cei aproximativ 1 000 piloți căzuți prizonieri de război în urma raidurilor la mare altitudine au început și au sfîrșit detenția la București. Inițial au fost ținuti la un loc, ofițeri și soldați, într-un baracamant militar. Totuși, datorită bombardamentelor aliate, au fost transferați spre locuri mai sigure. Oficialitățile militare române au optat pentru separarea soldaților de gradații. Ofi-

țerii au fost transferați la Școala normală Ecaterina, o fostă școală de fete situată în partea de sud a Bucureștiului. Ceilalți au plecat spre un spital militar, lângă parcul de vagoane din partea de nord a Capitalei.

Ca și pe prizonierii de la Timișul de Jos, românii i-au tratat omeneste, chiar cu milă. Doar de puține ori cei arestați au avut parte de nedreptăți. Cînd se întîmpla, era de obicei pentru că americanii fuseseră confundați cu piloții ruși. Reiese clar, din interogatoriile ample luate echipajelor după repatriere, că sâtenii au dat de multe ori mîncare și băutură piloților înainte de a chema autoritățile locale.

Surprinzător, au apărut puține animozități în relațiile româno-americane, ca rezultat al raidurilor efectuate la mare înălțime. E deosebit de interesant, pentru că raidurile de acest tip presupuneau mult mai multe lovituri căzute la întîmplare decît cele de joasă altitudine. După cum era de prevăzut, în multe zone locuite bombe au produs distrugerii și concomitent pierderi de vieți omenești. Deși acești prizonieri (din grupul de mare altitudine) nu erau priviți cu aceeași înțelegere ca și cei deținuți la Timișul de Jos, românii, atît militarii cît și civilii, au știut să-și învingă ostilitatea firească generată de asemenea situații.

O simplă infecție

Un asemenea caz este cel al pilotului John Egan, doborît la 2 mai 1944. Egan a fost dus la un aerodrom, unde un colonel român a aranjat să fie tuns și bărbierit. Deși bombardierile americane îi distruseseră casa în ziua precedentă, colonelul și-a folosit propriul avion pentru a-l duce pe Egan la București, în vederea unui tratament medical la piciorul rănît. Ofițerul român a călătorit neînarmat, doar cu Egan în avion.

Tratamentul binevoitor al românilor a salvat probabil viața lui Robert Schmitz, pilot pe B-24, și a unui alt aviator

american, în urma unei încercări de evadare, în cursul căreia o santinelă română a fost rănită superficial la cap. Când o patrulă românească, condusă de un locotenent neamț, i-a descoperit pe cei doi și i-a capturat, ofițerul german intenționa să-i spînzure pentru folosirea forței în încercarea de evadare. Cu toate acestea, înainte ca el să treacă la acțiune, a intervenit un locotenent-colonel român. Odată ajunși la garnizoană, românul le-a dat posibilitatea unor băi calde și le-a furnizat haine curate. Tratarea răniților a devenit repede preocuparea principală. În mod cert, instituția medicală română nu era la nivelul optim în timpul războiului. De fapt pînă în iunie 1944, guvernul desemnase numai un spital din București pentru a trata grupul de piloți deținuți în Capitală, spital al cărui personal consta tot din prizonieri americani.

Un raport întocmit după terminarea războiului de către Cartierul general din Mediterana al aviației aliate sublinia cele mai evidente deficiențe ale sistemului medical: folosirea la nesfîrșit a iodului pentru a compensa lipsa sulfamidelor; medicii români erau slab pregătiți, iar îngrijirea bolnavilor necorespunzătoare; amputările erau efectuate la cel mai neînsemnat motiv de alarmă.

Cu toate acestea, doctorii români au făcut un efort considerabil pentru a asigura cea mai bună îngrijire, în ciuda condițiilor dificile.

William Filli, prizonier de război și autorul unor relatări publicate după război, caracterizează cel mai bine dificultățile întîmpinate în îngrijirea unui mare număr de prizonieri fără echipament adecvat, medicamente sau infrastructură. Filli scrie: „cînd a venit timpul pentru ultima dintre cele trei injecții contra difteriei și toți se alinaseră în curte, o foarte atrăgătoare călugăriță ortodoxă (maică) a început să facă injecțiile... folosind un singur ac în acest scop. M-am crispat în cele două rînduri cînd ea a înfipt

acul, fără să străpungă pielea. Ce a făcut atunci maică? A apucat acul cu mina dreaptă și mi-a întors capul cu mina stîngă. Cînd am întors din nou capul, am văzut-o cum înfingea acul în mine cu pumnul stîng... uitîndu-mă la ac, am văzut că era indoit!... A pus o bucată de vată între degetul mare și arătător, l-a îndreptat și a chemat următorul prizonier”.

În multe privințe grupul din București nu s-a bucurat de stilul de viață luxos al camarazilor lor din Timișul de Jos. Totuși, au găsit și ei timp să se întrecă în turnee de bridge, să monteze un spectacol de estradă și alte mijloace de amuzament.

Cu toate acestea, frivolitatea a înlocuit doar parțial privațiunile vieții din lagăr. Woody Mark, un fotograf militar, își amintește cum păduchia și ploșnițele au devenit o parte acceptată a vieții de zi cu zi. „În această zi, spunea el, am sute de punctușoare roșii peste tot, amintire de la acei mici nemernici”.

Mesele, deși suficiente, s-au dovedit monotone. În funcție de anotimp, prizonierii se puteau aștepta la pepeni, roșii, căpsuni, piine, puțin lapte, înlocuitori de cafea, supe de fasole și cartofi dar puțină carne. Pachetele de la Crucea Roșie apăreau sporadic și pierderea în greutate era un lucru obișnuit. Navigatorul Glen Bayle, de exemplu, a pierdut aproximativ 18 kg în patru luni.

Călătorie în „burta” unui Messerschmitt

Omul care avea să joace în final rolul cheie în scoaterea din România a prizonierilor de război s-a alăturat compatrioților săi din București, tot ca prizonier, în a treia săptămîină din august 1944. Din fericire, lt. col. James A. Gunn a preluat comanda ca ofițer superior în grad în zilele „eliberării” României.

Gunn a trebuit să facă față unei crize imediate. Ascultînd pe ascuns la un post de ra-

dio, oamenii au aflat că guvernul lui Antonescu căzuse. În dimineața următoare, noul guvern român a dat dispoziții să fie deschise porțile închisorilor și prizonierii de război să fie eliberați. Adolf Hitler a jurat că România va plăti cu sînge pentru schimbarea sa de poziție. Spre îngrijorarea americanilor, furia nemților a luat forma raidurilor de bombardament asupra Capitalei, care au durat aproape două zile.

Ce să facă? Era întrebarea cea mai presantă pentru lt. col. Gunn. S-a hotărît în final să permită oamenilor să părăsească tabăra. În definitiv, cum ar fi putut să-i țină închiși pe cei care tocmai fuseseră eliberați? Oricum, le-a cerut să rămîină în oraș. Noua lui sarcină a fost să găsească o oficialitate română cu autoritate. Printr-o înlăntuire fortuită de evenimente, lt. col. Gunn a intrat în legătură cu general-locotenent Racoviță, secretar la Ministerul de război român, adăpostit în afara orașului. Cei doi au alcătuit în grabă un plan pentru a evacua prizonierii americani de război din București.

Gunn a abordat de asemenea subiectul asigurării transportului în Italia pentru a pregăti drumul pentru ceilalți. Gunn a fost dus la aerodromul din Popești, unde era pregătit un avion care să-l transporte în Italia. În ultima clipă, o defecțiune la motor a făcut ca misiunea să fie contramandată. Căpitanul Constantin Cantacuzino, un as român al luptelor aeriene (54 de victorii) și-a oferit serviciile. Adresîndu-se lui Gunn el a spus: „Dacă veți putea călători în burta unui Messerschmitt, vă voi duce în Italia”. Gunn a acceptat imediat (*Magazin istoric*, nr. 8/1974).

Destinația era aeroportul din San Giovanni. Negăsindu-se o hartă corespunzătoare a Italiei, Gunn a schițat una pe un carton. Pentru a evita un atac al avioanelor de vînătoare aliate sau tirurile antiaerienei, a fost pictat steagul american pe fiecare din părțile laterale ale avionului ME-109. Lt.col. Gunn a

descriș astfel decolarea: „echipamentul radio a fost mutat din burta Messerschmitt-ului pentru a-mi face loc. Calea de acces în fuzelaj era un capac de control... Cantacuzino m-a aranjat în fuzelaj... a tras capacul deasupra, a sărit în carlinga și în câteva secunde eram în drum spre Italia”.

Era 27 august. Datorită îndeminării lui Cantacuzino și norocului, perechea a supra-viețuit aventurii fără incidente. După o scurtă pauză, Gunn a luat legătura cu cartierul general al generalului Twining, la Bari.

Operațiunea „Reunirea”

După ce a ascultat raportul lt. col. Gunn, șeful biroului operații al Diviziei 15 aeriene, generalul de brigadă Born, împreună cu șeful de stat major, colonelul Taylor, au reflectat la varianta optimă de a duce oamenii acasă. În acest timp Gunn și căpitanul Cantacuzino au plecat la statul major al forțelor armate de pe teatrul de acțiuni militare pentru a pune la curent pe cei mai importanți membri ai statului major.

Prioritară era confirmarea că aerodromul din Popești nu căzuse în miinile nemților. Trei avioane Mustang P-51 au fost trimise în România. Cantacuzino, aflat în avionul din frunte, a aterizat și a semnalizat celorlalți că totul era în ordine. Aceștia au transmis informația unui avion meteo, care a retransmis știrile favorabile la Bari.

Sarcina de a rezolva complexe probleme logistice inerente adunării foștilor pri-

zonieri, pentru a fi transportați, a căzut în seama colonelului George Kraiger, care a sosit în România la 29 august, la bordul unuiia dintre avioanele B-17. O echipă a Oficiului pentru servicii strategice (O.S.S.) l-a însoțit.

Echipa a fost confruntată cu o problemă majoră încă de la început, cînd cei de la O.S.S. au descoperit că cele două aparate radio din dotare erau, în mod misterios, de nefolosit. În consecință, lui Cantacuzino i s-a cerut să zboare din nou în Italia, de această dată pentru a informa pe americanii din Bari de pregătirile colonelului Kraiger și că operațiunea putea să se desfășoare cum se planificase.

Prioritatea lui Kraiger a fost găsirea prețioasei mărfi. Nu era o sarcină ușoară pentru că foștii prizonieri de război se risipiseră după deschiderea porților lagărului. Unii se adăpostiseră prin locuințele bucureștenilor, care căutau pe americanii ca o posibilă protecție împotriva armatei roșii ce se apropia, în timp ce alții hoinăreau fără țință. În final, colonelul Kraiger a constatat că, în mare, 800 de oameni din grupul bucureștean se deplasaseră în garnizoana militară de la Bragadiru, situată la 8 km sud-est de București, iar aproape 100 de oameni din grupul de la Timiș își croiseră drum spre Pietroșița. Cei care au putut fi găsiți au fost expediți cu autobuzul la aerodromul din Popești pentru zborul spre Italia. Pentru a-i găsi pe cei ce nu șiau de operațiunea de salvare, au fost transmise mesaje prin radio și publicate anunțuri în ziarle românești, cerînd tu-

turor foștilor prizonieri americani sau englezi rămași să se prezinte la Hotelul Ambasador din București.

Deplasarea personalului a durat patru zile, între 31 august și 3 septembrie.

Din totalul evacuațiilor (1 161), 1 117 erau americani, 31 englezi, 12 olandezi și un francez. A mai fost luat la bordul unuiia dintre avioane și un român care cerea cetățenia americană, rezultînd un total de 1 162 persoane.

În zilele ce au urmat, încheierii cu succes a operațiunii „Reunirea” (Reunion) colonelul Kraiger a apreciat călduros pe oficialii români pentru ajutorul sincer acordat. Comentariile elogioase ale colonelului au fost pe deplin meritate.

Nu mai puțin demna de omagiat este mulțimea de țărani și orășeni care au dat dovadă de compasiune și au oferit hrană cînd era mai multă nevoie; în timpul primelor ore de prizonierat, cînd disperarea era deosebit de acută. Omenia instituției militare și administrației de lagăr au demonstrat un respect adevărat pentru adversar. În multe ocazii, americanii au fost tratați la fel sau chiar mai bine decît recruții români. Trebuie subliniată contribuția prietesei Caragea. Cînd a fost întrebată de ce a făcut atît de mult pentru echipaj, ea a răspuns: „noua, românilor, americanii ne plac foarte mult”. Stau mărturie și cuvintele unui fost prizonier de război: „dacă a trebuit să fiu doborît, am fost bucuros că acest lucru s-a petrecut deasupra României”. ■

În românește de
Victor ANGHELESCU

Apelați la publicitatea Magazin istoric

Cele mai largi categorii de cititori pot fi interesate de activitatea și produsele firmei dv. Dacă apelați la publicitatea *Magazin istoric*.

Cea mai răspîndită revistă de istorie din România este pregătită să vă ajute în reușita dv.

Apelînd la publicitatea *Magazin istoric*, vă asigurați accesul produselor, ofertelor, inițiativelor și informațiilor dv. pe piață.

Nu pierdeți șansa unei reclame în paginile *Magazinului istoric*.

Septembrie-octombrie 1944

ÎNSEMĂNĂRILE UNEI CĂLUGĂRIȚE — DIN ZILE DE RESTRIȘTE (II)

În martie 1944, sub amenințarea frontului care se apropia, călugărițele și personalul laic al Institutului „Nôtre Dame de Sion” din Iași s-au refugiat la Oravița. Aici le-au prins evenimintele de la 23 august 1944 și cele care au urmat.

Una dintre aceste călugărițe — din păcate numele ei nu ni s-a păstrat — a consemnat decurarea întâmplărilor din acele zile încordate: retragerea germanilor și, apoi, venirea unităților sovietice. Sint consemnări mai puțin obișnuite, avind în vedere autoarea și lumina ei¹. Scrise cu deosebit talent narativ, izvorit dintr-o temeinică cultură, dar și dintr-o lucidă înțelegere a timpului pe care-l traversează, ele aduc încă o mărturie, autentică și zguduitoare, privind tragedia războiului,

care nu a cruțat pe nimeni în desfășurarea sa. O tragedie răsfriată în conștiințele tuturor celor care, militari sau civili, de-o parte sau de alta a baricadei, au trăit coșmarul celor 2191 zile ale celei mai mari conflagrații cunoscute vreodată de omenire.

Parcurend aceste însemnări inedite — păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române — pătrundem în universul atât de tensionat al războiului, așa cum se infățișa el într-o localitate de la granița de vest a României.

Să urmărim, deci, noi fapte și întâmplări de la finele lui septembrie 1944, într-o comunitate de călugărițe la Oravița.

Gabriela DUMITRESCU

Simbătă, 30 septembrie 1944.

Noapte învăluită într-un calm copleșitor. Noapte fără somn. O pasăre strigă deznădăduit de jalnic, pe două tonuri. Bătaia unui tun de pe o

¹ Valoarea documentară a acestor mărturii este sporită de faptul că ele aparțin unei persoane care nu ocupă un loc privilegiat în prim-planul evenimentelor, dar care participă și înregistrează desfășurarea lor. Astfel de mărturii, ale unor oameni obișnuți prinși în vîltoarea unor momente istorice, revista noastră a publicat de la participanți direcți la războiul din 1877-1878, la războiul pentru reîntregirea neamului și la lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, precum și la campaniile armatei române în cel de-al doilea război mondial, atât pe Frontul din Est cît și pe cel din Vest.

Folosim acest prilej pentru a reînnoi invitația adresată cititorilor noștri care posedă astfel de mărturii — însemnări, jurnale personale, corespondență, fotografii — provenite de la participanți la evenimente istorice importante de a ni le pune la dispoziție, în vederea unei eventuale publicări a lor (bineînțelese, în măsura în care prezintă un interes general). De asemenea, așteptăm din partea cititorilor documente care în vremuri grele au stat ascunse și acum în libertate pot fi preluate în paginile publicației noastre.

culme apropiată curmă liniștea suspectă. De pe alte virfuri de deal, îi răspunde o bubuitură cu ecouri lungi. Pasărea a tăcut înfricoșată. Frontul Marilla-Oravița și-a deschis focul. Mici împușcături, cite-o detunătură mai puternică răzbesc pînă-n valea orașului. Zorii zilei și primele semne ale dimineții sunt posomorite. Zgomotul crește. Lupta între germani și ruși se apropie.

Pînă la ora 11 focurile de armă se întesc. Artileria bubuie puternic. Atacul se dă acum în preajma lacurilor, la strîmtoarea văii principale. Primejdia e mare. În casă încețază lucrul; și la bucătărie. Coborim în adăposturi. Fel de fel de proiectile împistrețază și sfîșie aerul sub pinza plumburie a norilor groși. Se aude șuierul zvîcnit al gloanțelor.

Lupta se dă lîngă noi, în jurul nostru. E ora unui și un sfert. Bubuiturile de tun, exploziile grenadelor, ale dinamitelor ne fac să tresărim ca-n somnul cu vise rele al copiilor de leagăn... A luat foc o casă

la 50 de pași mai sus de noi. Acolo e o pivniță săpată în stîncă, o subterană vestită.

După-amiază pe la ora două jumătate, bătaia focurilor slăbește. Lupta se potolește simțitor. Ieșim din adăposturi. Mergem la refectoire să gustăm cite ceva. Două, trei surori pornesc să facă un turneu în casă, la capelă. În vremea asta, soeur Karin o șterge frumuseț după spălatorie cu un tăbol de iarbă și o lădiță de zarzavaturi pentru iepurași. Aceștia, rupti de foame și de frică, îi sar pe brațe, i se urcă pe cap, pe după gît, pipăindu-i minile și fața cu zvîcniturile mărunte ale botșorului lor micuț.

Sœur Karin n-are îngăduința să viziteze toate cuiburile, căci o salvă de focuri pornită prin surprindere asupra dîștii o silește să plece. O ia încetșor de-a lungul peretilor și a stivelor de lemne pînă ajunge la scările spre bucătărie. Impușcăturile o urmăresc. Gloanțele cad în jur, nelăsîndu-i răgaz să-și continue drumul pînă la

adăpost decît cu întreruperi dese, opriri și culcări la pămînt. Zadarnic o îmbii într-o boltă, ea vrea să-și reia locul în adăpostul cu Nôtre Mère; și de la refectione toată lumea se retrage aproape cum a venit. După douăzeci de minute suntem din nou adunate în adăposturi. Afară lupta se desfășoară mai aproape, mai îndrăgățată. O serie de împușcături au doborât la pămînt trăgaciile artileriști. Tunurile din jur au rărit bătăile. Fum și miros suspect. Ne rugăm intens. În stradă începe un vuiet prelung de moarte, care se repetă cu fiecare coloană de camioane și tancuri ce trec în goană nebună, în jos, spre oraș. Prin ferestruicile unei pivnițe zărim încă multime de soldați germani, șerpuindu-se pe lângă ziduri și copaci, toți acoperiți din tălpi pînă în creștet cu frunziș... Cu privirile și armele întoarse îndărăt, fug și împușcă. Dușmanii lor îi ajung din urmă.

E o retragere glorioasă! Acest asalt durează pînă spre seară. Pe la ceasurile șase, o adevărată explozie de glasuri izbucnește pe drumuri. Strigăte, urale, însoțite de focuri de revolver, tropote de bocanci. O clocotire de iad goașe pe sub geamurile casei, se scurge valuri, valuri spre Prefectură. *Is noii cuceritori!* Toate căile orașului sunt invadate de ei. În aer răsună larma și răcnetele lor. Toți sunt ca fiarele scăpate de tirania me-najeriilor de circ, cum am văzut odată în viața mea de copil...

Coloane nesfîrșite curg pe valea orașului. Noaptea se lasă domol. O ploaie rece și mărunță cern norii groși peste biruitoarii zăle. Chiar și au nevoie de baie... sunt așa de murdari!

Din stradă rușii încearcă mereu cu bătăi minioase să le deschidem ușa. Le răspundem că aici e mănăstire românească. Iși români și franchezi. Cu greu se hotărăsc. Pleacă bombănind. Un grup ne-a dat mai mult de lucru. Suntem nevoiți să aducem pe Nôtre Mère să le vorbească. Apoi un altul, cu un colonel în frunte - își zice el colonel - cu lanterna aprinsă, caută la fe-

rești să vadă în casă. În dreptul ușii își înfige lumina pe ghișeu și strigă sălbatic să-i deschidem. Le spunem și acestora că aici e mănăstire, etc. Coloanelul cere să-i explicăm unde-i casa domnului director Moarcăș. Îi indemnăm să meargă cu două case mai la vale de noi. Durează mult pînă să se lămuirească. În sfîrșit pleacă. Comedia asta se repetă încă și cu alții, pînă tîrziu...

Coloanele par acum o uriașă reptilă în lunecarea groaie și lăcomă după pradă. O adevărată dihanie apocaliptică, care-și scutură din cînd în cînd laba barosană și de ușile noastre, că trece spaima în toată casa. Rușii is bolșevici! Să n-o uităm! Veghem pînă în zorii dimineții.

Duminică, 1 octombrie. Ziua întreagă trupele sovietice au continuat trecerea în lanț neîntrerupt pînă spre seară. Peste șaptezeci de mii de oameni s-au perindat prin fața casei noastre, ca o caravană șerpuitoare. Se zguduia pămîntul sub greutatea tancurilor, a carelor de război, a tunurilor cît turnul lui Babel cu țevi groase și lungi cît coșurile de fabrici, dube misterioase... și valurile de cavalerie mongolă, apoi puhoai de derbedei și căruțe sute, sute... ce nu se mai sfîrșesc...

Spre seară, îngrijorarea noastră crește, căci tot mai des ne sunt încercate ușile și ferestrele. Nôtre Mère a format o gardă de surori pentru paza de noapte, pentru paza liniștei, căci toată lumea are nevoie de somn. Unele dintre noi numărăm a patra noapte de neodihnă și pîndă. Rușii dau mereu tircoale în jurul zidurilor... Pentru restul nopții, Nôtre Mère fixează încă un post de observație, la comunaută. Pînă în ziua, rușii au mai încercat atacuri la uși și la porțile de intrare sau cu săriturile peste zid. Dar au fost alungați. Ce noapte de chin!... parcă a ținut o vesnicie...

Luni, 2 octombrie. În timp ce noi zădărniceam aici încercarea rușilor de a pătrunde în curte și în casă, dincolo la vila Sf. Iosif, unde avem personalul laic cu patru surori N.D. și un servitor, se petreceau lucruri

grozave.

Doi ruși din cavaleria de stepă, au sărit zidul, au sfărmat poarta și au tras caii în grajd, apoi au răzbit în casă, cît cu voie cît fără voie. D-I Giovanni și-a grămădit fetele sub pat. Mariella, într-o altă odaie, s-a aruncat în așternut și-a tras plapuma peste cap, a așezat cuvertura desupra. Ea vorbise rușilor de peste fereastră și acum, de îndată ce ei au pus piciorul în casă, pe ea au cerut-o. Pe dînsa o strigă și o caută peste tot locul. Alice Proșinghea și Vicki Romila au rămas, de la început, neclintite în odaia lor, retrase într-un fund de coridor.

Rușii au ctreierat toată casa, au scos din odăi și pe surorile N.D. adunîndu-le cu de-a sila să le țină tovarășie în sufragerie...

Lupii aceștia au mîncat și au bătut pînă la ultimul strop. Întăriți de poftă au pornit în oraș după votcă. S-au întors cu țuică în cap și în butelii. Bui-măciți, au indemnă pe toată lumea la culcare, rămîind singuri în sufragerie. După o vreme s-au strecurat cu pași de fiară sireată și au început colinda pe la ușile celulelor. Au dat peste surorile N.D.; una a sărit peste geam și a luat-o razna pe deal. Alta a scăpat printre ei și a ajuns în grajdul vacilor, tocmai în pod, unde a rămas pitulată în fin, pînă ziua. Dimineața, dr. Scorpan s-a pomenit cu la treia, leșită de prin ascunzîșuri subterane. A patra n-a scăpat. Au pus rușii mina și călcîiul pe ea. Ce grozăvie...

În dimineața acestei zile de luni 2 octombrie 1944 asemenea mărturisiri ne-au adîncit spaima, ne-au mărit îngrijorarea. În adevăr, multe surprize urite se povestesc prin vecini și unele persoane ne previn de cele ce ni se pot întîmpla și nouă.

Nôtre Mère a cerut la Prefectură, d-lui căpitan Micu, o gardă pentru noapte. În oraș nu-i nici un polițist. Nu-i armată. Nu-s arme. Singuri, cîțiva bărbați cari au rămas ori au revenit acasă s-au oferit să formeze patrula de pază pe străzi. Unul are o pușcă ca-n pozele cu Napoleon I. Altul, o

bită pe care a combinat o tînăchea și un arc în spirală. Toți fac haz și se vitejesc să biruie primejdiile numai cu prezența lor. Totuși unul are un revolver automat.

Rușii rămăși aci în popas is mulți și-s răi. Două camioane cu vreo 50 au tras la morărită, vecină în dosul clădirii noastre. Alți vreo 20 sunt în gazdă la Hildebrand, unde și-au instalat postul de emisiune radio, telefoane, etc. Toate casele din jurul nostru is pline de ei. Foiesc pe străzi. Sunt agresivi. Tot orașul e răvășit de ei. Jefuiesc pretutindeni. Napustesc în case particulare cu revolverul întins, cerind să li se dea rachiu și spirt...

La noi se opresc și bat în uși, tot timpul. Lovesc cu cizmele în poartă, bat în geamuri și răcnesc parcă-s nebuni. Vor cu orice preț să intre... Rușii nu caută adăpost. Nici hrană... ci satisfacții josnice. După rectoarele ne aflam la capela pentru „petite adoration”. În timp ce recitam psalmul, rușii din stradă se pornesc a striga la noi. Mie mi se pare prudent să coborîm glasul, să continuăm ruga în șoaptă, căci amenințarea de afară deveni un adevărat răget de fiare. Știe Dumnezeu, insultele și batjocura cu care ne onorau „tovarășii”. A fost cea mai provocatoare manifestare a rușilor, cea mai agresivă, care ne-a pus pe gânduri...

Inserarea cade repede și greoaie peste vâi, de unde se înalță strigarea și plînsul care se stinge sfîșietor de trist...

Începe a bură. Toate spre binele nostru. S-or liniști bandele de derbedei. După vre-o citeva minute, mă îndrept la Cîte [Comunaută], unde surorile erau adunate în recreație. Nötre Mère lipsea; era pe jos, organizează sălile de culcare pentru personalul laic și Marthe. Surorile converse zoreau să termine cu funcțiunile, să se urce la etaj, mai aproape de noi. Cîinii își caută surorile N.D., pe Ergeneni, portărița. Dau buzna prin butăcării, pe scări, prin toată casa. Apoi se napustesc în mijlocul curții, cu lătrături disperate. Un foc de armă tras asupra lor îi întărită și mai rău. Pe scări vin surorile

în fugă, să anunțe că un rus e sub nuci. Plec de la Cîte. De pe coridor vād umbra lui. Privesc de la o altă fereastră peste zid, în stradă; și acolo în colț mai e cineva care năruie cărămizile, buluc, buluc. Trec imediat în odaia lui Nötre Mère, dau semnale de alarmă. La poarta mare, nemiscați stau doi ruși și un civil. Acesta din urmă se desprinde din grup și-mi strigă în românește pe un accent străin, să tac. Nu mi-e rușine să stîrnesc vecinii. Mai bine să deschid ușa sa-i las să intre că doar n-o să ne mănince...

În două clipe iată alții în curte și apoi și grupul acestor turci.

Intensific la disperare semnalele de alarmă.

Surorile îngrozite de scandalul ce-l fac toți la ușa din balcon, mă cheamă de zor. Trec în coridor și, de la acest al doilea punct de observație, vād clică civilului, postată pe scara de piatră. Același glas, în langaj pocit, îmi ordonă să deschidem casa. El e delegat să conducă pe comisarul poliției rușesti la noi, să facă cercetări. Dar nu le este frică de nimeni. Comisarul rus e cel mai mare. Cineva a tras cu arma de la noi, trebuie să intre și va uza de forță.

E ora aproape nouă. Mă opun; îi poftesc să vie ziua, oricare le este misiunea. Ii rog să amie pe mine. Le vorbesc de la etaj, peste geam. Mère Fidelia își face apariția. Le vorbeste și dînsa în limba slavă. Ei nu vor să ție seamă de nimic, ne amenință că sparg ușa, ferestrele, etc. Nu-i posibil să-i calmăm. Pretind că e ceva la mijloc de nu vrem să-i primim în casă. Uf!... Cum le-aș mai turna o galeată de apă pe cap!...

Dar nu, nu-i prudent. Mère Fidelia parlamentează încă cu dînsii. Inutile rugăminți, încercări zadarnice. Furioși, ei trec de la amenințări la fapte. Se napustesc peste ușa. Patru, cinci trînteli în ea n-o pot birui. O scoabă de la zăvorul de sus a sărit totuși, umplînd sala de caderea fierului greu pe lespele.

Acum trec minioși la fereastră, o sparg dintr-o lovitură și

pătrund în casă. O iau repede pe scară-n sus... În capul scărilor întind minile către ei, îi întimpin, cîntînd să-i țin în loc. După ce Nötre Mère a dat dispozițiuni surorilor și personalului laic, a venit să vorbească acestor intruși.

Unul e ofițer. Are stele pe tunică, ochelari de sofer pe chipiu. E înalt, blond, cu ochii albaștri, slab, foarte tînăr. I-am prins numele de la tovarășii lui. Îl cheamă „Sașa”. Alți doi ruși, tot tineri, sunt foarte murdari, grețosi... Is de statură mică. Cu dinșii e și civilul. Acesta e un tip cunoscut. E din oraș. Are o șapcă de stofă gris fer, aproape neagră. E îmbrăcat cu haine slinoase; un pardesiu gris închis. După înfațișare, pare să fie un om de vreo 45 de ani. E neîngrijit, nerăs, cu mustața castanie, tăiată pe buza de jos. Are ochi albaștri. El e conducătorul grupului. Ii cer scoteala de rostul acestei descenderi în noapte. Răspunsul său e că a tras cineva cu arma în curte și dînsii vin să cerceteze dacă n-avem germani ascunși la noi. Ofițerul se dă drept comisar secret al Poliției rușesti. Civilul se declară înfi agent secret al poliției locale. În urmă a mărturisit că nu e decît un simplu locuitor din Oravița, luat de ruși ca interpret... Ii fixeș privirea în ochi și-i spun că-l recunosc, l-am văzut pe stradă și că-s surprîns de lipsa lui de tact și de delicateță...

La toate insistențele lui Nötre Mère și ale mele, rușii nu vor s-audă nimic. Nu-i scap din ochi, rugîndu-i să ne creadă că nu a călcat picior de neamț în casă. Dar nu-i cu cine vorbi. Rușii scot revolvelele. Unul postează arma în piept lui Nötre Mère și altul mie în spate. Ne poruncesc să ne dăm de-o parte, să-i lăsăm să meargă singuri prin odăi. Sînguri? Nu! Ne opunem. Vrem să-i însoțim. O pornim astfel, duse de spate, cu armele îndreptate către noi, trecînd din camera lui Mère Elise în aceea a lui Mère Imelda și apoi la Nötre Mère. Ei pipăie pretutindeni, rotesc ochii peste tot. Revenim spre coridor. Din nou insistăm să ne lase în pace astă seară. E tîrziu. Nu putem intra

în toate camerele. Surorile bătrâne și cele bolnave sunt culcate (duhoarea ce-o emana rușii mișcându-se și vorbind, mă pălește în cap)...

Rușii ne imbrăncesc. Striga la Nôtre Mère și la mine să ne sperie. Civilul ne îndeamnă să nu ne opunem, dacă în adevăr n-avem alte pricini. Continuum deci. Intram în camera lui Mère Symphorose. D-neaei doarme. Se trezește speriată. Trebuie vreme s-o liniștim.

Cu arma întinsă și împinse de spate, cu lanterna aprinsă purtată în dreapta și în stînga, rușii se viră și la Capela. Aici se află toată lumea din casă. Vreau patru surori de-ale noastre cu surorile N.D. și Marthele ocupa locurile din jurul orgai. Restul is în banci spre altar... Trec cu lumina de la cap la cap, se uită la fiecare; ordonă ca toată lumea să înceteze rugăciunile, să se ridice în picioare... să stea jos. Își plimba iar luminile pe chipul maicilor, al fetelor... Cer din nou ca toată lumea să se scoale în picioare. Privesc cum ar căuta de nu-i careva asouns printre noi, de nu-s pantaloni. Ordona iar ca toată lumea să se așeze pe scaune... În tot acest timp civilul ne observă încă cu mai multa atenție și cu interes. Am impresia ca în urma noastră pe coridor, în odaile din stînga scarilor la Mère Elise, Mère Imelda și Nôtre Mère, alți intruși foiesc. Vreau să ies din Capela, să pasesc spre aceste incaperi. Un rus mă prinde de braț, îmi pune pe umăr cealaltă mina delicată: ca o laba de elefant și mă oprește pe loc. Sa nu-i scap. Mă supun. Vreau să-mi spun banuiala, să dau surorilor veste. Rușii nu-mi dau răgaz să scot o vorbă și cer să-i conducem mai departe, în odaile pe care nu le-am văzut. Ieșim din Capela, Nôtre Mère cu mine, escortate de civil și de ofiter. Doi ruși ramin la ușa Capelei. Vorbesc. Interesant. Unul explică ceilalți ce-i această camera, cum e cultul religios la creștini... Revenim la Capela. Civilul ne chestionează asupra surorilor N.D. Unde sint? Ele is germane, etc. ...Raspund ca aici, acum, is puține. Numai cele bătrâne. Și-s la un loc cu

noi, fac una cu noi în casa aceasta. Încearcă să ne înfricoșeze. Ne previne să n-ascundem nimic, că-i mai rau. Dar ce este de ascuns? Asta-i adevărul așa cum i l-am expus...

La ușa stau de pază doi ruși cu baioneta într-o mină și lanterna aprinsă în cealaltă mină. Toți dau navală înăuntru. Din nou privirile lor sticloase se plimba cercetător peste mulțimea de surori și laice. Apoi către civil îndreaptă un semn întrebător. Acesta indică una după alta, Marthele noastre. Ca ele ar fi germane. Protestez. Ei pun mina pe Clara, apoi pe Varvara. O înșacă pe Soeur Anelle. Le-o trag din mîini. M-așez binisor în fața ei și pe cit m-ajuta statura mea. Îndosesc surorile, le indepartez. Apar și pe fete. Apar dirz pe bieteile Marthe, pe care ei le trag cu mari opinteli afară din capela, după ce civilul a indicat și pe Genoveva. „Voi trei, haideti ca sa va înscriem dacă sunteți ori nu românce”. Cu vorbele acestea spuse de civil s-a adincit mai mult groaza în suflete. Maicile se agită... Marthele se apără și-i plimba ochii rugători cînd la Nôtre Mère cînd la mine, să nu le lasam. Își aduc actele sa vadă oamenii acestia ca ele is românce. Nôtre Mère, eu, vorbim rușilor și-i rugam să coborim la parloir să aducem actele, să le dam dovezi că-s românce. Încerc să mențin calmul și singele rece. Nu voi să-mi arat banuiala... groaza. Însă bruscetea rușilor ca și protestările noastre cresc. Ei își dezvaluie planurile perfide. Cer paturi bune către civil - „dobre crevate”... ne smulg fetele din capela, le tirasc după ei.

Nôtre Mère caută sa le reție, sa le aperi. Eu reușesc iar să mă așez în fața lor, să je tin dos. Rușii strigă, amenință. Îmi pun revolverul în piept... Dar nu-mi pierd cumpatul. După o clipă de tăcere, repet ca nu mi-e frica de moarte, sa tragă. Aștept cu brațele întinse, dosind fetele în spatele meu. Rușii strigă, blestemă, se stropesc, gesticulează rautacios și viclean ca niște maimuțe bătrîne... Un rus mă înșacă de mina, mă repede peste ușa din

coridor, rupîndu-mi voalul și hainele. E grozav!! Pe Nôtre Mère o bruscetează cu ghionturi și trînteli. Fetele is ca înnebunite... Un alt foc de arma e descărcat asupra lui Nôtre Mère. Chiar și-n acest moment mai încerc cu vorba să salvez fetele din mina acestor criminali. Fără succes însă, căci pentru a treia oară rușii se reped asupra lui Nôtre Mère și a mea, ne împing de spate pînă la Capela, unde închid ușa după noi. Un rus rămîne de pază cu revolverul întins. Ceilalți se întorc în coridorul unde civilul și alți doi ruși, veniți din întuneric se luptă cu fetele, cari nu vor să se lase pe mina lor. Agățate de uși, de dulapuri, se opintesc cit pot; strigătele lor is sfîșietoare. Și nimeni, nimeni sa le scape. Se aud dulapurile urnindu-se din loc, mobilele trîntite, trosnesc calcate în picioare. Lupta în toată regula. Suntem, îngrozite de barbaria acestor monștri... Timpul trece, chinurile și zburcarea din casa cresc. Orice mișcare din camera ocupată de acești scelerati își lasă semnul ei de moarte pe trupul pingărit al acestor sărmane fete. Se zvîrcolesc într-una de durere și de disperare.

- Fetele, voi știți ca mi-aș fi dat bucuroasă viața să vă scap!

Nimic din drama care se petrece acum în sufletele noastre nu se revarsă oare în inima acestor bestii?...

Cum poate să fie omul atît de monștruos?... Sa semene atîta dezastru în jurul lui fără habar. Ce cinism!...

Iată pentru ce au rămas ființele acestea pe loc!... pentru ce au așteptat pe rușii liberatori cu urarea de bun venit pe buze.

Rușii? Ei au venit hotărîți sa devasteze totul ca acele nefaste și teribile forțe ale naturii, cari nu lasă în urma decît un peisaj uşfirlogit și pentru totdeauna sterp. Ruina și sînge. Iată setea lor. ■

Moscova-Sofia, decembrie 1949

UN DESANT SECRET

ALEKSEI MEDVEDEV

Ieșit aureolat din cel de-al doilea război mondial și socotit unul dintre cei mai mari politicieni și strategii ai tuturor timpurilor, Stalin își propusese să-și elimine și adversarii politici din toate „barăcile lagărului socialist”. Magistral orchestrată de Kremlin, reputat dirijor în astfel de partituri, „aria calomniei” a început să dea roadele scontate. În toamna anului 1949, în paginile ziarului Pravda, care declanșase deja campania de articole (semnate de membri ai Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S.) consacrate celor 70 ani de la nașterea „Tătucului” (în 21 decembrie), se puteau citi — pe alte pagini decît cele aniversare — informații privind procesul „criminalului de stat Kostov și al complicilor săi”, în Bulgaria, și cel al lui Laszlo

Rajk, în Ungaria. Ele se inscriau în suita de procese intenționate în toate fostele state socialiste comunistilor potrivit

Două zile și două nopți

„Vă încredințez amintirile mele despre evenimente petrecute acum mai bine de 40 de ani. În presă nu s-a scris despre asta. După părerea mea, ceea ce voi relata eu va trezi interesul cititorului. La vremea lor, aceste evenimente, mai precis, îndeplinirea unei misiuni operative, au fost un secret de stat. Mulți dintre participanți nici nu mai sînt între cei vii. Aveam pe atunci 21 de ani...”

Octombrie 1949. Eram tânăr locotenent, absolvent în urmă cu doi ani al secției de transmisiuni a Liceului de grăniceri din Moscova. Faceam serviciul la Divizia „F. Dzerjinski”, la unitatea de transmisiuni, unde începusem să lucrez din iulie 1943, de la numai 15 ani.

Sîmbătă, 15 octombrie, spre seară, toți ofițerii am fost convocați la comandantul unității, locotenent-colonel Lesin. A luat parte la consfătuire și colonelul Kamenov. Ni s-a comunicat că o unitate pentru îndeplinirea unei misiuni guvernamentale

nici comunismului, „agenților puterilor occidentale” — inclusiv cel contra lui Pătrășcanu —, procese desfășurate pe scenarii minuțios elaborate de Beria.

Stalin se angajase deci în operația de „strivire cu degetul său mic” (expresia se referea la Tito, într-o discuție purtată cu Gheorghiu-Dej, în 1948) a tuturor „trădătorilor comunismului”. Extrem de preocupați ca scenariile să nu iasă din tiparele dictate, Stalin și Beria erau foarte atenți ca la aceste procese să nu aibă loc nici un fel de incidente.

Ceea ce demonstrează și textul care urmează. Să considerăm că depozitia acestui ofițer sovietic nu va rămîne singulară, ea probînd un amestec, greu de calificat, în viața altor țări și popoare.

speciale intra în componența unui detașament operativ, format din unități speciale ale diviziei, comandant al detașamentului fiind numit colonelul I.O. Kamenov. Nu ni s-a indicat nici misiunea, nici locul ei de desfășurare, dar ni s-a precizat că — în vederea îndeplinirii ei — se vor face următoarele pregătiri:

1. Se vor selecționa soldați, sergenți și ofițeri, mai precis, vor fi controlați pe corp să nu aibă semne ce le-ar fi putut trăda naționalitatea rusă, sovietică; cei care purtau asemenea semne nu trebuiau atrași în misiune.

2. Efectivele vor fi înarmate cu automate, mitraliere, grenade (subunitățile — cu cara-

¹ Reproducem acest articol — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista lunară sovietică Sover-

senno sekretno (Strict secret), nr. 11/1990.

bine). Se vor studia atent regulile de funcționare a armamentului.

3. Efectivele vor fi îmbrăcate civil și vor trebui să știe să poarte această îmbrăcăminte cât mai dezinvolt. Se permitea părul mai lung.

4. Se interziceau scrisorile și angajarea în discuții privind operația iminentă.

5. Se interzicea adresarea unuia altuia cu gradele militare. Trebuiau să se folosească prenumele și patronimicul sau numele de familie.

6. Timp de pregătire: două zile și două nopți.

Acestea fiind spuse, conștătuirea s-a încheiat și am trecut la pregătiri.

Seara târziu, în curtea unității au sosit autobuzele și camioanele cu armament, muniție și îmbrăcăminte civilă. Aproape toată noaptea am primit arme, haine, am învățat singuri și i-am învățat pe soldați și sergenți să facă nod la cravată și să îmbrace și să poarte corect toate accesoriile de toaletă, pînă la butoni și acele de cravată. Soldații și sergenții s-au tuns, pentru a avea „o coafură” cât mai cochetă. Evident, cel mai bine arătau militarii care în mod obișnuit primeau observații că nu sînt tunși proaspăt. După ce s-au tuns, ei aveau într-adevăr un aer modern.

Spre dimineață, ni s-a ordonat să ne odihnim. În cursul zilei următoare, pregătirile efectivelor au continuat: studierea armelor, instrucție de tot felul, controale. Întregul efectiv a luat foarte în serios misiunea, ceea ce era în firea lucrurilor, pentru că mai toți cei implicați slujeau în armată de 4-6 ani.

Am pus în geamantane armamentul, muniția, hrana rece și tot în geamantane — de mari dimensiuni — au fost așezate stații de radio RBM-1. A doua zi, spre prînz, pregătirile s-au încheiat.

Grupurile de civili de la Odessa

Seara a sosit o coloană de autobuze, care ne-au dus pe toți la Gara Kiev. La peron era trasă o garnitură de vagoane nou-nouțe, în întreime metalice. Ofițerii știau din timp unde trebuie plasat fiecare în vagon, de aceea îmbarcarea s-a operat foarte repede. În vagoane totul fusese pregătit pentru cea mai normală odihnă: era întinsă lenjeria, pe mese se aflau căni pentru ceai, zahăr. După ce ne-am ocupat locurile, trenul a pornit la drum. Încotro? Nimeni nu știa.

Toți s-au culcat, cu excepția celor de planton, care, pe rînd, au stat de veghe toată noaptea. Dimineața devreme, privind pe fereastră am văzut stația „Cătunul Mihailovski”, deci mergeam spre Kiev. „Cătunul Mihailovski” era la numai 16 km de satul unde mă născusem eu și exact cu doi ani mai înainte fusesem acasă. Am depășit Kievul, apoi o stație pe drumul spre Odessa.

Înainte să ajungem la Odessa, a trecut din vagon în vagon un ofițer de la statul major, ordonînd ca la Odessa toate efectivele să se îndrepte spre portul maritim, dar sub forma unei mulțimi dezorganizate, la o distanță respectabilă unul de celălalt, fără a ieși însă din cîmpul vizual al celui alt, pentru că nimeni dintre noi nu știa drumul de la gară spre portul maritim. Trenul s-a oprit și din vagoane au început să coboare unul câte unul sau în mici grupuri „civili” cu geamantane în mîini, îmbrăcați aproape la fel. Hainele erau de culori diferite și în vreo 5-6 modele, ca și costumele, cămășile, șepcile, pălăriile, pantofii. În treacăt fie spus, pălării purtau numai ofițerii. Îmbrăcămîntea era de bună calitate, chiar elegantă, pe nici o piesă vestimentară nu era prinsă nici o etichetă, ștampilă sau orice alt indiciu al țării și fabricii producătoare. După această misiune,

ne-am văzut niciodată în magazinele Moscovei nici îmbrăcăminte, nici încălțăminte asemănătoare cu cea purtată de noi atunci.

Deci o mare grupare de oameni străbătea străzile Odesei, îndreptîndu-se spre portul maritim. Era ziua în amiaza mare și, evident, acest lucru a provocat curiozitatea unora. Odessiții aflați la acea oră pe stradă ne desocseau: „Cine sînteți? De unde veniți? Încotro mergeți? Sportivi? Turisti? Artiști?” O femeie, sprijinindu-și mîinile în solduri, a strigat: „Află ea mama Odessa!” Dar noi mergeam spre port, arborînd o mină glumeață la cele spuse de trecători, mergeam în grup concentrat, cu fețe zimbitoare, pentru că altfel nici n-am fi putut să ne apărăm de curioși.

În port, în dană ne aștepta nava „Ucraina”. Ofițerii și-au verificat atent efectivele, cu grijă să fie toată lumea, apoi am urcat cu toții la bord. Fiecare s-a așezat unde s-a nimerit, dar imediat ce încărcarea s-a încheiat, am fost duși pe subunități, cabinele de lux și clasa I au fost eliberate pentru ofițeri. Spre seară, cînd am plecat din dană, ne „muncea” aceeași curiozitate: încotro ne îndreptam, totuși?

Echipajul navei nu și-a făcut deloc apariția în cabine. Ne-am odihnit, privind mereu prin hublouri, dar în afara valurilor mării nu vedeam nimic. E drept că dimineața am observat că sîntem însoțiți de două submarine la suprafață. Pe inserat, în ziua următoare, am ajuns într-un port. Era Varna.

Nu departe de debarcader aștepta o garnitură de cale ferată; ne-am urcat în vagoanele căilor ferate bulgare și am pornit fără probleme pe pămînt bulgăresc. Noaptea am adormit, iar dimineața am privit curioși pe ferestrele vagoanelor natura pitorească a acestei țări. Am mers mult. Cînd trenul s-a oprit brusc, pentru mai mult timp, am înțeles că trebuia să ajungem la locul de destinație la o anumită oră. La căderea întu-

nericului, în ziua următoare, garnitura s-a oprit înaintea unui pasaj feroviar. Era noapte. Numai pe șoseaua pasajului se vedeau luminițele farurilor unei coloane de autocamioane.

Pe trasee „mute“

Ni s-a ordonat să coborâm și să urcăm în mașini. Toate erau acoperite cu prelate, de aceea pe drum n-am putut vedea localitățile prin care trecea coloana. De fapt, era întuneric. Am mers nu prea mult și, în sfârșit, coloana s-a oprit în fața unor porți, unde am fost întâmpinați de un colonel al armatei bulgare (nu-mi amintesc numele de familie). Am descins într-un orașel închis, împrejmuit cu un gard solid. După ce am coborât cu toții, la porți și pe tot perimetrul orașelului au fost plantate santinele din soldații noștri, îmbrăcați în uniformă armatei bulgare și toate efectivele au fost dispuse, pe unități, în trei clădiri de cărămidă; comandamentul detașamentului și reprezentanții statului major au fost găzduiți în vile separate. Într-una dintre ele era plasată și stația radio de mare putere pentru legătura cu Moscova, stabilită din timp.

Ziua, ofițerii detașamentului au fost convocați la o consfătuire, condusă de comandantul detașamentului, colonel I.O. Kamenév. La consfătuire ni s-a spus că, la cererea guvernului Republicii Populare Bulgare, au sosit trei detașamente de trupe de interne, unul din Moscova și câte unul din Kiev și Minsk, cu scopul de a acorda ajutor republicii, în asigurarea securității de stat, în timpul desfășurării procesului lui Traiço Kostov¹. Detașamentul din

Moscova funcționa în orașul Sofia, cele din Kiev și Minsk — în alte orașe mari, porturi și zone de graniță. Ni s-a mai spus că vom ocupa în orașel școlile securității de stat ale Bulgariei, pe teritoriul orașelului nu se află alte persoane, numai un reprezentant — un colonel — al armatei bulgare, care rezolvă toate problemele legate de cazarea noastră și de asigurarea hranei efectivelor detașamentului. Ni s-au dat următoarele misiuni de la instalarea întinericului până în zori: trebuia să luăm sub pază C.C. al P.C.B., Adunarea Populară, Radiodifuziunea, închisoarea politică, Consiliul de Miniștri, băile, vila lui V. Cervenkov (militant comunist) și alte obiective, între care și așa-numita Casă a guvernului de pe strada Tolbuhin, 11. O parte a obiectivelor era păzită de santinele, alta — de patrule. Era categoric interzis să vorbim pe rușește și, cum nimeni nu știa nici o limbă străină, misiunea trebuia îndeplinită în tăcere. Automatele cu curea scurată le țineam sub haine, sub mîna dreaptă, cu țeva în jos, iar discul încărcător la piept, atîrnat cu un șiret de gît. Ni s-au mai dat și alte indicații.

A doua zi s-a făcut recunoașterea în ascuns a itinerarelor de deplasare spre obiectivele ce la aveam de păzit. Primul obiectiv ce ni s-a încredințat a fost Radiodifuziunea, aflată la periferia orașului, lângă Institutul de agricultură, nu departe de Podul Orlov. Am ieșit în serviciu imediat ce a căzut seara. Mașina ce ne transporta s-a oprit vis-à-vis de Radiodifuziune, în parc. Doi dintre militari au coborît și au inspectat întreg perimetrul unde se afla Radiodifuziunea, apoi s-au întors la mașină. I-a schimbat următoarea pereche și tot așa pînă în zori.

Odată cu răsăritul soarelui, am plecat în orașel, am luat micul dejun, ne-am odihnit,

apoi, din nou, la treabă.

Seara, serviciul nu era greu de îndeplinit, pentru că pe străzi era lume. În schimb noaptea, cînd în afara miliției nu era tîpenie de om, era mai dificil: nu puteam vorbi, nu puteam răspunde la întrebări. Orice om (cu atît mai mult două persoane) în vreme de noapte atrage atenția miliției. Am găsit și la asta o soluție. Fiecare pereche de patrulare a primit acte de identitate cu nume de familie bulgărești, fără fotografie, cu semnătura ministrului afacerilor interne al R.P.B. În certificat era menționat: „Se permite accesul liber în toate instituțiile de stat. Se interzice categoric solicitarea altor documente care să ateste identitatea“. Aceste certificate de identitate au fost de mare ajutor: cînd perechea de patrulare era oprită noaptea de miliție, cei doi, fără să scoată o vorbă, prezentau certificatele și nimeni nu mai punea nici o întrebare. În a doua jumătate a lui decembrie, cînd am înghețat stînd nemîșcați în mașină, schimbul s-a făcut în clubul Institutului de agricultură, conform aceluiași proceduri.

Un alt obiectiv unde a trebuit să fim prezenți a fost închisoarea politică. Ne-a întâmpinat acolo același ofițer bulgar și ne-a dispus într-o încăpere tip sală de conferințe. În camerele interioare, unde se găseau celulele, nu aveam acces. Ne-am făcut serviciul de gardă la un etaj de la demisol al clădirii: ne-am instalat mitralierile pe cercevelele ferestrelor ce dădeau în stradă.

Pe străzile orașului se adunau în fiecare seară o mulțime de oameni care scanda: „Moarte lui Traiço Kostov!“ Aceste manifestații continuau pînă noaptea tîrziu.

Incident la vilă

Următorul nostru obiectiv — C.C. al P.C.B. Garda de pază avea cam 50-60 oameni. La fel ca peste tot, ne-a întâmpinat ofițerul bulgar. În clădirea C.C. al P.C.B. ușile

¹ Traiço Kostov (17 iunie 1897-17 decembrie 1949), militant comunist bulgar, secretar al C.C. al Partidului Muncitoresc Bulgar, din 1942 arestat și condamnat la închisoare. Eliberat în timpul insurjecției armate din septembrie 1944, a fost secretar al C.C. al P.M.B. în 1944-1946, apoi locțiitor al președintelui Consiliului de Miniștri (concomitent deținînd și alte portofolii ministeriale), în anii 1946-1949. În 1948-1949, a fost membru al Biroului

Politic al C.C. al P.M.B. Judecat și executat în 1949, Kostov a fost reabilitat în 1956 și 1989.

tuturor încăperilor (de la sub-sol la ultimul etaj) erau deschise, erau postați oameni de gardă, iar la unele cabinete erau plasate puncte de mitralieră: servantul puneă mitraliera pe podea, se așeza în fotoliu și stătea de veghe pînă în zori. Șeful gărzii, ajutorul lui verificau toate posturile, mergînd din încăpere în încăpere, în toată clădirea. Odată cu ridicarea zorilor, plecam, fără să lăsăm urme.

Un serviciu sui-generis a fost la vila lui Vilko Cervenkov. Vila se afla într-un loc pitoresc, cu multă verdeață, cu flori, în ciuda lunii decembrie. Perimetrul ei era înconjurat de un gard de piatră. O gardă bulgară păzea vila dincolo de gard. Despre noi știa un singur ofițer, care ne înțimpinase. Noi trebuia să păzim interiorul ei. Dovadă că garda bulgară nu știa despre prezența noastră este că o santinelă a gărzii R.P.B. a observat pe teritoriul postului nostru, a tras un foc de avertisment, dar totul s-a încheiat cu bine, neînțelegerea s-a lămurit, iar ofițerul nostru care comisesse greșeala nu a mai fost acceptat în serviciu la acest obiectiv. Toți militarii noștri au păzit cu deosebită grijă acest obiectiv, pentru că într-una din încăperile lui era un aparat de radio și ni se permisese să-i dăm drumul încet ca să ascultăm Moscova.

De asemenea, am acționat patrulînd, în centrul orașului, lângă ambasada noastră și la casa nr. 11 de pe strada Tolbuhin. Mergeam în misiune cîte doi: ofițer și sergent, înarmați cu pistolete. Patrulele primiseră bani pentru a-și cumpăra ziarale, ca să nu atragă atenția trecătorilor.

Astfel, timp de trei luni, noaptea, paza tuturor instituțiilor importante de stat și de partid ale Bulgariei a fost asigurată de militarii sovietici. În toate aceste trei luni nu s-a comis nici un exces. Desigur

că atrăgea atenția locuitorilor și reprezentanțelor străine faptul că, odată cu căderea serii, zi de zi, cam la aceeași oră, în oraș apăreau mașini acoperite. Uneori, în spatele lor mergeau ca „o codiță” mașini de ambasadă, dar șeful misiunii a făcut totul pentru ca la obiectivul păzit să se ajungă fără „coadă”.

Misiunea noastră s-a încheiat la mijlocul lui ianuarie 1950. La detașament a venit Vilko Cervenkov; efectivele au fost adunate la club, unde a luat cuvîntul Cervenkov și ne-a mulțumit pentru misiunea bine îndeplinită.

Drumul spre Moscova a fost același cu cel de la venire, numai că în sens invers. Am ajuns acasă în a doua jumătate a lui ianuarie. Era frig. Am găsit toate obiectele personale serios mototolite. Imediat, într-o cazarmă tip ba-

racă, soldații s-au îmbrăcat în uniformă, apoi li s-a luat semnătura privind secretul scopului misiunii noastre. Puteam merge acasă, unde rudele, vreme de trei luni, nu au știut nimic despre noi.

Era riscant să ieșim cu uniformele mototolite, pentru că oricum prima patrulă ne-ar fi oprit pentru ținută necorespunzătoare. A trebuit să ne scoatem epoleții, stelulele de pe caschete și așa să pornim spre casă.

Astfel s-a încheiat misiunea noastră la Sofia, oraș pe care eu nu l-am văzut decît noaptea.

Astăzi, cînd au trecut peste 40 de ani de atunci și multe schimbări se petrec în toată lumea, pot povesti despre toate acestea. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Nou!... Nou!... Nou!...

● „Tunelul timpului” continuă să îi fascineze pe fizicieni și nu numai pe ei. De la Einstein încoace, universul are pe lîngă cele trei dimensiuni (lungime, lățime, înălțime) și o a patra: timpul.

Dar, spre deosebire de primele trei, ultima nu poate fi parcursă decît într-un sens. Înainte. Și totuși, nici o lege cunoscută a fizicii nu se opune ca să fie parcursă și în sens invers. Să ne lipsească doar mijloacele materiale pentru a o face? Da, spun fizicienii, care au imaginat diverse modalități teoretice de călătorie în timp, în sens invers.

Ultima dintre ele — prezentată de revista americană *Time* — pare a fi și cea mai simplă. Teoria îi aparține lui J. Richard Gott, de la Princeton University. O navă spațială capabilă să zboare cu o viteză apropiată de cea a luminii și două arcuri cosmice, iată de ce ar fi nevoie. Arcurile cosmice sînt concentrații foarte subțiri de energie, infinitesimale, dar cu densități de necrezut, care au supraviețuit după Marea Explozie ce a creat universul, fără să se răcească odată cu acesta. Nava cosmică ar trebui să execute un looping complet în jurul lor, pentru a pătrunde în dimensiunea inversă a timpului.

Fizicienii nu cred că așa ceva se poate întîmpla în practică — cel puțin deocamdată. Dar din punct de vedere teoretic discuția este palpatantă.

Și un paradox tot din *Time*. Închipuiți-vă că cineva ar naviga înapoi în timp și și-ar omorî bunica, la o vîrstă fragedă. Ce s-ar întîmpla atunci?

PROCES VERBAL DE INTEROGATORIU

Arestatul Pătrășcanu Lucrețiu, născut la 4 noiembrie 1900, în orașul Bacău, cu ultimul domiciliu în București, str. Vasile Lascăr Nr. 100.

15 octombrie 1952, București
Interogatoriul a început la ora 19.30
Interogatoriul s-a terminat la ora 21.

Întrebare: De ce ai ieșiri dușmănoase față de organele de anchetă?

Răspuns: N-am nici o atitudine dușmănoasă față de organele de anchetă. Atitudinea pe care am adoptat-o nu este o atitudine dușmănoasă față de organele de anchetă. Găsesc că aceasta este singura cale pentru a obține plecarea la Snagov — sub stare de arest și acolo — pentru a putea până la 10 noiembrie să-mi refac sănătatea și nervii.

Întrebare: Ancheta dispune de suficiente date, în parte recunoscute chiar de d-ta, în privința activității d-tale criminale și care se pedepsesc de legile Republicii Populare Române. Înțelegi d-ta acest lucru?

Răspuns: Nu există nici un fel de act criminal sau fapte criminale în activitatea mea. Dacă ancheta are asemenea acte — să mă trimită în judecată.

Întrebare: Ancheta te avertizează că ieșirile d-tale provocatoare sînt apreciate ca acțiuni dușmănoase; toate manifestările d-tale, precum și atitudinea din prezent, vor fi anexate la dosarul de anchetă.

Răspuns: Ancheta este liberă să facă orice fel de aprecieri voește.

Prezentul proces-verbal de interogatoriu a fost citit de mine cuvînt cu cuvînt și corespunde întru totul cu cele ce am declarat.

ss/ L. Pătrășcanu

Lt. col. de Securitate I. Șoltuțiu

1946-1954

Mari procese
politice
în România

„CAZUL” GRUPULUI PĂTRAȘCANU (VII)

CRISTIAN POPIȘTEANU

Am citat acest interogatoriu întrucât, pe de o parte atestă linia de conduită consecventă a arestatului față de anchetatori, iar pe de altă, deoarece Lucrețiu Pătrășcanu cere pentru prima dată să fie trimis în judecată. După patru ani de anchete necontenite, Pătrășcanu începe să se dumirească asupra naturii deținerii sale. Nu este vorba despre greșeli față de partid, de rătăcirii ideologice sau de abateri de la morală proletară, cum a fost convins multă vreme. Nu se poate ca acest om care trăise aproape 30 de ani în mișcarea comunistă să nu se fi gândit în acele clipe la celebrele procese staliniste ale anilor '30, să nu-i fi venit în minte figura lui Vișinsky, procurorul roșu, să nu-și fi amintit cele trăite la Comintern pe cînd era delegatul P.C.R.

Și totuși continua să reziste.

Să reziste după ce trecuse și prin ancheta lui Petre Gonceariu, colonelul de securitate care-l anchetase înainte de Mișu Dulgheru și de Ioan Șolțuțiu. Iată un portret dublu al victimei și al călăului, făcut chiar de Gonceariu (singurul de altfel despre care Pătrășcanu spusese unui intim înainte de arestare că îi este frică să nu încapă pe mîna lui). Ne îngăduim să atragem atenția cititorului asupra nivelului de inteligență și pregătire culturală al anchetatorului care-l interoga pe presupusul șef al celui mai mare complot pus la cale vreodată contra României. Totodată, sinceritatea acestui anchetator este impresionantă prin numeroasele detalii semnificative ce le precizează atât despre superiorii săi, cît și despre atitudinea lui Pătrășcanu, inclusiv cele două tentative de sinucidere. (Și în acest număr, cum vom proceda pe parcursul întregului serial, documentele reproducute respectă fidel textele originale.)

„În anul 1950, fiind salariat al Serviciului Secret de Informații (S.S.I.), în funcția de șef al Direcției a II-a Contraspionaj (D. II. Csp.), în baza ordinului verbal primit de la șeful meu ierarhic, tov. Nicolau Serghei (Niconov Serghei),

am preluat pe soții Pătrășcanu pentru continuarea anchetei. Soții Pătrășcanu mi-au fost predați de către col. M.A.I. Bucicov Valerian, dintr-o vilă de pe șoseaua București-Ploiești, situată în apropierea Aeroportului Băneasa, de unde i-am transportat la sediul D. II. Csp. din str. Maxim Gorki.

Pentru a efectua ancheta dispusă, am fost eliberat temporar de muncile ce-mi reveneau în cadrul D. II. Csp., iar atribuțiile mele au fost preluate de către tov. Teișanu Eugen, locțiitorul meu.

De la șeful meu Nicolau Serghei, am primit un îndrumar cuprinzînd problemele de mai jos, ce urmau să fie clarificate de mine în cursul anchetei.

Probleme (redau din memorie, cele mai importante din ele):

1. Care dintre serviciile speciale inamice și cum anume au acționat asupra lui Pătrășcanu, în urma cărui fapt dînsul a devenit agent al unei puteri imperialiste; 2. Ce fel de angajamente a luat Pătrășcanu Lucrețiu la eliberarea sa din lagărul de la Caracal? Din îndrumător reieșea că ar fi luat unele angajamente față de un șef al Siguranței, legionar, al cărui nume însă nu-l rețin; 3. Identificarea legăturilor lui Pătrășcanu, care au fost ascunse partidului, stabilirea exactă și amănunțită a poziției și rolului jucat de Pătrășcanu în organizarea pregătirii fugii sale, a lui Rațiu [Anton] și Bety... în străinătate (Occident); 4. Identificarea legăturilor cu străinii, a lui Eva Pătrășcanu, natura acestor relații, eventual oamenii de legătură între ea și străinii (Occidentali).

Din dosarul ce cuprindea analiza sintetizată a anchetei pe care am efectuat-o, dosar predat tov. Pintilie (Bondarencu Pantilimon) la acea dată prim-locțiitor al ministrului M.A.I., se afla ca piesă și îndrumătorul redat succint mai sus.

Menționez că odată cu predarea dosarului, din ordinul verbal al tov. Pintilie, am predat locot-colonelului Șolțuțiu și cazul Pătrășcanu, pentru continuarea cercetărilor și anchetei. În perioada cînd anchetam pe Pătrășcanu Lucrețiu, Serviciul Secret de Informații s-a contopit cu Organele Securi-

tații Statului, unde am fost trecut în funcția de șef al Direcției a II-a Contraspionaj cu grad de colonel, devenind astfel subordonat tov. Pintilie.

Ancheta am desfășurat fără a fi luat cunoștință și fără a avea la dispoziție materialele organelor de partid și de stat, care au început ancheta. Lipsa acestui material nu a putut fi completată prin acțiunile de căutare și cercetare întreprinse în vederea obținerii unei documentații și a unor surse de informare satisfăcătoare.

Acțiunile de cercetare au dus la necesitatea arestării lui Brauner Harry, care a mărturisit că o agenție străină i-a făcut propunerea să fugă din țară, urmînd a servi la postul de radio B.B.C. pentru conducerea folclorului balcanic. Propunerea, care a fost acceptată de Brauner Harry și era hotărît s-o realizeze la prima posibilitate de ivire a unei ocazii sigure și lipsită de mari pericole, pentru a fugi în Occident.

Ca urmare a anchetării lui Brauner Harry, am căpătat certitudinea că acesta era în serviciul organelor speciale engleze, iar în anturajul lui Pătrășcanu și a familiei acestuia exercita asupra lor o influență ordonată de sus.

În ceea ce privește cazul lui Pătrășcanu, Brauner Harry nu a furnizat elemente noi care ar fi putut fi considerate începutul unui fir conducător spre începerea clarificării problemelor, însă anchetarea acestuia a furnizat unele elemente care au creat posibilitatea cunoașterii mai reale a mentalității și caracterului lui Pătrășcanu și soției sale Eva.

Constante Elena (Lena), avînd o admirație deosebită pentru Pătrășcanu, care mergea pînă la idolatrierea acestuia, a dat unele elemente care indicau că ar fi fost folosit de Pătrășcanu Lucrețiu în orb, pentru unele sarcini de natură tehnică (predarea unor plcuri cu scrisori - conținutul cărora nu le-a cunoscut; comunicări telefonice cu un conținut obșnuit - banal).

Casele de întîlniri conspirative (gazde) din perioada anilor 1943-1944 folosite de Pătrășcanu și depistate de mine, nu au dat rezul-

tate posibile de fructificat. Perchezițiile minuoase efectuate la domiciliul familiei Patrăscanu au fost infructuoase, fiind găsite numai sume neînsemnate de valută.

În cadrul tuturor ședințelor de anchetă, Patrăscanu avea o atitudine complet nesincera și arrogantă, iar uneori de-a dreptul nerăsușită. Devia în mod voit de la problemele care îl priveau direct numai pe el personal sau faptele sale și deschidea discuții ample despre familia Pauker, Luca Vasile, Georgescu Teohari. Nega absolut tot ce i se părea că îl acuza, cerind în permanență revenirea la ancheta de partid, cerind într-una întrevăderea cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu. Nu consimțea să dea în scris nici un fel de declarație sau explicație a faptelor petrecute de el. Bety și Rațiu, Brauner și Constanța.

După una dintre ședințele de anchetă, în cadrul căreia au fost atinse probleme ce se refereau la relațiile sale cu Palatul Regal și Vișoiaru, Patrăscanu a încercat să se sinucidă, tăind-și venele de la brațe și înghițind bucați de lăma sfărâmată în bucați mici. În perioada convalescenței nu a fost dusă nici un fel de anchetă, iar după însănătoșire a fost mutat la cererea mea în clădirea Direcției Anchete S.S.I. din str. Plevnei, unde pentru a doua oară a încercat să se sinucidă, înghițind cantități mari de somnifere. În cadrul anchetei reîncepută a dat în scris, citeva declarații pe care le-am depus la dosar ce a fost predat tov. Pintilie. În toată perioada anchetelor ce le-am dus, soții Patrăscanu nu au avut de suferit nici o constrângere fizică.

În ceea ce privesc consultările, schimbul de păreri asupra metodelor de anchetare, ședințele de lucru și multe alte inerente unei acțiuni de anchetă, ele se făceau numai cu tov. Nicolau Serghei, în acea perioadă de timp director general al S.S.I. și Firescu George, șeful Direcției de anchete S.S.I.

Aceasta declarație de la Comisia de anchetă a C.C. al P.C.R. datează din 3 iulie 1967.

În urmă cu 15 ani, un alt proces-verbal ne pune în față un Patrăscanu care se opune, fie și timid, unor excese ale executării armistiului și care nu denunță oamenii de alte convingeri care pleacă din țară.

„Proces verbal de interogatoriu

23 octombrie 1952, București
Interogatoriul a început la ora 8.25
s-a terminat la ora 13

Întrebare: D-ta erai pentru, sau împotriva satisfacerii obligațiilor condițiilor de armistițiu?

Răspuns: Eu eram pentru satisfăcerea condițiilor din armistițiu.

Întrebare: Atunci de ce [te-ai opus ca] aurul lui Killinger găsit la Radu Leca și care conform condițiilor de armistițiu trebuia să intre în proprietatea U.R.S.S.?

Răspuns: Eram împotriva predării aurului, deoarece aurul nu era a lui Killinger și era aurul lui Leca, jefuit de la evreii din România.

La Radu Leca s-au găsit 12 (douăsprezece) kgr. de aur; la tribunalul poporului s-au cercetat situația lui Radu Leca și Bunaciu mi-a spus că aurul a provenit din jaful evreilor bogăți.

În timpul cercetărilor, a arătat că este a lui von Killinger. Această declarație nu am luat-o în considerare și am cerut reprezentantului Comisiei de Control Sovietic să-mi aducă macar un început de dovadă, pentru a putea da un aviz afirmativ. Acest început de dovadă nu s-a făcut.

Întrebare: În ce alte chestiuni ai mai avut d-ta atitudine de opoziție față de Comisia de Control Sovietică?

Răspuns: În anul 1946 mi s-a cerut din partea Ministerului de Finanțe avizul asupra activelor și pasivelor germane. Felul cum a fost pusă chestiunea de către Comisia de Control Sovietică mi s-a părut neobișnuită și am suspendat darea avizului. Am discutat această chestiune la partid cu Ana Pauker și a fost de acord cu mine ca să întrebăm forurile competente. Într-o ședință la P.C.M., când am văzut că este o chestie principală, am înțeles despre ce este vorba și am dat avizul cerut pe care îl suspendasem mai înainte.

Întrebare: De ce te-ai opus prelungirii legii criminalilor de război?

Răspuns: M-am opus prelungirii legii criminalilor de război, pentru că am socotit că România s-a îndeplinit obligațiile asumate prin convenția de armistițiu.

Întrebare: Partidul ce ți-a cerut în legătură cu prelungirea legii criminalilor de război?

Răspuns: Partidul nu mi-a cerut nimic în legătură cu prelungirea legii criminalilor de război. Aproximativ în luna martie-aprilie 1947, președintele Comisiei aliate de Control Sovietic a trimis o scrisoare guvernului român în care arată o serie de cazuri cerind prelungirea legii criminalilor de război. Socotind aceste cazuri neconcludente, am rămas la punctul meu de vedere inițial.

Întrebare: Ale cui interese le-ai servit prin această atitudine?

Răspuns: Prin neprelungirea legii criminalilor de război, am servit interesele Statului Român.

Întrebare: Ce discuții și cu cine din cercurile Palatului ai discutat problema legii criminalilor de război?

Răspuns: Problema legii criminalilor de război am discutat-o cu fostul rege Mihai. Regele Mihai era împotriva prelungirii legii criminalilor de război. În această chestiune, regele avea aceeași atitudine ca și mine.

Întrebare: Recunoști că ai sabotat prelungirea legii criminalilor de război?

Răspuns: Nu recunosc că am sabotat legea prelungirii criminalilor de război, pentru că nu putea fi vorba de sabotaj.

Întrebare: Ce alte acțiuni dușmănoase ai mai întreprins împotriva U.R.S.S.?

Răspuns: În toată viața mea nu am făcut nici o singură acțiune dușmănoasă împotriva U.R.S.S.

Întrebare: Atunci, arată d-ta ce discuții ai avut cu Belu Zilber și Mircea Durma în casa la Torossian, la întinirea organizată de B. Zilber în preajma plecării lui Durma la Moscova, pentru tratative economice?

Răspuns: O asemenea întinire și o asemenea discuție nu a avut loc niciodată. Eu cu Belu Zilber, împreună cu Durma Mircea nu m-am întâlnit niciodată la Torossian în casă.

Întrebare: Pe cine dintre criminalii de război și pe alți dușmani ai regimului ai scăpat din fața Justiției?

Răspuns: Din fața Justiției am scăpat numai pe unul singur, pe Eugen Titeanu.

Întrebare: Arată atunci discuțiile avute cu Betea, Rațiu și ceilalți privitor la C. Danulescu?

Răspuns: Rațiu Anton împreună cu Rupenian Emanoil mi-au adus un memoriu al criminalului de război C. Danulescu, pe care am refuzat să-l trimit la Tribunalul Poporului. După ce am folietat dosarul lui Danulescu, că nu cum este încadrat merge la 10 (zece) ani închisoare, cu toate acestea nu am întreprins nimic pentru arestarea lui Danulescu.

Întrebare: Pe ce alți dușmani ai regimului ai mai scăpat din fața organelor de stat?

Răspuns: Pe nici un fel de dușmani ai regimului nu am scăpat din fața organelor de stat.

Întrebare: Ai știut de pregătirile de fugă ale lui Manuila Sabin din țară?

Răspuns: Da, am știut de pregătirile de fugă ale lui Manuila din țară.

Întrebare: Ai știut de pregătirile de fugă ale lui Betea Nicolae din țară?

Răspuns: Da, am știut de pre-

gătirile de fugă ale lui Betea din țară.

Intrebare: Știind toate cele de mai sus, ce măsuri ai luat pentru ca aceștia să ajungă în mina organelor de stat?

Răspuns: Nu am luat nici-o măsură ca aceștia să ajungă în mina organelor de stat.

Intrebare: Ce fel de atitudine a însemnat aceasta față de partid și față de stat?

Răspuns: Prin faptul că nu am denunțat pe Betea N. și Manuila S., obiectiv și în faptă, a însemnat un act dușmanos față de partid și față de stat.

Acest proces-verbal de interogatoriu a fost citit de mine cuvint cu cuvint și corespunde în totul cu cele declarate de mine, drept pentru care susțin și semnez propriu.

Lt. col. de Securitate I. Șolțiu
Arestat: ss/L. Patrășcanu

Maratonul anchetelor de partid și de securitate atinge șase ani la începutul anului 1954. Conducerea P.C.R. înțelege că nu se mai poate storce nimic de areștați și cu atât mai puțin de la Lucrețiu Patrășcanu. Gheorghiu-Dej hotărâște să se organizeze un proces, trecind peste inexistența oricăror probe concludente, trecind peste discuțiile avute personal cu Patrășcanu în detenție și peste declarațiile făcute de el altor membri ai Biroului Politic, trecind chiar peste noua situație din lumea comunistă după moartea lui Stalin.

Spre sfârșitul anului 1954, sint convocată generalul de justiție Moiescu, procurorii Răpeanu, Rosman, Ardeleanu și Pahonțiu și alți câțiva ofițeri ce primesc sarcini în proces. Judecata se organizează după toate canoanele staliniste. Iată ce-și aminteste procurorul Grigore Răpeanu la 25 decembrie 1967 în fața Comisiei de anchetă de partid:

„Am fost chemat la Comitetul Central al Partidului (pe când eram consilier juridic într-una din direcțiile Ministerului Justiției), la tov. Evghenie Tanase (cred că era la Secția Administrativă). Mi-a comunicat în prezența și a tov. colonel Șolțiu de la M.A.I., că ancheta împotriva lui Lucrețiu Patrășcanu este terminată și că acum se va trece la judecarea procesului, la care am fost desemnat să particip și eu. Mi s-a atras atenția că nu am voie să discut absolut cu nimeni despre aceasta, în afară de tov. Șolțiu, care este șeful anchetei și care va organiza toate posibilitățile de lucru pentru studierea dosarelor.

Chiar din ziua următoare am fost introdus într-o cameră la

M.A.I.; a fost adus un volum urias de dosare, în care materialele erau cam amestecate și greu de urmărit.

De la început, tov. Șolțiu mi-a atras atenția asupra următoarelor: că nu este permis să-mi scape vreo vorbă cuiva, indiferent cine ar fi, despre ceea ce fac acolo, la M.A.I.; că voi rămâne până la noi dispoziții, tot în situația de funcționar civil la Ministerul Justiției, misiunea mea fiind deocamdată numai de a citi materialele, până se va decide componența instanței; că procesul trebuie să fie judecat în două-trei luni și că trebuie dat bătaie mare cu studiul dosarelor; că de întreaga problemă se ocupa Biroul Politic al Comitetului Central și că el (tov. Șolțiu) are în acest sens legătura directă cu tov. Chișinevski.

În condiții asemănătoare a fost adus acolo, în aceleași zile și tov. procuror Ion Pahonțiu de la Procuratura Generală. După ceva timp a mai fost adus și colonelul Ardeleanu.

Materialele au fost însă copleșitor de multe. Munca a mers greu. Cunoșteam numai datele generale din istoria partidului, astfel încât era greu de sesizat și înțeles tot felul de referiri, făcute în declarații la fapte mai puțin cunoscute. Pe lângă aceasta, erau multe persoane invinuite în cauză, iar acuzațiile erau de o diversitate mare (R. Kofler și Victoria Sirbu, cu situațiile lor proprii, I. Ștefănescu, cu agențura de spionaj; Gh. Tătarăscu, cu problemele lui specifice și încă alți numeroși acuzați, fiecare cu problemele lui).

Tov. Șolțiu a păstrat un contact permanent cu noi. A venit aproape zilnic să vadă cum mergem. Ne-a dat mereu explicații la fapte și la felul cum sint interpretate – ceea ce pe parcurs a îmbrăcat de multe ori o formă dură, cu caracter de explicații obligatorii. El era nervos, se irita repede și greu admitea contradicții. El a precizat însă și a repetat pe parcurs de numeroase ori că fiecare declarație și fiecare document erau cunoscute „sus” și că numeroasele sublinieri cu creioane colorate și cu indicatoare sub forma unor săgeți, făcute pe marginea unor pasagi sau fraze, aparțin însuși tov. Gheorghiu-Dej, care cunoaște situația lui Lucrețiu Patrășcanu până în amănunte și care dă el însuși indicații de cercetare suplimentare dacă este nevoie. Mi s-a arătat clar și am înțeles că în problemele importante totul este cunoscut, că cele susținute de Patrășcanu în declarațiile sale sint cunoscute și clarificate sus.

Cred că nu greșesc când spun că am fost ținuti departe de persoa-

nele invinuite. Firește, noi nu am ridicat problema să participăm într-un fel sau altul la reaudierile invinuiților, care continuau mereu să se facă, datorită temporizării procesului. Totuși, acest lucru, de repetate ori pus în discuție, nu s-a realizat.

Când s-a stabilit că instanța de judecată va fi alcătuită avînd ca președinte pe generalul Moiescu, și ca procurorii care vor susține acuzaarea vor fi Rudolf Rosman și Ardeleanu – ajutați de mine și de Pahonțiu – lucrurile au suferit numai o schimbare de formă și de relații, datorită faptului că tov. Moiescu și Rosman au intrat în problema în calitate oficială și au avut legătura nemijlocită cu forurile conducătoare. Indicațiile au început să fie primite direct de ei – și au continuat să fie date și pe parcursul dezbaterii procesului”.

Într-o altă declarație din 6 aprilie 1968 data în fața aceleiași Comisii, G. Răpeanu precizează: „În ce privește metodele folosite cu ocazia luării interogatoriilor, deși nu am avut niciodată accesul nici la cel mai mic contact cu acuzații sau cu martorii, totuși mi-am dat seama, mai ales din unele scări de vorbe de către ofițerii anchetatori, că nu erau întotdeauna corecte. Chiar dacă nu-mi reamintesc amănunte, am ramas cu imaginea unor luări de declarații cu durități, cu amenințări și timorări. Chiar și lui col. Șolțiu i-au scăpat odată citeva vorbe din care am înțeles că îi timorase pe Kofler și Calmanovici și pe alții. Este posibil în aceste condiții să se fi săvîrșit toată gama ingerințelor. Rețin, nu-mi amintesc de la care ofițeri anchetatori, că acuzații lui Ștefănescu i se dadeau într-o vreme la masa pui fripti, cu precizie cam în acest fel, că cu fiecare dintre acuzați organele de anchetă se poartă în modul cel mai potrivit, mai adaptat față de omul respectiv. Am înțeles, în altă ocazie, că menajamente s-au acordat și lui Zilber, precum și lui Stărcă, dar mai cu seamă lui Tătarăscu, care într-un mod uimitor s-a transformat din acuzat pentru fapte proprii într-un adevărat acuzator al lui Patrășcanu, în legătura cu împrejurări din perioada încheierii Tratatului de pace. Pina unde am mers aceste acte de bunăvoință față de aceștia, nu am fost în măsură să cunosc și să pot preciza. Însă după multa frământare îmi aduc aminte că într-un moment către sfârșitul anchetei s-au făcut confruntări între Patrășcanu, Zilber și Stărcă în legătura cu întîlnirile secrete ale lui Patrășcanu cu fostul rege; în legătura cu aceste confruntări, am auzit comentarii ale ofițerilor anchetatori și chiar ale

col. Soltuțiu din care am înțeles ca Zilber și Stărcă, în urma poziției "bune" pe care au luat-o, așteaptă sau cam așa ceva răsplata lor. Rețin, în orice caz, că o atmosfera generală, ca se manifestau aprecieri bune pentru Zilber și Stărcă. Aceleași aprecieri bune mai auzisem și cu alte ocazii pentru Lena Constanțe ș.a. - din care rezulta ca posibil folosirea oricăror metode, de la durități pînă la promisiuni.

Legal ar fi fost ca la sfîrșitul anchetei, dosarul să fie înaintat Procurorului General - acesta să verifice probele și să înainteze dosarul președintelui Tribunalului Suprem care să organizeze judecarea. Și aici legea a fost eludată. A fost alcătuit la un moment dat un complet de judecată, au fost numiți președintele și procurorul-șef al cauzei - carora li s-a stabilit sediul de lucru tot la M.A.I.

Este drept că tov. Moisesescu și Rosman erau într-un contact direct cu Chișinevski - dar, același contact îl menținea în continuare și col. Soltuțiu, care în realitate orienta mai departe toată activitatea. În vederea dezbaterii, ni s-a cerut și am alcătuit proiecte de rechizitoriu, care au fost duse de col. Soltuțiu pentru control, au fost apoi repetat transformate pe baza indicațiilor primite - ultima înfașurare a acestor acte fiind dată chiar la organele superioare. După cum se știe, aceste documente n-au fost înfașurate procurorului general, nici președintelui Tribunalului Suprem.

Dezbaterile însăși a procesului s-a desfășurat în condiții anormale. Dezbaterile procesului a fost organizată tot de M.A.I. - și nu numai în ce privește localul, paza și alte chestiuni administrative, dar în mare masura și în privința desfășurării activității judiciare propriu-zise, care după lege reveneau exclusiv președintelui instanței.

Astfel, toate măsurile privind asigurarea tinerii procesului au fost luate de col. Soltuțiu sau prin el (aducerea marturilor, a dosarului, organizarea citirii dosarelor de către acuzați, chiar și organizarea apărării și a acordării posibilității ca acuzații să poată lua contact cu avocatii).

Întregul grup de ofițeri anchetatori a fost prezent în permanență acolo, circulau tot timpul și fiecare ținea un contact apropiat și abia disimulat cu acuzații pe care li anchetase.

În atmosfera de presiune, de încordare și nevrotizate din zilele în care s-a judecat procesul, totul a decurs, după părerea mea, altfel decît trebuia. Acuzații n-au putut studia dosarele, nici avocatii. Timpul și celelalte condiții acordate

pentru aceasta erau sub orice critică.

Președintele a luat interogatoriile pe baza unor "chestionare", pregătite mai dinainte - în dreptul fiecărei întrebări fiind consemnat răspunsul ce fusese dat de acea persoană în anchetă, pe care președintele trebuia să-l urmărească. Marea majoritate a acuzaților și a marturilor (acuzații din lotul 2) au debitat răspunsurile mașinal (fiindu-le întipărite în minte, cum am arătat mai sus).

În acele zile, tov. Moisesescu și Rosman s-au prezentat de cîteva ori "sus", fără a comunica și altora ce anume s-a discutat și unde. De altfel, chiar și în cursul dezbaterilor, ei au primit în mod repetat instrucții, prin telefonul scurt din partea lui Chișinevski.

După terminarea dezbaterilor, Moisesescu și Rosman au fost la

col. Soltuțiu din altă parte și care nu puteau fi contrazise".

La rîndul lui, generalul de justiție Ilie Moisesescu expune, la 24 aprilie 1967, Comisiei de partid împrejurările organizării procesului Pătrășcanu:

"Prin luna noiembrie sau decembrie 1953, am fost chemat împreună cu col. Rosman Rudolf la cabinetul lui Chișinevski Iosif. Aici, după cîte mi amintesc, a fost prezent și tov. Soltuțiu din partea grupei de anchetatori penali din cadrul M.A.I. Mi s-a adus la cunoștință că împreună cu Rosman, Răpeanu, Ardeleanu și Pahonțiu va trebui să trecem și să pregătim materialul probator în vederea judecării unui lot de "bandiți" în frunte cu Pătrășcanu, arătîndu-ne că aceștia sînt niște dușmani înraii ai partidului și regimului nostru și deci să fie tratați ca atare.

O mostra a vremurilor de mare dramatism, cînd „lumina venea de la Răsărit” și, o dată cu ea, lunga noapte a terorii comuniste. Fotografia reda tribuna centrală ridicată cu prilejul demonstrației desfășurate la București în ziua de 7 noiembrie 1952, în tribuna apar Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Moghioros, A.I. Lavrentiev - ambasadorul U.R.S.S. la București - și alte personaje care au patronat lungul cortegiu de procese politice din acei ani

Chișinevski - și după cîte am înțeles de la Rosman, în aceste condiții au fost stabilite pedepsele.

Chiar și după pronunțarea hotărîrii, Rosman și Ardeleanu au fost chemați, cred că tot la Chișinevski, unde au pus la punct rechizitoriile în vederea tipăririi lor într-o broșură.

Ceea ce a cîntărit mai greu în toată ancheta au fost pur și simplu declarațiile - nu verificarea acestora, chiar cînd verificările erau posibile. Cu cît era problema mai importantă, cu atît mai mult verificarea era înlocuită cu "explicațiile" - care, se vedea bine în multe cazuri că erau permise de

Eu am arătat că pentru mine va fi foarte greu, deoarece nu am mai prezidat vre-un complet de judecată pînă la acea dată. Chișinevski mi-a răspuns că va trebui să mă pregătesc să să îndeplinesc sarcina ce mi s-a încredințat de partid. Am plecat apoi la M.A.I. unde, în două birouri, am început să vîd materialul care era adunat într-un număr de peste 10 dosare. După cîtva timp, mi s-a dat de către Răpeanu și listele cu întrebările ce urmau să fie puse inculpaților la proces. Am căutat să completez listele de întrebări potrivit materialului probator din dosare. M-am prezentat din nou la Chișinevski

și i-am raportat că va trebui să fie refăcute și completate întrebările în vederea stabilirii adevărului obiectiv în cursul anchetei judiciare. Mi-a răspuns să vin cu propuneri concrete cu care să fie de acord și procurorii și anchetatorii penali.

În timpul studierii materialului probator din dosare, zilnic venea la noi Soltuțiu și adresându-se direct mie îmi spunea că ancheta penală a fost făcută sub conducerea sa, foarte amănunțit și complet și că numai cu alte probe, deoarece mai sint și alte acte care însă nu pot fi arătate, fiind strict secrete.

S-au suspendat apoi lucrările de studiere a dosarelor, considerînd că s-a văzut întreg materialul din dosare.

Pe la sfîrșitul lunii martie sau începutul lunii aprilie, am fost chemat din nou la Chișinevski unde acesta mi-a pus în vedere că procesul trebuie judecat urgent și că judecarea lui trebuie să înceapă neapărat peste cîteva zile. Am revăzut materialul și listele de întrebări pentru fiecare inculpat și martor și m-am prezentat cu ele la Chișinevski, care le-a văzut și a tăiat întrebările propuse de mine cu îndrumarea că așa trebuie să procedez pentru a nu da peste cap totul.

Au urmat apoi multe discuții cu Soltuțiu, unii anchetatori penali și procurorii, și nu ne-am înțeles asupra procedurii de fapt, de urmat în desfășurarea procesului.

Soltuțiu cerea cu insistență să ne conformăm menținerilor lui, accentuînd mereu că cele ce spune el sînt aprobate de către conducere. Dacă am arătat că trebuie să respectăm prevederile legii de procedură penală în vigoare la acea dată, au căutat să mă convingă că menținerile mele nu sînt în concordanță cu interpretarea legii și intervenea Răpeanu - considerat somitat în cunoașterea problemelor de drept penal, care îmi explica, în mod insistent că cererile lui Soltuțiu sînt în spiritul legii și că deci trebuiesc îndeplinite întocmai.

Văzînd că nu ajungem la înțelegere în ceea ce privește organizarea sălii de ședințe și a procedurii de audiere a martorilor și inculpaților, am solicitat să fiu primit de către Chișinevski. M-am dus să-i prezint întreaga situație. Între timp - după cum îmi amintesc, au intrat în cabinet și tovarășii Moghioros și Drăghici. Cu această ocazie, Soltuțiu a afirmat că eu aș fi spus că nu vreau să fiu «om de paie» și să joc după cum trag sforile cei de la M.A.I. Am arătat că eu nu am spus niciodată că la M.A.I. se trag

storile, ci, în timpul discuțiilor am spus că nu sînt un simplu «strahmann». Am observat că tovarășul Drăghici era puțin enervat și mi-a spus că eu nu am încredere în anchetatorii penali. Am arătat că nu pot să fiu învinuit de așa ceva, ci doar vreau ca lucrurile să meargă bine și am cerut din nou să fiu înlocuit cu alți tovarăși. Chișinevski a ris și mi-a spus să-mi văd mai departe de treabă, apoi a stabilit în linii generale cum va trebui să se desfășoare procesul. La acestea cred că nu au mai asistat tovarășul Drăghici și tovarășul Mighioros.

În legătură cu vinovăția, să spunem, deoarece nu era nici un document precis care să prezinte încredere, să mă convingă pe mine că într-adevăr s-a comis o infracțiune».

Așadar viitorul președinte al Comitetului de judecată al unui Tribunal militar considera că nu există în voluminoasele dosare nici un act probatoriu, care să-l convingă de existența vreunei infracțiuni.

Și totuși procesul avea să înceapă foarte curînd; la 6 aprilie 1954... ■

(Va urma)

DUPĂ 500 ANI

În statul nord-american New Mexico există un mic cîmîntir. Pietrele de mormînt au epitafii redactate în stilul romano-catolic. Dar nici un fel de alt simbol creștin. Rudele celor morți lasă la morminte, ca semn al trecerii lor, pietricele - o practică iudaică. Pe pietrele de mormînt nu apare însă nici Steaua lui David, nici alt simbol ebraic, iar numele inscrite sînt spaniole. Atunci cînd celor în vîrstă li se pun întrebări legate de pietrele de mormînt, ei le atrag atenția membrilor de familie mai tineri să nu pomenească despre existența lor.

Misterul care le înconjură s-a risipit treptat, după cum aflăm din revista Time. Stanley Hordes, istoric, povestește că de la o vreme a început să primească vizita unor membri ai comunității hispanice din statul New Mexico. Intrau în birou și li sopteau pe un ton confidențial: „Cutare și cutare aprind luminări vineri noaptea” sau „cutare și cutare nu consumă carne de porc”. Drept urmare, Hordes și alți oameni de știință au început să caute prin documente o explicație pentru asemenea comporta-

mente bizare. Astfel, Denis Duran a descoperit că la sfîrșitul sec. XVI unul dintre strămoșii săi, Gomez Robledo, convertit de la iudaism la creștinism, a fost judecat de Inchiziția din Mexic. Ruth Reed, care lucrează la Arizona Historical Society, și-a putut urmări descendența pînă la penultimul vicerege spaniol al Mexicului, Juan Ruiz de Apidaca, urmaș al unor evrei spanioli.

Reacția inițială a celor implicați a fost similară - dar în sens invers - cu cea a strămoșilor lor de acum 500 ani: „Cum să fiu evreu? Eu sint catolic!” În anul 1492, cînd regina Isabel a dat decretul de conversiune obligatorie la creștinism (*Magazin istoric*, nr. 7/1991), replica a fost: „Cum să fim catolici. Noi sintem evrei!”. Atunci, cei ce au vrut să mai rămîna în Spania au fost obligați să adopte creștinismul. Temîndu-se ca țara să nu ajungă sub controlul noilor convertiți - Tomas de Torquemada, primul Inchiizitor general, citi și mama lui Ferdinand de Aragon, soțul Isabellei, proveneau din familii de convertiți, spre exemplu -

s-a adoptat politica *limpieza de sangre* (puritatea singelui), prin care li se refuzau pozițiile înalte în ierarhia statului și a Bisericii. Sperînd că vor scăpa de prigoană, mulți dintre convertiți au plecat în Lumea Nouă. Dar tribunalele inchiizitoriale i-au urmărit și acolo. La sfîrșitul sec. XVI, mare parte dintre convertiți s-au alăturat expediției conduse de Juan de Onate, care a colonizat teritoriul numit azi New Mexico. Atît de departe mina Inchiiziției nu i-a mai ajuns. Dar teama era prea puternică și au continuat să practice în secret credința inițială. Cu timpul, rupti de comunitatea ebraică, convertiții din New Mexico au pierdut sensul ritualurilor, menținute totuși, ca o curiozitate.

Pentru urmașii de azi, șocul descoperirii adevăratei lor descendențe a fost foarte puternic. Unii au revenit la credința strămoșilor, alții se simt jenați de descoperirea făcută, după ce se obisnuiseră să fie considerați și tratați ca niște buni creștini.

Sfinți daco-romani în calendarul creștin

MARTIRII DE LA NICULIȚEL TREBUIESC APĂRAȚI

PETRU I. DAVID

Toamna, anului 1971 a fost ploioasă. În urma căderilor de apă abundente, un șuvoi s-a abătut de pe dealurile goase ale Niculițelului asupra localității omonime de la poale, sat dobrogean din județul Tulcea, scormonind văile și ulițele și lăsând în urmă bolovani uriași și ziduri curioase, necunoscute. Între acestea, cupola a ceea ce părea un „cuptor”. Sau un mormînt princiar, adăpostind, desigur vreo comoară — și-au spus unii săteni. Și, după retragerea apelor, înarmați cu unelte — sape, răngi și tirnă-

coape —, au pornit în căutarea „comorii”. Făcînd o spătură în zidul gros, puternic, au luminat interiorul. Înăuntru — doar patru schelete și cîteva inscripții pe pereți. Nici urmă de podoabe din aur sau argint.

Au fost anunțate oficialitățile. Un colectiv de arheologi, condus de Victor Baumann de la Muzeul județean din Tulcea a făcut primele cercetări în jurul criptei, identificînd intrarea, închisă de o lespede grea, bine fixată. După dislocarea ei, s-a pătruns înăuntru. Au început cercetările amănunțite: spre răsărit, pe perete se afla *hrisma* (semnul crucii cu P), simbol cunoscut pînă la Con-

stantin cel Mare ca însemn distinctiv pentru martiri. De altminteri, cu ocră roșu era consemnată, în limba greacă inscripția „Martirii lui Hristos” și patru nume: Zotikos, Atalos, Kamasis, Fillipos. Inscripția „Martirii lui Hristos” apărea și pe perețele apusean. Era o descoperire cu adevărat epocală. O criptă cu martiri — un martiricon — așa cum nu mai fusese încă descoperit pe teritoriul României, în lume existînd, de asemenea, foarte puține descoperiri de acest fel. Ceea ce a și îngreunat mult cercetările, prelungite timp de aproape doi ani, pînă la deplina elucidare a rolului monumentului.

În imagine: sfinții martiri de la Niculițel (frescă din biserica mănăstirii Cocos).

Odată încheiate cercetările arheologice propriu-zise, semnalate în paginile *Magazinului istoric* la scurt timp după descoperire (nr. 2/1972), au început noi cercetări, de data aceasta pentru deslușirea împrejurărilor așezării celor patru trupuri în cripta respectivă, precum și a identificării personajelor martirizate aici. În acest sens au fost consultate *Actele martirice*, precum și *Sinaxarele* (numite la noi și *Minex*, cuprinzând viețile pe scurt ale sfinților), identificându-se numele citorva dintre cei martirizați la Niculițel. Astfel, Filip(os) este pomenit de 4-5 ori, în regiunea noastră; de asemenea, în aceste scrieri este înțilnit și numele Zotik(os) — fără însă a se putea preciza cu exactitate dacă sînt aceiași cu cei ale căror nume sînt înscrise pe zidul criptei. Potrivit altor opinii, aceștia ar fi martiri „aduși din Africa” în veacul V și doar înmormîntați aici — opinii evident ilogice. În mod cert, avem de-a face cu localnici, care au suferit martirajul pentru credința lor. Numele înșeși sînt edificatoare: doi — Zotikos și Filippos — au nume eline, iar alți doi — Kamasis(ius) și Atalos(us) — au nume cu rezonanță latină, reflectare a unei situații demografice concordanță cu realitățile din Dobrogea (Scythia Minor), unde alături de populația latină continua să trăiască și un număr însemnat de greci. Cît privește supliciile pe care le-au îndurat, acestea se înscru, de asemenea, în practicile persecuțiilor îndreptate împotriva creștinilor: lui Zotikos i s-a tăiat capul, ceilalți trei au fost schingiuiți, bătuți și se pare răstigniți, după obiceiul evreilor (creștinismul fiind socotit, în primele veacuri, „o sectă iudaică”); ipoteza răstignirii este susținută de argumentul că scheletele au fluierile picioarelor zdrobite — un procedeu folosit de persecutori pentru a se asigura de moartea victimei lor.

După obicei, călăii îi vor fi lăsat pradă fiarelor. Pe ascuns, creștinii din Noviodu-

num, Isaccea de azi, i-au îngropat, iar după dobîndirea libertății religioase a creștinismului în imperiu, amintindu-și fapta lor, vor fi ridicat cripta în care au fost găsiți. Dar și istoria acestora a fost zbuciumată. În timpul împăratului Justinian (527-565), probabil ca urmare a persecuțiilor goților arieni locul unde se înalță monumentul și mănăstirea din preajmă erau aproape pustiite. Năvala slavilor a accentuat distrugerile. Fie că localnicii le-au acoperit cu ruine, pentru a le feri de jaf și pingărire, fie că au fost distruse de năvălitori, martiriconul și mănăstirea au fost uitate, păstrîndu-se în memoria localnicilor doar toponimul *Mănăstirște* — care nu putea fi indicat cu exactitate.

Viața monahală nu a încetat însă în zonă. În sec. VIII ființa aici biserica Sfîntul Atanasie, care a fost și ea pirjolită în timpul ultimului val de năvăliri, pecenegi-cumane. Totuși, în sec. XIII-XIV, odată cu înflorirea vieții religioase din această zonă, prin înființarea mitropoliei de la Vicina, viața monahală va fi cunoscut iarăși un avînt. Din păcate vremelnice. Mutarea mitropoliei la Argeș (1359), dar mai ales intrarea Dobrogei sub stăpînirea otomană, după domnia lui Mircea cel Bătrîn (*Magazin istoric*, nr. 10/1986) au dat grele lovituri vieții religioase creștine din zonă. Abia după revenirea Dobrogei la România, în 1878, creștinii de aici, care nu și-au uitat de loc credința, au beneficiat, din nou, de lacășuri de cult. Între ele, mănăstirea Cocos, ridicată nu departe de locul unde ființaseră, încă din primele veacuri, succesivele locașuri de închinăciune. O continuitate impresionantă!

Lăcașul a fost ales, în chip firesc, pentru eternizarea memoriei celor patru martiri. În incinta bisericii mănăstirii Cocos a fost ridicat un baldachin, frumos sculptat și pictat, pe un podium fiind așezate separat raclele celor patru martiri, a căror prăznuire se face la 4 iunie, precum

și în a doua zi după Rusalii.

Între timp, săpăturile la cripta de la Niculițel au continuat. În 1975 a fost găsit catul de jos, pecetluit de o lespeze pe care scrie (în limba greacă): „Aici și acolo sînge de martiri”. În încăpere au fost găsite multe oseminte și vase vechi, după obiceiul locului. Inscripția, ca și vasele, se găsesc la Muzeul din Tulcea.

Cripta a devenit loc de pelerinaj, ceea ce nu a fost pe placul autorităților defunctului regim, fapt ce s-a concretizat în atitudinea de nepăsare cu care a fost „protejat” monumentul. S-a încercat — e drept — acoperirea și protejarea zidurilor dar multe au căzut, altele au fost distruse, iar noroiul a pătruns înăuntru, distrugînd inscripțiile pe care timpul le conservase 1500 ani. Încă din anul 1972, cînd prezenta descoperirea, revista noastră atrăgea atenția cu privire la primejdiile ce planau asupra monumentului, dacă nu s-ar lua măsurile de protecție corespunzătoare. Ulterior, alte publicații au tras și ele semnale de alarmă în această privință. În martie 1990, seria nouă a *Magazinului istoric* aducea din nou în discuție publică soarta acestui monument, lată ca la un an și jumătate după această nouă semnalară nu s-a întreprins încă nimic concret. UN MONUMENT UNIC ÎN TARĂ ȘI O RARITATE PE PLAN MONDIAL SE AFLĂ ÎN PRIMEJDIĂ DE A SE PIERDE IREMEDIABIL. SE IMPUN, AȘADAR, MĂSURI EXTREM DE URGENTE!

Moastele celor patru sfinți martiri de la Niculițel sînt dovezi dintre cele mai vechi ale răspîndirii creștinismului pe meleagurile țării noastre, aducînd, totodată, mărturia vie a credinței strămoșilor, a venerației cu care au înconjurat pe cei ce s-au jertfit pentru învățătura lui Iisus Hristos. Monumentul însuși se înscris ca unul dintre cele mai reprezentative ale antichității noastre, impunîndu-se și prin aceasta — o repetăm, din nou. — protejarea lui. ■

Nou!... Nou!... Nou!...

●Puține vînători de comori se anunță așa de pasionante, cum este cea în curs după colecția de piese de artă islamică, care a aparținut dinastiei kuweitiene al-Sabah. Ea a fost strînsă în deceniile șapte și opt ale secolului nostru și numără aproximativ 20 000 obiecte: manuscrise ale Coranului, sticlărie și ceramică, arme decorate cu pietre prețioase, bijuterii mogule, pietre de mormînt, chiar fintini! Potrivit martorilor — informează revista *The Economist* — imediat după ocuparea Kuweit City-ului, camioane militare au oprit în fața Muzeului național și au încărcat piesele găsite. Din fericire, o parte a colecției era expusă, în acel moment, la Leningrad, iar altă parte în California. Imediat, curatorul Muzeului a alertat toate casele de licitație specializate în vânzarea operelor de artă, pentru a preveni scoaterea lor pe piață. După încetarea focului, irakienii au promis că vor returna toată prada de război și au anunțat că și colecția se află la loc sigur. Dar obiecte de artă furate din case particulare din Kuweit City au fost deja identificate în Liban și Belgia. Sigur că un smarald de 234 carate, de exemplu, una dintre piesele colecției al-Sabah, este mai greu de plasat. Dar alte piese pot fi identificate mai dificil și deci vîndute mai ușor.

DIN NOU DESPRE EMMA HAMILTON

Detalii interesante despre „cel mai faimos menaj în trei din Marea Britanie” — aprecierea aparține revistei *Observer*, din care am preluat și datele care urmează — oferă un lot de documente vîndute de celebra casă de licitație, anticariat și obiecte de artă Christie's, din Londra. Ele s-au aflat în posesia lui Edwin Wolf II, un librar anglofil din Philadelphia, și se referă la Lordul Nelson, Emma Hamilton și soțul ei Sir William, colecționar de artă și fost ambasador englez în regatul Siciliei, cu capitala la Neapole.

Colecția cuprinde un număr de scrisori nepublicate, semnate de cei trei, și un set de socoteli săptămânale privind o casă din Merton, în partea de sud-vest a Londrei, unde au locuit. Documentele aruncă o lumină nouă asupra naturii relației lor. Reiese clar teama lui Nelson că Emma ar fi putut să se îndrăgostească de Prințul de Wales. Nelson i-ar fi permis Emmei să se întâlnească cu Prințul doar în compania mamei și a cumnatei lui. Pe de altă parte, o asigură că nu avea motive să fie geloasă, promîțîndu-i chiar că va evita compania oricărei femei, refuzînd invitații la mesele unde urmau să fie prezente și doamne.

Unii istorici au fost de părere că Sir William, preocupat de artă și anticitățile sale, n-a realizat caracterul relațiilor dintre Nelson și Emma. L-au acuzat chiar pe amiral că a profitat de naivitatea soțului. Din scrisorile date acum la iveală rezultă însă o relație de profundă prietenie între cei doi.

Poate că imaginea cea mai vie a vieții duse la Merton o oferă listele de cheltuieli. Notele de plată pentru băcan și măcelar erau foarte încărcate. În plus, se consumau mari cantități de vin. Cheltuielile totale pentru o săptămînă se ridicau la suma de 150 lire sterline, aproximativ 3000 lire sterline de azi. De altfel, Emma prezenta în scrisori viața lui Merton ca pe un basm.

Un basm cu un sfîrșit nu tocmai frumos. După 1803 — cînd a pierit Nelson la Trafalgar — Emma a căzut în patima beției și s-a îndatorat foarte mult. Documentele vîndute la licitație confirmă însă că între anii 1801-1803 menajul în trei a funcționat perfect.

DIALOG CU CITITORII

25 DE ANI CU REVISTA

După cum știți, în acest an se vor împlini 25 ani de la apariția primului număr al revistei noastre. 25 ani în care, număr de număr, dialogul cititorilor și corespondenților cu redacția s-a desfășurat fără întrerupere, atât în paginile revistei, cât și prin mii și mii de scrisori sau, prin sute și sute de vizite la redacție. În multe din scrisorile primite de la cititorii noștri, aceștia țin să ne împărtășească ce a însemnat întâlnirea lor cu revista, ce reprezintă Magazin istoric pentru întreaga lor devenire intelectuală.

Am publicat, de-a lungul anilor, numeroase astfel de scrisori. Iată, în acest an aniversar al revistei noastre, alte corespondențe vorbindu-ne despre sfertul de veac de existență al Magazinului istoric, cum se regăsește el în inimile și cugetele cititorilor noștri. Începem cu o scrisoare primită din Miercurea Ciuc, din partea d-lui profesor NICOLAE TEGLAȘ.

Stimată redacție,

Vă scrie unul dintre cei mai statornici cititori ai dv., care, deși în anul apariției primului număr al revistei abia intra pe băncile școlii, a reușit ulterior să reia lectura întregii colecții.

Pasiunea pentru istorie, la a cărei cristalizare revista Magazin istoric a avut o reală contribuție, s-a concretizat în obținerea licenței în istorie.

Dar motivul pentru care vă scriu este de a vă informa în legătură cu inițiativa fundației cultural-științifice „Miron Cristea” din M. Ciuc și a Asociației pentru cultul eroilor, de a încununa șirul manifestărilor dedicate împlinirii a 75 de ani de la ofensiva armatei române pentru dezrobirea Transilvaniei cu un simpozion intitulat 75 de ani de la declanșarea ofensivei armatei române în luptele pentru reîntregirea neamului. Simpozionul a avut loc în data de 24 septembrie 1991 la Casa Sindicatelor libere din M. Ciuc. Au fost prezentate un număr de 4 comunicări științifice:

1. PROF. MARIA CALFAS: Reîntregirea patriei — vis de veacuri al poporului nostru, act de dreptate istorică.

2. PROF. NICOLAE TEGLAȘ: Luptele din august-septembrie 1916 — pilă de eroism și spirit de sacrificiu pentru țară și reîntregirea ei.

3. PROF. ILIE ȘANDRU: Acțiunile Armatei Române în august 1916 în zona de nord a județului Harghita.

4. PROF. GH. AFLOARE: Un erou al neamului — Nicolae Vulovici. La simpozion au participat elevi, profesori, cadre militare, un numeros public, toți, însă din păcate, doar români, deși manifestarea era deschisă tuturor locuitorilor Municipiului.

Închei urindu-vă noi succese în nobila dv. activitate de popularizare și educație istorică și patriotică a poporului român.

Vom continua, în numerele viitoare ale revistei, cu alte scrisori primite de la cititorii noștri, inclusiv cu cele din cadrul primei anchete Magazin istoric, publicate în acest număr.

ZIUA UNIRII

DI. EMIL PUȘCAȘU, din București, pasionat cercetător al vremii Unirii și al domniei lui Cuza Vodă, ne trimite o copie după raportul prezentat la 27 decembrie 1860 de Mihail Kogălniceanu, „președintele Consiliului tuturor dragătorilor” (președintele guvernului de la Iași), prin care se propunea ca ziua de 24 ianuarie să fie sărbătorită ca ziua națională a românilor.

Prea Înălțate Doamne!

Ziua de 5 ianuarie 1859 va fi pururea o zi în istoria noastră: este consacrațiunea autonomiei Moldovei; ea, prin liberul vot al țării, v-a făcut Dom-

nul Nostru, ea a fost înaintea mergătoare și pregătitoare a zilei la 24 ianuarie 1859.

Însă Prea Înălțate Doamne, această de pe urmă zi întrece cu mult pe cea dintâia. Ziua de 24 ianuarie este solennă protestatiune a națiunii române împotriva separatismului, ziua de 24 ianuarie pui pe tronul Tarii Românești pe alesul Moldovei a pus pe tronul Principatelor Unite însuși marele nostru prîntipiu, Însăși Unirea.

24 ianuarie a absorbit doar pre 5 ianuarie.

În fața acestui fapt necontestabil, serbarea îndeosebi a zilelor de 5 și 24 ianuarie ar fi oarecum consacrațiunea unui separatism, care din ce în ce mai mult trebuie să dispară și din legile și din deprinderile și chiar din aniele noastre contemporane.

Supt-semnatul are doar onoarea a propune Înălțimei Voastre să bine-volți a încuviința ca în viitor numai 24 ianuarie să se serbeze în Principatele Unite, ca o serbare națională, ca ziua care făcându-vă domnul românilor, v-au incredințat prin însași această nobila misiune de a realiza marea dorință a treburii a națiunii noastre.

Sînt cu cel mai profund respect, Prea Înălțate Doamne, al Mariei Voastre prea plecat și prea supus servitor.

SCRISORILE TATEI DIN RĂZBOI

Am prețuit și prețuiesc prestigioasa revista Magazin istoric — ne scrie doamna profesoară pensionară STELUTA POSTEUCA, născută Cojocaru, din Sibiu —, am întreaga colecție a acestei reviste, ale cărei pagini, pline de articole interesante, m-au încântat de-a lungul anilor, din 1967 pînă acum. M-am interesat mult articolele legate de primul război mondial, pentru ca tatal meu, sublocotenent Nicolae Cojocaru, din Regimentul 38 infanterie, compania a 4-a, a participat activ la începutul războiului.

Rănit prima data la cap, în luptele de la Turtucaia, aproape imediat după 27-28 august 1916, tatal meu a plecat din nou pe front, după 20 septembrie în luptele grele din același loc. A fost grav rănit și a murit, fiind decorat cu „Coroana Romaniei” cu spade.

La data morții tatălui meu, aveam un an. Ulterior, am fost întotdeauna mîndra de eroism și patriotismul tatălui meu, dar am și suferit întreaga viață din lipsa lui. Cînd eram elevă, am mers cu școala la Muzeul Militar din București, unde, pe perețele de la intrare, erau trecuți toți ofițerii eroi, morți în primul război mondial și acolo era trecut și sublocotenentul Nicolae Cojocaru.

Sînt în posesia unor scrisori ale tatălui meu, scrise unele înainte de prima ranire, altele după revenirea pe front. Va trimite copiile a două scrisori, adresate mamei și bunicului. M-aș bucura dacă ați putea selecta un pasaj semnificativ din aceste scrisori, pe care să-l publicați în revista d-voastră. Sînt pasaje care ar merita să fie cunoscute. Ele sînt o realitate, exprimă un adevăr, acela al sacrificiului românilor de-a lungul anilor, pentru păstrarea ființei neamului. Sînt niște adevăruri, care confirmă ca masele de români anonimi, care au luptat și s-au jertfit pentru patrie, știu ca luptau într-un război drept, pentru o cauză sîntă. Am o datorie morală față de memoria sîntă a tatălui meu sau dau exemplul de dragoste de patrie și spirit de sacrificiu al înaintașilor noștri.

DIALOG CU CITITORII

Iată două pasaje:

"Eu plec pe front, draga Elviro. Mine de dimineață la ora 8 iau trenul spre a ma duce la Regim[ent] Nu da crezare zvонurilor ce vei auzi. Resemnează-te și gîndește ca ai o țară întraga și în lupta contra inamicului. În aceste vremi trebuie să avem o inimă mare ca românii și tare ca individ..."

"Draga Iată... eu plec cu mingie-rea ca-mi voi satisface cererea și cu credința în Dumnezeu și în victoria noastră. Cunoșc bîzîtul gloanțelor și urletul ghulelelor. De ele nu ma tem. O lume întreaga își face datoria cu prisosință, jertfindu-și viața. Singele ce mi-a curs din inimă țana ce am avut-o va asigur ca-l voi răzuna. Cei de-acasă rugați-vă însă pentru mine, pentru izbînda noastră, cei care va apărăm".

COLECȚIONARI CIVILIZAȚII

Am prezentat, și cu alte prilejuri, ecouri ale ajutorului pe care redacția noastră îl oferă cititorilor dornici să-și completeze colecțiile. Magazin istoric, publicîndu-le solicitările sau ofertele în cadrul unei rubrici (cu bună tradiție, de acum, în cel 25 ani de apariție ai revistei) din aceste pagini de dialog cu corespondenții noștri.

Iată acum încă o scrisoare de recunoștință: Ma numesc FILIP MIHAI, din Timșoara. Am bucuria de a ma numara printre cititorii revistei Magazin istoric, avînd colecția completă, de la primul ei număr.

Multumesc urmatoarelor domni care m-au ajutat sa-mi completez colecția: Ion Panaitescu și D. Pop, din București. Agache Bogdan, din Timșoara. Cu stima și respect față de acești domni, al d-voastră colecționar, Filip Mihai.

ȘCOLARE, 1890

Prof. dr. DUMITRU P. IONESCU, din București, ne trimite cîteva date (extrase din Curierul financiar, nr. 45, din 4 noiembrie 1890) privind învățămîntul primar în România, în urmă cu mai bine de un secol. Iată-le: În cele 31 de județe ale țării, în anul 1890 existau în România 2.953 școli rurale, frecventate de 485.086 elevi.

Cele mai puține școli funcționau în județele Putna — 52, Fălciu și Vaslui cîte 54 școli în fiecare, în județul Dorohoi 55 școli; cele mai multe școli erau în județele: Dolj — 185, Ilfov — 180, Iași — 153.

Cei mai puțini școlari erau în județele: Fălciu — 6.394, Tutova — 7.706, Putna — 8.057; cei mai mulți școlari erau în județele: Dolj — 31.441, Ilfov — 27.488, Buzău — 25.074.

Pe unități școlare, mai efective existau în județele: Roman — 307, Dorohoi — 270, Buzău — 255; iar în Tutova erau școli cu 100 elevi, în Iași — 105, Muscel cu 115 elevi.

ȘAPTE PRECIZĂRI

N-o să vă placă, dar n-am încotro. Au și cititorii defectele lor, care mă fac să vă semnalez, observate în zece pagini ale revistei Magazin istoric, nr. 10, octombrie 1991, cinci greșeli de tipar semnificative. Pentru ce anume, rămîne să hotărîți dv. "Otto Han", în loc de Hahn (p. 52, col. 2) — savant german, premiul Nobel 1944 pentru fiziunea uraniului; "Norsk Haido", în loc de Hydro (ibid., col. 3) — Norsk-Hydro este compania norvegiană care gestionează centralele hidro-electrice; "Pristone" în loc de Princeton — celebra universitate americană din statul New Jersey, fondată în sec. XVIII (p. 53, col. 13); "Servain-Schreiber" în loc de Servan-Schreiber (p. 56, col. 1); Germanii sînt buni și avari!, în loc de "humi și avari" (p. 62, col. 2); "1 picor = 1.305 m", în loc de 0.30480 m. Cu ipocrite scuze pentru deranj, EDUARD MEZINCESCU, din București.

Multumim corespondentului nostru pentru atenta lectură și pentru rectificările respective. Erorile — șase, de fapt, și nu cinci — sînt, într-adevăr, nepăcute și se datorează unor neatenții de transcriere, de colatare sau corectură. Consecvenți respectului pentru adevăr și pentru cititorii noștri, așa cum am făcut în toți cei 25 ani de apariție a revistei, cînd ne-a fost semnalat nedorite erori apărute în paginile noastre, publicăm și aceste pertinente rectificări ale d-lui E. Mezincescu. Însă cu precizarea noastră că erorile se referă la articole apărute nu în nr. 10/1991, ci în nr. 11/1991, iar pentru a-i răspunde în stilul său glumeț corespondentului nostru: iată că v-am „prins” și noi cu o greșelă! Unde dați rectificarea?

COMOARA

Astfel se intitulează o nouă publicație apărută relativ recent în peisajul publicistic românesc. Dar de ce o semnalăm în paginile Magazinului istoric? Nu numai pentru că pe frontispiciu poartă Columna lui Traian iar în interior cititorii pot găsi o cronologie istorică a lunilor respective. Sau pentru că în nr. 2/1991 pot citi un articol pe o temă care stîrnește mereu imaginația: Comorile regelui Decebal. Ne-a atras atenția, în primul rînd, o excelentă inițiativă a redacției, materializată într-un apel pe care îl reproducem și noi: "Publicația noastră pregătește o ediție specială sub genericul 'Comoara — Sărbători ferice!'. Rugăm cititorii, cu deosebire profeții, învățătorii, creatorii sau culegătorii de folclor care dețin manuscrise de colinde vechi, specifice sfințelor sărbători de Crăciun și Anul Nou, să la legătură prin corespondența cu redacția publicației noastre".

Mai amintim din cuprins și un articol despre aniversarea unui an de la crearea firmei Midas Real Ltd.

LA INIȚIATIVA LUI CUZA

Vechiul și statornicul nostru cititor și colaborator, dl. ȘERBAN GHEORGHIU, din Constanța, pasionat de istorie și, în mod deosebit, de personalitatea lui Nicolae Bălcescu, ne trimite copia unui document de la domnitorul Alexandru Ioan Cuza contrasemnat de Vasile Alecsandri, prin care domnul Unirii își exprima, la 12 octombrie 1859, dorința ca rămășițele pămîntului ale lui Bălcescu și ale lui I. Voinescu, morți în exil, în 1852 și, respectiv, 1855 să fie aduse în țară.

Dacă inițiativa lui Cuza privind readucerea osemintelor celor doi revoluționari pașoptiști în țară nu s-au realizat, nici atunci și nici mai tîrziu, propunerea sa privind tipărirea manuscriselor lui N. Bălcescu s-a materializat în 1878, prin publicarea Istoriei românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, îngrijită de Al. I. Odobescu.

CERERI ȘI OFERTE

IOAN ISOPESCU, București, bd. Pacii, nr. 94-100, bl. 19, ap. 16, sector 6, oferă: nr. 10/1974; 6, 8, 10, 11/1975; 1, 2, 4-6, 9-12/1976; 1-9, 11, 12/1977; 1-3, 6, 11/1978; 1-5, 8-12/1979; 1, 4, 6-12/1980; 1-10/1981; 1, 2, 4-6, 10/1982; 2, 3, 8-12/1983; 1, 3-7, 9, 10/1984; 1-7, 9, 12/1985; 1-7, 9-12/1986; 1-12/1987; 1-4, 6-11/1988; 6-9, 11/1989; 9/1990.

IONEL BARBULESCU, sat Roșu, str. Al. I. Cuza, nr. 43, comuna Chiajna, Sectorul Agricol Ilfov, oferă colecția completă.

GHEORGHE PETRIȘOR, București, str. Hrisovului, nr. 26, bl. H4, sc. A, ap. 69, solicită: nr. 2/1990; oferă: nr. 5/1976; 2/1988; 10/1989.

ROMUL PASTOR, Cluj-Napoca, str. Al. Vlahuță, bl. B, ap. 73, solicită: nr. 8, 9/1974; 2/1975; 10/1980; 4, 6, 7, 12/1981; 8/1982; 9/1989; 1, 2, 9, 10/1990; oferă: nr. 11/1973; 8/1975; 5/1982; 2/1984; 8/1988; 2/1991.

VASILE COSTEA, Tîrnăveni, str. N. Bălcescu, nr. 1, ap. 11, oferă colecția completă.

SILVEA VATAMANIUC, Suceava, b-dul George Enescu, nr. 20, bl. G 69, sc. A, ap. 5, oferă colecția 1970-1990.

RUS IOSIF, Sebiș, jud. Arad, str. Morii, nr. 22, solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 9-12/1968; 1, 4, 10, 12/1969; 1, 3, 10, 11/1970; 1, 3, 10/1971; 5, 8, 11/1975; 1, 2, 4-6, 8, 11/1978; 5, 7-9/1981; 7-9, 11, 12/1989.

IOAN NEȘTIAN, Vaslui, str. Al. Doornici, bl. 17, ap. 10, oferă colecția completă.

CĂLIN NAVODARU, Rimnicu Vilcea, cartier Ostoveni, str. Luceafărului, nr. 6, bl. A 2, ap. 16, oferă colecția 1967-1974.

FLORIANA TEIȘANU, Oradea, str. Predeal, nr. 2, bl. AN 11, ap. 7, solicită: nr. 1, 5/1990.

CONTENTS (Romanian History) C. C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu Unpublished Documents about the 1859 Union • R. Netzhammer 1914-1918. Reminiscences (VI) • G. G. Mărzescu In lasi, the Autumn of 1917 (IV) • P. Cernovodeanu C. Brincoveanu and Cantacuzino The Historian in British Archives • D. A. Lăzărescu 1845. Auguste de Gérando about Transylvania (II) • V. Căndea How Long have We been Neighbours with the Russians? • Interview with Prince Dimitrie Sturdza • C. Popișteanu 1946-1954. Political Trials: Patrăscanu (VII) • A. Gorovei (1864-1951) Diary • M. Manoliescu His unknown Diplomatic Mission to Rome (October, 1940) • M. Ștefan, T. Velter January, 28 th, 1941. Antonescu governs without The Iron Guard • G. Dumitrescu September-October 1944. A Nun's Confidences (II) • In Bucharest, 50 Years Ago • I. Oprîș The Cotroceni National Museum

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu Documents inédits sur L'Union des Principautés de 1859 • R. Netzhammer 1914-1918. Souvenirs (VI) • G.G. Mărzescu A lassy, l'automne de 1917 (IV) • P. Cernovodeanu C. Brincoveanu et l'historien Cantacuzino dans les archives britanniques • D.A. Lăzărescu 1845. Auguste de Gérando sur Transylvanie (II) • V. Căndea Combien de temps nous avons voisiné avec les Russes? • Interview avec le prince Dimitrie Sturdza • C. Popișteanu 1946-1954. Grands procès politiques: Patrăscanu (VII) • A. Gorovei (1864-1951) Journal • M. Manoliescu Mission diplomatique inconnue à Rome (octobre 1940) • M. Ștefan, T. Velter 28 janvier 1941. Antonescu forme tout seul le gouvernement • G. Dumitrescu Septembre-octobre 1944. Les confidences d'une nonne (II) • A Bucarest, il y a 50 ans • I. Oprîș Le Musée National de Cotroceni

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К.К. Джуреску, Т. Войня, Д. Иванеску Неопубликованные документы по воссоединению Румынских княжеств 1859 г. • Р. Нетцхаммер 1914-1918. Воспоминания (VI) • Г.Г. Марзеску В Яссах, осенью 1917 г. (IV) • П. Черноводяну К. Бринковяну и историк Кантакузину в английских архивах • Д.А. Лăzăреску 1845. Август де Жерандо о Трансильвании (II) • В. Кындя Сколько времени мы были соседями русских? • Интервью с князем Димитрием Стурдзой • К. Попиштеану 1946-1954. Крупные политические процессы: Патраскану (VII) • А. Горовеи (1864-1951) Дневник • М. Манолеску Незвестная дипломатическая миссия в Риме (октябрь 1940 г.) • М. Штефан, Т. Велтер 28 января 1941 г. Антонеску сам оформляет правительство • Г. Думитреску Сентябрь — октябрь 1944 г. Записки монахини (II) • В Бухаресте, 50 лет назад • И. Оприш Национальный Музей Котроцени

INHALT (Rumänische Geschichte) C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu Unveröffentlichte Urkunde über die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer im 1859 • R. Netzhammer 1914-1918. Erinnerungen (VI) • G. G. Mărzescu In lasi, Herbst 1917 (IV) • P. Cernovodeanu C. Brincoveanu und der Historiker Cantacuzino in den britischen Archiven • D. A. Lăzărescu 1845. August de Gérando über Siebenbürgen (II) • V. Căndea Wieviel Zeit waren wir Anrainer der Russen? • Gespräch mit Fürst Dimitrie Sturdza • C. Popișteanu 1946-1954. Grosse politische Prozesse: Patrăscanu (VII) • A. Gorovei (1864-1951) Tagebuch • M. Manoliescu Eine unbekannte diplomatische Mission in Rom (Oktober 1940) • M. Ștefan, T. Velter 28 Januar 1941. Antonescu übernimmt allein die Regierung • G. Dumitrescu September-Oktober 1944. Die Bekenntnisse einer Nonne (II) • In Bukarest, vor 50 Jahre • I. Oprîș Das National Museum Cotroceni

SUMARIO (Historia romana) C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu Documentos inéditos sobre la Unión de los Principados Rumanos de 1859 • R. Netzhammer 1914-1918. Recuerdos (VI) • G. G. Mărzescu En lasi, en el otoño de 1917 (IV) • P. Cernovodeanu C. Brincoveanu y el historiador Cantacuzino en los archivos británicos • D. A. Lăzărescu 1845. Auguste de Gérando sobre Transilvania (II) • V. Căndea Cuánto tiempo fuimos vecinos con los rusos? • Entrevista con el príncipe Dimitrie Sturdza • C. Popișteanu 1946-1954. Procesos políticos. Patrăscanu (VII) • A. Gorovei (1864-1951) Diario • M. Manoliescu Misión diplomática a Roma, desconocida (octubre de 1940) • M. Ștefan, T. Velter El 28 de enero de 1941. Antonescu forma, solo, el gobierno • G. Dumitrescu Septiembre-octubre de 1944. Las confidencias de una monja (II) • En Bucarest, hace 50 años • I. Oprîș El Museo Nacional de Cotroceni

magazin istoric

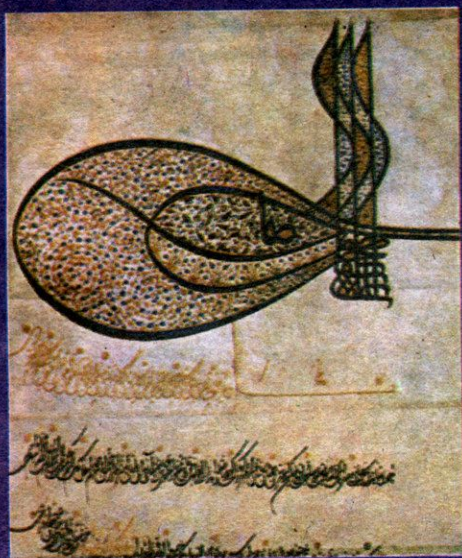
Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 psfril.
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

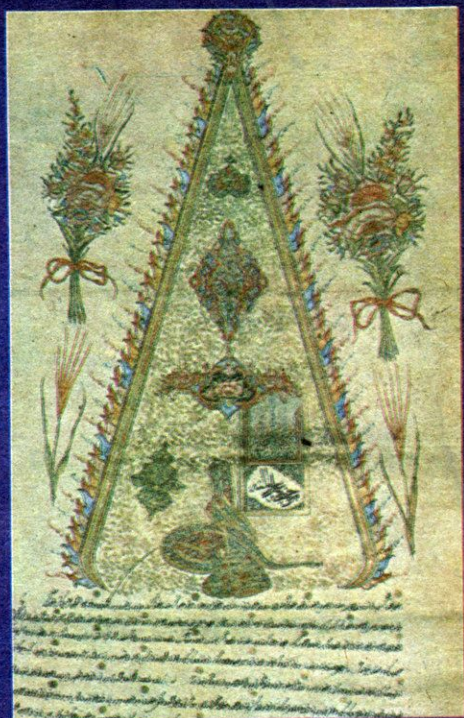

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

Lei 50

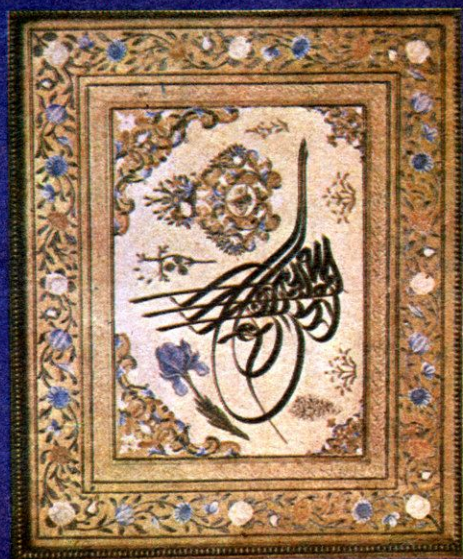
a

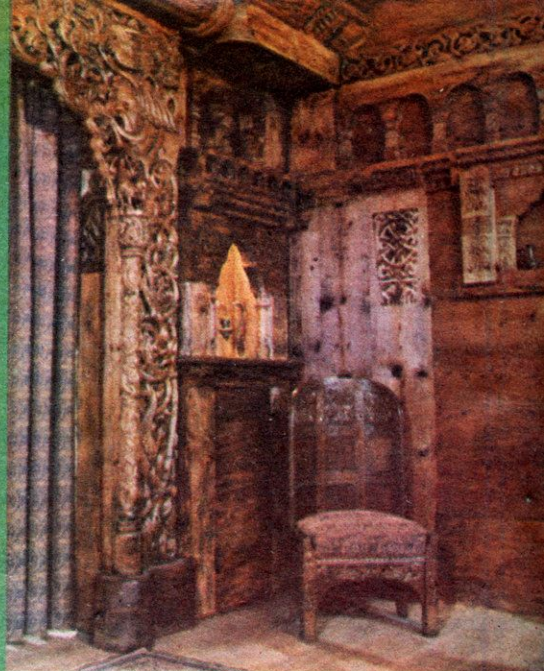
b

d

c

magazin istoric

